

MUZEUL JUDEȚEAN VÎLCEA

STUDII ȘI MATERIALE

4

RÎMNICU VÎLCEA — 1982

www.muzee-valcea.ro / www.cimec.ro

Apărută sub îngrijirea Comitetului de redacție

DUMITRU BERCIU

DUMITRU STOICA

CONSTANTIN BULACU

SERGIU PURECE

NICOLAE BĂNICA-OLOGU, redactorul volumului

Coperta : NICOLAE FARTĂTESCU

Grafică : MIHAI PĂRVU

Mășeta, tehnoredactarea : STANCU ION-ZANE

ISTORIE

GHEORGHE PETRE-GOVORA, Noi descoperiri aparținând culturii Coțofeni în nord-estul Olteniei	9
MARIANA IOSIFARU, Descoperiri arheologice geto-dacice pe raza municipiului Râmnicul Vlcea	27
PETRE PURCARESCU, Un mormint daco-getic în municipiul Râmnicul Vlcea	33
DUMITRU BERCIU, Cu prilejul centenarului nașterii lui Vasile Pârvan (1882—1982)	37
GHEORGHE BICIHR, Cercetările arheologice de la Stolniceni-Râmnicul Vlcea (I)	43
CRISTIAN VLĂDESCU, Centrele militare romane din sectorul de nord al Limesului Alutan	55
DORIN JACOTĂ, Mărturii strălune despre realități istorico-geografice din Vlcea în secolele II—XVI	67
NICOLAE BANICA-OLOGU, Structura habitatului citadin în Râmnicul medieval	73
CORNELIU TAMAȘ, Falsificarea unor documente privind robii mănăstirii Cozia	95
DUMITRU BĂLAȘA, Oameni și fapte din istoria localității Olănești	101
MARIANA BANICA, An jubiliar: Matei Basarab	109
ELENA MIHU, Tipărituri râmnicene în județul Mureș	115
VERONICA TAMAȘ, Administrația Olteniei în timpul ocupației austriece (1718—1739)	119
CARMEN IRINA MATEI, Stațiunea balneară Olănești, într-un afiș publicitar de la jumătatea secolului al XIX-lea	127
SERGIU PURECE, Lupta țăranilor vlcene pentru dreptate socială în deceniul premersător Unirii Principatelor	141
DUMITRU ANDRONIE, Manifestări ale țăranilor vlcene în anul răscoalei din 1898	143
VIORICA STAICU, Jurnalul spre folosirea băilor Alecsandriiski din localitatea 1850	149
GHEORGHE MAMULARU, Un secol de istorie al stațiunii Călmănești-Căciulata	157
MIHAIL VOICULESCU, Școala vlceană — sprijinitor a luptei românilor din Transilvania pentru libertate națională	163
PETRE MANOLE, Frământări țăranesti în județul Vlcea, în anii 1908—1916	165
GHEORGHE DUMITRAȘCU, Aspecte privind mișcarea muncitorească din județul Vlcea în anii crizei economice (1929—1933)	171
AUREL DUMITRAȘCU, Aspecte privind naționalizarea principalelor mijloace de producție în județul Vlcea — 11 iunie 1948	181

TOPONIMIE ȘI ETNOGRAFIE

ION SOARE, Toponimie și istorie în județul Vlcea	195
COSTEA MARINOIU, Loviștea — toponimie și istorie	199
PETRE PETHIA, Locuri și nume străvechi în Titești-Vlci	207
EUGEN DECA, Centrul de ceramică din comuna Lungesti — județul Vlcea	211
NINA FLOREA, Croiul și ornamentația cămăși femelești din microzona Horezu-Vlcea	217
NICOLAE GEORGESCU, Cu privire la o ladă rudărească, datată 1844	225
MARIANA IONESCU, Aspecte privind meșteșugul prelucrării părului de capră în satul Curtea, comuna Popești, județul Vlcea	231

ARTĂ ȘI MUZEOGRAFIE

LAURENȚIU ENE, Un portret de sevalet din secolul al XVII-lea	237
OANA IANCOVESCU și PAVEL FLOREA, Meșterul Mușat Diaconul din Opătești	241
IOANA ENE, Un document etnografic foarte rar — tableta apotropaică din colecția Muzeului județean Vâlcea	247
PETRE I. CRĂCIUNESCU, În amintirea pictorului Constantin Iliescu	253
ELENA MIRCESCU, Aspecte privind combaterea atacului de <i>merulius lacrymans</i> la două monumente din județul Vâlcea	257
CORNELIA BERBECEL, Două monumente de artă din comuna Pietrari-Vâlcea	261
CRISTIAN POPESCU, Considerații asupra realizării machetelor pentru monumente istorice	265

NOI DESCOPERIRI APARTINÂND CULTURII COTOFENI ÎN NORD-ESTUL OLTENIEI

★

Cercetările arheologice anterioare din zona nord-estică a Olteniei au documentat prezența culturii Cotofeni¹. Recent, au fost identificate noi puncte arheologice aparținând acestei culturi, în expunere intrind complexul cultural din punctul „Zdup”² și „Coasta Ungurenilor”, ambele pe teritoriul orașului Ocnele Mari și „Cetățuia” R. Vilcea.

A. Zdup. La circa 300 m nord-est de actualul strand Ocnele Mari, se înalță un deal conic, destul de înalt, având la bază o poienită, pe vremuri poate o dolină cu diametrul mare, ce formează în parte curtea și gospodăria locuitorului D. Hurezeanu.

În primăvara anului 1973, amenajându-se drumul, lama buldozerului a răscolit pe latura dreaptă depunerea arheologică pe o adâncime de 0,80 m.

În anii 1973-1975 s-au efectuat mai multe sondeaje (fig. 1/A) documentându-se două locuiri: una Cotofeni și alta aparținând unui aspect cultural de la începutul epocii bronzului³. Cele două așezări nu se suprapun decît parțial. Situația stratigrafică pe bază de adâncime se prezintă astfel: începînd de la suprafață (fig. 1/B) chiar în solul viu, sol de pădure brun-negru, se întinde un strat în grosime de 0,40 m, în care se găsesc fragmente ceramice Cotofeni III și rar Glină III. Fragmentele ceramice de tip Glină apar pînă la adîncimea maximă 1 m.

În componența culturală intră și ceramica de influență Kostolac și Vučedol, frecventă între 0,60—1,30 m adîncime. Numai în stratul Cotofeni III, la adîncimea de 0,60—1,60 m s-au găsit și fragmente ceramice decorate cu șnurul răsucit și înfășurat. Între 2—2,60 m fragmentele ceramice din faza III se răresc și la această adîncime s-au surprins elemente ceramice specifice fazei II, printre care toarta tubulară cu „cep” și „supraînălțată”.

1. *Istoria României*, 1960/cap. redactat de I. Nestor/p. 100, D. Berciu, *Dacia N.S.*, VI, 1962, p. 387—391, același *Zorile Istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 135; Gh. Petre, în *SCIV*, 1967, 18, 4, p. 643—653, același *SCIV*, 21, 3, 1970, p. 481—487.

2. Toponimul este legat de vechea denumire a locului de detenție a celor condamnați să scoată sare din ocnă. Locuirea se găsește în imediata apropiere a celei mai vechi guri de ocnă — actualul strand.

3. Gh. Petre, *Aspecte ale începutului epocii bronzului în nord-estul Olteniei*, în *Buridava II*, 1976, p. 16.

La adâncimea de 2,80—3,60 m apare un nivel cu ceramică specifică numai fazei Coțofeni I. Solul, începând de la adâncimea de 0,40 până la 3,60 m este tufos, iar la bază tufos milos. În strat s-au găsit oase de animale arse, nu însă și chirpic.

Materialul arheologic destul de numeros și caracteristic descoperit în săpătură îl reprezintă ceramica, lipsind total unelte. Din masa compactă de fragmente ceramice nu s-a putut recupera însă nici-o formă de vas întregibilă.

B. *Locuirea din punctul Ocnele Mici*, identificată de noi în anul 1970, se află situată spre mijlocul pantei de sud-est a dealului destul de înalt, avînd o formă conică, numit și „Coasta Ungurenilor”, situat la circa 1 km est de complexul Zdup. Dealul fiind împădurit, materialul arheologic s-a scos dintre și de sub rădăcinile copacilor. S-a mai constatat că panta a fost locuită și în faza Sălcuța II—III, documentată prin ceramica grafitată.

Pe baza materialului arheologic recoltat s-a mai constatat că este vorba de o așezare sezonieră Coțofeni III, care ocupa această înălțime apărută natural.

C. *Cetățuia R. Vlcea*. Punctul arheologic a fost semnalat de noi încă din anul 1970 cu ocazia primelor săpături edilitare efectuate în scopul amplasării unui bazin colector a apei potabile necesară orașului⁴. În vara anului 1979 săpăturile au fost extinse în același scop cu care ocazie a fost recuperat un bogat material arheologic specific culturilor: Coțofeni faza III-a, Gîlina III, Verblecioara, Hallstatt și Latène geto-dacic. Complexul arheologic se află situat în șaua pîntenului de deal pe care este zidită biserica Cetățuia.

Cele mai numeroase resturi recoltate din punctele arheologice amintite constau din ceramică, ce se poate împărți în două mari grupe: ceramica fină și de uz comun. Ceramica fină este realizată dintr-o pastă de bună calitate, bine frământată și puternic arsă, avînd în amestec nisip ales cu bobul mărunt, precum și paiele de mică. Pereții sînt subțiri, au suprafețele acoperite cu slip și sînt bine lustruiți în special pe partea interioară. Culoarea este cenușie, uneori castanie sau cărămiziu-portocalie și mai rar neagră.

Grupa de uz comun, mai frecventă în faza I punctul „Zdup”, este lucrată din lut în amestec cu nisip cu bobul grăunțos, ingrediente și paiele de mică. Suprafața exterioară a vaselor este tratată neglijent, spoită în riduri mari cu dungi, prezentînd adesea și forme regulate trasate cu degetele sau cu spatula. Pereții exteriori sînt aspri la pipăit, iar interiorul vasului întotdeauna este bine slipuit. Culoarea cea mai frecventă este cenușie, cărămizie sau castaniu-portocalie. O subgrupă are culoarea cimentului și în cazuri rare cu straturi cărămizii. Pereții în general sînt subțiri, iar la vasele mari ating grosimea de un centimetru. Ceramica este arsă secundar uneori pînă la zgurificare. În gama formelor putem distinge: străchinile, castroanele, cupele, paharele, ceștile, cămile, amforele și vasul borcan.

După clasificarea tipologică a ceramicii Coțofeni făcută de P. Roman⁵, în așezări este prezentă strachina de tip I — cu marginea evazată (fig. 6/10), sau tronconică cu marginea dreaptă și îngroșată spre exterior (fig. 7/9).

4. Gh. Petre, SCIV, 21, 3, 1970, p. 482, nota 9.

5. Vezi Petre Roman, *Cultura Coțofeni*, București, 1976, p. 19—24.

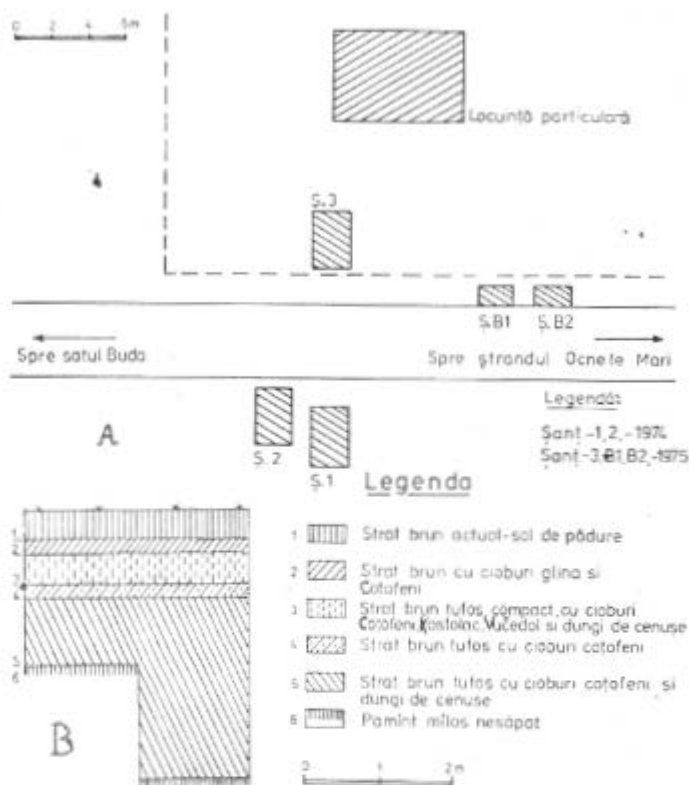

Fig. 1. A — planul săpăturilor ; B — secțiunea stratigrafică șant 3.

Castroanele (tipul II) prezintă o diversitate de profile prin modificarea interioară a marginii. În funcție de teșirea și îngroșarea marginii, se schimbă și profilul recipientului. Astfel, teșirea scurtă redă o formă de castron aproape tronconic (fig. 4/3), sau semisferic (fig. 10/22), teșirea accentuată prelungită creează un profil prelungit ovalizat (fig. 2/1,4). În unele cazuri teșirea se arcuiește puternic (fig. 5/1,3—6) sau marginea prezintă o îngroșare interioară (fig. 7/3). Sînt documentate și castronul trompetiform (fig. 4/2), castronul borean (fig. 6/8,9) și castronul tronconic cu pereții ușor arcuiți în interior (fig. 9/3).

Castroanele cu analogii ale culturii Vučedol, au deasemenea marginea teșită scurt în interior și creează o formă semisferică (fig. 10/22), ori se prelungesc mult și recipientul capătă o formă tronconică (fig. 11/1,2).

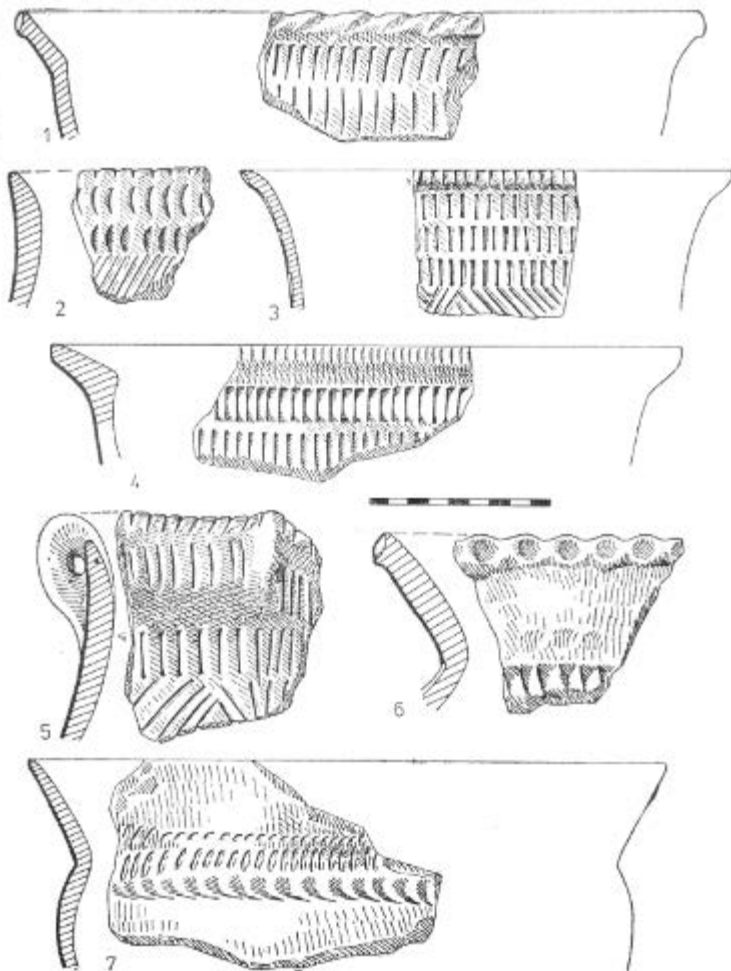

Fig. 2. Ceramică, faza I, 1—7, punctul Zdup.

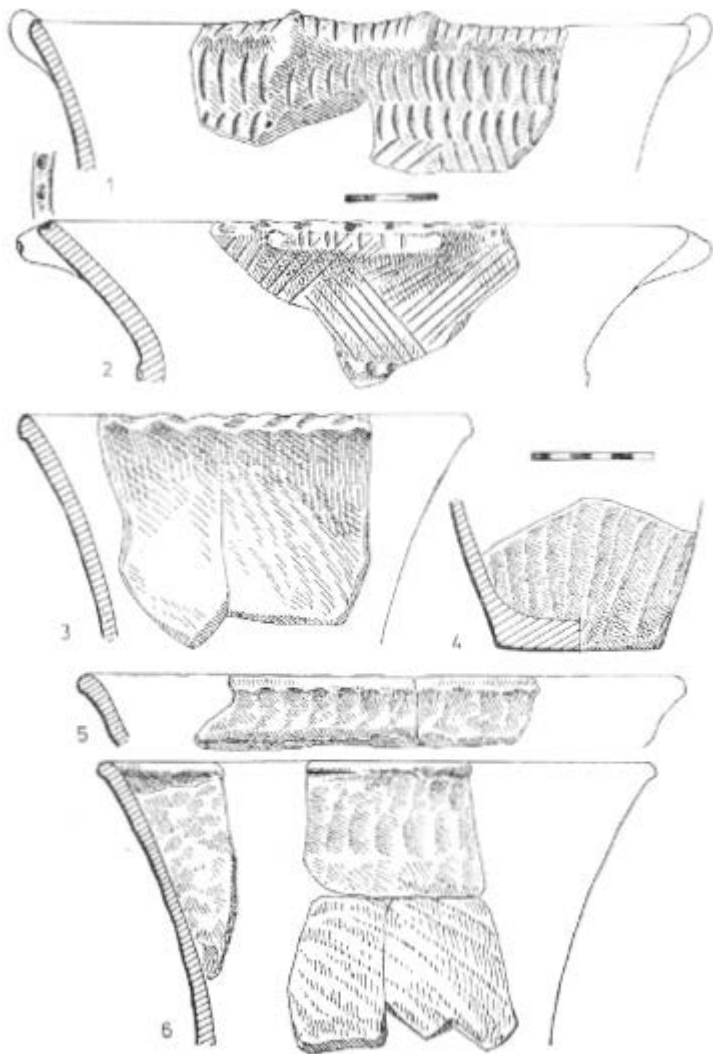

Fig. 3. Ceramică, faza I, 1—6, punctul Zdup.

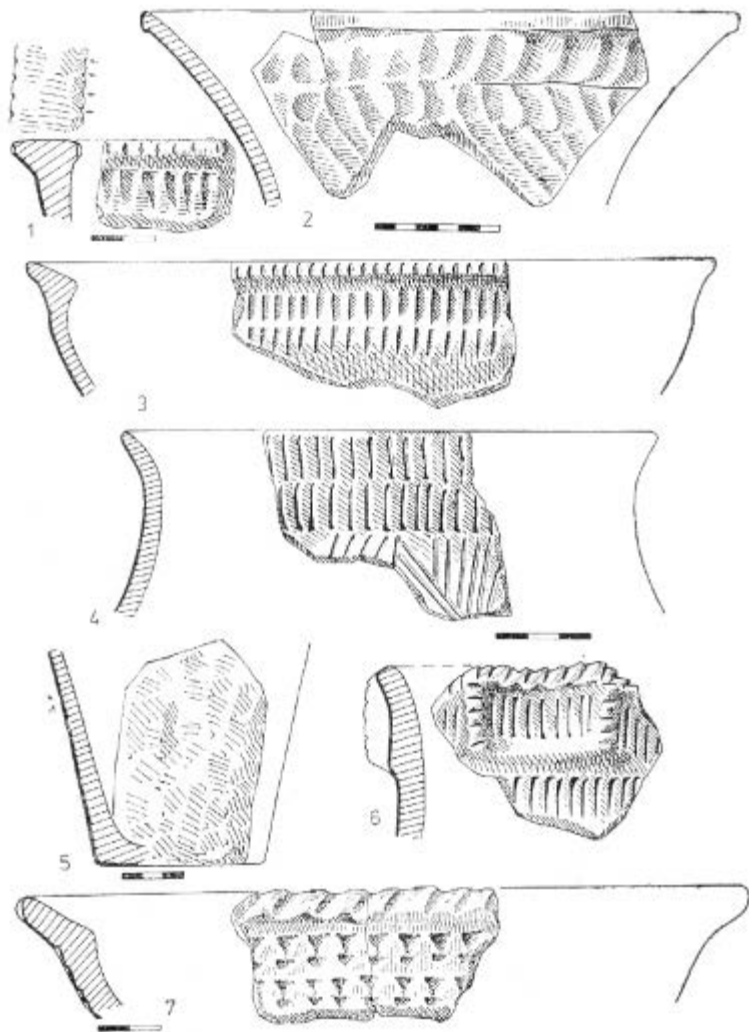

Fig. 4. Ceramică, faza II, 1—7, punctul Zdup.

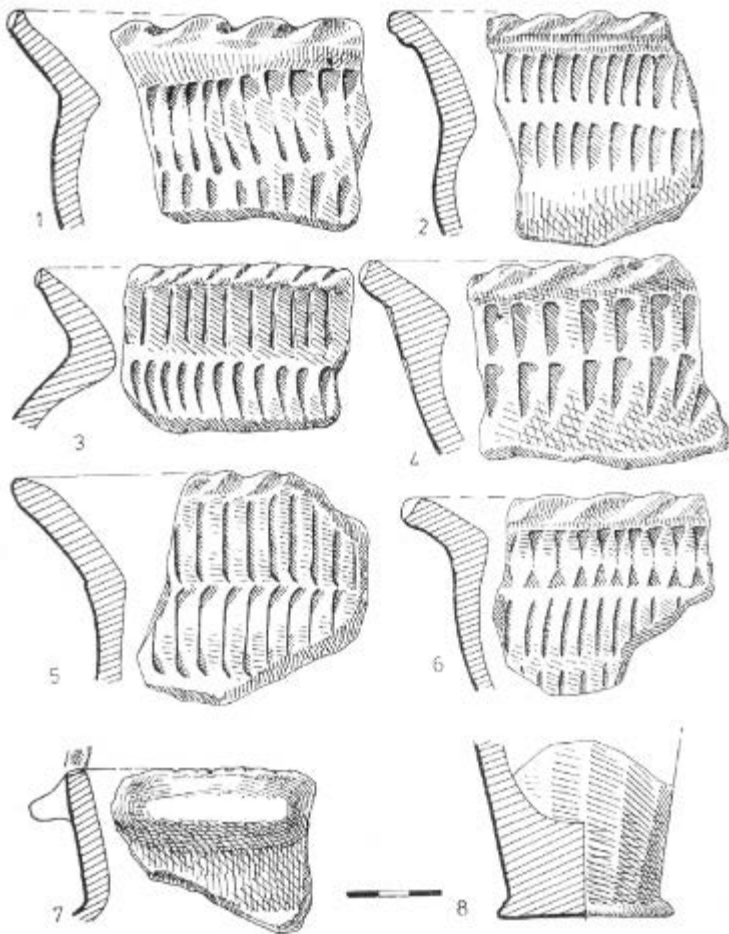

Fig. 5. Ceramica, faza II, 1—8, punctul Zdup.

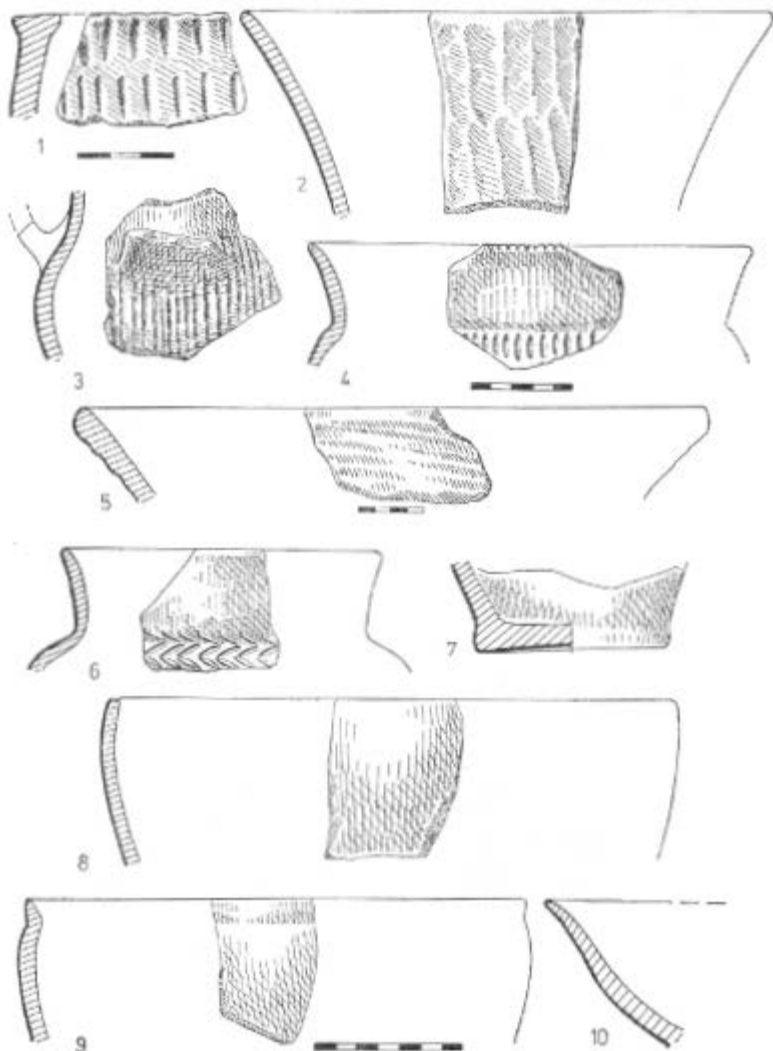

Fig. 6. Ceramica, faza II, 1—10, punctul Zdup.

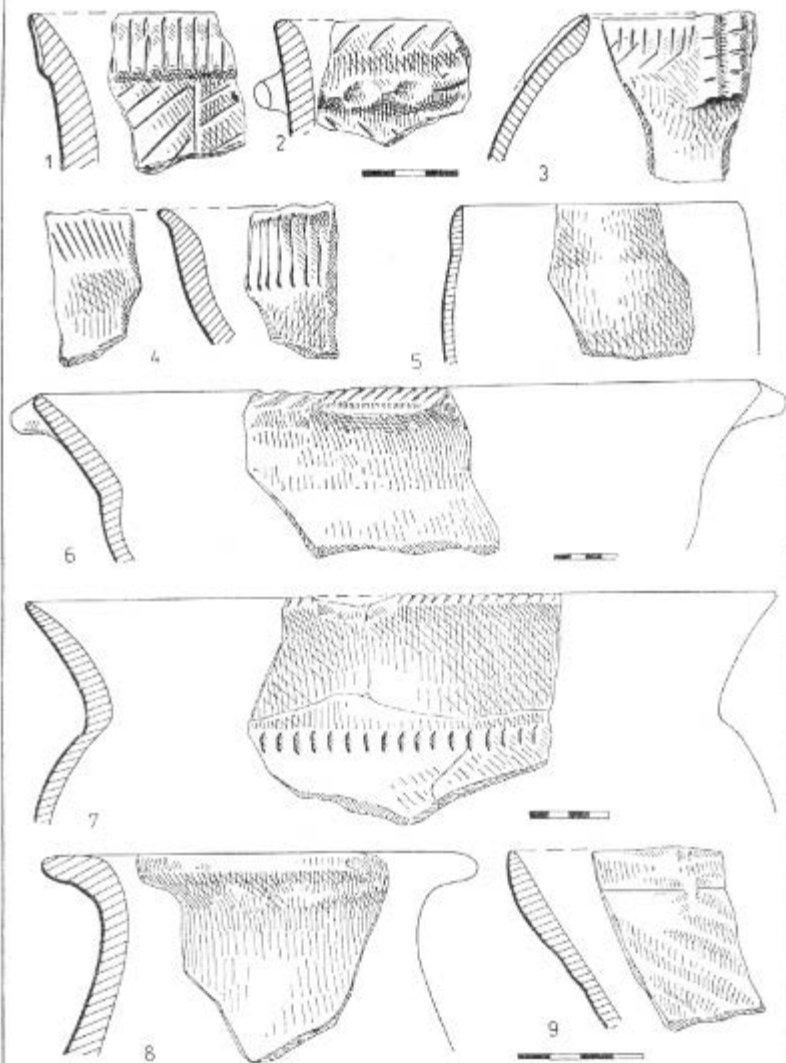

Fig. 7. Ceramica faza III, 1—9, punctul Coasta Ungurenilor.

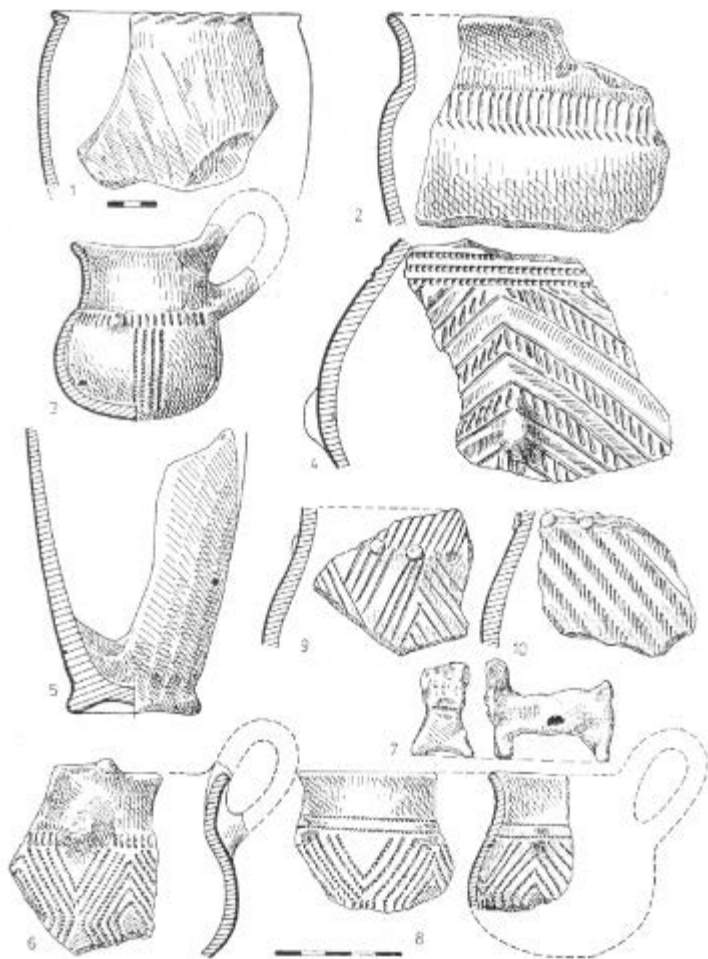

Fig. 8. Ceramica faza III, 1—8, faza II punctul Coasta Ungurenilor ; 9, 10 cer faza II punctul Zdup.

Fig. 2. Ceramică faza III, punctul Cetățuia R. Vlcea.

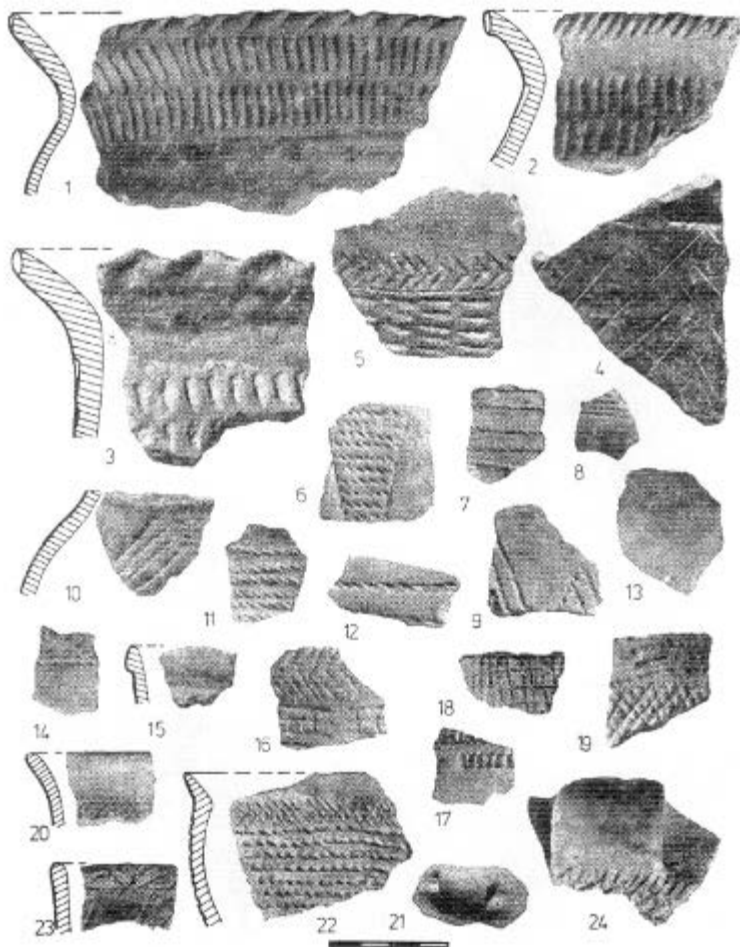

Fig. 10. Ceramică faza I, 1—5, punctul Zdup, faza III 6—24.

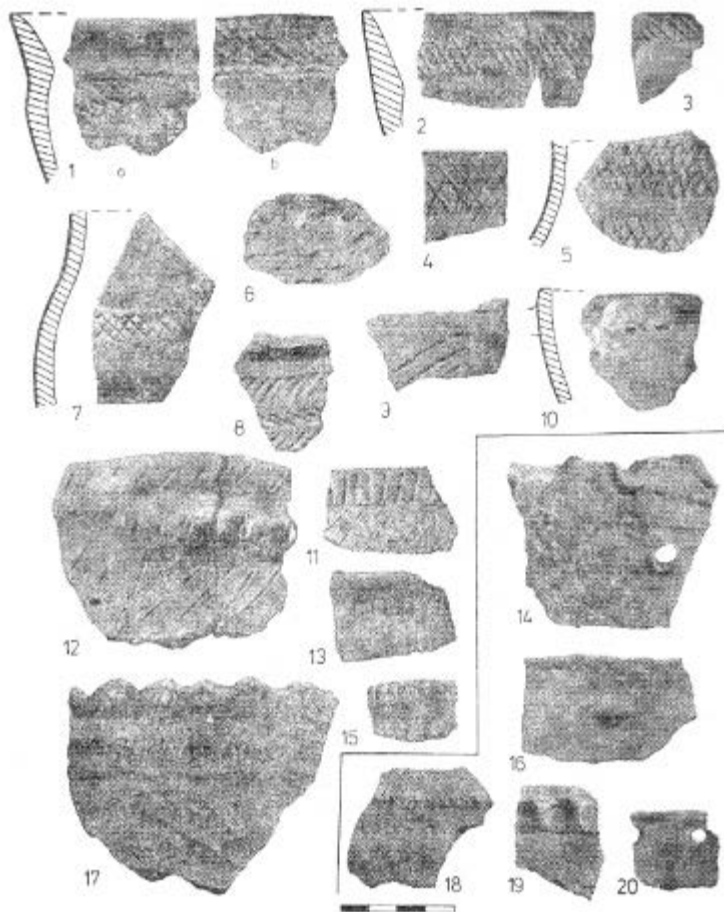

Fig. 11. Ceramică faza III, 1—13, 15, Glina III, 14, 16—20, punctul Zdup.

Mai apar : ceașca (tip III) cu corp emisferic, fund rotunjit și toarta subprălnătată (fig. 8/3, 6, 8), cana (tip IV) cu corpul bombat (fig. 6/3 ; 8/2,4 ; 9/1), amfora (tip V) (fig. 7/8, 9/21), paharele tronconice tip VII cu pereții subțiri, baza masivă, fundul drept (fig. 5/8), sau concav și lătit spre lături (fig. 8/5), VII c (fig. 9/4), cupele (tip VIII), (fig. 7/5), oala (tip IX) cu corpul bombat, gîtul cilindric și marginea arcuită (fig. 4/4), vasul borcan (tip XII) de diferite forme și mărimi (fig. 2/2, 3, 7 ; 4/6 ; 5/7 ; 6/1, 4, 6, 7/1,2, 10/1—3 ; 11/12), vase tronconice (tip XVII) (fig. 3/3), vase mari de provizii (tip XIII fig. 3/1,2, 7/7), cu torți tubulare (fig. 2/5) și vasul-lighean de mari dimensiuni (fig. 6/5, 7/6).

Printre torți deosebim două grupe : A) torți tubulare perforate orizontal (fig. 10/12,24) și tortile „manșetă” (fig. 2/5) ; B) torți aplicate în bandă (fig. 6/3) sau rotunde în secțiune (fig. 8/6,8, 9/1). Uneori, sudarea se face în „cep”. Pentru apucat sau agățat servesc și proeminențele aplicate (fig. 3/1,2 ; 7/6) sau perforate vertical (fig. 11/10).

ORNAMENTAREA. Tehnica folosită la ornamentarea vaselor constă din incizii (adincire), relief și încrustare. Lipsesc tehnica picturii — probabil din cauza arderii puternice a ceramicii. Procedul și modul de dispunere a motivelor ornamentale sînt bine cunoscute în aria de răspîndire a culturii Cotofeni⁶.

Plastica este redată prin reprezentări zoomorfe schematizînd bovidee (fig. 8/7).

Pentru încadrarea cronologică se are în vedere repertoriul ceramic, care în faza I, — deși mai sărac în forme și ornamentare — cuprinde castroanele adinci cu marginea teșită spre interior (fig. 2/1,4), străchinile și lighelele bazine (fig. 3/5), vasele tronconice (fig. 3/3), frecvent vasul borcan (fig. 2/2, 3, 6, 7 ; 10/1—3), vasele de provizii (fig. 2/5, 3/1,2) și amforele (fig. 3/6) a căror suprafață este tratată neglijent mai mult borbodinată în „vîrci”. În număr redus apar și paharele tronconice (fig. 3/4) care în faza a II-a și a III-a devin considerabil de frecvente.

Ornamentarea ceramicii din faza I este realizată prin șanțulețe late incizate și dispuse orizontal (fig. 2/7), uneori căpătînd forma unor paranteze asociate cu linii oblice șanțuite (fig. 2/2), motivul în „căpriori” (fig. 10/4), linii șanțuite în unghi (fig. 2/3,5) sau în șiruri paralele formînd un registru ornamental sub marginea vasului (fig. 2/2,3 ; 3/1,2). Frecvent găsim deasemeni decorul ștampilat din incizii îngropate și dispuse sub marginea vasului în două sau trei rînduri paralele orizontale (fig. 2/3—5, 10/1—3), uneori în formă de „cul” (fig. 2/1). Alte caracteristici sînt : briul alveolat dispus pe gîtul (fig. 3/2) sau marginea vasului (fig. 2/6), alveolarea marginii (fig. 2/1 ; 3/2,3 ; 10/1,3) sau crestarea ei (fig. 2/2,5) amintind de maniera sâlcețeană, proeminențele (fig. 3/1,2) și toarta „manșon” (fig. 2/5).

Analogiile cele mai apropiate le găsim în așezările de la Locușteni⁷, Herăudane — Peștera Hoților, Lelicieni, Petrești⁸ etc..

În faza II a, tratarea pastei și suprafața vaselor e mai bine îngrijită. Castroanele devin mult mai numeroase, iar profilul capătă forme variabile.

6. Idem, *Op. cit.*, p. 38.

7. Cf. P. Roman, *Op. cit.*, p. 38.

8. P. Roman, *Op. cit.*, p. 38.

Cind țesirea marginii se arcuiește, capătă profil de castron borcan (fig. 5/2). Asemenea castroane s-au descoperit în așezările de la Braneț⁹ și Cirna¹⁰.

În gama formelor, pe lângă castronul cu marginea îngroșată și lătită în părți (fig. 4/1) și castronul trompetiform (fig. 4/2), se înmulțesc străchinile cu deschiderea largă, oala, (fig. 4/4), vasul borcan cu apucători (fig. 5/7) sau cu aplicații în relief (fig. 4/6) și paharele tronconice cu fundul plat (fig. 4/5) sau lătit (fig. 5/8).

În maniera de ornamentare sînt folosite în continuare procedeele fazei anterioare: sub formă de linii sântuite (fig. 4/4) șampilările organizate în șiruri paralele orizontale (fig. 4/3, 4, 6), în formă de „8” (fig. 4/7), creștături laterale pe margine (fig. 4/1) sau alveolarea ei (fig. 5/1—6).

Tot ca element decorativ se menține borbota organizată în „virci” care acoperă uneori întreaga suprafață a vaselor (fig. 4/2), apar găurile perforate pentru agățat și aplicațiile de „boabe de linte” ce despart cele două registre ornamentale ce acoperă suprafața vasului (fig. 8/9,10). Pentru această fază găsim analogii în așezările de la Braneț¹¹.

Faza III a culturii Coțofeni, numită și perioada regionalizării și a variantelor cu caractere specifice¹² se manifestă în nordul Olteniei și mai ales în jurul Govorii, în două etape: III a și III b. Etapa III a este cea a continuității cronologice în nivele suprapuse. Așezările sînt situate pe terase și primesc influențe culturale sud-vestice, cum sînt cele din punctele Căzănești și „Zdup” Oțele Mari.

Varianta III b se detașază în complexe mobile, păstorești și le întâlnim pe înălțimi apărate natural, cu o cultură mai conservatoare. Menționăm punctele: Dealul Săpunarului — Govora Sat, Chiciurla — Birsești, Gătejești, Bunești, Cosota — Oțele Mari¹³, Coasta Ungurenilor — Oțele Mari și Cetățuia R. Vilcea.

Pe lângă speciile ceramice întâlnite în etapele anterioare se remarcă apariția unei grupe ceramice avînd în amestec nisip fin, de culoare neagră sau neagră cenușie specifică bronzului timpuriu.

Dintre forme întâlnim castroane simple cu marginea dreaptă (fig. 6/8) arcuită și îngroșată în interior (fig. 7/3) ușor țesită (fig. 7/4), castronul tronconic cu marginea dreaptă și îngroșată în exterior (fig. 7/9), strachina evazată (fig. 6/10), lighețele de dimensiuni mari (fig. 6/5, 7/6), vasul tronconic (fig. 8/5), vasul borcan (fig. 6/1,9; 7/1,2; 11/12) cu fundul plat (fig. 6/7), oala (fig. 6/6; 3/2), amfora (fig. 7/8; 9/2), vasele mari de provizii (fig. 7/7), ceașca cu toarta suprainălțată (fig. 8/3, 6,8; 9/1) ceștile de dimensiuni mici (fig. 10/15,23) și paharele cu corpul sferic (fig. 9/4). În repertoriul foarte variat al formelor ceramice se detașează cantitatea impresionantă a paharelor tronconice și a ligheanelor bazine, cu sau fără apucători. Deasemeni, stratigrafic, s-au putut constata în punctul Zdup puternice urme de arsură — fără lipitură — și dungli groase de cenușă, ceea ce ar indica descoperirea în punctul amintit a unui centru de extragere și pre-

9. Augustin Ulanici, *Noi cercetări arheologice la Braneț*, în *Cercetări arheologice, muzeul de istorie al R.S.R., București*, 1976, p. 44, fig. 8/2; 9/1—2.

10. Gh. Bichir în *Materialiele V*, 1959, p. 277, fig. 5/2, fig. 6. Vezî și D. Berclu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939, p. 77, fig. 89/9, 11.

11. A. Ulanici, *Op. cit.*, p. 47.

12. P. Roman, *Op. cit.*, p. 43.

13. Gh. Petre, în *SCIV* 18, 4, 1967, p. 643—653.

parare la foc a sării și apoi brichetarea ei în forme din saramura care se găsea din abundență în izvoarele salifere din imediata apropiere. Forma aceasta ceramică de un tip singular, descoperită prima dată la Govora Sat și socotită drept plesă de cult¹⁴, are bune analogii cu brichetafele descoperite în zonele cu izvoare salifere încă din neoliticul timpuriu¹⁵ și târziu¹⁶, epoca bronzului și a fierului¹⁷ pînă în secolul XVII e.n.¹⁸.

În faza III ornamentarea ceramicii devine destul de expresivă. În tehnica inciziei motivele ornamentale cele mai caracteristice sînt: benzile de linii paralele verticale (fig. 6/3; 9/3, benzi de șantuiuri în unghi (fig. 8/4), ștampilări verticale (fig. 6/1, 4; 7/7; 8/2), benzi de impresiuni asociate cu schelet de pește (fig. 10/5), motivul „în spic” (fig. 6/6), linii incizate oblice, vertical, în XX-uri sau neregulat pe corpul sau marginea vasului (fig. 7/1, 3; 11/12), uneori decorînd marginea pe ambele fețe (fig. 7/4), creștături pe margini (fig. 7/2, 6, 7; 11/11, 12, 13, 15), brîul alveolat (fig. 7/2; 11/19) sau aplicativ ornamental (fig. 7/3; 11/18) sau cu proeminentele cu rol funcțional (fig. 7/6, 7), alveolarea superioară a marginii (fig. 7/6; 8/1) și barbotinarea (fig. 6/2; 7/9).

Este folosit frecvent procedeul încrustației cu alb în tehnica Furchenstich (realizîndu-se benzi de linii paralele verticale (fig. 8/3), radiale (f. 9/1) sau orizontale (fig. 10/22), motive geometrice (fig. 8/6, 8; 9/4) impresiunile cu șnurul răsucit (fig. 10/6—12,14) sau înfășurat (fig. 10/13, 15).

În faza III (Zădup) s-au identificat și elemente tipice datorate influenței Kostolac și Vučedol.

Ceramica de influență Kostolac este bine preparată, conținînd în amestec cioburi pisate, nisip fin și paiețe de mica. Pereții sînt subțiri și bine șlipuiți, culoare cărămiziu-portocalie sau fumurie. Ca motive ornamentale menționăm desenul în rețea (fig. 10/18) asociat „cu solzi de pește” (fig. 10/16) și linii adîncite prin împunsături succesive (fig. 11/9) umplute cu pastă albă.

Mai pregnantă se face simțită prezența elementelor Vucedol, găsite împreună cu fragmente ceramice Coțofeni III-a și Kostolac. Ceramica este la fel de bine preparată, pereții vaselor sînt șlipuiți pe ambele fețe — mai atent interiorul — și au culoare cărămizie, castanie, cenușie sau cărămiziu-alburie.

Între motivele ornamentale predomină benzile în rețea umplute cu pastă albă (fig. 10/19, 20, 24; 11/1—5, 7).

Cultura Vucedol și influențe ale ei au fost documentate pînă acum numai în regiunea Porților de Fier în amestec Coțofeni Kostolac, iar în nordul Olteniei în așezări Glina III b, la Călina¹⁹ și mai recent la Runcuri Govora Sat²⁰. Cît privește fragmentul de la figura 11/6 executat dintr-o pastă omo-

14. D. Berclu, *Zorile Istoriei...*, p. 135.

15. N. Ursulescu, în SCIVA 28, 3, 1977, p. 307, și urm.

16. A. Jodłowski, *Eksploatacja soli na terenie Małopolskiego przedzielach wczesnym średniowieczu*, Muzeum Zup Krakowskich — Wieliczka, IV, 1971, p. 252, pl. I—X.

17. J. Filip, *Enzyklopadisches Handbuch zur Ur-Und Frugeschichte Europas*, Praga, 1969, p. 1195.

18. J. Dechelette, *Manuel d'archéologie*, II, Paris, p. 715, și nota 1.

19. Gh. Petre, *Aspecte ale începutului epocii bronzului în nord-estul Olteniei*, în Buridava, 2, Muzeul Județean Vâlcea, p. 14.

20. *Idem*, Materiale inedite.

genă, moale la pipăit, având în componență cioburi pisate, cu pereții lustruiți, de culoare brun-cărămizie în spărtură și fețele cărămiziu-cenușii, decorat cu impresiuni executate cu spatulă în formă de unghie ce încadrează două proeminente aplicate, și-ar putea găsi analogii în tipologia vasului de la Smeeni²¹ al purtătorilor înmormintărilor cu ocră.

Observațiile de teren și în parte stratigrafice, precum și studierea materialelor arheologice dovedesc că zona subcarpatică olteană, în perioada de tranziție de la neolitic la bronz este marcată de prezența culturii Coțofeni, care se dezvoltă viguros pe parcursul celor trei faze principale: I — de formare, II — de cristalizare, III — clasică de regionalizare²².

Locuirea de la Ocnele Mari „Zdup” își începe evoluția odată cu apariția celei mai vechi faze a culturii Coțofeni, orizontul Locusteni (fazele I a, b) pe fond eneolitic²³ și este suprapusă de fazele II și III. În faza III apar influențe sud-vestice printre care ornamentarea cu șnur fin înfășurat și răsucit procedeu întâlnit și în cultura Cernavodă²⁴.

Procedul impresiunilor cu șnurul, apar în cultura Coțofeni din faza II Brănet²⁵, iar în Transilvania izolat. În faza III a impresiunile de sfoară răsucită sînt rare, iar în Banat sînt întâlnite pentru prima dată²⁶.

De remarcat bunele analogii între tehnica și motivul ornamental triunghiular realizat cu șnurul fin înfășurat din punctul Zdup (fig. 10/13) cu cel de pe vasul din necropola tumulară de la Milostea²⁷, cu analogii în culturile șnur ceramică din Europa Centrală sau mai degrabă a orizontului Schneckenberg²⁸.

Vasul de la Milostea, pe lângă eșarfele șnurate mai are două proeminente alungite ca cele de pe un fragment de vas de la Căzănești²⁹.

Reține atenția și fragmentul de la figura 11/6 Zdup, cu analogii în grupa de morminte tumulare de la Smeeni. În acest sens grupul tumular Milostea, pătruns în zonă, pare a fi făcînd parte din faza tîrzie a culturii Coțofeni III a. Procedul cu șnur răsucit se datorează relațiilor directe ale culturii Coțofeni cu regiunile sudice³⁰ avîndu-se în vedere sincronismul cu bronzul timpuriu helladic³¹ ca și cu epoca de bronz macedoneană timpurie.

Interferența Coțofeni-Vučedol, documentată în zona Porților de Fier, își extinde gradual influența pînă în punctul cel mai nordic din regiunea subcarpatică. Pe temeiul cercetărilor se poate afirma că factorul Vučedol se dezvoltă în Coțofeni III a Ocnele Mari și sfîrșește în Glina III b Runcuri³², contribuind astfel din plin încă din etapa de sfîrșit a culturii

21. N. I. Simache și V. Teodorescu, *Materiale VIII*, 1962, p. 277, fig. 3/1.

22. R. Roman, *Op. cit.*, p. 35.

23. Gh. Petre, *Materiale arheologice inedite ale culturii Sălcuța de la Ocnele Mari*.

24. D. Berciu, *Contribuții la problemele neolitice în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 131, 134, *Idem Zorile...*, p. 131 și bibliografie; P. Roman *Op. cit.*, p. 59 și urm.

25. A. Ulanici, *Op. cit.*, p. 49.

26. P. Roman, *Op. cit.*, p. 44.

27. Eug. Popescu și Alex. Vulpe, *Necropola tumulară de la Milostea*, în R.M. p. 150 fig. 1/7 a-b.

28. *Ibidem*, p. 153.

29. Gh. Petre, *SCIV*, 21, 3, 1970, p. 482, fig. 1/8.

30. P. Roman, *Op. cit.*, p. 72.

31. *Ibidem*, p. 64.

32. Gh. Petre, *Materiale inedite*.

Coțofeni la procesul de formare a începuturilor epocii bronzului în nordul Olteniei proces similar cu regiunile de vest ale țării noastre³³.

Din cele expuse rezultă că manifestările Vucedol, prezintă un sincronism evolutiv cu faza tirzie a culturii Coțofeni³⁴ — pătrunzând adînc spre est pînă în pragul epocii bronzului cînd sînt asimilate.

Prezența elementelor glinoide (fig. 11/14, 16—20) în amestec cu faza Coțofeni III a de la Ocnele Mari ar indica faza finală a ultimilor manifestări Coțofeni și primele pătrunderi ale culturii Glina III deplin formată³⁵. În sfera culturală, pe lîngă factorul Vucedol, se înscriu și pătrunderi de elemente Jigodin — din sudul Transilvaniei³⁶, care împreună cu grupele șnur ceramice și a mormintelor tumulare, formează un orizont cultural ce se interpune între Coțofeni III a și III b și cultura Verbicioara.

În acest fel, zona nord-estică se încadrează structural în aria cronologică generală a Olteniei de la sfîrșitul neoliticului și începutul epocii bronzului, urmînd succesiv perioadele culturale : Sălcuța IV, Coțofeni fazele I, II, III a și III b, Glina III și etapa de formare a culturii Verbicioara.

NOUVELLES DÉCOUVERTES APPARTENANT A LA CULTURE COTOFENI, DANS LE NORD-EST DE L'OLTENIE

RÉSUMÉ

L'appuyant sur une riche documentation et mettant en circulation de nouveaux vestiges du passé, l'auteur parachève la carte des découvertes archéologiques de la zone Nord-Est de l'Oltenie, à la fin du néolithique et au début de l'âge du bronze.

L'auteur parle aussi des liaisons qui existent entre les cultures néolithiques identifiées dans le district Vilcea, et les autres cultures découvertes dans l'espace carpatodanubien-pontique.

33. D. Berciu, *Zorile...*, p. 136.

34. P. Roman, *Op. cit.*, p. 54.

35. Gh. Petre, *Aspecte ale începutului epocii bronzului*, în *Buridava*, II, 1976, p. 21.

36. *Idem*, *Inedit*, Runcuri.

MARIANA IOSIFARU

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE GETO-DACICE PE RAZA MUNICIPIULUI RÎMNICU VÎLCEA

★

ISTORIE

Cercetările arheologice din ultimii ani au adus importante dovezi privind locuirea pe aceste meleaguri a unor comunități omenești stabile de cultivatori de plante și crescători de animale, a căror vechime în timp se ridică la aproximativ opt milenii. Vatra municipiului Rm. Vîlcea a fost locuită după cum arată descoperirile de la Valea Râii¹ încă din perioada veche a neoliticului (cultura Criș-Starcevo). Perioada târzie a neoliticului (Cultura Sălcuța) este documentată prin cercetările de la Valea Râii, Cetățuia și Căzănești².

În zorile mileniului al II-lea î.e.n. se constituiseră deja neamurile proto-tracice, creatoare ale culturii Coțofeni. Dovezi de locuire intensă a purtătorilor acestei culturi au fost descoperite la Cetățuia și Căzănești.

Trecerea către civilizația tracică a mileniului II î.e.n. și a celui imediat următor, s-a făcut printr-un proces neîntrerupt. În toată această perioadă s-a dezvoltat o viață prosperă care se reflectă în numeroasele mărturii ale culturilor Glina, Verbicioara precum și a celor din prima epocă a fierului. Au fost descoperite materiale din această perioadă la : Cetățuia, Ostroveni, Zona 1 Mai, Troianu, Copăcelu, Riureni (necropola hallstattiană cercetată de Emil Moscalu), Căzănești.

În aceste două milenii exista deci un puternic substrat tracic, care a fost temelia pe care se vor ridica și în aceste părți ale Daciei străvechi, geto-dacii. Descoperirile arheologice din ultimii ani au sporit considerabil documentarea referitoare la prezența geto-dacilor pe raza municipiului. De fapt, Valea Oltului în această zonă este străjuită de dealuri nu prea înalte, acoperite cu păduri, dar și cu locuri cultivate ceea ce ne-a ușurat cercetarea de suprafață și ne-a permis descoperirea de noi materiale, dovezi elocvente ale unei continuități neîntrerupte. La acestea se adaugă și urmărirea permanentă a lucrărilor de sistematizare din zonă.

Cele mai importante așezări stabile geto-dacice depistate au fost grupate, în funcție de poziția lor geografică, după cum urmează :

1. D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 70—71 ; Idem, *Romania before Burebista*, Londra, 1967, p. 40 și urm. ; Gheorghe I. Petre, *Dovezi de locuire neolitică în județul Vîlcea*, Rev. Muz., 2, 1969, p. 154—159, fig. 1—2

2. Gheorghe I. Petre, S.C.I.V.A., 27, 2, 1976, p. 262 ; Idem, *Buridava II*, 1976, p. 10.

Dealul Cetățuia, de înălțime medie este situat în partea de nord a orașului. Pe culme, în apropiere de o așezare medievală s-au descoperit mai multe fragmente ceramice dacice, iar pe terasa dealului locuirea dacică a suprapus o bogată așezare preistorică. De aici a fost adunat un bogat material aparținând perioadei de tranziție de la neolitic la epoca bronzului (Cultura Coțofeni), materiale aparținând epocii bronzului și primei vîrste a fierului. Dintre materialele aparținând perioadei Latène amintim: fragmente ceramice lucrate cu mîna între care se disting profile de vase borcan și oale ornamentate cu briuri alveolate și crestate, butoni (Pl. I/1—2), grupuri de linii incizate (Pl. I/3). În cadrul ceramicii lucrate la roată întîlnim profile de fructieră (Pl. I/5), căni bitronconice (Pl. I/4), străchini (Pl. I/9), fragmente de vase chiup (Pl. I/8) decorate prin lustruire sau cu striuri. Nu lipsesc nici fragmentele de cești dacice (Pl. I/6), fusaiolele (Pl. I/7) etc. S-a descoperit și un fragment de brătară din pastă sticloasă de culoare albastră cu decor alb în zig-zag (Pl. I/10).

Forme și ornamente asemănătoare celor descrise mai sus, s-au întîlnit în așezările Latène din Transilvania (Deva³, Sf. Gheorghe⁴, Pecica⁵), Moldova (Poiana⁶, Brad, Răcătău⁷), Muntenia (Radovanu⁸, Popești⁹, Cătunele¹⁰, Piscul Crăsani¹¹), precum și cele de la Ocnița¹² (județul Vîlcea).

Dealul Capela. De pe înălțimea fortificată a dealului, unde se mai observă și astăzi urmele unor terase, au fost adunate mai multe fragmente ceramice aparținând unui vas de dimensiuni mari (chiup) cu pereți groși, lucrat la roată, de culoare cenușie. Vasul a fost ornamentat cu o bantă în relief prevăzută cu ornamente șampilate ce constau din grupuri de rozete, ogive în rețea și brăduți șampilati (Pl. I/11). Succesiunea aceasta de ornamente șampilate constituie singurul motiv decorativ al vasului și n-a mai fost întîlnit în alte așezări. Ornamentul rozetă însă, obținut prin aplicarea pe vasul încă crud a unei șampile în negativ a mai fost întîlnit și în alte așezări: Zimnicea¹³, Fîntînele¹⁴, Cetățeni¹⁵, Căscioarele¹⁶, Minăstirea¹⁷, Popești¹⁸.

3. O. Floca, *Urme dacice pe dealul cetății Deva*, în Om. D., București, 1958, p. 205—242.

4. V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 574, fig. 410, 411.

5. I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969, p. 205—211.

6. R. și Ecaterina Vulpe, *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 290, fig. 43/7—9.

7. V. Căpitanu și V. Ursachi, *Descoperiri geto-dacice în județul Bacău*, Carpica, V, 1972, p. 103 și p. 102, fig. 5/1, 2.

8. Mjora Turnu, *Geto-dacii din cîmpia Munteniei*, București, 1979, p. 116, Pl. XXI.

9. R. Vulpe, S.C.I.V., IV, 1—2, 1955, p. 250, fig. 12/1; Mioara Turcu, București, VIII, 1971, p. 58, Pl. 3/3.

10. Cornelia Stoica, *Cercetări arheologice în așezarea geto-dacică de la Cătunu, jud. Dîmbovița*, Materiale și cercetări arheologice, Tulcea, 1980, p. 196—197, fig. 5, 6.

11. I. Adrieșescu, *Piscul Crăsani*, București, 1924, p. 15, fig. 36.

12. D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981, Pl. 15/1, 26/2, 3, 6, Pl. 29/7, 12, Pl. 120/15.

13. I. Nestor, S.C.I.V., I, 1, 1950, p. 93—102; D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, Pl. XXVII—XXVIII. R. Vulpe, *Așezările getice din Muntenia*, București, 1966, fig. 5; I. H. Crișan, Op. cit., p. 209, fig. 115/1, 2.

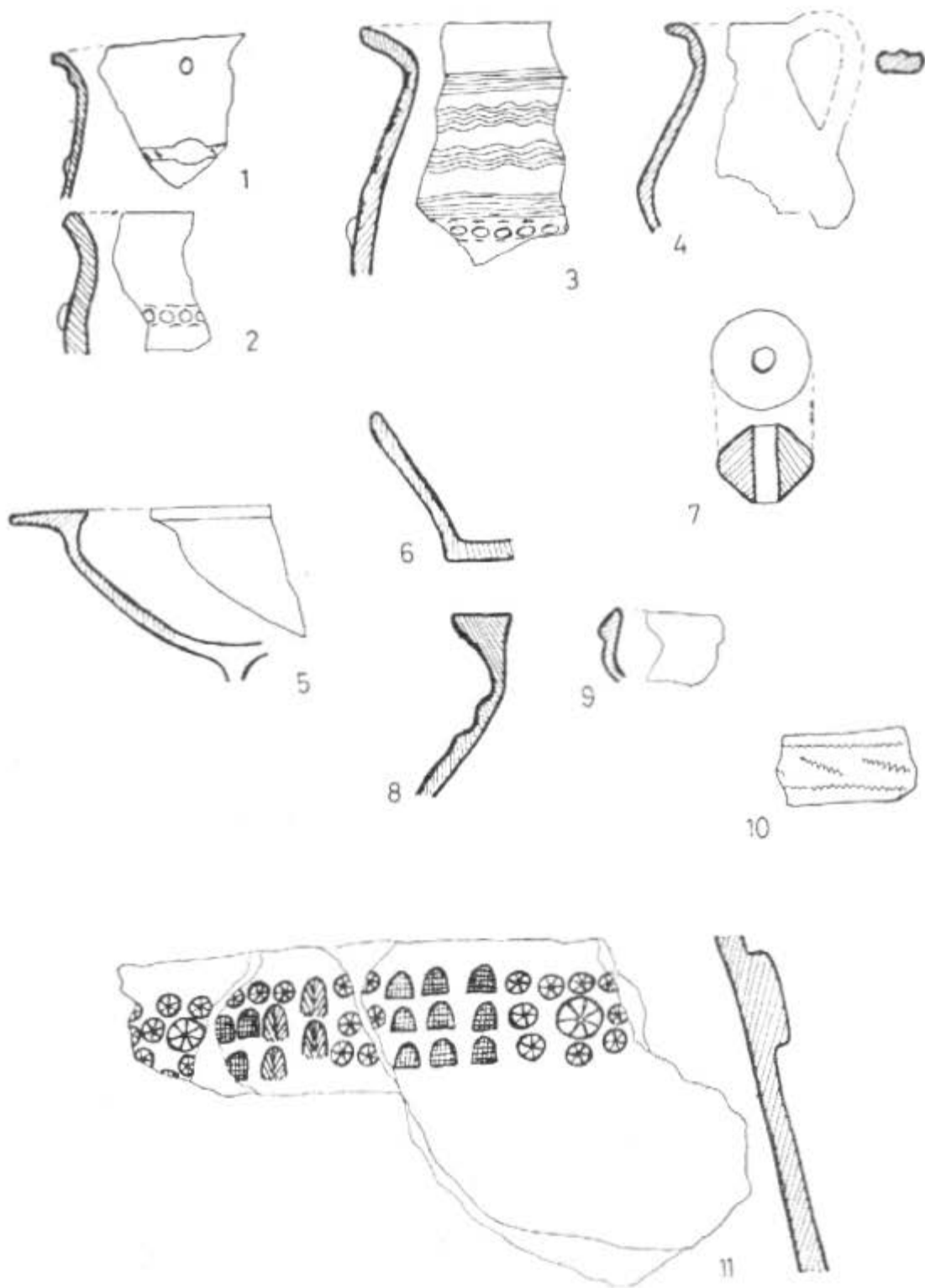
14. C. Mateescu, M. Babeș, S.C.I.V., 19, 1968, 2, fig. 5 și 6.

15. D. V. Rosetti, *Șantierul arheologic Cetățeni*, Materiale, VIII, 1962, p. 86, fig. 6/3.

16. Silvia Marinescu Bîlcu, S.C.I.V., 17, 1966, 1, p. 119, fig. 4/2.

17. Gh. Ștefan, *„Les fouilles de Minăstirea*, Dacia, II, 1925, p. 393, fig. 7/13.

18. R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, Materiale VI, 1959, p. 317, fig. 10/7.

Plasa I (1—11)

În județul nostru ornamentul rozetă a fost întâlnit în așezările de la Ocnîța¹⁹, Govora sat, Poieni, Cozia veche²⁰.

Cele mai vechi vase decorate cu rozetă sînt cele de la Zimnicea, datate pe baza monedelor lui Filip al II-lea în a doua jumătate a secolului IV î.e.n., iar cele mai noi sînt de la Ocnîța și Mînăstirea, sec. I î.e.n.

Singurul vas întregibil descoperit este o cană bitronconică, cenușie, lucrată la roată. Toarta ușor supraînălțată pornește din buza vasului și prezintă o nervură mediană. Fundul vasului este inelar, corpul bitronconic, buza ușor răsfrîntă în exterior. Vasul este ornamentat cu un brîu simplu, ușor reliefat, deasupra maximei rotunjiri a acesteia (Pl. II/1). Exemplare asemănătoare sînt extrem de numeroase în toate așezările geto-dacice. Numeroase sînt fragmentele ceramice lucrate cu mîna și la roată descoperite aici, profile și ornamente cunoscute lumii geto-dacice. Tot aici au mai fost descoperite și cîteva fragmente ceramice de factură romană.

Dealul Petrișor. Locul se prezintă ca o terasă puțin înclinată. De aici au fost adunate fragmente ceramice și bucăți de lipitură arsă provenind probabil din pereții incendiati ai unor locuințe, iar în Zona 1 Mai a fost descoperit un mormînt de incinerare geto-dacic cu un inventar bogat²¹.

Dealul Troianu este situat în partea de sud a orașului. Aici au fost descoperite într-o prăbușire de mal resturile unei vetre, precum și fragmente ceramice dacice lucrate cu mîna și la roată, de culoare cărămizie și cenușie. Se remarcă vasele de provizii cu gura largă și buza răsfrîntă în exterior.

Dealul Viilor se află la aproximativ șapte km de centrul orașului, pe partea dreaptă a drumului național Rm. Vilcea — Tg. Jiu. Aici au fost descoperite întimplător multe fragmente ceramice, bucăți mari de chirpic cu urme de pari și nuiiele, bucăți de vatră fățuită, puternic arsă, precum și vase întregibile care fac parte din grupa ceramicii fine, lucrate cu mîna și la roată, din pastă cenușie și brun-cărămizie : o strachină cu picior scurt, cilindric, lucrată îngrijit din pastă fină, de culoare cenușie. Corpul ușor adîncit se lărgeste mult la gură, umărul drept, buza îngroșată (Pl. II/3). Strachina, socotită o variantă a fructierei susținută pe un picior scurt își găsește numeroase analogii în așezările geto-dacice. De asemenea o strecurătoare, lucrată cu mîna din pastă fină cărămizie. Fundul este inelar, gura largă. Toarta se leagă direct de buză și prezintă o canelură mediană (Pl. II/4). O altă strecurătoare de formă conică, rotunjită la partea inferioară din pastă fină cenușie. Este prevăzută cu o toartă ce prezintă o nervură mediană (Pl. II/5). Forme asemănătoare se cunosc la Poiana²², Sighișoara²³, Popești, Snagov²⁴, și Ocnîța²⁵, ș.a. Tot aici am descoperit o cană cu o toartă, lucrată la roată, pastă fină, neagră-cenușie, acoperită cu un slip puternic lustruit avînd un aspect metalic. Fundul este inelar, corpul bitronconic. Trunchiul de con superior este mai înalt în raport cu cel infe-

19. D. Berciu, *op. cit.*, Pl. 8/9.

20. E. Moscalu, *Așezarea dacică de la Cozia veche, județul Vilcea, S.C.I.V.*, 19, 4, 1968, p. 634, fig. 4/1.

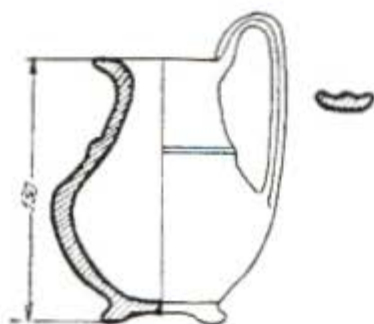
21. Material inedit în Colecția Muzeului județean Vilcea. Mulțumim și pe această cale tov. P. Purcărescu, pentru informațiile primite.

22. R. și Ecaterina Vulpe, *op. cit.*, p. 298, fig. 79/6.

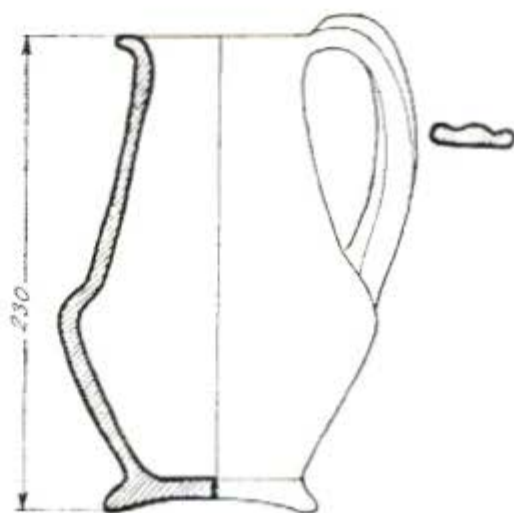
23. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 585, fig. 441.

24. Mioara Turcu, *op. cit.*, p. 126, Pl. XXIV, 1, fig. 20, 1.

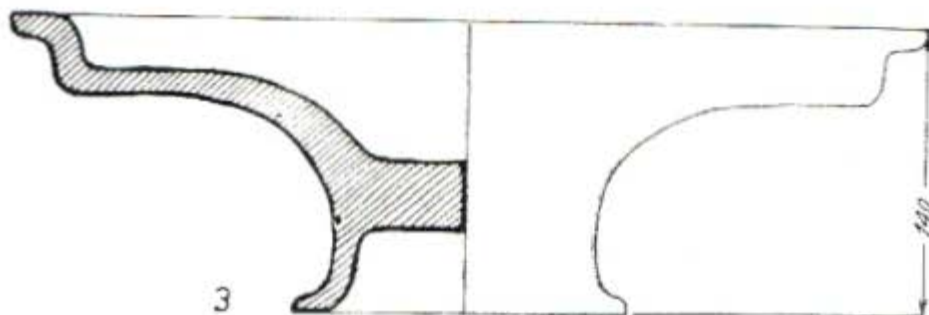
25. D. Berciu, *op. cit.*, Pl. 8/1, 12/17.

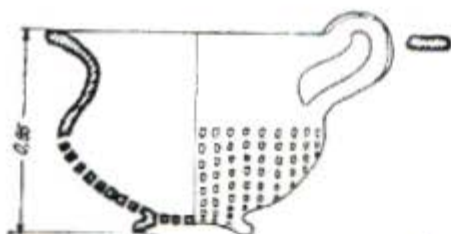
1

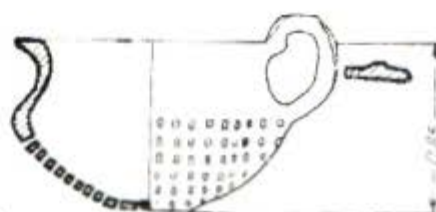
2

3

4

5

Planşa II (1—5)

rior. Vasul este prevăzut cu o toartă în torsadă ușor suprainălțată (Pl. II/2). Cana descoperită aici corespunde tipului III, analizat de I. H. Crișan²⁶.

Grupul de așezări dacice identificat pe raza municipiului nu este întîmplător. Prezența acestora trebuie pusă probabilă în legătură cu exploatarea sării de la Ocnele Mari-Ocnița, precum și cu supravegherea marelui drum natural de pe cursul Oltului.

Datarea așezărilor s-a făcut pe baza ceramicii în rîndurile căreia se înfîltesc toate formele de vase caracteristice civilizației dacice din secolele III î.e.n. — I e.n.

Cred că și aceste așezări fac parte din cadrul aceleiași mare complex de locuire cu caracter economic, politic și militar ce a dăinuit în aceste locuri pînă la cucerirea romană.

DÉCOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES GÉTO-DACES, DANS LE TERRITOIRE DU MUNICIPE DE RM. VÎLCEA

RÉSUMÉ

Les découvertes archéologiques des dernière années ont augmenté considérablement la documentation relative à la présence des Gêto-Daces sur le territoire du municipe de Rm. Vîlcea.

Ont été identifiées de nombreux habitats daces sédentaires, groupes en fonction de leur position géographique, de la manière suivante : Cetățuia, Capela, Petrișor, Troian, Copăcelu etc.

L'établissement de la date de l'existence de habitats a été fixé à l'aide de la céramique, aux rang de laquelle on trouve toutes les formes caractéristiques de la civilisation dace des siècles III av.n.e. — I de n.e.

Ces habitats appartiennent au même grand complexe de logements à caractère économique, politique et militaire qui ont existé dans ces endroits jusqu'à la conquête des Romains.

---

26. I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 122—124.

PETRE PURCĂRESCU

UN MORMÎNT DACO-GETIC DESCOPERIT ÎN
MUNICIPIUL RM. VILCEA

★

Doi elevi de la Școala generală nr. 4 din municipiul Rm. Vilcea, descopereau în 1976, pe o grămadă de pământ din strada Alex. Sahia din cartierul „1 Mai” fragmente de ceramică și oase calcinate în stare foarte proastă de conservare, pe care le aduc la Muzeul județean Vilcea. În urma investigației făcute la fața locului se mai recuperează o parte din materialul ce aparținuse unor vase ce proveneau dintr-un mormânt dacic, dat la iveală cu ocazia săpării unui puț absorbant, la o adâncime de 2,60 m.

Mormântul era compus dintr-o anforă dacică de tip thasian, o urnă bitronconică și un vas mare cenușiu ornamentat în tehnica ștanțării, din care s-au mai păstrat câteva fragmente de ceramică.

Anfora este lucrată cu mina, o copie după anforele thasiene, dintr-o pastă ce conține pietricele și nisip, iar fătuirea este făcută prin ungerea cu o zeamă obținută chiar din lutul din care este confecționată, dând o ceramică poroasă de culoare brun-cenușiu. (Muzeul județean Vilcea, Colecția Arheologie, nr. inv. 375, fig. 1).

Se cunoaște că pe teritoriul țării noastre au mai fost găsite anfore dacice, care au căutat să imite anforele grecești. Acest fenomen se integrează în procesul de imitarea unor elemente ale culturilor materiale străine integrându-se sub diferite forme în cultura materială daco-getică, păstrându-și totuși specificul etnic¹.

Lângă anforă a mai fost descoperit un vas de formă bitronconică cu proeminențe-apucători, confecționat în aceeași tehnică. (Colecția Arheologie, inv. nr. 376, fig. 2).

În vasul bitronconic s-au găsit fragmente de osămintă omenești incinerate în stare foarte proastă de conservare.

În multe necropole și așezări geto-dacice din țară și chiar marea așezare daco-getică fortificată de la Butuceni, r. Orhei (R.S.S. Moldovenească) a fost descoperit acest tip de vas bitronconic alături de anfore de Thasos datate din secolul IV—III î.e.n.². Cu totul sporadic se întâlnesc și morminte

1. I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1967, p. 85.

2. *Ibidem*, p. 69.

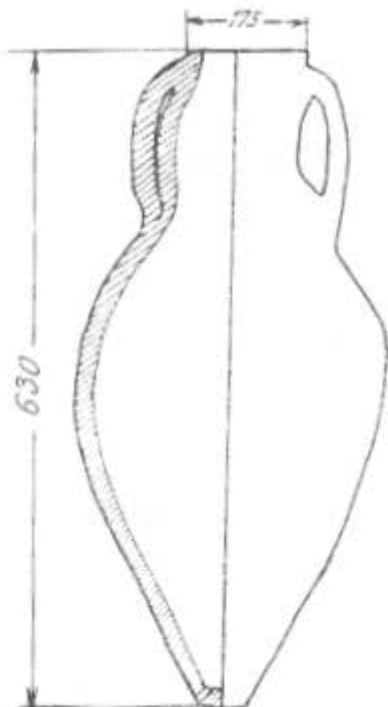

Fig. 1.

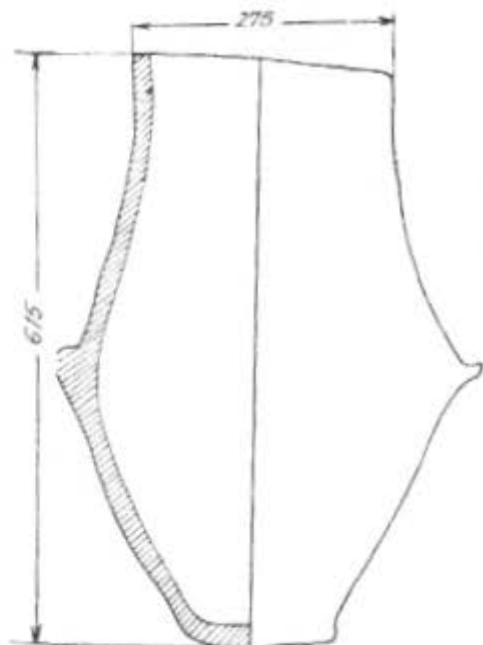

Fig. 2.

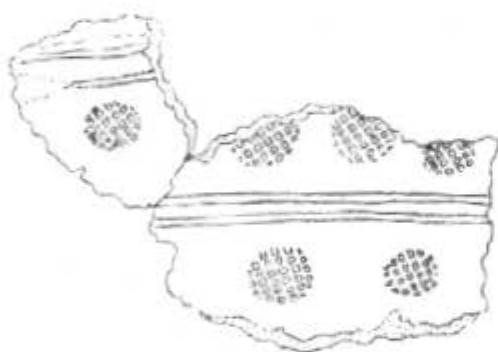

Fig. 3

cu urne așezate direct pe sol, în jurul urnei așezându-se vase adiacente, cu ofrande diferite³.

Un alt element component al acestui mormint a fost un vas mare de culoare cenușie, ornamentat în tehnica ștampilării, din care s-au păstrat numai câteva fragmente. Gîtul vasului este decorat de două rînduri de nervuri în relief, paralele la distanțe egale, unul aflîndu-se sub buza vasului, iar celălalt la o distanță de 5 cm. Suprafața ceramicii dintre cele două briie

este ornamentată cu un model în rețea înscris într-un cerc prin tehnica ștanțării, la distanțe neregulate. Această tehnică de decorare se inspiră de pe torțele rodene și mai ales tasiene⁴. (Col. Arheologie, inv. nr. 1603, fig. 3).

Descoperirea din municipiul Rm. Vilcea vine să îmbogățească palmarele descoperirilor de vase ornamentate în tehnica ștampilării dar cu un element decorativ nou.

Și la sud de Dunăre găsim decorul realizat prin tehnica ștanțării de pe vasele pithoi de la Seutopolis⁵, Sofia⁶, și Dolno-Sahrane (Stara-Zagora)⁷, care datează de la sfîrșitul sec. IV—III î.e.n. Cercetătoarea bulgară Maria

3. D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981, p. 122.

4. Silvia Marinescu-Bilcu, *Cîteva descoperiri geto-dace de la Căscioarele*, S.C.I.V., Tom. 17(1), 1966, p. 113.

5. Maria Cičikova, *Les timbres sur pithoi Seuthopolis*, în: „B.C.H.”, II, 1958, p. 471 și urm.; fig. 8, 10, 11, 13 și Pl. XXVII.

6. *Ibidem*.

7. M. Stančiova, *Materieux archéologiques de Sofia préromaine*, în: „Izvestia Institut”, XIX, 1966, p. 232 și fig. 4.

Cicikova consideră că și la sud de Dunăre decorul prin ștampilare își are originea tot de pe anforele thasiene. Decorarea prin tehnica ștampilării, s-a căzut de acord că atât la nord cât și la sud de Dunăre, își are originea comună elenistică⁸.

Ceramica acestui mormînt mai poartă încă haina hallstattiană. Concretizarea acesteia o avem în formele de vase însăși și în tehnica de lucru⁹.

Populația acestor meleaguri întreținea legături comerciale cu o serie de orașe din Grecia, de unde cumpărau vinuri superioare, ulei, măsline, etc. Ele erau ambalate și transportate în anfore, chiupuri și alte genuri de vase. Meșterii locali lucrau o serie de vase avînd ca prototipuri modelele de import. Astfel se explică că în acest mormînt s-a găsit o anforă de tip thasos¹⁰ și fragmentele de ceramică cenușie ornamentate într-o tehnică folosită de centrele elenistice (Rodos și Thasos). Se știe că aceste centre au avut o intensă activitate comercială pe valea Dunării și afluenților săi, cel puțin din secolul IV î.e.n.¹¹.

Descoperirea din municipiul Rm. Vilcea, vine să ateste legăturile comerciale pe care le-a avut populația daco-getică a acestor meleaguri cu lumea elenistică.

UN TOMBEAU DACO-GÊTIQUE DÉCOUVERT DANS LE MUNICIPE RÎMNICU VÎLCEA

RÉSUMÉ

Une découverte accidentelle a mis au jour un matériel archéologique appartenant à une tombeau géto-dacique. Cette étude offre à la recherche historique des informations et de nouvelles preuves sur notre continuité matérielle et spirituelle sur ces terres

---

8. Emil Moscalu, *Așezarea dacică de la Cozia Veche* (jud. Vilcea), S.C.I.V., Tom. 19(4), 1968, p. 629

9. I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, p. 212.

10. V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, 1957, p. 36.

11. Vasile Pârvan, *Dacia, Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, 1957, București, p. 100.

DUMITRU BERCIU

CU PRILEJUL CENTENARULUI NAȘTERII LUI VASILE PÂRVAN (1882—1982)

★

În toamna anului 1982 se împlinește un secol de la nașterea marelui om de știință Vasile Pârvan. Aniversarea centenarului este prevăzută și în programul de manifestări UNESCO, ca un semn de recunoaștere a contribuției

învățăturii române la dezvoltarea științei naționale și a celei mondiale. Instituții de prestigiu din țara noastră, cum sînt : Academia Republicii Socialiste România, Academia de Științe Sociale și Politice, Universitatea din București, Institutul de tracologie, Institutul de Arheologie din București, precum și muzee județene au ținut să omagieze prin numeroase comunicări ce s-au ținut cu ocazia reuniunilor organizate, activitatea prodigioasă desfășurată de Vasile Pârvan. Institutul național de tracologie și Muzeul de Istorie și artă din Bacău au organizat al V-lea „Simpozion de tracologie” la Bacău și în comuna Hurulești, pe ale cărei meleaguri s-a născut V. Pârvan. Participanții au avut prilejul să se întâlnească în satul natal cu oamenii locului, care păstrează o vie amintire savantului și sînt mîndri că aici a văzut lumina zilei una dintre cele mai strălucite minți, creatorul școlii arheologice românești. Vasile Pârvan s-a interesat în de-a-proapie de antichități și implicit de cele din județul Vilcea. În 1913 făcea o darc de seamă asupra cercetărilor din 1912 de la Racovita-Copăceni și de la Bătășoala. Numele lui Vasile Pârvan este legat atît de Buridava romană (Stolniceni), cît și cea dacică (Ocnița-Ocnele Mari). Pornind de la izvoarele antice, în special de la geograful grec Ptolemeu, care a trăit în secolul II e.n., la Alexandria din Egipt, cît și de la Tabula Peutingeriană, în care era trecut Buridava de pe Olt, Vasile Pârvan a avut intuiția de a fi căutat localizarea Buridavei romane din Tabula Peutingeriană la sud de Rm. Vilcea, ceea ce corespunde realității istorice. Cît privește localizarea dacilor Buridavensioi (Buridavenses), menționați de Ptolemeu, ei erau așezați, atît de V. Pârvan, dar și de alți învățați înaintea lui, în jurul Buridavei, evident a celei romane, cea dacică rămînînd a fi presupusă ca existînd înainte de cucerirea romană undeva în zona respectivă. V. Pârvan are meritul de a fi lărgit microzona locuită de dacii buridavensi în regiunea Vilcii, a Argeșului muntos și pînă pe culmile Sebeșului și Făgărașului. Săpături arheologice de la Ocnița-Cosota au adus prin rezultatele lor lumini limpezi asupra prezenței dacilor buridavensi și a presupusei Buridave dacice și de către Vasile Pârvan.

De fapt rezultatele amplelor săpături arheologice făcute în ultimii 20 de ani în județul Vilcea, deopotrivă în așezările romane, civile sau militare, în cele geto-dacice, preistorice și daco-romane sau vechi românești vin să întregască multe dintre părerile și concepția generală a lui V. Pârvan privitoare la valoarea fondului traco-geto-dac și a romanismului în etnogeneza noastră.

V. Pârvan s-a născut la 28 septembrie 1882, în satul Perchiu, comuna Huruiești, județul Bacău (fost Tecuciu). Tatăl său era învățător în satul natal.

Prima învățătură a primit-o în mediul sătesc, care a imprimat o puternică pecete asupra modului de comportare, simțire și gândire ale cărturarului. La Liceul clasic din Birlad va dobândi o serioasă cultură generală și o cunoaștere temeinică a limbii latine și a celei eline. Ca student al Universității din București, Facultatea de litere și filozofie, V. Pârvan va avea ca profesori pe unele dintre cele mai mari personalități ale învățămîntului nostru superior de atunci și anume: Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, Ioan Bogdan, Simion Mehedinți, D. Evolceanu și Grigore Tocilescu, care îl va iniția în epigrafie și în studiul antichităților greco-romane și al cărui succesor va deveni după 1909 atît la catedră, cît și la Direcția Muzeului Național de Antichități. Fiecare dintre acești eminenti dascăli și savanți va înfrui pe tinărul student, care totuși reușește de timpuriu să topească toate contradicțiile în propria sa personalitate. V. Pârvan publică unele lucrări privind istoria medie și modernă românească, făcînd fără îndoială o dovadă a unei profunde personalități științifice și de stăpînire a metodei. Se înțelege sub influența cărora dintre profesorii săi se datorau aceste manifestări promițătoare. Ne gândim desigur la N. Iorga, D. Onciul și Ioan Bogdan. În 1904 va pleca ca bursier în Germania, pentru studierea istoriei antice. Va rămîne la Universitățile din Berlin, Jena și Breslau aproape cinci ani auzind pe cei mai vestiți oameni de știință și profesori germani de atunci, adîncindu-și pregătirea în istorie antică și epigrafie, trecîndu-și și doctoratul în 1908 la Universitatea din Breslau cu teza „Naționalitatea negustorilor în Imperiul roman. O cercetare istorico-epigrafică”, pe care o va publica în 1909 în limba germană, lucrare care încă este valabilă. Atunci s-a orientat definitiv spre disciplinele fundamentale ale antichităților greco-romane și a renunțat la preocupările sale anterioare de istorie românească. În 1906 cînd era în Seminarile universitare germane, V. Pârvan a scris „Cîteva cuvinte cu privire la organizarea Daciei Traiane”, care depășeau limitele unei simple recenzii, de la care pornise el, și continuau un întreg program de cercetare viitoare, privind nu numai romanitatea, ci și începuturile.

Revenind în țară, în 1909, va fi numit profesor universitar (avea doar 27 de ani), în 1910 este director al Muzeului național de antichități, în 1911 este ales membru corespondent al Academiei române (în 1913 va deveni membru activ), în toamna anului 1913 este titularizat la catedra de istorie antică, epigrafie și antichități greco-romane, în 1921 este numit director al Școlii Române din Roma, iar din 1923 este secretar general al Academiei Române; între timp fusese și vicepreședinte al Academiei. Într-un răstimp foarte scurt și la o vîrstă cînd alții abia încep să se afirme, Vasile Pârvan deținea posturi de mare răspundere și devenise una dintre personalitățile de prestigiu ale științei românești. Inzestrat și cu un spirit

de organizator, el a ridicat preocupările științifice ale Muzeului Național de Antichități și ale catedrei de istorie antică și de antichități greco-romane pe o treaptă superioară, de orientare științifică și didactică, ele devenind în vremea lui Vasile Pârvan, — cum va recunoaște și N. Iorgu, — un model de organizare și popularizare a întregii cercetări arheologice și de istorie veche din țară. În jurul lor și sub îndrumarea generoasă și deschizătoare de drumuri noi se concentră atunci toate forțele tinere și capabile. Însuși profesorul dădea exemplu de punctualitate și muncă ordonată, el fiind pururea în frunte, cel dintâi la lucru și cel mai harnic, profesorul și directorul era un model sub toate raporturile pentru elevii și colaboratorii săi, cum va spune Ion Andrișescu, referindu-se deopotrivă și la atmosfera de pe șantierul arheologic Histria, care devenise și încă din ajunul primului război mondial un adevărat laborator, unde se maturiza prima generație de arheologi ai școlii create de el. Muzeul Național de Antichități, fondat în 1864 de către Domnitorul Alexandru Ioan Cuza reprezenta în vremea lui V. Pârvan o adevărată instituție superioară, de fapt temelie Institutului Arheologic visat de V. Pârvan și realizat abia în 1967. De acolo porneau toate obiectivele programatice privind cercetările repartizate de V. Pârvan pe provincii, pe zone, pe probleme și pe persoane. Unui asemenea plan, care, după 1920, va cuprinde întregul teritoriu al țării celei noi, intrate în hotarele ei firești, i se asigurase caracterul științific și continuitatea. Pe de altă parte, din locul prominent pe care îl ocupa în societatea românească a vremii, V. Pârvan a făcut ca forurile de decizie să aprecieze că săpăturile arheologice reprezintă o parte a culturii și preocupărilor unui popor care își prețuiește trecutul și pe înaintașii săi, prin mărturiile directe păstrate în pământul ocrotitor al patriei, de multe ori impresionante ca semnificație istorică, după cum au fost și unele de pe meleagurile vlcene, scoase nu de mult prin săpături arheologice sistematice efectuate în cadrul colaborării Muzeului de istorie Vilcea cu Institutul de tracologie și cel arheologic.

Cum era și natural, Vasile Pârvan, din 1909 va continua pe înaintașul său la catedră și la Muzeul Național de Antichități, pe profesorul său Gr. Tocilescu, în cercetările din Dobrogea, valorificând și unele rezultate din alte părți ale țării, ca cele din Oltenia. În 1911, V. Pârvan deschidea șantierul arheologic de la Ulmetum (Pantelimonul de Sus) din Dobrogea centrală, iar în 1914 începea săpăturile de la Histria. Perioada aceasta va reprezenta o cotitură în cariera lui V. Pârvan și în mișcarea arheologică, românească. Dacă până acum V. Pârvan folosisese cu predilecție izvoare literare și epigrafice, de acum înainte el se va adresa direct izvorului surs din pământ, prin săpături conduse fie de el, — ca cele două șantiere amintite, fie de colaboratorii săi. Istoricul Vasile Pârvan devenea arheolog, clasic, specialist în studiul antichităților grecești și romane, el ducând astfel mai departe moștenirea lăsată de Gr. Tocilescu și fiind atras de puterea de afirmare și strălucire a civilizației greco-romane. Izvorul arheologic era privit de către marele învățat în contextul în care a fost creiat și în care a fost găsit, aceasta constituind una dintre cerințele fundamentale ale arheologiei ca știință propriu-zisă. Pornind de la cercetarea directă din Dobrogea și de la știința despre antichitate pe care o stăpânea, V. Pârvan va publica

în 1923 „Începuturile vieții române la grurile Dunării”, o sinteză de adîncă erudiție, de largă deschidere spre înțelegerea romanizării și a etnogenezei noastre însuși.

După 1920, odată cu realizarea visului de veacuri al poporului român Vasile Părvan va simți necesitatea cunoașterii temelilor, pe care s-a așezat și a dăinuit pînă în zilele noastre romanismul la Dunăre, la Mare și în Carpați. El se va îndrepta de data aceasta spre izvoarele de început ale originii poporului român, ale protoistoriei Daciei milenului I î.e.n. și ale vremurilor promergătoare, cu milenii, acestuia. Deseu a pășit în parte pe un teren bătătorit, pregătît de înaintași, Vasile Părvan a adîncit cercetarea pînă la rădăcinile tracice ale procesului etnogenezei noastre.

În știința europeană și în cea românească se conturaseră în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, orientări noi, științifice înălăturindu-se vechii concepții potrivit căreia geto-dacii ar fi fost, ca etnicitate, germani, celti sau slavi, numai traci nu. Încă din deceniul al optilea, un învățat vienez W. Tomaschek stabilise unitatea lingvistică a tracilor și așezase patria lor în Carpați, iar la noi B. P. Hasdeu, în lucrarea sa „Istoria critică a românilor” și în diferite articole se pronunțase hotărît pentru originea tracică a geto-dacilor, pentru unitatea și continuitatea lingvistică și teritorială a lor, cit și pentru importanța rolului lor în etnogeneza poporului român. Pe linia valorii participării substratului traco-dacic în procesul etnogenezei noastre se găseau, încă dinainte de primul război mondial, toți istoricii și oamenii de cultură din țara noastră. În discursul de recepție de la Academia Română, în 1911, N. Iorga va arăta, ca o sarcină programatică a cercetării istorice de la noi, necesitatea de a cunoaște în primul rînd, de acum înainte (sintem în 1911 !), „nu de la Traian co-fundatorul în Dacia, spunea N. Iorga —, ci de la cele mai vechi popoare din care venim, de la acea rasă illo-tracică...”. Tot atunci N. Iorga propunea și săpături pentru cunoașterea „atotputernicului substrat” traco-dacic. Între 1912-1915, Ion Andrieșescu va formula cu toată claritatea și documentat concepția autohtonistă și tracizantă în istoriografia românească. În 1915 Ion Andrieșescu va deveni cel mai apropiat colaborator al lui V. Părvan și care poate fi considerat creatorul Școlii de preistorie din România alături de V. Părvan.

În acea vreme, se formase pe plan european, un curent favorabil unor mari opere de sinteză, dar și de analiză amănunțită a izvoarelor de tot felul, inclusiv a celor arheologice. Se conturase și preocuparea urmării răspîndirii tracilor, respectiv geto-dacilor, în toate direcțiile din patria lor de baștină, carpatică, pînă la Oder și Vistula. În baza acestei orientări stătea o concepție general etnologică, potrivit căreia o cultură trebuie să fi aparținut unui popor sau unei populații și acolo unde se descopereau elemente ale culturii respective ar fi vorba de prezența etnică a creatorilor acelei culturi. Se înțelege, desigur, că o atare concepție etnologică are limite. În epocă stăruia și tendința de îmbogățire a colecțiilor marilor muzee europene cu noi monumente, în vederea îmbogățirii documentării și reconsiderării celei cunoscute pînă atunci. Materialul documentar și informațiile acumulate pînă atunci îndemneau la o analiză critică a lor, mai profundă. Mai trebuie adăugat că oamenii de știință și de cultură români, — și îndeosebi istoricii —, erau și mai mult preocupați de cunoașterea substratului străvechi traco-dacic și de rolul activ al acestuia în pro-

cesul romanizării și etnogenezei românești, descoperirea și prețuirea rădăcinilor obârșiei noastre dintru reprezentând o necesitate. Se impunea de asemenea, organizarea cercetării arheologice, după un plan unitar conceput, pentru întregul teritoriu al României.

Între anii 1920—1926 Vasile Pârvan a fost singura personalitate științifică de la noi, aflată atunci pe piedestalul unei erudiții și documentări excepționale, care putea concentra toate tendințele științei istorice românești și europene, cu privire la arheologia clasică și protoistorică și la istoria antică. El a ridicat disciplina pe care a reprezentat-o pe înălțimi nebănuite, pe care nimeni în afară de el nu le putea atinge în acea epocă. Folosind cu suverană stăpânire toate izvoarele, Vasile Pârvan s-a ridicat de la analiza minuțioasă la cele mai cutezătoare sinteze, cum a fost *Getica*. O protoistorie a Daciei (1926) — sinteză de „genială îndrăzneală”, o „comoară de fapte și interpretări”, cum va spune Ion Andrieșescu, dar care a fost și „Cintecul de lebedă” al marelui cărturar, un monument al culturii românești, care luminează istoria oamenilor acestui pământ al nostru în ultimul mileniu înainte de cucerirea romană. În concepția lui V. Pârvan, creatorii civilizației materiale și spirituale din regiunea carpato-dunăreană a fost, — încă de la jumătatea mileniului II î.e.n., — geții, ca ramură nord-tracică. Prin geți, V. Pârvan înțelegea pe tracii: „Întrebuițăm mereu acest nume pentru tracii nordici”, scria el, făcând deosebirea între tracii meridionali (de la sud de Balcani) și cei nordici. În lumina acestei concepții trebuie să apreciem atât titlul, cât și conținutul operei sale *Getica* (în limba latină) — „Cele getice”, „cele privitoare la geți”, respectiv la tracii de nord. Autorul, ajungând la o cunoaștere profundă a civilizației traco-geților din epoca bronzului și a primei epoci a fierului, compara această civilizație, — de o reală strălucire și originalitate —, cu aceea a micenienilor cea cîntată de Homer. Viziunea aceasta a lui V. Pârvan pornea din imaginația înaripată a sa, dar ea se sprijinea, desigur, pe o realitate istorică, pe care el o reînvia înaintea ochilor noștri, prezentându-ne pe „seniorii bogați în aur și bronz”, și puternici, „la curțile cărora veneau negustori cu lucruri de preț”. Cu toate influențele venite dinspre vest sau est cărora V. Pârvan le atribula un rol mai mare decît a fost în realitate, el a fost adeptul unei continuități etno-culturale, pe care a și documentat-o cu izvoarele arheologice pe care le-a avut atunci la îndemînă. În prezent, imaginea pe care și-a făcut-o V. Pârvan despre lumea tracilor și geto-dacilor a fost completată, — în parte și corectată —, datorită rezultatelor cercetărilor arheologice din ultimii 30 de ani și descoperirilor întîmplătoare, uneori de o valoare excepțională, cum a fost tezaurul tragic de la Hinova, jud. Mehedinți, cu obiecte de podoabă cîntărind aproape 500 gr. de aur și de o rară frumusețe și originalitate. Și în domeniul culturii materiale și spirituale a geto-dacilor, contribuția cercetării arheologice de după cel de al doilea război mondial este deosebit de mare și în bună parte rezultatele au venit să confirme și să întregască unele încheieri făcute de V. Pârvan acum mai bine de o jumătate de secol. Ne referim la originalitatea civilizației geto-dacilor, la continuitatea etno-culturală, la contactul cu civilizațiile antichității și puterea de asimilare de către localnici a unor elemente de civilizație superioară, dar transformate de ei potrivit nevoilor și gustului pentru frumos. V. Pârvan a fost mereu preocupat de problema rolului substratului traco-dacic în pro-

cesul romanizării, al etnogenezei noastre. În opera sa postumă — „Dacia, civilizațiile antice din țările carpațo-dunărene” (traducere R. Vulpe), care cuprinde seria prelegerilor ținute în penultimul an al vieții sale la un colegiu universitar din Anglia (Cambridge), s-a oprit asupra raporturilor dintre daci și romani, înfățișând, de data aceasta, cu mai multă claritate unitatea romanismului danubian și dăinuirea lui până azi. Romanitatea s-a păstrat la poporul român, fiindcă procesul romanizării a fost „un fenomen de colaborare liberă, de bună voie și cu totul demnă a indigenului”, spune V. Pârvan, care susținea, de asemenea, că acest fenomen a început cu aproximativ un secol înainte de cucerire, ce a cuprins și pe dacii liberi și care a durat și după 27 î.e.n., încheindu-se în sec. VI—VII, când vin slavii, care nu pot sfârșima unitatea de cultură, de spiritualitate și de limbă a autohtonilor. Amintim aici doar descoperirile arheologice de la Ocnița și Stolniceni pentru a evidenția că și pe meleagurile vilcene a înflorit civilizația geto-dacă originală și unitară, că și aici s-au împletit puternic cei doi factori fundamentali ai formării poporului român — cel dac și cel roman, — că și romanismul s-a manifestat și aici cu toată puterea.

Moștenirea lăsată de V. Pârvan este deosebit de importantă. Arheologii și istoricii de azi, care lucrează în condiții incomparabil mai favorabile decât în vremea lui V. Pârvan, — condiții sporite an de an de către conducerea de partid și de stat —, au datoriat de a valorifica ce este pozitiv în opera marelui învățat creatorul școlii arheologice moderne românești și de a duce mai departe cunoașterea trecutului milenar al poporului nostru.

À L'OCCASION DU CENTENAIRE DE LA NAISSANCE DE VASILE PÂRVAN

RÉSUMÉ

Voilà déjà un siècle de la naissance du grand savant, Vasile Pârvan (1882—1982). L'Anniversaire du centenaire fait partie du programme de manifestation UNESCO, en récompense de la contribution du savant roumain au développement de la science nationale et (de la science) mondiale.

Historique et philosophe de la culture, publiciste et fondateur d'école, Vasile Pârvan est un figure à part dans l'existence de l'humanisme roumain.

GHEORGHE BICHIR

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA
STOLNICENI-RÎMNICU VÎLCEA

★

Pe teritoriul satului Stolniceni, situat la circa 7 km sud de municipiul Rîmnicu Vîlcea se află o importantă așezare civilă romană, identificată cu Buridava romană. Așezarea se găsește pe malul drept al Oltului, vis-à-vis de Combinatul chimic Govora, fiind suprapusă în întregime de actualul sat Stolniceni. Acest lucru a făcut ca cea mai mare parte din așezarea antică să fie distrusă de construcțiile gospodărești, lucrările agricole și numeroase canale (conduce) de mari dimensiuni, care alimentează combinatul cu apă din riul Olt, prin intermediul celor trei prize (stații de pompare a apei din Olt), două dintre ele instalate în perimetrul așezării civile romane. Așezarea antică se întinde pe o lungime de circa 800 m și o lățime de 350 m, fiind delimitată spre est de albia riului amintit, iar spre vest de șoseaua Rîmnicu Vîlcea-Drăgășani.

În 1972, cu sprijinul autorităților județene, a fost împrejmuită cu gard din plasă de sîrmă reglunea cea mai bogată în vestigii arheologice (circa 10 000 m²), iar în 1975 s-a construit un depozit de materiale, care după terminarea săpăturilor va fi amenajat ca depozit-muzeu (fig. 1/1).

Primele sondaje arheologice, care au avut un caracter de salvare, datorită lucrărilor amintite, au fost executate de prof. D. Tudor, în colaborare cu Muzeul din Rîmnicu Vîlcea, în perioada anilor 1962—1965 și 1967¹.

Din 1971, conducerea săpăturilor ne-a fost încredințată nouă, odată cu sarcina de responsabil coordonator al cercetărilor arheologice de pe Valea Oltului (sectorul Cîineni-Dunăre), cercetări determinate de amenajarea hidroenergetică a văli Oltului. Începînd cu acest număr vom publica în revista „Buridava”, rezultatele mai importante obținute în timpul săpăturilor de la Stolniceni, ca și cele privind periegeza făcută pe Oltul inferior.

Săpăturile arheologice efectuate în perioada anilor 1971—1982 la Stolniceni-Buridava au dus la identificarea a două grupuri de terme (băi). Termele mari (notate cu nr. 1) care se numără printre cele mai mari edificii de acest gen din Dacia, situate în perimetrul rezervației împrejmuite și termele mici (nr. 2) la circa 200 m mai spre nord, în punctul la „Potecă”,

1. Pentru rezultatele obținute vezi datele sintetizate la D. Tudor, *Oltenia romană*, ed. IV, București, 1978, p. 214—217; Idem, *Grașe, țiguri și sate în Dacia romană*, București, 1968, p. 367—369; D. Tudor și P. Purcărescu, *Buridava*, 2, 1976, p. 41—44.

acolo unde lucrătorii de la Direcția județeană de drumuri și poduri, săpind un canal de scurgere a apei (lat de circa 3,50 m) de la șosea în riul Olt, au distrus mai multe încăperi ale băilor.

Rezultate importante s-au obținut și în cadrul așezării civile, ele contribuind la o mai bună cunoaștere a epocii stăpînirii romane în Dacia și a istoriei patriei în general. Pe lângă complexele și materialele arheologice descoperite, de o mare importanță sînt observațiile stratigrafice, care ne furnizează date absolut noi, ce ne fac să înțelegem mai bine unele evenimente din istoria Daciei.

Cele mai vechi vestigii identificate aparțin hallstattului, respectiv culturii Ferigile și trebuiesc puse în legătură cu necropola (cercetată de E. Moscalu) și așezarea de la Rîlurenii, aflate la circa 3 km mai spre nord. E vorba de cioburi puține care au apărut în mod sporadic, fără a constitui nîlcăieri un strat de cultură². La fel stau lucrurile și cu fragmentele ceramice dacice specifice secolelor I î.e.n. — I e.n. și care în funcție de unele monede imperiale romane pot fi datate în secolul I e.n. Este vorba de o monedă de bronz de la Tiberius, emisă între anii 14—21, de un dupondius (an 73) și un denar (an 75) de la Vespasian, modene găsite sub cel mai vechi nivel de locuire romană. În schimb, cele trei monede de bronz de la Domitian (una din anii 92—94, iar la alte două foarte uzate nu se poate preciza anul emisei) și una bătută din același metal de Nerva (anii 96—98), tot uzată, ar putea pune problema unei prezențe romane la Stolniceni încă din această vreme, în măsura în care monedele nu au circulat și în primii ani ai domniei lui Traian, așa cum credem noi, ținînd seama de faptul că ele au apărut în cel mai vechi nivel de locuire romană, bine datat cu monede de la Traian (emisiuni din anii : 100, 104, 112—114 și 115), cit și de faptul că toate monedele de la Domitian și Nerva sînt foarte uzate³.

În funcție de observațiile făcute pînă în prezent este de presupus că la Stolniceni a fost o modestă așezare dacică a cărei existență poate fi dovedită arheologic în perioada Augustus-Traian. Probabil că aici locuiau mai ales oamenii care lucrau la încălcarea sării (adusă de la Ocnele Mari) în bărcile care navigau pe riul Olt. Sărăcia materialului dacic de la Stolniceni constrastează cu bogatele vestigii din aceeași vreme constatate la Ocnița (pe dealul Cosota) și Buleta, așezări dacice situate pe dealurile din apropiere. Este și motivul pentru care nu poate fi acceptată localizarea Buridavei dacice la Stolniceni, așa cum s-a presupus de unii cercetători și subscrîm la teza că Buridava dacică a fost la Ocnița⁴, apoi (ca și în alte situații) în epoca romană, ca o concesie făcută localnicilor, pentru ai apropia de ei într-o convețuire pașnică, romanii dau numele de Buridava așezării de la Stolniceni.

În cadrul așezării romane din sectorul termei mari — priza nr. 1 s-au identificat șase niveluri de locuire, cinci sînt romane, iar al șaselea se datează post retragerea stăpînirii romane din Dacie.

În funcție de materialul arheologic și în special de cel epigrafic (cărămizi cu ștampile) și numismatic se poate susține că romanii s-au instalat la Stolniceni încă de la sfîrșitul primului război dacic (an 102). Primele

2. Cf. Gh. Bichir și P. Bărdășu, *Șantierul arheologic Stolniceni-Buridava, Materiale și cercetări arheologice*, 1982, (sub tipar).

3. *Ibidem*.

4. D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981.

construcții la Stolni-
ceni se fac în vremea
lui Traian și la reali-
zarea lor participă
trupe aduse din Moc-
sia Inferior cum sînt
legiunile : I Italica,
V. Macedonica, XI
Claudia și din unită-
țile auxiliare, cohors
II Flavia, Bessorum,
pedites singularis etc.

Nivelurile de locui-
re din așezare cores-
pund cu faze de mari
refaceri a termelor.
În cadrul termelor
mari s-au identificat
încăperi cu hypo-
caust, guri de cup-
toare pentru încălzit
(*præfurnia*), căzi (*ai-
veus*), bazine (*pisci-
na*), canale de aducți-
une și de eliminare a
apei etc. (fig. 2/1—8)
și s-a descoperit un
numeros material de
construcție constînd
din cărămizi de forme
și mărimi diferite,
olane, tuburi de ape-
duct și pentru încăl-
zit, elemente de mo-
zaic (mici cărămizi) în
formă de „pișcot” și
mai rar patrate, cru-
ciforme sau sexago-
nale, cule și scoabe de
mărimi diferite etc.
Interesante sînt ele-
mentele de structură
realizate într-o teh-
nică impecabilă și
fragmentele de ten-
cuială vopsită cu alb,
galben și roșu pom-
peian. Vopseaua ro-
șie (în cazul a două
fragmente, e vorba

1

2

3

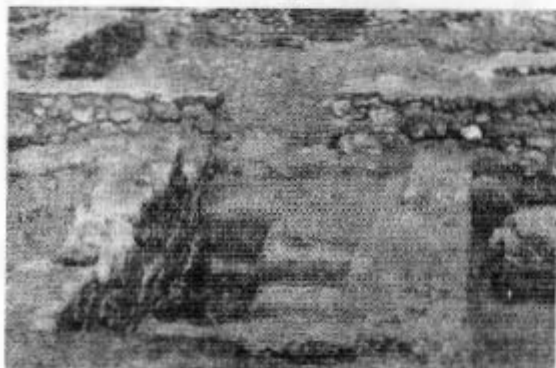
Fig. 1. Stolni-
ceni, termele mari :
1—8 — aspecte din timpul săpăturilor.

4

5

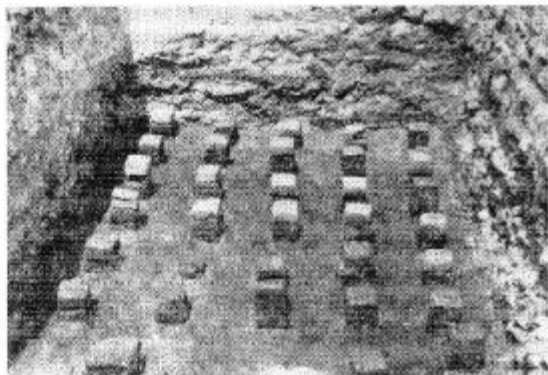
6

de pictură, este în unele cazuri atât de vie și de bine conservată încât cu greu poți crede că a rezistat în pământ circa 1 700—1 800 de ani.

Menționăm că complexele dezvelite după ce au fost descrise, desenate și fotografiate au fost umplute cu nisip și apoi acoperite cu pământ pentru a nu fi distruse de intemperii și atmosfera poluată din preajma Combinatului chimic Govora, iar zidurile au fost acoperite cu o șapă de ciment.

Zidurile sînt construite din piatră locală (tuf dacitic) adusă de pe dealurile din apropiere — din zona Oțele Mari — Buleta și majoritatea au temelii din pietre de râu, întrucît tuful dacitic se desagrega mai ușor. La unele dintre zidurile mai tirzii (nivelurile III—V) este folosită și cărămida, care în nivelurile I—II era întrebuințată numai la pavaje, pilae, prae-furnia, bazine și canale de eliminare a apelor. Zidurile din perioada Traian-Sep-tim'us Severus sînt mai îngrijit realizate, cîtă vreme cele din perioada Caracalla — Aurelian reflectă din plin graba cu care au

fost construite. Zidurile din vremea lui Filip Arabul sînt uneori construite numai din dărîmături, peste resturile anterioare nivelate, fără o bază solidă. Subliniem faptul că în timpul acestui împărat cea mai mare parte a termelor mari își schimbă destinația, încăperile mari sînt redimensionate și împărțite în două sau trei compartimente. Mai bine de 2/3 din terme sînt împrejmuite cu un așa zis zid de incintă (dezvelit pînă în prezent pe laturile de sud și vest), construit în grabă. Este posibil ca zona protejată să fi devenit fort pentru ostași și loc de refugiu pentru populația mai înstărită în caz de primejdie. Nu este lipsit de importanță nici faptul că cele mai multe arme găsite la Stolniceni se leagă de această perioadă.

7

8

Cele cinci faze de distrugere și refacere reflectă tulburările existente la granița Imperiului roman în secolele II—III e.n., dar și forța imperiului de a reface în scurtă vreme daunele provocate de atacatori.

În cadrul așezării, ca și a termelor de altfel, cele mai multe materiale arheologice au apărut în nivelurile I—IV datate în perioada Traian-Filip Arabul, fapt ce reflectă perioada de maximă înflorire a centrului de la Buridava. În schimb, în nivelul V, cultura materială este mai modestă și reflectă din plin criza economică care se accentuase în această vreme.

În cadrul săpăturilor de la Buridava s-a descoperit o mare cantitate de ceramică bine stratigrafiată în majoritatea cazurilor. Ea este lucrată pe loc sau provine din import. În cadrul acestei ultime categorii amintim amforele, mortaria, terra sigillata și alte forme asupra cărora nu putem

Fig. 2. Stolnici, ter-
mele mari:

1-6 — bazine și căzi; 4,
7 — canale de scurgere a
apoi; 8 — hypocaust; la
fig. 2/5 se observă trop-
tele de coborîre și ieșire
din bazinul nr. 1.

4

5

6

7

8

insista aici. De reținut faptul că ceramica terra sigillata apare relativ frecvent, în special în nivelurile II—III e.n., respectiv în perioada Antoninus Pius-Caracalla. Cele mai multe forme de acest fel vin din Galia și numai o mică parte dintre ele pot fi considerate de origine panonică. Un loc aparte îl ocupă opaițele, relativ numeroase în toate nivelurile de locuire, unele dintre ele având imprimate cu majuseule ștampila fabricantului (CASSI, OCTAVI, FORTIS). Ceramica romană lucrată pe loc sau provenind din import, reprezintă circa 85 până la 90% din întregul material ceramic descoperit la Stolniceni, restul de 10—15% fiind dacic. Este și motivul principal (pe lângă multe altele) pentru care la Stolniceni vorbim de o așezare civilă romană și nu de una daco-romană cum se consideră în general.

În afară de ceramică la Stolniceni-Buridava s-au mai descoperit :

pietre de rîșniță, ustensile casnice (cuțite de fier, chei de fier și bronz, ace de cusut din os, bronz și fier, brațe de foarfece etc.), accesorii pentru veșminte (ace de os și bronz, fibule, cataramă) vase din sticlă și bronz (în stare fragmentară) aplici de bronz de forme și mărimi diferite, monede romane și multe alte obiecte. De o rară frumusețe este un zar de os găsit în campania din 1981. Multe dintre obiectele amintite aici și în special monedele, fibulele și unele dintre materialele ceramice constituind repere sigure de datare a complexelor în care au fost descoperite.

În funcție de datele de care dispunem pînă în prezent, nivelul I de locuire se datează în perioada Traian-Hadrian, încetarea lui putînd fi pusă cu multă probabilitate în prima parte a domniei lui Antoninus Pius. Nivelul II cuprinde parte din domnia lui Antoninus Pius pînă la Commodus, nivelul III perioada Commodus-Caracalla, nivelul IV perioada Caracalla-Filip Arabul, iar nivelul V intervalul de timp dintre Filip Arabul și Aurelian (an 275). Toate nivelurile de locuire păstrează urme de incendiu și distrugere, cele mai puternice însă s-au constatat în nivelurile III și IV, distrugeri puse pe seama atacului carpic din anul 214 în vremea lui Caracala (nivelul III)⁵ și incursiunilor aceluiasi grup de populație din anii 245—247, cînd a fost distrusă și linia transalutană a limesului din sud-estul Daciei și împăratul Filip Arabul a fost nevoit să aducă unități

5. Cf. Gh. Bichir, *Chronologie et datation de la civilisation Militari-Chilia, Dacia*, N.S., 24, 1980, p. 179; Idem, *Dacii liberi din Muntenia și relațiilor lor cu romanii, Thraco-Dacica*, 2, 1981, p. 88.

militare din alte regiuni pentru a face față acestei situații (din legiunea XXII Primigenia de pe Rin și a VII Claudia de la Viminacium)⁶. Distrugerii din această vreme se constată și în alte centre de pe limes-ul Alutan⁷. Din cauza spațiului rezervat, în prezentul studiu nu ne putem ocupa de cauzele care au dus la distrugerea celorlalte niveluri de locuire, o vom face însă cu alt prilej. Nivelul V încetează odată cu retragerea stăpînirii romane din Dacia în 275.

Ultimul nivel de locuire de la Stolnicieni, identificat în sectorul termele mari — priza nr. 1 aparține unei comunități formate din daco-romani rămași pe loc și daci liberi (carpi) pătrunși aici după retragerea stăpînirii romane din Dacia, așa cum arată unele gropi de cult (inhumări de cîini), parte din materialul ceramic și alte elemente asupra cărora nu putem insista aici⁸. Locuitorii ultimului nivel de locuire folosesc unele dintre construcțiile romane ale căror ziduri le refac cu pietre fără mortar, iar pavimentul (podeaua) locuințelor realizat în *opus signinum* este reparat acum cu lut. Unii dintre locuitori își construiesc chiar bordeie, tip de locuință ne cunoscut în cadrul așezării civile romane din perioada anterioară. Nivelul VI de locuire se datează în linii mari la sfîrșitul secolului al III-lea (post 275) și primele decenii ale secolului al IV-lea.

În campania din 1980 am reușit ca după mai mulți ani de încercări să putem săpa în curtea Mariei Albăstroiu, fost conac Boroneasa, unde D. Tudor considera (chiar dă un plan cu dimensiuni exacte!) că a fost castrul de la Buridava⁹, menționat de papiusul Hunt și *Tabula Peutingeriana*. Aici am trasat două secțiuni paralele (cam pe la mijlocul presupusului castru) cu dimensiunile de 40×1,50 m, la un metru distanță una de alta. În cele două secțiuni săpate n-am identificat nici un zid, în schimb am constatat existența unui strat de cultură subțire din epoca romană, sărac în material arheologic, distrus în cea mai mare parte de un cîmîtîr medieval, datat pe baza a trei monede de bronz în secolul al XVI-lea.

S-au descoperit 23 de morminte ale căror gropi (greu observabile în profil) aveau forma rectangulară cu colțurile rotunjite și au fost adîncite pînă la stratul de pietriș, care în mod obișnuit se află la 1,20 m. Oasele erau prost conservate, iar la indivizii mai tineri ele s-au descompus aproape complet. Scheletele aveau orientarea est-vest (cu capul la vest), cu mici oscilații spre sud sau nord, în funcție de anotîmpul cînd au fost înmormîntați cei în cauză. Poziția scheletelor era cea întinsă pe spate cu mîinile așezate pe piept sau abdomen, iar uneori alunecate pe bîzîn. Trei dintre schelete aveau mina dreaptă îndoită din cot și dusă către bărbie. Cranile erau în poziția normală ori înclinate spre dreapta sau spre stînga. La unele dintre morminte s-au păstrat și urme de cosciug. Cu excepția celor trei monede amîntite, mormintele n-au avut nici un fel de inventar¹⁰.

6. Vezi Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 181—183; Idem, *Archaeology and History of the Carpi*, I, Oxford 1976, p. 169—171.

7. Cf. D. Tudor, *Historia-Wiesbaden*, XIV, 1963, 3, p. 308—380.

8. Cf. Gh. Bichir, *Les Daces libres de l'époque romaine à la lumière des données archéologiques*, *Thraco-Dacica*, 1, 1976, p. 299—300.

9. D. Tudor, *Oltenia romană*, p. 279 și fig. 59/2.

10. Cf. Gh. Bichir și P. Bărdășu, *op. cit.*, Rezultatele obținute aici vor fi publicate de P. Bărdășu.

Așadar problema identificării castrului de la Stolniceni-Buridava, rămâne deschisă și în campaniile viitoare vor trebui făcute noi sondeaje în zonă, inclusiv în curtea Mariei Albăstroiu. Un lucru este cert însă că ceea ce D. Tudor considera zid al castrului erau simple blocuri de piatră (tuf dacitic) puse de proprietarul casei pentru a proteja gardul.

În 1981, datorită faptului că terenul a fost cultivat cu grâu am făcut săpături de salvare în punctul la „Potecă” acolo unde lucrătorii de la Întreprinderea drumuri și poduri au distrus mai multe ziduri cu prilejul săpării canalului amintit. Aici am deschis casete de o parte și de alta a șanțului făcut de muncitorii de la drumuri și poduri, dezvelind o suprafață de 20×9 m, în cadrul căreia am identificat ruinele termelor mici, contemporane în parte cu termele mari. Noile terme au fost construite în aceeași tehnică cu primele și au folosit aceleași materiale; piatră de carieră (tuf dacitic), pietre de râu, cărămizi etc. S-au dezvelit în parte două încăperi cu hypocaust și s-a identificat la est de terme cu segment dintr-o conductă de apă, făcută din tuburi de lut ars.

Alte două secțiuni (cu dimensiunile de 32×2 m, notate cu B 1 și B 2) au fost trasate la sud de „Potecă”. În ambele secțiuni au fost identificate ziduri de la diverse construcții, a căror rost rămâne să fie precizat în anii viitori când se va extinde săpătura. De reținut faptul că în secțiunea B 1 s-a găsit o mare cantitate de „pișcoturi” de teracotă de la pavaul unei locuințe, realizat în *opus spicatatum*, distrusă de arăturile adânci făcute cu tractorul, iar în B 2 instalația de hypocaust a unei locuințe ale cărei ziduri au fost făcute din piatră și cărămidă. Așa cum am amintit deja, spre deosebire de sectorul termele mari — priza nr. 1 — unde am identificat șase niveluri de locuire, la „Potecă” am putut preciza patru niveluri de locuire. În funcție de materialul descoperit, inclusiv moneda, se poate spune că în sectorul „Potecă” locuirea începe în vremea lui Antoninus Pius și se încheie odată cu retragerea Aureliană. În acest sector lipsesc urmele din epoca Traian-Hadrian și cele corespunzătoare nivelului VI din sectorul termele mari — priza nr. 1, fapt ce arată că după retragerea stăpînirii romane din Dacia locuirea se restrânge numai la zona centrală.

S-a constatat că în așezarea civilă romană alături de coloniști au trăit și daci așa cum arată ceramica descoperită. Sînt prezente peste tot ceașca dacică și vasul-borcan ornamentat cu brîu alveolar în relief, de asemenea cănița cu o toartă, aceasta din urmă lucrată la roată. Apariția în nivelul de locuire de la începutul secolului al III-lea (nivel datat cu moneda de la Caracalla) a ceștilor dacice lucrate la roată și a vaselor-borcan cu brîu alveolar, realizate în aceeași tehnică, demonstrează că simbioza daco-romană a fost atît de profundă în această vreme, încît dacii au început să-și lucreze și formele lor tradiționale-specifice în manieră romană. Dovezi ale însușirii limbii latine de către localnici le constituie numeroasele litere și chiar nume, șgîriate stîngaci pe vasele de uz comun, descoperite în nivelurile de locuire din sec. III e.n.

De altfel despre continuitatea populației dacice în regiune vorbește însuși denumirea așezării — *Buridava* — toponimic geto-dacic pe care romanii l-au dat așezării întemeiată de ei în anii 102—105. Probabil că

după distrugerea aşezării de la Ocnîța (Buridava dacică)¹¹, romanii au adus în teritoriul noii Buridava la Căzănești și la Plută, parte din populația dacică. Altă parte din locuitorii davei de la Ocnîța, au fost aşezați la loc deschis pe malul stîng al pîrului Sărat, la vest de actualele băi de la Omele Mari, în punctul Bozasca unde există o aşezare din secolele II—III e.n.¹². Aici au rămas cu asentimentul romanilor cei care erau necesari pentru exploatarea sării. Este cunoscut de altfel că pe tot cuprinsul Daciei intra și extra carpatice, după cucerire, romanii au interzis localnicilor să mai locuiască în aşezări întărite sau situate în locuri retrase cu relief accidentat și i-a obligat să se așeze în locuri deschise ce puteau fi mai ușor supravegheate. Acest lucru arăta că de crîncene au fost războaiele de cucerire, încît romanilor le mai era încă teamă de daci și după înfrîngerea lor.

Descoperirile arheologice făcute la Stolniceni resping teza conform căreia stăpînirea romană în Dacia a fost efemeră. În același timp construcțiile începute chiar în intervalul dintre cele două războaie dacice, evidențiază intenția împăratului Traian, de a rămîne definitiv în Dacia, încă înainte de începerea celui de al doilea război dacic. Dintr-un puternic centru militar la începutul secolului al II-lea e.n., așa cum vom arăta într-un studiu viitor, Buridava romană a devenit în cursul secolelor II—III e.n., un puternic centru economic.

Identificarea ultimului nivel de locuire din sectorul termele mari — priza nr. 1, arată că după retragerea stăpînirii romane din Dacia, cei care pătrund pe teritoriul fostei provincii sînt carpii și nu goții așa cum credeau unii cercetători¹³. Așa încît, se poate spune că pierderile în populație suferite de provincia Dacia ca urmare a retragerii armatei și a unei părți din populația înstărită au fost compensate prin pătrunderea dacilor liberi. Pătrunși pe teritoriul fostei provincii romane, dacii liberi au revitalizat elementul daco-roman, făcîndu-l să reziste și să iasă victorios din confruntările cu diverși migratori, întărind astfel romanitatea Carpato-danubiană¹⁴. Se poate spune fără teamă de a greși că oamenii pămîntului, respectiv populația rurală din Dacia post-romană, compusă din daco-romani și întărită prin daci liberi, trăind în anonimat într-o vreme cînd era auzită tot mai puternic zarva și teama stîrnită de migratori (goți, huni, gepizi, avari, slavi) care atacau imperiul (fapt ce explică de ce daco-romanii nu mai apar în izvoarele scrise) a salvat romanitatea carpato-danubiană-pontică. Această populație formată din daco-romani și daci liberi stă la temelia poporului român.

11. Cf. supra nota 4.

12. Cf. Gh. I. Petre, S.C.I.V., 17, 1966, 1, p. 171—173.

13. Fr. Altheim, *Die Soldatenkaiser*, Frankfurt am Main, 1939, p. 103; Idem, *Le déclin du monde antique*, Paris, 1953, p. 250.

14. Cf. Gh. Bichir, *Dacii liberi în secolele II—IV e.n.*, Revista de Istorie, 33, 1980, 3, p. 468—469; Idem, *Dacii liberi factori de permanență și continuitate în spațiul carpato-danubian*, în vol. omagial editat de Universitatea din București: 2050 de ani de la fîurirea de către Burebista a primului stat independent și centralizat al geto-dacilor, București, 1980, p. 158—159.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES À STOLNICENI, RM. VILCEA

RÉSUMÉ

Mettant en valeur les résultats des recherches archéologiques entreprises à Stolniceni, l'auteur (le chef du chantier archéologique depuis une décennie) présente des preuves incontestables du processus de romanisation du II—III-e siècle de notre ère.

Toutes ces recherches prouvent que la population rurale de Dacie, dans la période qui a suivi l'époque roumaine, population formée de Daco-Roumains auxquels on ajoute les Daces libres, est à la base de la formation du peuple roumain.

CRISTIAN VLĂDESCU

CENTRELE MILITARE ROMANE DIN SECTORUL
DE NORD AL LIMESULUI ALUTAN*

★

STORIE

În cadrul unui plan amplu și de perspectivă privind cercetarea fortificațiilor de pe *limes Alutanus*, Muzeul militar central a urmărit între anii 1967-1978, în afara altor obiective arheologice castrarele hadriane din valea carpatină a Oltului, Arutela, Rădăcinești, Titești și Praetorium, cu cele două puncte întărite de la Copăcenii și Racovița. Săpăturile arheologice au fost efectuate *manu militari*, ridicările topografice și aerofogrametric fiind asigurate de serviciile de resort ale armatei.

Fără a intra în detalii în legătură cu rezultatul campaniilor de cercetări asupra cărora am insistat cu alt prilej¹ vom stăruii numai asupra sistemului de fortificații specific zonei, fără structura interioară a castramentăției, precum și asupra trupelor care le-au durat și au staționat aici.

La Arutela zidul de incintă a fost construit din blocuri mari de piatră de formă dreptunghiulară cu legătură de mortar având pe alocuri între rinduri lespezi subțiri pentru a păstra orizontalitatea, porțiunea dintre paramente fiind umplută cu pietre de râu de diferite dimensiuni, legate de asemenea cu mortar. Grosimea *murus*-ului este de 1,60 m și se păstrează pe o înălțime variabilă între 0,50-1,70 m.

* Unele probleme din prezentul studiu au fost prezentate la sesiunea de comunicări „Govora, trecut, prezent și viitor”. Acțiunea organizată în cadrul manifestărilor consacrate a 2050 de ani de la crearea primului stat dac și centralizat — Govora — 14—16 decembrie 1979 și la sesiunea de comunicări și referate științifice „2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent condus de Burebista”, Ploiești, 11 iunie 1980.

1. Cristian M. Vlădescu et Gh. Poenaru Bordea, *Les fortifications romaines sur limes Alutanus dans la zone du massif de Cozia*, Actes du IX-e Congrès International d'études sur les frontières romaines, Mamaia, 6—13 Septembre 1972, București, Köln—Viena, 1974, p. 247 și urm. cu toată bibliografia. Cf. Cr. M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Castrele hadriane din valea carpatină a Oltului, Oltenia* — Studii și comunicări — Istorie, Craiova, 1974, p. 47—59, Cristian M. Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior* (teză de doctorat), București, 1978. Cristian M. Vlădescu et Gh. Poenaru Bordea, *Les deux camps de Praetorium sur le limes Alutanus*, comunicare la al XII-lea Congres Internațional de studii asupra frontierelor romane, Stirling, 1—9 septembrie 1979. Idem, *Castrele de la Praetorium din sectorul de nord al limes-ului alutanus*, comunicare la sesiunea științifică „Oltenia — străveche vatră de locuire autohtonă”, Craiova, 3 noiembrie, 1979.

Fig. 1. Latura estică a castrului Arutela cu pîntenii interioari.

front. Putem presupune existența a două turnuri similare la colțurile de nord-vest și sud-vest, dispărute odată cu latura vestică a castrului și cu *porta decumana*. În ce privește laturile de nord și de sud, în urma săpăturilor de salvare din vara anului 1978, cu prilejul demolării căii ferate Rîmnicu Vilcea — Sibiu pentru amenajarea hidrocentralei Turnu s-a constatat că aceste două laturi s-au mai păstrat pe o lungime de 46,40 m la nord și de 41,40 m la sud pînă la locul de ruptură a malului spre Olt².

Porțile principale erau dublate la interior cu ziduri în lipsa unor turnuri. Dealtfel zidurile care flanchează aceste porți pot fi considerate ca făcînd parte din sistemul de pîteni construiți la interior, perpendicular pe incintă, în aceeași tehnică. Scopul acestor pîteni era de a suplini funcția *agger*-ului clasic, susținînd birnele de lemn ale drumului de rond, prezentînd astfel și avantajul creării între ei, cu birnele ca acoperiș, a unor încăperi care se puteau vădi deosebit de utile, ca magazii sau grajduri pentru caii trupe (fig. 3).

Pîtenii descriși constituie elementul caracteristic al fortificațiilor romane care înconjoară muntele Cozia.

Singura latură păstrată în întregime este cea de est cu o lungime de 60,80 m. La mijlocul acesteia se află *porta praetoria*, avînd de o parte și de alta două ieșinduri de front corespunzînd celor două turnuri pătrate care o flanchează la interior (fig. 1). Turnurile de la colțurile de nord-est și sud-est ale castrului aveau formă semicirculară cu zidul îngroșat spre

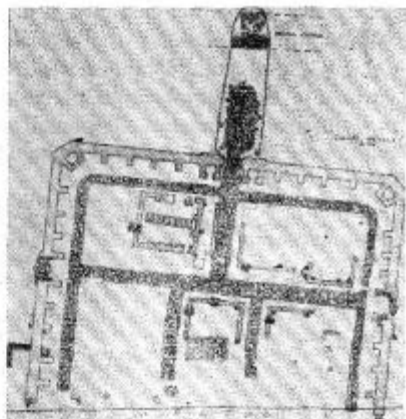

Fig. 2. Planul castrului Arutela întregit după săpăturile de salvare din anul 1978.

2. Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, Onoriu Stoica, *Arutela V. Campania de săpături de salvare din anul 1978*, SMMIM, 12, 1979, p. 123.

În segmentul de nord al limesului la 10 km est de Arutela pe versantul opus masivului Cozia este situat castrul de la Rădăcinești pe un platou înalt, mărginit pe latura sudică de piriul Fintinii, iar la nord și la vest de piriul Tulburoasa.

Dacă forma castrului de la Arutela nu o mai putem reconstitui, deși o bănuim aproximativ pătrată, la Rădăcinești castrul

are formă dreptunghiulară cu dimensiunile de $63,10 \times 56,70$ m. Zidurile incintei sînt construite în tehnica înfilnită la Arutela, groase tot de 1,60 m și păstrate pe o înălțime maximă de 0,60 m. Fortificația este prevăzută cu turnuri interioare semicirculare la cele patru colțuri. Cercetările au constatat că niciuna din porți nu este flancată de turnuri ci de ziduri perpendiculare pe incintă, pintenii interioare care constituie elementul fundamental al fortificației³ (fig. 4—5).

Fig. 3. Vedere de ansamblu a castrului Arutela privind de la porta principalis sinistra către porta principalis dextra, cu via principalis în fața pretorului.

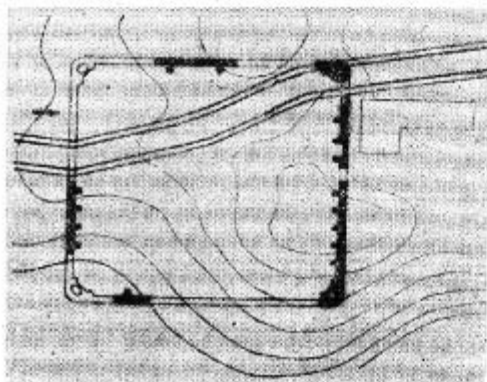

Fig. 4. Planul castrului de la Rădăcinești.

De proporții mai mici decît cele două descrise, castrul de la Titești încheie la nord linia suplimentară de siguranță a limesului în acest segment, pe versantul estic al masivului muntos. El a fost construit în dreapta dealului Cazanului apărut de confluența piriului Barbului la sud, cu piriul Satului la nord. Forma castrului dreptunghiulară are colțurile ro-

3. Gh. Poenaru Bordea, Cr. M. Vlădescu, *Primele săpături arheologice în fortificația romană de la Rădăcinești*, SCIV, 23, 1972, 3, p. 477—483.

Fig. 5. Incinta sudică a castrului de la Rădăcinești cu turnul din colțul sud-vestic.

tunjite și dimensiunile $57,35 \times 41,75$ m (fig. 6). Zidul de incintă construit din piatră legată cu mortar are grosimea de 1,50 m apropiată de altminteri de a castrului anterior prezentate. Fortificația are numai două porți de dimensiuni inegale, fără turnuri, ca la Rădăcinești, plasate pe laturile mici, cu porta praetoria la est. Inexistența porților principale se justifică prin configura-

configurația terenului, în pantă abruptă pe aceste laturi⁴.

În tehnica de construcție elementul esențial, care îl apropie de castrulele Arutela și Rădăcinești sînt tot pînții interiori ai zidului de incintă (fig. 6).

La 20 km nord de Arutela, la intrarea Oltului în defileu se afla localitatea antică *Praetorium* (satul Copăcenii, comuna Racovița, jud. Vâlcea).

Inițial aici s-a aflat un castru (*Praetorium I*), care încheia prin revenirea pe direcția Oltului linia suplimentară de siguranță a limesului alutan, cu elementele de întărire de la Rădăcinești și de la Titești pe partea estică a muntelui Cozla.

Sistemul de construcție al celui de al patrulea castru, *Praetorium I*, este asemănător cu al castrulelor de la Arutela, Rădăcinești și Titești, care constituie apărarea masivului Co-

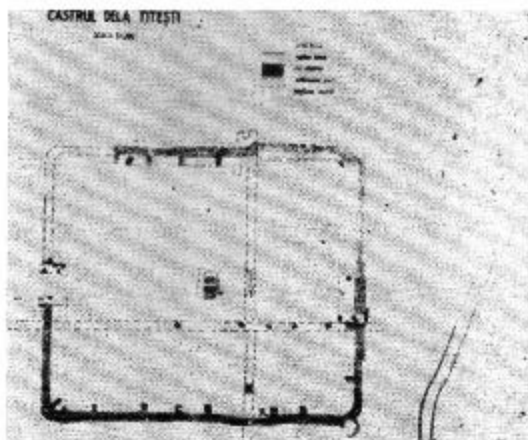

Fig. 6. Planul castrului de la Titești.

4. Cristian M. Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior*.

zia cu defileul Oltului pe acest segment de limes și care se caracterizează prin înlocuirea *agger*-ului cu pineni interiori din piatră ca și în cînta.

Zidul de incintă are paramentele din piatră fasonată dispusă în rînduri, alternînd cu plăci, legate cu mortar. Spațiul dintre ele este umplut cu bolovani prinși de asemenea cu mortar. Lățimea

zidului este de 1,50 m și se păstrează pe o înălțime de 0,60—1,30 m.

Latura de est a fortificației a mai putut fi cercetată pe o lungime de 41,50 m, (fig. 8) față de 64 m cît a fost înregistrată în anul 1894 cu prilejul cercetărilor efectuate de Gr. G. Tocilescu și Pamfil Polonic⁵. La 28 m de colțul de nord al castrului se află *porta praetoria*⁶ flancată de două turnuri pătrate. Latura de nord a fost cercetată pe o lungime de 16,50 m pînă la locul de ruptură a terenului prăbușit de pe urma unei revărsări neobișnuite a Oltului (fig. 9) cînd două treimi din suprafața acestui castru a fost distrusă.

După distrugerea castrului de la Copăcenii (Praetorium I), la 500 m nord de acesta a fost construit noul castru de la Racovița (Praetorium II). Amplasat foarte aproape de malul stîng al Oltului, la confluența cu pîrîul Clocotîș la nord, castrul se afla tot pe teritoriul localității Praetorium și a preluat funcția strategică a primului, dar se deosebea de sistemul de

Fig. 8. Latura estică a castrului Praetorium I între colțul nord-estic și *porta praetoria*.

Fig. 7. Latura sudică a castrului de la Titești.

5. Gr. G. Tocilescu, *Săpături arheologice în Oltenia*, Ms. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, vol. 5133, p. 17.

6. Cr. M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Oltenia*, 1974, p. 54—55.

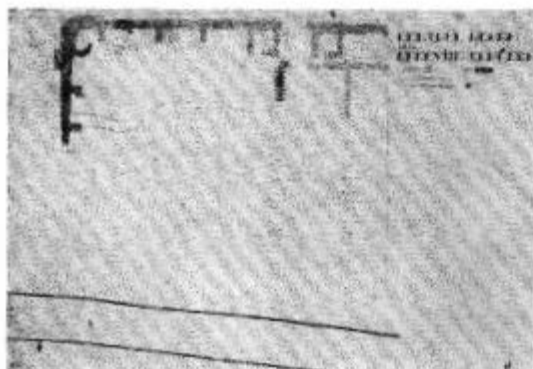

Fig. 9. Planul castrului Praetorium I (Copăceni).

riu cu mult mortar (fig. 11). Zidul are grosimea de 1,50 m și se păstrează pe o înălțime care variază între 0,84—1,10 m.

Colțurile castrului sînt rotunjite și prevăzute cu turnuri interioare de formă trapezoidală și leșinduri de front întărite la extremități cu rînduri de cărămizi care sînt zidite și în incintă pe o lungime mergînd pînă la 1,30 m, alternînd cu pietrele paramentului (fig. 7). Camerele turnurilor, grosimea zidurilor și lățimea intrărilor nu sînt egale.

Ca elemente noi în sistemul de construcție al fortificației s-a constatat că incinta este prevăzută la exterior cu platforme ieșite din front, avînd extremitățile construite din cărămizi, dimensiunile lor fiind variabile, cu lungimi între 3,95 și 6,10 m. Aceste platforme sînt plasate cîte două pe fiecare latură, între turnurile de colț și porți⁷.

Porțile sînt flancate cu cîte două turnuri interioare cu leșinduri de front. Turnurile nu sînt egale, cele mai mari fiind la *porta praetoria* (fig. 13), cele mai mici la *porta decumana*, în timp ce turnurile porților *principales*, inter mediere ca dimensiune, nu sînt perfect egale între ele.

În ce privește data construirii și rostul castrilor din jurul masivului Cozia în sistemul defensiv al limesului în partea lui nordică, ele constituie creații ale epocii lui Hadrian, împăratul fiind organi-

construcție al celorlalte patru fiind ridicat într-o altă epocă.

Păstrat în întregime castrul are formă dreptunghiulară cu laturile de nord și de sud de 118,30 m și cele de est și de vest de 106,80 m (fig. 10). Incinta este alcătuită din paramente de piatră de carieră de dimensiuni aproximativ egale legate cu mortar, iar interiorul umplut cu pietre de

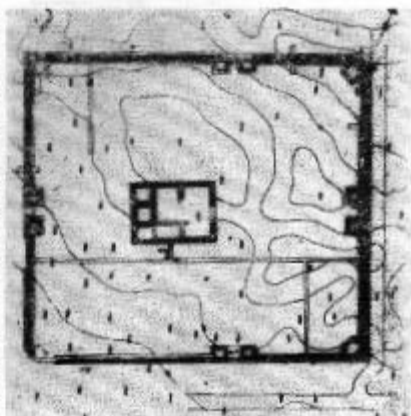

Fig. 10. Planul castrului Praetorium II (Racovița).

7. Cristian M. Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior*, p. 79.

zătorul lui în această zonă, mai accesibilă atacurilor prin defileu, coborînd din munte. Neavînd deocamdată urme de fortificații mai vechi (castre de pămînt) decît epoca lui Hadrian — săpăturile arheologice au dovedit-o — castrulele analizate datează toate începînd cu această vreme,

Fig. 11. Latura nordică a castrului Praetorium II.

Fig. 12. Colțul de sud-est cu ieșindul de front al turnului întărit cu rinduri de cărămizi.

Ele au fost ridicate pentru a asigura circulația pe drumul Oltului spre Transilvania ca și a variantei care ocolea muntele, dar și din nevoile strategice de a opri atacurile venite din zona delunoasă ce se întindea spre răsărit, dincolo de masivul muntos.

În anul 138 au fost construite, într-o tehnică de castramentatie neobișnuită epocii, castrulele Arutela și Praetorium I (Copăcenii), primul de către

*Suri sagittarii*⁸ și al doilea de către *numerus burgariorum et veredariorum*⁹, ambele din ordinul comandantului militar Titus Flavius Constans, procurator al provinciei Dacia Inferior. Cel de la Copăcenii a fost refăcut adăugându-i-se și două turnuri în 140 de către același *numerus*, dar sub conducerea noului procurator Iulius Fidus Aquila¹⁰.

În 138 *Suri sagittarii* construiesc și castrul de la Rădăcinești¹¹.

Pentru castrul de la Titești în care nu s-a descoperit pînă acum nici un material epigrafic, dar care este construit în aceeași tehnică cu cele-

Fig. 13. *Porta praetoria* cu turnurile interioare și incinta estică a castrului.

alte trei, putem face presupunerea că a fost zidit ori de *Suri sagittarii* ori de *numerus burgariorum et veredariorum*. Nu ar fi fost exclus ca și acest *numerus* să se construiască în aceeași tehnică dacă ținem seama că exercitându-și indeletnicirea de a zidi castrul de la Copăcenii, fiind în vecinătatea trupelor de sirieni putea să deprindă sistemul. Este posibil ca îndrumații chiar de aceștia să fi participat, la o mică distanță, la construirea castrului de la Titești.

Se pare că arcașii sirieni n-au făcut garnizoană timp mai îndelungat decît poate la Rădăcinești, întrucît la Arutela a staționat o *vexillatio* din *cohors I Hispanorum veterana quingenaria equitata*¹². De vreme ce *numerus burgariorum et veredariorum* a continuat să rămînă pe timpul refacerilor de la Copăcenii, putea să fi fost de la început destinat să facă garnizoană aici.

Dacă fortificația de la Arutela a fost distrusă de o revărsare neobișnuită a Oltului și cea de la Copăcenii a avut o soartă asemănătoare, judecînd după un stilp miliar din vremea împăratului Maximinus¹³, datat

8. CIL, III, 12 601 ; 12 601 b, IDR, II, nr. 575, 576, p. 222—228.

9. CIL, III, 13 798 (=ILS, 8 909). IDR, II, nr. 587, p. 227—228.

10. CIL, III, 13 796 (=ILS, 9 130). IDR, II, nr. 588, p. 228.

11. CIL, III, 12 604, 12 605, D. Tudor, SCIV, 16, 1965, 2, p. 369, nr. 27, *Idem*, OR 4, p. 297, IDR, II, nr. 584, 585, 586, p. 225—227.

12. CIL, III, 12 602. IDR, II, 582, p. 225.

13. CIL, III, 14 216, 19, IDR, II, nr. 589, p. 228—229.

în anul 236, care ne furnizează un *terminus post quem* pentru momentul părăsirii ei, este important că funcția castrului a fost suplinită de cel de Racovița (Proetorium II) de la jumătatea secolului III, cu posibilitatea ca trupa care a staționat în el să fi fost tot cea de la Copăcenii, *numerus burgariorum et veredariorum*, transferat aici în cadrul aceleiași garnizoane, neavînd deocamdată atestată existența altei unități, evident sub rezerva apariției unor noi documente.

Dar zidirea lui, în condițiile încartiurii imediate a trupei romane rămasă fără cazarmă după distrugerea celei inițiale, cu neregularități, dimensiuni inegale la turnuri și porți, vădește o locuire de scurtă durată, cel puțin pînă la retragerea strategică din timpul împăratului Aurelian.

În cadrul sistemului defensiv al limesului alutan, castrule de pe linia care înconjoară versantul estic al muntelui Cozia, constituie o întărire a liniei de siguranță în defileul Oltului avînd sigur două puncte de sprijin la extremitățile de sud și de nord ale pantei pentru a reveni la Praetorium, pe linia riului pe care se află și Arutela la ieșirea din defileu. Plasate la sudul liniei suplimentare de întărire și simetric la nord, castrule de la Rădăcinești și Titești aveau misiunea de puncte înaintate în fața celor de pe limes Alutanus, Arutela și Praetorium (fig. 14), în scopul preîntîmpinării unor atacuri directe, care s-ar fi putut strecura mai lesne în spre versantul estic al muntelui Cozia, venînd din *barbaricum*.

Garnizoana de la Praetorium avea misiunea de a asigura atît traficul cît și apărarea între *Pons Vetus* la nord, castrul de la Titești la est și castrul de la Arutela la sud. Fortificațiile de la Praetorium ofereau posibilități de largă vizibilitate locală și legături asigurate prin folosirea unor puncte de observație, amenajate ca turnuri pe culmile care străjului la nord-est pîrîul Clocotîș, iar la sud riul Băieșului, identificat la „Turnul lui Doancă”¹⁴, cu vizibilitate pînă la Arutela, de unde prin turnul Aru-

Fig. 14. Segmentul de nord al limesului Alutan cu linia suplimentară de întărire pe versantul estic al masivului Cozia.

14. Gr. G. Tocilescu, Ms. vol. 5 133, p. 20.

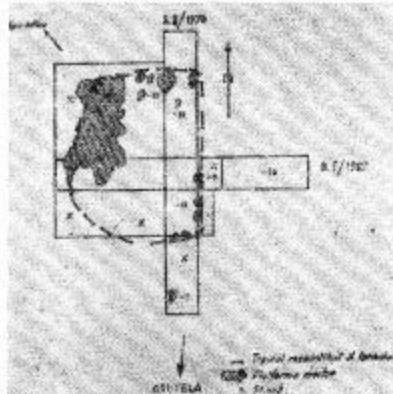

Fig. 15. Turnul Arutela de pe piscul lui Teofil.

central pe *limes Alutanus*, extinderea lor la alte obiective militare romane în Dacia, vor aduce neîndoios noi elemente importante, înscriindu-se astfel în problematica majoră a vieții cultural-politice românești contemporane.

CENTRES MILITAIRES ROMAINES DANS LE SECTEUR DU NORD DU LIMES ALUTANUS

RÉSUMÉ

Dans le cadre d'un plan élargi de recherches sur le *limes Alutanus*, le Musée militaire central a organisé des fouilles *manu militari* aux camps d'Arutela, Rădăcinești, Titești et *Praetorium*, avec les deux fortifications de Copăceni et de Racovița, entre 1967—1980.

Nous n'envisageons cette fois que le système de fortification spécifique de la zone, ainsi que les troupes qui les ont construites et y ont campé.

A Arutela la construction de la muraille a été faite avec des grands blocs de pierre liés avec du mortier. L'épaisseur du *murus* est de 1,60 m, son hauteur variant entre 0,50—1,70 m. Le seul côté qui soit conservé entièrement est celui de l'est s'étendant sur une longueur de 60, 80 m au milieu duquel il y a la *porta praetoria*, flanquée de deux tours. Les portes principales avaient des murs perpendiculaires sur l'enceinte en l'absence des tours. D'ailleurs les murs qui flanquent les portes principales peuvent être considérés comme faisant partie du système d'éperons placés à l'intérieur, perpendiculairement sur la muraille, faisant corps commun avec elle et exécutés, dans la même technique. Le rôle de ces éperons intérieurs était de soutenir les poutres du chemin de ronde réalisé habituellement, par l'agger.

16. Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Comunicarea cit. la al XII-lea Congres Internațional de Studii asupra Frontierelor Romane*, Stirling, 1979.

15. D. Tudor, Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Arutela III—IV, Observații asupra campaniilor arheologice din 1969—1970*, SMMIM, 6, 1973, p. 16, fig. 5.

telei de pe piscul lui Teofil se făcea legătura mai jos la Castra Traiana¹⁵.

Tot de la *Praetorium* spre nord și est se pot postula legături vizuale cu alte puncte de observație, naturale sau amenajate, cu atât mai mult cu cât distanța pînă la punctul fortificat de la Pons Vetus era mai mare decît cea obișnuită între castele de pe *limes Alutanus*¹⁶.

Cercetările efectuate la aceste fortificații confirmă concluziile asupra sistemului defensiv al Daciei romane pe *limes Alutanus*, contribuind astfel la mai buna cunoaștere a activității armatei romane, factor activ în procesul de romanizare a cărei rezultat sîntem noi, cei de astăzi.

Continuare și intensificarea în viitor a cercetărilor Muzeului militar

Le camp de Rădăcinesti, sur le versant est de la montagne a une forme rectangulaire aux dimensions de 63,10×56,70 m. Les éperons et l'enceinte sont exécutés dans la même technique que celles d'Arutela.

De moindre proportions que les autres deux camps, le camp de Titești, toujours sur le versant est, a les dimensions 57,35×41,75 m. Il a seulement deux portes sans tours à l'est et à l'ouest (*praetoria* et *decumana*).

Les deux camps de *Praetorium*, situés à 500 m. l'un de l'autre ont été bâtis successivement sur le rive gauche d'Alutus (Olt) avec la même mission.

En ce qui concerne le système de construction du premier camp de Copăceni (*Praetorium I*), avec le côté est de 64 m, celui-ci s'avère analogue à celui utilisé dans le cas des camps d'Arutela, Rădăcinesti et Titești, qui assuraient la protection du massif de Cozia sur ce tronçon du limes.

Le deuxième camp de Racovița (*Praetorium II*) bâti après la fin de celui de Copăceni, vers le milieu du III-e siècle, est conservé intégralement. De forme rectangulaire il mesure 118,30×106,80 m.

Les camps qui ont fait l'objet de notre communication sont tous du temps d'Adrien. En 138 les *Suri sagittari* construisent le camp d'Arutela, tandis que *numerus burgariorum* et *veredariorum*, bâtissent le camp de Copăceni. Ce sont toujours les *Suri sagittari* qui dressent le camp de Rădăcinesti. Il semble que les archers syriens n'aient pas campé pour long temps dans la région, car à Arutela on signale une *verillatio* de la *cohors I Hispanorum veterana quingenaria equitata*. Vraisemblablement c'est dans le camp de Racovița que fut transféré le *numerus burgariorum* et *veredariorum* qui l'a même construit, pour être au sein de la même garnison de *Praetorium*.

DORIN JACOTĂ

MĂRTURII STRAINE DESPRE REALITĂȚI ISTORICO-GEOGRAFICE DIN VILCEA ÎN SEC. II-XVI

★

În timpurile mai îndepărtate de noi, călătorul era cel care, fie prin natura profesiei sale — sol, agent comercial, personaj diplomatic — fie prin cea a unor atribuții de moment, trebuia să străbată teritorii mai mult sau mai puțin întinse și care își nota etapele drumului străbătut, observații geografice, sociale și politice. În alte situații, așa cum vom mai avea ocazia să subliniem, aceștia erau simpli drumeți, nu arareori militari, culegători pur întâmplători de impresii. Abia mai târziu, foarte aproape de secolul nostru călătoria va deveni un scop în sine, un prilej de delectare spirituală. Datorită caracterului primei epoci, vom întâlni notații mai mult fugare în acest răstimp, nu lipsite de interes uneori, dar vizând un scop foarte precis: acela de a informa anumiți beneficiari despre cutare sau cutare realitate.

Primele atestări documentare străine privind zona vilceană sînt destul de tîrzii, ele referindu-se în special la riul Olt și la rolul său strategic. Ceva mai veche este nota lui Ptolemeu (sec. al II-lea e.n.) din *Indreptar geografic*, lucrare în care sînt calculate longitudinea și latitudinea a 8 000 de localități, inspirat pentru regiunile nordice după Marinus din Tir. Vorbind despre cursul lătrului (Dunării) ca hotar al Daciei, notează despre Olt: „cotitura spre vărsarea riului Aluta, care porneste de la mieznoapte și curge prin Dacia [are gradele] 50°15'—44°“.

Informații prețioase referitoare la castrele daco-romane și romane de pe Valea Oltului, în sec. II—III ne prezintă „Tabula Peutingeriana“, singura hartă stradală a imperiului roman, păstrată peste timp. Informații cu caracter topografic asupra localizării castrelor de la Romula, Rusidava, Pons Aluti, Buridava, Costra Trajana, Arutela, Pons Vetus și Caput Stenarum completează știrile pe care le avem din această perioadă*.

La începutul evului mediu românesc întâlnim o nouă menționare a Oltului. În 1358, în drum de la Ierusalim, trec prin Țara Românească, Transilvania și Ungaria doi pelerini germani, Peter Sparnau și Ulrich von Tonnstädt. Din păcate aceștia notează numai principalele etape ale dru-

* Nu intrăm în amănunte, iatăcît harta e're prezentată de studiul prof. D. Tudor, pe care l-am consultat în manuscris.

mului de întoarcere, spunînd (printre altele) că „de la Braşov am plecat în Transilvania peste o apă care se numeşte Olt...”. După cîte se vede, este vorba doar de Oltul ardelean¹.

Itinerarul de la Bruges (cca 1380—1390) cuprinzînd principalele drumuri de pelerinaj din Europa, indică şi un drum care duce la Constantinopol, trecînd prin Transilvania şi Ţara Românească. Între Sibiu şi Argeş se află menţionată localitatea BERDOM, care ar fi o corupere a lui Birbaum. Unii comentatori văd în toponimicul Birbaum localitatea Perişani din jud. Vâlcea, drumul indicat fiind varianta Sibiu-Perişani-Valea Băiişului-Valea Topologului-Valea Argeşului².

Spre sfîrşitul secolului al XIV-lea are loc bătălia de la Nicopole care se termină cu victoria turcilor şi punerea pe fugă a armatelor asediatoare. Printre oştenii atacanţilor se află şi Peter von Rez care, impresionat de dezastrul armatelor creştine şi de proasta primire din partea localnicilor în drumul spre casă, compune o povestire rimată a întîmplărilor. După ce lupta este pierdută, asediaţii trec prin Ţara Românească şi Transilvania, îndreptîndu-se spre apusul Europei, prin 1396. Iată impresiile lui Rez în timpul călătoriei pe meleagurile vîlcene: „Cînd am ajuns la ei în strîmtoare (valea Oltului — n.n.) ne-au luat tot ce aveam şi ne-au lăsat goi aşa cum ne-am născut... Sufla vîntul şi ploua cumplit şi a trebuit să trecem prin vad o apă mare, şi mulţi oameni s-au înecat atunci. Ei (locuitorii — n.n.) dărimau înaintea noastră punţile, a trebuit să alergăm cu toţi la razna prin munţi înalţi şi pe nişte poteci rele, prin codri mari şi printre oameni crunţi...”

...Nu aveam nici carne, nici pîine şi nici un alt mijloc de trai. Se murrea de foame şi de frig. Şi aceasta s-a întîmplat cu adevărat. Noi mîncam mîcrîş şi muşchi de munte. Din umbéle (plante din familia umbelliferelor — mărarul, pătrunjelul, cucuta etc. — n.n.) storceam prea puţină hrană cu care trebuia să ne potolim foamea. Ungurii cu bărbi lungi înfulecau varza din grădini. A fost mult mai greu decît aş putea povesti. A durat mai bine de şapte zile. O Doamne, cît de sleite ne-au fost puterile! Cetatea Lotrului se află pe un hotar, şi Pattolmezei (neidentificat — n.n.) lîngă un turn roşu. Apoi am ajuns la Sibiu în Transilvania, la creştini”³.

Ce i-a putut determina pe localnici să se poarte în felul descris cu nişte oşteni străini care s-au ridicat împotriva semilunii? Trei sînt explicaţiile. Prima: Mircea cel Bătrîn stăpînea în acea epocă numai o parte din teritoriul ţării sale, restul fiind sub autoritatea lui Vlad, sprijinit de turci. A doua: o armată în retragere şi în debandadă reprezintă un real pericol pentru locuitorii teritoriilor prin care trece, ea recurgînd la jafuri şi la acte de violenţă pentru a putea trăi. Mai mult, din ultima parte a citatului constatăm cu uşurinţă că „cruciaţi” îi considerau pe românii ortodocşi mai apropiaţi de păgîni decît de creştini şi nu este greu de presupus că şi se purtau ca atare. (Sau să fie această apreciere o urmare a celor întîmplate şi întîmpinate pe valea Oltului?). A treia: locuitorii ţinuturilor muntoase sînt, datorită singurătăţii şi sălbăticiei împrejurimilor, foarte suspicioşi şi temători. Pentru a preveni un atac nu este de mi-

1. *** Călători străini despre ţările române, vol. I, Bucureşti, 1968, p. 20.

2. Idem, p. 24.

3. Idem, p. 33.

rare deci că nu preferat să atace ei primii. Corelînd aceste explicații nu putem da dreptate lui Petru von Rez. Localnicii s-au apărat și și-au apărat bunurile și atîta tot !

Aflată la intrarea Oltului în munți, cetatea Turnu Roșu, cu toate că nu se înscrisă perimetrului care ne interesează, va fi amintită, numele ei fiind foarte des legat de cel al Oltului vilcean. Într-o descriere anonimă a Moldovei (cca 1528) autorul, în slujba regelui Ferdinand de Habsburg, vorbind de posibilitățile pe care le-ar avea turcii de a trece în Transilvania, spune : „Din Valahia Mare adică transalpină turcii sînt siliți să pătrundă cu mare greutate pe la Turnu Roșu, care este așezat la poalele Carpaților aproape de Dunăre (nu chiar așa aproape — n.n.), cu o fortăreață sau o cetățule foarte bine întărită și înconjurată de munți înalți și trecînd pe o cale așa de îngustă și stîncoasă, încît nici măcar un singur cal mergînd cu grijă nu poate trece ușor”⁴. Calea îngustă și stîncoasă despre care vorbește autorul anonim este fie drumul de la Vilcea, pe valea Oltului spre Sibiu, fie de la Argeș pe valea Topologului și prin Perișani, tot spre Sibiu.

Cu aproximativ aceiași cuvinte este caracterizată valea Oltului vilcean de către Iohann Honter în *Chorographia Transilvaniae...* (cca 1545, tipărită în 1550 la Viena) : „Apoi riul Olt nu este puțin vestit printre celelalte riuri ale acestei țări... curgînd... spre Sibiu pînă aproape de Turnu Roșu, unde sibiienii fac de strajă ca să nu fie atacați pe neașteptate, trece prin văi înguste și prăvălita în Țara Românească unde se spune că poartă aur, și se varsă în Dunăre nu mult mai sus de Nicopole. Iar acest turn e la o depărtare de două mîle de Sibiu, și pe aici este poarta de intrare a turcilor în Transilvania pe niște căi nespuse de strîmte și înguste”⁵.

Pămîntul țării noastre a constituit veacuri de-a rîndul bazinul de materie primă, de unde se extrăgea aurul și, mai ales, sarea. Sarea se exploata atît în Transilvania cît și în Țara Românească, sub formă de „bolovani de tîntre” și „bolovani de căruță”, unități de măsură diferite de la o exploatare la alta.

După înfringerea lui Zapolya la Tokay (27 septembrie 1527), Ferdinand de Habsburg se impune în Transilvania pînă la jumătatea lui 1529. În această perioadă de aproape 2 ani se instalează la „cămărilor de sare” din Transilvania reprezentanții casei comerciale Fugger al cărei trimis va înainta în 1528 un raport amănunțit asupra condițiilor de lucru din ocne și propunerii de îmbunătățire a organizării exploatării. Raportul, foarte bine documentat, prezintă și conjunctura economică a vecinilor, în speță a românilor de pe Olt :

„Voievodul Țării Românești (Radu de la Afumați — n.n.) are și el în țara sa sare, la 6 mîle depărtare de Turnu Roșu în localitatea numită Retz. Sarea nu este atît de bună ca cea din Transilvania... Românii cumpără bucurios sarea din Transilvania, -dar- vînzarea ei nu este liberă. Ei o duc în Turcia „last man nicht durch ein 40 gist”. Peter Haller mă înștiințează că românii aduc din nou piper din Turcia”⁶.

4. Idem, p. 193.

5. Idem, p. 216.

6. cf. Raportul despre situația Transilvaniei, 1556 martie 18, apud *Căldări străine*, vol. II, București, 1970, pp. 11—86.

Comentatorii textului sînt unanim de acord că RETZ este o deformare a numelui mănăstirii Titireci din apropierea Ocnelor Mari  i a Ocniței, salinele lui Radu de la Afuma i fiind aici localizate.

Sarea scoasă de la Ocnele Mari sau de la Ocnița, la fel ca  i alte mărfuri, era transportată pe Olt la vale, a a cum notează Antonio Possevino, emisar papal care a stat o lună  i jumătate în Transilvania,  n 1583 : „De aici (Turnu Roșu — n.n.) [Oltul] coboară printr-o vale str m  av nd pe am ndou  p r ile mun i foarte  n l i, în  ara Românească, numită Transalpina, apoi nu prea departe de Nicopole se varsă în Istru sau Dunăre, cum vrem să-l spunem. Acel r u poartă pe apele sale un fel de plute mai cur nd dec t luntre, cu ajutorul cărora se transportă din țară sarea sau alte lucruri”⁷.

Majoritatea celor care au amintit despre Olt  i cetatea întărită de la Turnu Roșu au privit aspectul militar, strategic al acestei cetăți. Abia în 1552, într-un raport al lui Georg Werner, Turnu Roșu este notat alături de Bran, ca vamă între  ara Românească  i Transilvania :

„...Alte asemenea posturi filiale în Transilvania în care să trebuiască să  ad  întotdeauna cu re edin a slujba i [al vămii] nu mai au, în afară doar de unul care este ținut de Bra ov în cetatea Bran, a ezste în str mtorile mun ilor prin care se vine din Transilvania  i de altul care e ținut de Sibiu la Turnu Roșu... [așezat tot] în str mtorile acestor mun i. Acest [turn] cu pu ini a i în urmă a fost n r ut în mare parte de năvala  i puterea apelor ( n 1533 — n.n.).  n aceste locuri se obi nuie te să se dea  i să se primească  idule vamale pentru mărfurile care se aduc la Bra ov sau Sibiu, căci prin aceste două locuri de  ntrare trebuie să vină toi  cei care au drum din  ara Românească  n Transilvania”⁸.

R mnicu Vlcea, cu toată situarea sa favorabilă, în drumul călătorilor spre  i din Transilvania, apare foarte t rziu în notele străinilor :  n 1581, într-un raport al călugărului franciscan Jeronim Arsegno, devenit mai t rziu vicar general al episcopului catolic din Mo dova. Informa ia despre R mnic nu este de la prima sursă, ea fiind preluată de la călugărul Celestin Vene ianul care prezintă situația bisericilor româno-catolice din  ara Românească : „R mnic, la trei zile de drum de Tirgov  te, are 20 de case de catolici, 180 de suflete : se declară catolici români, dar au un preot luteran, neav nd unul catolic ; oameni simpli ca mai sus”⁹. Înainte de R mnic se dau informații despre Tirgov  te  i Cimpulung, prin „oamenii simpli” trebuînd să  n elegem mici me te ugari  i  ar ni.

Oprindu-ne aici, vom observa că nota iile — mai lungi sau fugare — aruncă o anumită lumină asupra unor realități vlcene. Provenite de la autori cu diferite preocupări, a a cum am menționat la început este normal ca ele să nu aibă unitate  i uneori să fie pur subiective. Informațiile asupra meleagurilor vlcene se vor  mbog  i în secolle următoare, vor deveni constante  i se vor obiectiva.

7. *** Călători străini..., vol. II, p. 545.

8. Idem, pp. 633—635.

9. Idem, p. 319.

TÉMOIGNAGES ÉTRANGERS SUR LES
RÉALITÉS HISTORICO-GÉOGRAPHIQUES
DU DISTRICT VILCEA DANS L'INTERVALLE
COMPRIS ENTRE LES IIe ET XVIe SIÈCLES

RÉSUMÉ

Des voyageurs étrangers, qui par la nature même de leur profession étaient messagers, agents d'affaires, personnages diplomatiques ou qui avaient des fonctions d'autre nature, de passage par Vilcea, ont laissé des informations sur les hommes, les actes, les lieux qu'ils ont vus.

Ce sont des informations précieuses pour la connaissance de l'histoire de notre district.

NICOLAE BĂNICĂ-OLOGU

STRUCTURA HABITATULUI CITADIN ÎN
RÂMNICUL MEDIEVAL*

★

Așezare veche de peste două milenii, mărturie stînd descoperirile arheologice din ultimii ani de la Cetățuia, zona Râmnicului se caracterizează printr-o locuire permanentă de către daci, daco-romani și români, într-o arie restrînsă,

favorizată pe de o parte de condițiile natural-geografice, iar pe de altă parte de densitatea relativ mare a locuirii.

Dintre multe opinii exprimate privind geneza orașului medieval, cea exprimată de Ștefan Olteanu ni se pare justă : orașele au apărut din așezări satești sau pe anumite locuri unde se țineau târguri periodice, fiind în esență rezultatul activității productive și al necesităților de schimb, fiecare așezare de acest gen, fiind situată într-o regiune dens populată, aproximativ în centrul unui grup de sate care cu excepția unora au precedat așezarea urbană¹.

În perioada stăpînirii romane centrul politico-social al zonei se afla la Stolniceni (Buridava romană), care după retragerea aureliană în fața năvălirii populațiilor migratoare cunoaște o decădere rapidă, știut fiind faptul că aceștia au distrus în primul rînd orașele, iar locuitorii se retrag în păduri. În aceste condiții se produce o mutație în sfera organizării social-economice și politice a zonei, spre nord, într-un teritoriu organizat acum într-o obște teritorială avînd ca lîmite : la nord Cetățuia, la sud Stolniceni, la est Oltul și la vest culmile dealurilor Capela și Troianu. Obștea cunoaște o puternică stabilitate social-economică condiționată de o mare densitate a locuirii, dar și de condițiile specifice pe care le oferea teritoriul amîntit.

La începutul mileniului al II-lea, dintre satele obștii — Râmnic, Cetățuia, Ulita, Licura, Hinătești, Troianu, Copăcel, Stolniceni ș.a. — un rol deosebit începe să-l joace Râmnicul, datorită poziției sale centrale (situat pe platforma dintre dealul Capela și Olt) și a unor condiții speciale de apărare (cu spațele acoperit de nepătrunsă pădure).

* Prezentul studiu reprezintă capitolul I din lucrarea „Moșteniri și permanențe ale civilizației medievale românești. Râmnicul între veacurile XIV—XVIII”, în curs de tipărire.

1. Ștefan Olteanu, Cercetări cu privire la geneza orașelor medievale din Țara Românească, în : „Studii”, an. XVI (1963), nr. 6, p. 1 268—1 269.

În condițiile organizării social-economice și politice a obștii în timpul stăpînirilor temporare a unor populații în migrație, a apariției și dezvoltării relațiilor feudale, în urma legăturilor cu noii stăpîni, zona cunoaște un proces de dezagregare demografică a obștii, producîndu-se mutații însemnate, spre cel mai populat sat și cel mai bine plasat strategic.

În veacurile IX—XIII, în jurul Râmnicului se va forma și dezvolta o formațiune politică românească — fie și în accepțiunea de cnezatul lui Farcaș, cum încearcă să acrediteze Nicolae Iorga —² sau sub conducerea unui alt voievod local.

Avem certitudinea însă, că la începutul veacului al XIII-lea, Râmnicul era oraș — în spiritul și în limitele organizării medievale — pentru că numai astfel, am putea explica masiva colonizare săsescă din a doua jumătate a secolului. Populația germanică a sașilor în mare parte meșteșugari, au venit la sud de Carpați numai acolo unde găseau așezări puternice, organizate după canoanele jurisdicției feudale, în aceeași situație cu orașul nostru găsindu-se și Câmpulungul.

Cea dintîi atestare documentară a orașului poate fi considerată 20 mai 1388, cînd într-un hrisov Mircea cel Bătrîn întărește m-rii Cozia o „moară la Râmnic”³. Originea numelui orașului — în redacția Râbnic, Râmnic, Râmnic, ș.a. — este legată etimologic de sensul „de pește” și de originea acestuia slavonească⁴. Referitor la întrebarea, cine a purtat acest nume întîi — orașul sau riul ? (este vorba de apa care curge pe lingă Râmnic și se varsă în Olt) — înclinăm să credem, că apa și-a luat numele de la oraș, folosind ca argument numele pe care același riu le-a avut în diferite perioade istorice, de-a lungul curgerii sale. De altfel, hrisovul domnesc din 8 ianuarie 1392, prin care se hotărînicește mînaștirii Cozia moșia Hină-teștilor spune „și pînă la apa Râmnicului”, nu „și pînă în apa Râmnicul”⁵. Explicația stă într-o realitate topografică: la vărsarea în Olt apa Râmnicului făcea o zonă inundabilă, propice creșterii peștelui și pescuitului, care a făcut ca redacția „rîbnic”-pescărie să se confunde, pierzîndu-se în negura vremurilor.

Încă de la începuturi orașul a apărut ca reședință a județului Vilcea⁶, ceace vine să demonstreze originea foarte veche a unității teritorial-administrative vâlcene și a așezărilor sale.

Două sunt întrebările cărora istoriografia românească n-a reușit să le dea un răspuns deplin : cum și cînd au apărut orașele ?

Printre cele mai vechi orașe ale spațiului românesc este și Râmnicul, în istoria căruia adevărul istoric și legenda se contopesc, substituindu-se perfect. Puțin cercetat arheologic pentru perioada de început, în condițiile în care izvoarele scrise sunt sărace în informații, logica fenomenologiei istorice creează silogisme cu funcții de adevăr irefutabil.

2. Nicolae Iorga, *Farcaș-Vâlcea cnezul*, în : „Revista istorică”, an. XV, (1929), p. 191—192.

3. *** , *Documenta Romaniae Historica*, B, Țara Românească, vol. I, (1247—1500), București, 1966, p. 28 (în continuare citat : DRH).

4. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 98.

5. *** , *D.R.H.*, B, T.R., vol. I, p. 42—43.

6. *Ibidem*.

În apusul Europei orașele au apărut pe nivelele de civilizație romană, în jurul curții unui senior feudal sau prin fundație, și arareori ca aglomerări spontane.

Datorită unor condiții excepționale, Râmnicul a apărut în apropierea puternicei așezări geto-dace de la Buridava (Ocnita-Cosota) și a castrului roman de la Stolniceni, situat de o parte și de alta a drumului roman — condiție obligatorie în procesul urbanizării în feudalismul timpuriu — și în jurul său a gravitat viața social-economică a întregii zone.

Care au fost atunci condițiile excepționale ?

În primul rînd bogăția resurselor naturale — sarea, lemnul și peștele — și condițiile foarte avantajoase de exploatare, făceau ca raportul dintre om și natură să aibă un caracter mai puțin antagonist.

În al doilea rînd, posibilitățile de valorificare a excedentului realizat, atît în comerțul intern, cît și în cel extern. Fiind așezarea cu cel mai mare grad de concentrare demografică, Râmnicul se transformă treptat într-un sat-tîrg spre care se îndreptau toate produsele destinate schimbului. Aici, se întretaie și două drumuri principale de tranzit : drumul roman (sau al sârjii) și drumul subcarpatic, atît de sigur în perioada migrațiilor.

În al treilea rînd, poziția geografică îi oferea condiții excepționale de apărare, asemănătoare unei cetăți naturale. Importanța strategică a așezării rămîne permanentă de-a lungul întregului ev mediu : ipoteza emisă de Ion Donat, care raportează funcția militară la legătura indisolubilă existentă între poziția geografică și minăstirile care se vor ridica pe valea Oltului, avînd ca scop apărarea defileului bătrînului riu, ni se pare justă⁷.

Procesul de transformare a satului medieval în sat-tîrg, apoi în tîrg, și mai tîrziu în oraș, este un proces de durată, de aproape cîteva secole. Autorii Marelui dicționar geografic al României, referindu-se la perioada în care s-a format orașul, îl recunosc ca așezare urbană, în anii 1240—1250, iar la 1290 devine capitală a județului Vâlcea⁸. Căutînd originile orașului, Nicolae Iorga ajunge la concluzii eronate ; cum că, „viața orășencască adevărată n-a existat niciodată în Oltenia”⁹, asemenea părților muntoase ale Țării Românești sau în Moldova, unde existau cetăți întemeiate de sași, de unguri, de nemți, polonezi sau armeni, mandatarii ai unui drept municipal organizat după normele jurisdicției feudale, în timp ce Râmnicul a împrumutat „felul de cîrmuire prin județ și pîrgari”.

Considerăm că sașii așezați la Râmnic (cea mai mare colonie din Oltenia și a doua din Țara Românească, după cea din Câmpulung) au sosit aici pentru că orașul era un centru bine organizat. Nu Râmnicul a împrumutat forma de cîrmuire, ci ea era specifică întregului spațiu românesc.

Hotarul orașului. Amintim că orașul a luat naștere prin procesul de concentrare și centralizare în jurul unui sat central — în cazul nostru Râmnicul — a satelor periferice din necesități economice, sociale și politice. Satul central situat pe platforma pe care dealul Capela o făcea spre

7. Ion Donat, *Fundațiunile religioase ale Olteniei*, în : „Arhivele Olteniei (în continuare citat „A.O.”), an. XV (1936), nr. 86—88, p. 264.

8. ***. *Marele dicționar geografic al României*, București, vol. V. 1902, p. 243—246.

9. Nicolae Iorga, *Din trecutul Râmnicului Vâlcei*, în : „Naționalul Vâlcei”, (în continuare citat „N.V.”), an. IV (1936), nr. 103, p. 126.

Olt, cuprins între limitele ipotetice : Biserica domnească, cu hramul Buna Vestire, Bărația catolică și la nord Episcopia, alcătuit după canoanele topografice ale orașelor medievale românești, s-a dezvoltat de timpuriu ca principală piață de schimb cu exteriorul. Satul-tîrg era străbătut de la nord la sud, de drumul bătrîn, drum care lega Transilvania de Țara Românească și de aici mai departe cu lumea balcanică.

Ulița. Ulița a fost dintr-un început sat de moșneni, rămînînd astfel veacuri de-a rîndul chiar în condițiile afirmării Râmnicului. Procesul cristalizării relațiilor feudale se face în același timp cu ale întregii obști. La 8 ianuarie 1382, Mircea cel Bătrîn dăruiește Coziei proprietăți de o parte și de alta a apei Râmnicului, cu care ocazie dă „și Ulița la Râmnic pe Olt”¹⁰. Domnul a dăruit ctitoriei sale numai o parte din satul Ulița și anume țigănia (se știe că în evul mediu și mai apoi în timpurile moderne, vetrele de locuire ale țiganilor — locul unde își așezau sălașele — se aflau la marginea centrelor de sat românești). Rațiunea prin care s-a făcut această danie este legată de mărimea moșiei Hinăteștilor, „cu tot hotarul pînă la Troian și pînă la apa Râmnicului”, acești țigani reprezentînd forța de muncă atît de necesară și atît de scumpă. Documentele ulterioare confirmă ipoteza pe care o susținem ; hrisovul lui Radu Prasnaglava din 19 iunie 1421, prin care se întărește minăstirilor Cozia și Codmeana, toate daniile făcute de tatăl său (Mircea cel Bătrîn — n.b.o.), document pe care nu-l putem caracteriza nici incomplet, nici tendențios cum tînde să creadă Corneliu Tamaș¹¹. Satul „Ulița de la Râmnic” nu putea fi citat în această danie — printre celelalte sate — pentru că nu satul întreg a fost dăruit, ci o parte nelegată de relația dreptului feudal al proprietății obștii asupra pămîntului, știut fiind că la începutul feudalismului românesc țiganii erau proprietatea domniei. Dealtfel, documentul consemnează realitatea : „... și metohurile de la Râmnic (micile chinovii puse să administreze moșia — n.b.o.) și cu cinci mori și iarăși 45 de sălașe de țigani”, care nu sunt alții decît cei din Ulița.

Nici documentul din 25 iunie 1436 de la Alexandru Aldea nu poate aduce informații în plus ; acum țiganii minăstirii sunt cumulați — 300 de țigani reprezentînd aproximativ 50—60 sălașe — majoritatea fiind din Ulița¹². Hrisovul păstrat de la Basarab al II-lea și datat 9 ianuarie 1443, prin care sunt reîntărite daniile făcute Coziei sub domniile anterioare, ne aduce informația așteptată : „...și țiganii de la Ulița din Râmnic”¹³, pentru ca opt ani mai tîrziu și Vladislav al II-lea, să ne spună același lucru la 7 august (1451), „...și țiganii după Ulița de la Râmnic”¹⁴ etc.¹⁵.

10. *** , *D.R.H.*, B. T.R., vol. I, p. 44.

11. Corneliu Tamaș, *Dreptul de proprietate al minăstirii Cozia asupra „Uliții din Râmnic”*, în : „Studii vâlcene”, 1971, Râmnicul Vâlcei, p. 14.

12. X.

13. *** , *D.R.H.*, B. T.R., vol. I, p. 136—140.

14. *Ibidem*, p. 167—168.

15. *Ibidem*, p. 187—188.

16. Cf. următoarele dani : Basarab cel Bătrîn, 15 iulie 1475 (*Ibidem*, p. 247—250) ; Basarab cel Tânăr, 9 septembrie 1478 (*Ibidem*, p. 265—268) ; Mihnea Turcitul, 25 iulie 1580 (*** , *Documente privind istoria României*, B. T.R., (în continuare : D.I.R.), Veac XVII, vol. IV, p. 479—480 ; Mihai Viteazul, 5 iulie 1598 (*D.R.H.*, B. T.R., vol. XI, p. 411—412).

Nu avem informații documentare despre organizarea politico-administrativă a satului în perioada de relativă autonomie și în timpul procesului de integrare în Râmnic.

Găsim în schimb destui localnici având proprietăți mai mari sau mai mici, unii dintre ei deținând și demnități. Stoica mare paharnic — ridicat sau ajuns aici prin danii și zestre — avea împreună cu frații săi „veche și drepte ocine și dedină în Uliță”¹⁶, Petru postelnic și soția sa Dumitra, cărora Alexandru Mircea le întărește la 14 iunie 1571, „ca să le fie satul anume Ulița, care este lingă orașul Râmnicul, tot satul cu dînsul și cu minăstirea Arhanghelului și cu morile și cu tot hotarul pentru că acest sat a fost al jupanitei Dumitra, veche și drespă ocină și moștenire de la părintele ei jupan Stoica armaș și el agonisit încă în zilele răposatului Radu voievod cel Bun (Radu cel Mare — n.b.o.)”¹⁷, ocina citată de acest document se află în partea satului dinspre apus din dreptul dealului Arhanghelului. La 9 ianuarie 1576, același domnitor întărește Episcopiei ocina din Uliță a lui Stanciu lofogăt¹⁸, iar Gheorghe priboagul și fratele său Ioan lofogăt din Bujoreni cumpără ante 8 martie 1592, ocină în Uliță de la episcopul Mihail¹⁹.

Identificarea topografică a Uliței o datorăm lui Aurelian Sacerdoțeanu, care într-un studiu despre originile orașului, crede că Ulița bisericii sfințit Gheorghe de mai târziu se suprapune vechiului sat Uliță²⁰. La această afirmație aducem corectarea, că satul se întindea pe malul stîng al apei Râmnicului de o parte și de alta a „Drumului cel Mare”. Partea satului aflată la răsărit de acest drum va intra prin cumpărări și zestre în proprietatea Rudenilor în veacul al XVI-lea; documentele ulterioare ne vor arăta pe acești mari boieri ai Vâlciei, ca stăpîni ai acestei părți de sat în care vor ctitori prima fundație a „bisericii rudenești”.

Procesul de integrare a Uliței în Râmnic a fost de durată. El s-a realizat la început prin punți de legătură — ulițe intermediare — cum ar fi Ulița lui Oprea vistierul, aflată în „hotarul orășeanilor”²¹, la 30 octombrie 1517. La cumpăna veacurilor XVI și XVII, Ulița poate fi considerată ca parte a orașului, fiind intrată sub jurisdicția acestuia. Radu Șerban întărește la 24 aprilie 1609 lui Dumitru lofogăt și lui Ghin diacon din Uliță „ocina în satul Uliță”²², pentru ca la 22 mai 1616 „bătrînii orașului și județul cu 12 pîrgari” să dea carte popel Ghin (acum paroh la biserica Cuvioasa Paraschiva), „să se știe că au cumpărat de la Cărstian, Gheorghe, Calotă și Stanciul... ocină în Uliță”²³, cumpărare pe care o va întări și domnul țării, Alexandru Iliaș, la 30 octombrie 1616²⁴. Disputa dintre județ, care avea alături cei 12 pîrgari ai orașului și Pătru postelnic, cel că-

16. ***. D.I.R., B. T.R., veac. XVI, vol. II, p. 271, document din 13 octombrie 1543 prin care Radu Paisie întărește ocini la Copăcel, Bujoreni și în Uliță.

17. Idem, vol. VI, p. 29—30.

18. Idem, vol. IV, p. 213—214; la 8 ianuarie 1584 Petru Cercel întărește Episcopiei daniile Stanciului lofogăt (Idem, vol. V, p. 146—147).

19. Idem, vol. VI, p. 43.

20. Aurelian Sacerdoțeanu, *Originea și condițiile social-economice ale dezvoltării vechiului oraș Râmnicul Vâlcea*, în: „Buridava”, Studii și materiale, Muzeul județean Vâlcea, 1972, p. 41.

21. ***. D.R.H., B. T.R., vol. II, p. 315.

22. ***. D.I.R., B. T.R., veac. XVII, vol. I, p. 375—376.

23. Idem, vol. III, p. 241.

24. Ibidem, p. 46—47.

ruia Alexandru Mircea îi dăduse hrisov la 14 iunie 1571, este un proces firesc, cînd orașul își apără recenta proprietate împotriva încercărilor de sustragere de sub autoritatea sa: „ei au avut piră înaintea domniei mele cu orășenii din Râmnic, cu sudețul și cu 12 pîrgari. Și așa au pîrît sudețul și 12 pîrgari că acest sat Ulița n-a fost de moștenire al lui jupan Pătru postelnic și al jupaniței lui Dumitra, ci a fost sat domnesc (mențione clară că a fost sat de moșneni — n.b.o.). Și au vrut sudețul și cei 12 pîrgari să facă satul Ulița orășeni, să-i alipească cu orășeni”²⁵. Judecînd hrisoavele Domnul ajunge la concluzia că „satul Ulița n-a fost ocină domnească și nici sat domnesc”, dînd astfel dreptate (din anumite interese!) boierului și dregătorului său.

Caracterul antagonist dintre oraș și marii proprietari feudali aflați în afara limitelor hotărîrului său, cunoaște o asemenea amploare, spre sfîrșitul veacului al XVI-lea, în condițiile în care procesul de integrare era aproape încheiat. Egumenul Coziei se plînge și el lui Mihai Viteazul că administrația Râmnicului încerca „să-i alipească cu orășenii... și... din cauza orășenilor care trag pe vecinii lor ca să dea bir la oraș împreună cu dinșii”²⁶, fapt pentru care la 5 iulie 1598, domnul dă hrisov în care hotărînicește proprietatea minăstirii „... de la moara de postav pe Ulița cu țigani pînă la Mișei și cu Licura toată”²⁷. Încercarea de a cuprinde în hotărul orașului a întregii vetre a satului Ulița eșuază. Administrația orașului nu renunță și este necesară intervenția domnului Gavrilă Movilă în favoarea minăstirii: „să se apere țiganii sfintei minăstirii..., ori meșteri în fier, ori rudari, orice meșteri... să nu albă treabă, ci cui vor lucra să le plătească cu bani”²⁸.

În veacul al XVII-lea, însă, satul Ulița ne apare ca integrat definitiv în habitatul orășenesc; ne-o spune Matei Basarab care în hrisovul dat minăstirii la 11 august 1638, îi dăruiește „vinăriciul de la Ulița cea Mare de la Râmnic, vinărici pentru vinărici”²⁹. De aici încolo noua denumire rămîne *Ulița cea Mare*³⁰, chiar dacă mai avem documente care îi spun simplu Ulița.³¹ Numai țiganii vor rămîne în continuare în proprietatea minăstirii Cozia³².

Licura. Informațiile documentare despre Licura sunt puține, această situație îngreuiind reconstituirea topografică a hotarelor și a vetrei satului. La 16 septembrie 1440, Vlad Dracul întărește lui Dorotei ieromonah „ca să-i fie locul de minăstire numit Licura... i-a dat domnia mea să ridice minăstire în hotarul Râmnicului, la Licura, ca să fie în citoria domniei mele și cît va fi popa Dorotei viu, să fie cîrmuitor și egumen al aceluia loc, de nimeni neclintit”³³. Știm sigur însă, că n-a fost niciodată

25. ***, *D.I.R.*, B, T.R., veac. XVI, vol. VI, p. 29—30.

26. ***, *D.R.H.*, B, vol. XI, p. 411—412.

27. *Ibidem*, p. 590—581, Mihai Viteazul împrumută de la minăstirea Cozia 20 000 de aspri, pentru campania din Transilvania, doc. datat cea. 20 oct. 1599—1600.

28. Arh. Stat. Vilcea, *Condica m-rîi Cozia*, ms. 86, doc. 69.

29. *Ibidem*, doc. 9; mai înainte Vlad Călugărul întărește Coziei „vinăriciul ce este domnesc”, (*D.R.H.*, B, I, p. 337—341, 17 aprilie 1488); Radu Paisie făcuse același lucru la 8 ianuarie 1539 (*D.I.R.*, B, XVI, II, p. 255—257).

30. Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XLVI/12.

31. *Idem*, p. XLVI/7, 2 iunie 1676.

32. Arh. Stat. București, Cozia, p. VII/2, 11 octombrie 1725.

33. ***, *D.R.H.*, B, vol. I, p. 157—159.

ridicată minăstire în acel loc. Peste aproape un veac și jumătate Mihnea Turcitul întărește la rându-i Coziei (15 iulie 1580), „ocina... pe vechiul hotar de la Vișai, pînă la via lui Oprea spătărelului, iar de aici peste tot, anume Licura toată”³⁴.

Dimensiunile topografice ale Licurei erau destul de modeste. Față de planimetria spațială a orașului, arăta ca o prelungire spre sud, dincolo de apa Râmnicului. La sfîrșitul veacului al XVI-lea, satul nu avea mai mult de 20—25 de case (gospodării) și un număr de 40—45 de proprietăți, multe dintre ele aparținînd megieșilor din oraș sau din Uliță. Cu ocazia hotărniciei moșiei Coziei pe care o face Mihai Viteazul la 5 iulie 1598, citează : „și cu toată Licura și cu tot hotarul”³⁵; dănia domnească necuprinzînd toate proprietățile Licurei, ci numai ocina domniei. Două decenii și jumătate mai tîrziu, popa Stanciu de la Ocna Mare lasă cu limbă de moarte o vie la Licura, pe care Radu Mihnea o întărește la 11 aprilie 1636³⁶.

Circulația proprietăților în limitele satului Licura se fac destul de lent. Stoian chiproviceanul, neguțător din Ocna Mare, cumpără o vie de la Stoian Cărpenișorul, pe care o vinde ante 17 februarie 1698 fratelui său Chera din Râmnic, iar urmașii Cherai — Jana și Toma — o vind minăstirii Cozia³⁷. Mecul logofăt din Ocnele Mari vinde egumenului Coziei via de la Licura „cu casa de acolo și cu pivniță și cu toată livezile și cu tot pometul, cît sunt împrejurul viei, precum am ținut și eu, cu taleri 85”³⁸. Între megieșii din Licura și minăstirea Cozia apar deseori conflicte ca cel din toamna lui 1733, cînd Ghenadie egumenul Coziei îl roagă pe episcop să dea o carte spre a-i potoli pe vecinii viei minăstirii, care îl supărau pentru ocina cumpărată de la Stan Cărpenișanu (același cu Stan Cărpenișoru de la 1698), „în hotarul Ocnei lîngă Hinătești”³⁹. Dimensiunile reduse ale satului la începutul evului mediu a făcut ca în scurt timp ocina să fie împărțită între satul Uliță și minăstirea Cozia. Pentru veacul de sfîrșit al feudalismului documentele ne păstrează mai mult toponimicul „dealul Licurei”⁴⁰.

Hinătești. Apare documentar la 20 mai 1388 odată cu Râmnicul, cu care ocazie ni se prezintă bine delimitat ca așezare rurală, avînd un hotar întins, de la Troian și pînă la apa Râmnicului. Cu aceeași ocazie se menționează o curte boierească a lui Tatul și o biserică aflată în limitele domeniului feudal. Argumentele oferite de acest document l-au determinat pe Aurelian Sacerdoteanu să creadă că Hinăteștii au aparținut unui mare feudal local, a cărui genealogie avea cel puțin două-trei generații și că odată cu dispariția acestuia fără moștenitori, a fost posibilă trecerea pro-

34. ***; D.J.R. B, veac. XVI, vol. IV, p. 479—480.

35. ***; D.R.H., B, vol. XI, p. 411—412.

36. Arh. Stat. București, Mss. 209, f. 78.

37. Idem, Cozia, p. IX/3; Mss. 215, f. 95—96.

38. Idem, *Condica m-rii Govora*, mss. 234, f. 292—922 v; la 8 ianuarie 1702 Constantin Brâncoveanu întărește această vînzare (Arh. Stat. București, mss. 234, f. 293—294).

39. Arh. Stat. București, Cozia, p. XLVIII/41, 29 septembrie 1733.

40. Idem, *Condica Coziei*, mss. 215, f. 96—96 v.; mss. 209, f. 85; Ștefania monahia de la Ocne dăruiește minăstirii trei răzoare de vie la 10 octombrie 1759, iar popa Preda din satul Chela vinde lui Pătru Neamțul două răzoare de vie cu 8 tl. (Idem, Mss. 215, f. 96 v-97).

prietății lui, cu aprobarea domniei, în domeniul minăstirii Cozia⁴¹. Curtea sa cu case, anexe, biserică și întregul sat, constituie structura tipică a domeniului feudal în această perioadă istorică. Credem că Hinăteștii au apărut ca sat nu prin colonizare în jurul domeniului feudal, ci el a existat ca așezare, fiind subordonat și cotozit de feudații din familia Tatul. Din punctul de vedere al condiției demografice, Hinăteștii intră în categoria satelor mici; numai așa ne putem explica pierderea atât de ușor a personalității juridice la începutul evului mediu. Dacă hrisovul dat de Mircea cel Bătrân la 20 mai 1388 citează în danie doar „curtea pe locul Hinăteștilor, pe care a dăruit-o Tatul bisericii”⁴², următoarele două hrisoave păstrate de la același domn ne prezintă altă situație: „și satul numit Hinăteștii cu tot hotarul pînă la Troian și pînă la apa Râmnicului”, 8 ianuarie 1392⁴³, iar documentul datat la începutul veacului XV „și pe Râmnic satul Hinătești”⁴⁴.

Între informația dată de primul hrisov și următoarele două, apar de la prima vedere cîteva nuanțări topografice:

- a) la 20 mai 1388, domnul nu a dăruit întreaga vatră a satului;
- b) și, din această cauză a fost necesară înscriserea într-un hrisov nou a limitelor daniilor făcute (probabil în fața unor nemulțumiri locale, din partea altor feudali sau a obștii);
- c) clarificată situația, în ultimul document, se citează satul, ne mai făcîndu-se hotărnicia moșiei dăruite.

Hrisoavele ulterioare date de Radu Prasnaglava⁴⁵, Dan al II-lea⁴⁶, Alexandru Aldea⁴⁷, Basarab al II-lea⁴⁸, Vladislav al II-lea⁴⁹, Basarab (cel Bătrân) Laiotă⁵⁰, Basarab cel Tânăr⁵¹, Vlad Călugăru⁵², Radu Paisie⁵³, întăresc minăstirii satul, fără a se hotărnicii moșia. În veacurile următoare, documentele vorbesc mai mult despre moșia Hinătești a minăstirii Cozia, decît despre vatra satului propriu zis. Moșnenii se mută în oraș păstrîndu-și proprietățile, iar țărani ai aserviți intră în proprietatea minăstirii Cozia.

Satele Troianu, Copăcelu și Stolniceni vor rămîne în afara orașului, păstrînd însă o permanentă legătură prin relațiile de schimb, stabilite încă de la începuturi între oraș și sat.

Structura orașului. Râmnicul — considera Nicolae Iorga — s-a dezvoltat dintr-un tîrg, dintr-o stradă⁵⁴. Afirmatia în parte este justă, pen-

41. Aurelian Sacerdoteanu, *op. cit.*, p. 40—41.

42. *** , D.R.H., B, vol. I, p. 27.

43. *Ibidem*, p. 44.

44. *Ibidem*, p. 59.

45. *Ibidem*, p. 99, 1421 iunie 19.

46. *Ibidem*, p. 111, 1424 decembrie 12.

47. *Ibidem*, p. 139, 1436 iunie 25.

48. *Ibidem*, p. 167, 1443 ianuarie 9.

49. *Ibidem*, p. 188, 1451 august 7.

50. *Ibidem*, p. 249, 1475 iulie 15.

51. *Ibidem*, p. 267, 1478 septembrie 9.

52. *Ibidem*, p. 339, 1488 aprilie 17.

53. *** , D.I.R., B, veac. XVI, vol. II, p. 256, 1539 ianuarie 8.

54. Nicolae Iorga, *Drumuri și orașe din România*, București, 1904, p. 27; același istoric furat uneori de stări exaltice, a emis și teze neconforme realității, în contradicție cu unele teze juste referitoare la aceeași problemă; în art. „Din trecutul Râmnicului Vâlci”, găsim formulată ideea că originile orașului sînt legate de o mă-

tru că orașul la începutul evului mediu avea ca ax central străvechii drum roman. Procesul de aglomerare urbană, realizat prin creșterea numerică a populației, a creat condițiile intensificării fenomenului de urbanizare prin apariția unor străzi noi.

Inexistența unor curți nobiliare în limita orașului, nu a direcționat structura urbană, ea dezvoltându-se în spiritul unei planimetrii specifice, aparent libere, gravitând în jurul Uliței centrale, numită de documente *Ulița cea Mare*⁵⁵.

Platoul central al orașului — cea mai veche vatră în procesul de urbanizare — cuprinde un ipotetic triunghi format de bisericile Cuvioasa Paraschiva, Buna Vestire și Sfântul Dumitru, din care se vor dezvolta de-a lungul veacurilor străzi paralele cu ulița centrală. Dacă orașele occidentale — prin specificul lor militar — procesul de concentrare și centralizare s-a dezvoltat în limitele zidului de incintă, Râmnicul medieval integrează în habitatul citadin Ulița și Lăcura, într-un proces de durată. Așa se explică faptul că orașul se arăta călătorului străin venit dinspre Transilvania, nu ca o fortăreață, ci ca o așezare liniștită, larg aerisită.

Au existat însă și opinii care au văzut Râmnicul oraș fortificat, ca acela pe care au încercat s-o impună D. Bălașa și V. Bălănescu, privind „centura fortificată a orașului”⁵⁶. O cetate a Râmnicului din „bolovani de piatră și cărămidă, susținută în exterior de contraforți și turnuri de observație în colțuri” este creată de ficțiunea numiților cercetători după modelele existente în lumea occidentală. A accepta că „în ce/e patru părți, atit zidul de centură, cit și turnurile aveau crenele pentru apărare și observație” înseamnă a reconstitui din bolovani și cărămidă o istorie imaginară, incompatibilă cu însăși logica evoluției istorice (rezultată din citirea cinstită a izvoarelor). Zidul „fortificat” de sub terasa pieții centrale este rezultatul unor amenanjeri din epoca modernă în vederea sistematizării orașului⁵⁷.

Anton Maria del Chiaro, colaborator apropiat al lui Constantin Brâncoveanu, venit de nenumărate ori la Râmnic, scrie că Valahia este „țară deschisă, fără întăriri, fără cetăți și fără înconjur de ziduri”⁵⁸, (dacă Râmnicul ar fi fost altfel, nu l-ar fi văzut?), iar la 14 septembrie 1716 St. Croix scriindu-i lui Steinvillle se plîngea de lipsa fortificațiilor, in-

năstire, aflată cîndva lîngă un beleșteu, acum secăt. Prin mutarea la Râmnic a Episcopiei de Sreboha „mînăstirea s-a umplut de o mai puternică viață, din care a răsărit un tîrgușor” și „niciodată orașul n-a biruit însă ca însemnătate biserica” (fals! — n.b.o.) (loc. cit.), p. 127.

55. Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XLVI/2.

56. D. Bălașa și V. Bălănescu, *Biserica Sf. Gheorghe din Râmnicul Vâlcea*, în „Mitropolia Olteniei” (în continuare citat „M.O.”), an. XXV (1973), nr. 5—6, p. 439.

57. Recentele demolări în centrul orașului (campania din toamna anului 1974 și din 1980, pentru reconstruirea noului centru), acolo unde a fost prima vatră în procesul de urbanizare, ne-au dovedit că în zădar vor fi căutate curțile domnești și cetatea feudală, ele nu pot fi găsite, pentru că n-au existat.

58. Anton Maria del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei*, ediție S. Cristescu-Cristian, Iași, 1929, p. 6—7.

formându-l în același timp, că Râmnicul oferea cele mai bune condiții de fortificare datorită poziției sale geografice, cit și structurii urbane a așezării⁵⁹.

Argumentele oferite de St. Croix, în memoriul său, sunt dovezi de netăgăduit că orașul nu avusese nevoie pînă la acea dată de fortificații, datorită așezării sale într-o puternică cetate naturală.

Organizarea social-politică și administrativă. Dacă vechimea orașului nu mai poate fi contestată, revine cu insistență întrebarea: de cînd putem vorbi de o conducere proprie a Râmnicului? Răspunsul logic ar fi: de la începuturi. Este greu de presupus că o comunitate umană poate să ființeze, fără o autoritate social-politică care să conducă și să administreze treburile cu caracter intern.

Orașele din Țara Românească au fost în timpul evului mediu subordonate din punct de vedere social-economic și politic autorității centrale, ele devenind mai tîrziu un element de echilibru în fața tendințelor de expansiune ale feudailor și bisericii. În lumea occidentală procesul apariției relațiilor feudale s-a materializat de jos în sus, de la apariția surplusului incipient în sinul obștii, surplusul generator al întregii ierarhii social-politice vitioare. La români însă, sfera relațiilor feudale în timpul apariției autorității centrale era destul de limitată, instituția domniei devenind instrumentul generalizator al noilor relații în veacurile al XIII-lea și al XIV-lea. Datorită acestui fapt putem explica caracterul relațiilor dintre marii feudali și orașe; în lipsa unor stări antagonice, administrațiile orășenești și-au desfășurat activitatea în relativă liniște, orașul manifestîndu-și autoconducerea fără imixtiuni exterioare în condițiile jurisdicției feudale românești (prin respectarea „dărilor țării” și a dărilor către domnie).

La Râmnic nu vom găsi niciodată în evul mediu mari boieri, deținători de întinse proprietăți, care să joace un rol preponderent în viața orașului.

Administrarea comunității orășenești revenea unui sfat ales (nu avem nici o informație că ar fi fost numit!) dintre cel mai destoinic și mai înstărit dintre localnici. Informații despre existența acestui sfat avem destul de tîrziu. La 13 iulie 1468, Radu cel Frumos împreună cu „judecătoria” de la Râmnic se adresează lui Ladislau Hön, judele regal al Sibielui, cu cererea să normalizeze conflictul dintre râmnicenii conduși de Jivan și negustorii sibieni⁶⁰. Pentru sfîrșitul de veac avem un document care ne păstrează informația nominală a sfatului (compus din judecătoria sau pîrgari). Egumenul Iosif al minăstirii Govora cumpără de la Palco (un sas râmnicean) un loc în oraș la 26 septembrie 1485, cînd apar ca martorii: „jupan Oancea, jupan Malciu, jupan Stefani, jupan Haclea, jupan Buda, jupan Proica, jupan Lațco și Stepan, feciorul lui Nichifor, Gheorghe și Stoica feciorii lui Stepan”⁶¹. Zece ani mai tîrziu sfatul are următoarea componență: jupan Oprca spătar și Lațco, Oancea

59. Constantin Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei sub austriaci*, București, 1913, p. 36—37.

60. Arh. Stat. Sibiu, *Documente medievale*, U III/82.

61. *** , *D.R.H.*, B, vol. I, p. 316.

al lui Ștef, Buda, Voico, Ivan fratele lui Hacico, Stoica al lui Gașian, Oprea fiul lui Gheorghe, Stoica fiul lui Ștefan, ca martori în dania ieromonahului Macarie făcută Coziei, la 24 martie 1495⁶².

Analizând componența celor două sfaturi, date la un interval de un deceniu, ajungem la următoarele concluzii :

1) patru dintre membrii sfatului (Oncea, Buda, Lațco și unul dintre fii lui Ștefan) îi găsim cu aceiași demnitate în întregul interval de timp analizat ;

2) demnitatea de membru al sfatului se putea păstra în cadrul aceleiași familii ; la 24 martie 1495 apar fratele lui Hacico, fiul lui Gheorghe și fiul lui Ștefan, ceace ne determină să credem, că deținerea acestor funcții era condiționată de un anumit nivel de proprietate ;

3) în fruntea sfatului apare cel mai în vîrstă dintre oamenii săi (în cazul nostru Oancea) sau deținătorul celei mai importante dregătorii în ierarhia statului (jupan Oprea spătar).

În dania pe care Barbu Craiovescu o face minăstirii Bistrița la 16 august 1506, apar ca martori și pîrgarii de la Râmnic : Bănilă, Ștefina, Toroc, Sarchiz Carabet, Stoica al lui Ștefona, Stoica al lui Gașian, Oprea al lui Gheorghe, Tatul al lui Ianul, Buda*, Radu al lui Ivanco⁶³.

Sfatul jurătorilor — pîrgarii — se compunea din 12 bărbați, care alegeau județul (numit și „sudeț“), autoritatea moral-politică care exercita activitatea de punere în practică a hotărîrilor luate. Județul certifica cu persoana și pecetea sa justetea unor judecăți și reprezenta orașul în relațiile cu vecinii.

Județul și cei 12 pîrgari erau ajutați în activitatea de conducere a obștii și de „sfatul bătrînilor“, instituție cu caracter neoficial, compus dintre bărbații cei mai în vîrstă din colectivitate. El era convocat în condiții excepționale, cînd județul și sfatul pîrgarilor nu puteau rezolva disputele dintre localnici privind hotărnicile. Autoritatea lor se manifesta, fie colectiv, fie individual. La 5 decembrie 1623 „... noi bătrîinii orașului, județul Gheorghe și cei 12 pîrgari“ adevăresc răscumpărarea din ruminie a lui Bolovan din Titești⁶⁴, iar Stanciu Curea Armășelul — om în vîrstă de o sută de ani — hotărniceste locul Coziei de la Erbășie⁶⁵.

Autoritățile locale erau răspunzătoare din viața orașenilor atît în cadrul habitatului citadin, cît și în afara lui, pentru cei plecați cu treburi de negoț și care rămîneau sub jurisdicția autorității râmnicene. Un document datat cu aproximație ante 1500 (cca 1480—1500), ne spune că „județul și... cei 12 pîrgari din orașul Râmnicului“ scriu judeului regal al Sibiului și sfatului acestui oraș (cu care se considerau egali — n.b.o.) pentru un râmnician Bogdan Hancov și disputa sa cu un Benedic din Sibiu, pentru niște datorii⁶⁶. În cazul în care nu vor răspunde apelurilor râmnicene, județul și cei 12 pîrgari îi amenințau că îi vor „pîrî la

62. *Ibidem*, p. 411—412.

63. *Ibidem*, vol. II, p. 102—103.

* Remarcăm prezența în sfat a lui jupan Buda, peste două decenii.

64. ***, *D.I.R.*, B, vol. IV, veac. XVII, p. 352—353.

65. *Arh. Stat. București, Cozia*, p. VII/1.

66. S. Dragomir, *Documente nouă privind relațiile Țării Românești cu Sibiul în secolii XV și XVI*, în: „Anuarul Institutului de istorie națională“, Cluj, an. IV (1926—1927), p. 76—77.

Voievodul. Iar pe omul nostru nu-l vom lăsa de pagubă". Condamnarea negustorilor rămnicești pentru încălcarea legilor „săsești” și nerespectarea apelului județului și celor 12 pîrgari, îi determina pe ultimii să se adreseze domniei Țării Românești. În numele divanului un înalt dregător chema la clemență autoritățile sibiene. În 1514—1515, Oprea vistierul (fost membru al sfatului pîrgarilor din Râmnic, cînd avea demnitatea de spătar) scrie lui Iacobus Mydwescher „pentru acest sărac din orașul Râmnicului, care zace în temnița din Cetatea Sibiului”⁶⁷.

În ultimă instanță, Mircea Ciobanul scrie burghermeșterului Sibiului, (14 iunie 1543-1552), pentru acești ai noștri Oprea și Sarchiz — erau locuitori ai Râmnicului — „căci au oarecare pagubă acolo”. În numele prieteniei dintre el și sibiieni, cere „să li se plătească această pagubă”. În caz contrar „domnia mea voi lua de la oamenii voștri și vă închid drumul” (sic! — drastică prietenie)⁶⁸.

Județului și sfatului pîrgarilor le revenea sarcina strîngerii la timp și de la toți membrii obștii a „dării țării”; în cazul existenței răi platnicilor dreptul feudal acorda autorităților impunerea unor măsuri de constrîngere economică⁶⁹.

Singurul document în care ni se nominalizează un orașean cu titlul de pîrgar este cel din 2 martie 1736, cînd Vasile pîrgarul vinde lui Simion egumenul bărăției franciscane cinci răzoare de vie cu 60 de zloti⁷⁰.

Purtător al pecetei orașului, județul era singurul în drept să valideze un document (pe care era pusă și pecetea) semnînd alături de pîrgari, bătrîni sau orașeni („Cu aceasta am întărit cu iscăliturile noastre și cu pecetea orașului”)⁷¹.

Primul județ al orașului identificat cu certitudine este Stefin, a cărui pecete se află în fondurile Arhivelor Statului Brașov, pe un document din 1506⁷². Pecetea tălmăcită de Aurelian Sacerdoțeanu are următoarea formulă: „+sliu pecia(tnik) Stefina sudeț (ot var)oš (Râmnic)u“; sigiliul este în parte distrus, autorul văzînd în cîmpul său un scut⁷³. Stefin este o prezență activă în viața social-politică a orașului, încă înaintea

67. *Ibidem*, p. 67—68.

68. *Ibidem*, p. 58—59.

69. „Noi orosenii ot Râmnic dinpreună cu tot orașul..., cum să se știe că i-am vindut dumnealui toată gospodăria pentru că aceasta n-au șezut ea să-și tragă toate dădiile și nevoile dinpreună cu noi, ei au fugit” și hotărîsc să-i vindă ocina lui Tânăsie Păușescu postelnicul (Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XLVI/12); la 6 iulie 1687, mai mulți orașeni vînd episcopului Ștefan locurile lui Vișan din Cîmpul de Jos, pentru neplata haraclului (Idem, *Episcopia Râmnicului*, p. XXXIX/60); ocina lui Voichiță sin Plepcea este vindută de orașeni pentru că „fugînd ne-au apucat pre noi ca să plătim și partea lui de bani de haraci” (Idem, *Episcopia Râmnicului*, p. XXXIX/72).

70. Nicolae Iorga, *Acte din arhiva mîndăstirii catolice din Râmnic*, în: „Studii și documente cu privire la istoria românilor”, vol. II, București, 1901, p. 450; același îl consideră din rîndul catolicilor chiproviceni (cf. *Din trecutul Râmnicului Vâlcei*, p. 128).

71. Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XLVI/2, 22 octombrie 1736.

72. Ioan Bogdan, *Documente și regește privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în secolul XV—XVI*, București, 1902, p. 308; Idem, ediție 1905, 1905, p. 305; Arh. Stat. Brașov, *Documente medievale*, nr. 488; (apud, Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 42, nota 22).

73. Aurelian Sacerdoțeanu, *loc. cit.*

de a fi ales în funcția de județ⁷⁴. În întreg veacul al XVI-lea, găsim consemnată funcția de județ, fără a fi numiți deținătorii ei⁷⁵.

La 18 noiembrie 1613, apar ca martori în hrisovul pe care Radu Miheană îl dă lui Stanciu fiul lui Sarchiz din Bujoreni pentru ocină la Iaroslăvești, Gheorghe județul și Stan județul⁷⁶. Peste zece ani, la 5 decembrie 1623, demnitatea de județ este deținută de Gheorghe județul⁷⁷. În spiritul primului document nu avem de-a face cu doi județi ai orașului în același timp, ci unul în funcție — Gheorghe —, iar Stan a deținut această demnitate mai înainte, păstrându-și doar titlul demnității; ulterior decedând nu-l mai găsim documentar.

Deținerea acestei demnități asigura o situație privilegiată din punct de vedere economic; astfel, la 17 octombrie 1638, Tudor județul avea mai multe case în oraș⁷⁸.

În primăvara lui 1641, 21 martie, cu ocazia hotărâniciei unei vii la Trolan, apar ca matori: Oprea județul, Daniil județul și Ghin județul⁷⁹ iar în anii următori îi găsim doar pe Daniil și pe Ghin județul⁸⁰. În acest caz se repetă situația anterioară, când cei care au deținut funcția își mențin titlul demnității. Între ei, la 1 august 1652, un Proca județ apare ca martor⁸¹.

Deținerea demnității odată nu excludea posibilitatea realegerii în aceeași funcție; la 14 ianuarie 1661, Daniil biv județ (la această dată în funcție era Ioan — n.b.o.) împreună cu 12 pîrgari întăresc o carte de cumpărătură lui Radu spătar, ca peste patru ani, la 5 februarie 1664, să-l regăsim în funcția de județ⁸², iar câteva luni mai târziu, 3 iulie 1665, apare ca martor, fără să i se specifice titlul demnității⁸³.

La începutul veacului al XVIII-lea, găsim ca județi pe Dobromir și Dima, martori într-un zapis pe care doi rămnicieni, Oprea și Simion, îl dau minăstirii Hurezi⁸⁴.

Prima jumătate a veacului ne oferă și surpriza deținerii funcției timp de aproape 15 ani de către Bratul județ, cel despre care s-a spus că a cumpărat funcția de la austriaci — stăpîni de atunci ai Olteniei — cu banii rămași la moartea unchiului său, episcopul Damaschin Voinescu⁸⁵.

74. Îl găsim ca pîrgar la 1485, 1495 și 1506, cf. A. Sacerdoteanu, loc. cit.

75. Județul și cei 12 pîrgari ai orașului dau carte lui jupan Stanciu logofăt pentru mai multe cumpărături la Titireci, 14 iulie 1517 (***, D.R.H., B, vol. II, p. 302); la 8 martie 1585 „județul și cei 12 pîrgari” certifică cumpărăturile lui Sarchiz din Bujoreni de la Pribil, „ocini și vinăriciuri” (***, D.I.R., B, veac. XVI, vol. V, p. 181—182); Județul și cei 12 pîrgari dau carte la 5 septembrie 1600, lui Ghinea din Râmnic pentru ocina la Bujoreni (***, D.R.H., B, vol. XI, p. 566—567).

76. ***, D.I.R., B, veac. XVII, vol. II, p. 224—225.

77. Idem, vol. IV, p. 352—353.

78. Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XLIII/1.

79. Idem, *Minăstirea Dintr-un Lemn*, p. XXIX/16.

80. Teodor Bălăse, *Hrisoave domnești*, în: „Arhivele Olteniei” (în continuare „A.O.”), an. XIX (1940), p. 107—112.

81. Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XLII/1.

82. Idem, *Episcopia Râmnicului*, p. XXXIX/9; Aurelian Sacerdoteanu, *Moara din Râmnic a minăstirii Govora*, în: „M.O.”, an. XV (1963), nr. 5—6, p. 383.

83. Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XXXIX/10.

84. Idem, *Minăstirea Bistrița*, p. XXXII/8.

85. Idem, *Minăstirea Hurezi*, p. XXXV/11.

86. (1718—1739) mai mulți orașeni din Râmnic fac mărturie asupra moșiei Bratului județ cumpărată de la Simion feciorul popei Marin (Arh. Stat. București,

Ultimul județ păstrat de memoria documentelor este Ioan județul, care cumpără, la 1 ianuarie 1758, casa lui Stoica al Caplei din Mahalaua Afumașilor, vîndută de orășeni pentru neplata dajdiilor⁸⁷.

Din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea importanța funcției de județ scade, domnia intervenind tot mai des cu dregători domnești, ispravnici, în vederea unei mai bune administrări a orașului.

Administrația locală apăra interesele orașului în fața tendințelor unor mari proprietari feudali de imixtiune în averea obștii sau de a frîna dezvoltarea sa social-economică. La 14 iunie 1451, „orășenii din Râmnic cu sudețul și 12 pîrgari” se judecă în fața domnului Alexandru Mircea cu Pătru postelnic și soția sa Dumitra pentru „satul Ulița”, dispută legată de procesul de integrare în oraș a satului limitrof⁸⁸. Procesul de centralizare a vieții social-economice și politice a orașului intră în conflict și cu un alt mare proprietar feudal, biserica. Egumenul Onofrei al minăstirii Cozia se plînge lui Mihai Viteazul, „că trag orășenii pe vecini lui la oraș să dea bir cu ei”, domnul dă dreptate minăstirii⁸⁹.

În condițiile în care administrația locală nu putea rezolva litigiile dintre localnici, domnul alegea un ispravnic de judecată, care chema părțile să aducă cîte 12 boieri și să jure; ce-i care nu puteau să-i aducă „rămîneau de lege”⁹⁰. De cele mai multe ori ispravnic de judecată era numit episcopul, așa cum o face și Șerban Cantacuzino la 28 iulie 1681, cînd îi cere episcopului Ștefan să caute „preoți și oameni bătrîni” pentru a rezolva disputa dintre Vlad Vișinescu și mitropolitul Teodosie pentru un vad de moară al schitului Cetățuia⁹¹.

În timpul aceluiași domn, „procesul” dintre Dilcu Rudeanu logofăt și Vlad Vișinescu pentru cotropirea unui „loc rudenesco”, este judecat de Constantin Brâncoveanu, pe atunci mare spătar, împreună cu 12 localnici⁹².

Episcopia Râmnic, p. XXXIX/83): 30 iulie 1728, Bratul Județ se impacă cu Radu Olănescu căpitanul cu care s-a învîrăbit fără motiv (Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, 1903, vol. V, p. 148); 22 octombrie 1736, orășenii dau carte lui Bratul Județ pentru un vad de moară, cumpărat de la Simion, disputat de minăstirea Govora (Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XLVI/21); 15 octombrie 1740, Dumitra văduva Bratului Județ zălogeste o vie a lui Goran Radu căpitanul (Arh. Stat. București, *Minăstirea Govora*, p. XXII/2).

87. Arh. Stat. București, *Mss.* 234, f. 318 v-319.

88. *** *D.I.R.*, B, veac. XVII, vol. IV, p. 29-30.

89. *** *D.R.H.*, B, vol. XI, p. 411-412.

90. *** *D.I.R.*, B, veac. XVI, vol. II, p. 182-183.

91. Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XLVI/10: Episcopul îi comunică domnului că în urma unei judecăți dreptatea s-a aflat de partea mitropolitului și că la judecată a participat și al doilea portar Dumitru (Arh. Stat. București, *Mitropolia Țării Românești*, p. CLXVI/30); la 8 octombrie 1681, frații Vișinescu, vind mitropolitului un loc cu 11 taleri (Arh. Stat. București, *fond ciut.*, p. CLXVI/31).

92. Arh. Stat. București, *Mitropolia Țării Românești*, p. CLXVI/51; Idem, *ms.* 138, f. 19 v-20.

Numărul impresionant de zăpise și hotărâncii păstrate, ne arată că domnia a intervenit rareori, ceace ne dovedește capacitatea administrativ-organizatorică a comunității orășenești rămnice.

Structura demografică. Procesul de urbanizare care are la bază fenomenul de aglomerare umană într-un spațiu relativ restrâns a avut un caracter permanent. Creșterea populației de la cei 4—500 locuitori, ciți credem că avea Râmnicul, Ulțița, Licura și Hinăteștii — la un loc! — la 6 000 în 1800⁹³, ne permite să tragem concluzia că rata de dezvoltare pentru această perioadă este destul de ridicată, comparativ cu alte orașe ale Țării Românești.

Doi călători străini care au trecut prin oraș în prima jumătate a veacului al XVII-lea, au rămas impresionați de mărimea așezării; negustorul italian Bartolomeo Locadello spune că Râmnicul este printre cele mai mari orașe ale țării⁹⁴, în timp ce Paul de Alep îl numește Râmnicul Mare⁹⁵.

Cartele rus Alexandru Langeron scrie în 1791, că ordinea orașelor Țării Românești după mărime, este București, Târgoviște, Craiova, punând în poziția a patra Râmnicul⁹⁶.

Propunem câteva considerații asupra căilor prin care s-a realizat sporul demografic al localității în perioada evului mediu :

a) structurile social-politice și economice specifice feudalismului nu permiteau „mutații” de populații din afară spre oraș și datorită acestui fapt sensul principal al dezvoltării a fost „prin ei însuși”;

b) prin zestre și cumpărări în hotarul orașului a unor proprietăți, de către unii boieri din împrejurimi sau negustori veniți de peste munți: familiile Rudeanu, Olănescu, Păușescu, urmașii lui Sarchiz din Bujoreni, Bujoreanu, negustorii brașoveni amintiți de pomelnicul schitului Cetățuia;

c) colonizări de sași transilvăneni și catolici sud-dunăreni, cu aprobarea domniei⁹⁷;

93. Pompei Samaritan, *O veche monografie sanitară a Munteniei*, „Topografia Țării Românești” de dr. Constantin Caracș, București, 1937, p. 210.

94. ***., *Călători străini despre țările române*, vol. V, București, 1973, p. 34.

95. *Idem*, vol. VI, București, 1976, p. 113.

96. G. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1944, p. 119.

97. La începuturi masiva colonizare săsească din secolele XIII—XIV și apoi colonizarea catolicilor din Chiprovăț, spre sfârșitul veacului al XVII-lea (a se vedea paragraful următor, despre catolici — n.b.o.).

Colonizări izolate :

— armeni : (1615) septembrie 24, Conda armeanul apare ca martor în hrisovul pe care Radu Mihnea îl dă lui Oprea din Râmnic, pentru satul Lazu (***., *D.I.R.*, B, veac. XVII, vol. II, p. 434—435); Luca Ogaz armeanul se ocupă cu negoțul în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, având în Ulțița o băcănie (***., *Acte judiciare din Țara Românească, 1775—1781*, București, 1973, p. 861—862, 13 martie 1780; *Arh. Stat. București*, Mss. 215, f. 96 v-98, 20 martie 1783);

— greci : (1605—1607), Chera Grecul face mai multe danii Episcopiei (***., *D.I.R.*, B, veac. XVII, vol. I, p. 204); 14 septembrie 1609, Mera Grecul apare ca martor (***., *D.I.R.*, B, veac. XVII, vol. II, p. 411—412); f.a., Andrei Grecul se căsătorește cu nepoata lui Tânasie Sibisteanul (*Arh. Stat. București, Episcopia Râmnicului*, p. XXXIX/47); Stroe feciorul lui Andrei Grecul vinde schitului Cetățuia un loc pe Pucioasa, 8 iulie 1603, (*Bibl. Acad. R.S.R.*, Mss. 610, f. 69 v); Anania Grecul dăruiește ante 13 februarie 1706 o vie Episcopiei (*Arh. Stat. București, Episcopia Râmnicului*, p. XLIV/4).

d) prin eliberări de ruminie și așezarea în oraș a unor locuitori proveniți din afara lui ;

e) prin cumpărări și danii de țigani și robi ; țiganii Coziei se aflau în Ulița de pe apa Râmnicului, iar cei ai Episcopiei în Țigania aflată în Cîmpul de sus al orașului, spre Cetățuie⁹⁸.

Locuitorii români erau de origine ortodoxă și asemenea lor armenii și grecii. Catolici erau sașii transilvăneni și bulgarii sud-dunăreni stabiliți în oraș.

Procesul de omogenizare a societății s-a făcut fără opreliști, măturie în acest sens stînd căsătoriile dintre localnici și noii veniți. Dumitrana Olănescu — descendentă din una dintre cele mai vechi familii vâlcene — se căsătorește cu Matei Chirpovațul⁹⁹, iar medicul sibian Adam Ulrich, stabilit la Râmnic, se căsătorește cu o localnică¹⁰⁰.

Comunitatea catolică. Referitor la originea catolicilor din Râmnic, Pavel Chihaia îi vede colonizați în urma celor din Cîmpulung și a celor de la Argeș, contemporani cu cei din Tirgoviște, adică la începutul veacului al XV-lea, în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn¹⁰¹.

Faptul că sașii râmniceni apar atestați documentar la sfîrșitul veacului al XIV-lea, prin Bars (Bartolomeus) și Mădrăcica (maghiarul mardâr = pasăre), consemnați în hrisovul cu privilegii pe care același domn îi dă minăstirii la 4 septembrie 1389¹⁰² ne determină să credem că procesul de colonizare al sașilor începe cu mult înaintea domniei acestui voievod. În 1780, catolicul Bonaventura Andreiani din Cîmpulung socotește sașii râmniceni ca aduși de soția Margareta a legendarului Negru Vodă¹⁰³. În realitate procesul cunoaște mai multe etape, începînd din a doua jumătate a veacului al XIII-lea și încheindu-se la mijlocul celui de al XIV-lea.

Colonizați la Râmnic, sașii nu au beneficiat de privilegii speciale din partea domniei, ci li s-a recunoscut statutul de cetățeni egali cu localnicii. Ei au fost de la început considerați „în rîndul oamenilor țării”, plătînd dăjdi și avînd aceleași drepturi economice și politice.

Sașii râmniceni s-au ocupat cu practicarea meșteșugurilor și negoțului. Nu au neglijat nici activitățile de practică agricolă. La 16 septembrie 1440, cînd Vlad Dracul întărește lui Doroteiu ieromonah un loc la Licura și șase vii, se amintește că una dintre vii a fost cumpărată de la

98. Țigania minăstirii Cozia avea la 1774, 50 de sălașe (cu un total de 141 de membri) dintre care 8 meșteșugari (4 potcovari, 1 cismar, 1 sebar, 1 croitor și 1 lăutar), restul ocupîndu-se cu activități pastoral-agricole (Arh. Stat. București, Mss. 209, f. 431 v-432 v : 10 decembrie 1783, se menționează că țigania dinspre Cetățuie se afla pe proprietatea Episcopiei (Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. XLIV/7).

99. Arh. Stat. București, Mss. 234, f. 319 v.

100. V. A. Urechia, *Istoria Românilor, 1774—1800*, București, vol. V, p. 80—81.

101. Pavel Chihaia, *Un vechi monument de arhitectură din Rm. Vâlcea. Biserica Sf. Dumitru*, în : „Studii și cercetări de istoria artei”, Seria artă plastică, tom. 14 (1967), nr. 2, p. 186.

102. *** , *D.R.H.*, vol. I, p. 28—30 ; N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 21 și 443.

103. J. Fr. Sulzer, *Geschichte des transalpinischer Daciens was ist der Walachen Moldau und Bessarabiens im Zusammenhange mit der Geschichte des Ubringens Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen*, Viena, vol. III, 1783, p. 636.

„Laslau (Laszo! — n.b.o.) prin meșier”¹⁰⁴. Radu cel frumos și sfatul girgarilor de la Râmnic scriu la 13 iulie 1468, sibienilor, recomandându-l acestora pe susul Benedict¹⁰⁵.

Alături de negustorii locali, sașii se aflau în comerț cu negustorii din orașele Transilvaniei, asemenea lui Bogdan Huncov, pe care îl găsim atestat documentar¹⁰⁶. Alți negustori — Andreas, Iacob, Demeter, Istvan, s.a. — importau de la Sibiu și Brașov, cuțite, funii, coase, șei, pălării, piele, etc.¹⁰⁷. Este perioada în care Radu cel Mare se plînge că sibienii nu și-au plătit datoriile față de râmniceni¹⁰⁸. În documentele interne sașii sunt citați sporadic: Gheorghe și Paul Sasul (doi frați) la 26 decembrie 1611¹⁰⁹, ca trei ani mai târziu, la 13 noiembrie 1613, Gheorghe să apară și sub numele de Gheorghe Ungurul (cel venit de dincolo de munți — n.b.o.)¹¹⁰.

Timpu îndelungat de conviețuire a făcut ca între comunitatea locuitoare a orașului și grupul săsesc să nu existe animozități, sașii integrându-se treptat, singura deosebire rămînînd cea de ordin religios. Procesul de omogenizare s-a realizat prin trecerea la ortodoxism a sașilor și prin căsătorii. În 1840, episcopul catolic al Sofiei, Petrus Deodatus Bakšić scrie că pe vremuri catolicii râmniceni erau mulți și aveau și biserică, dar pe vremea episcopului de Valahia, Andrea Bogoslavich, mulți au trecut la ortodoxism, sub motivul că acest episcop îi impusese la o contribuție¹¹¹.

Franciscanul Lațco se căsătorește cu râmnicencea Stanca, care la 1664 vinde arhimandritului Vasile o ogradă sub cetate, cumpărată de la Stanciu Sarchiz din Bujoreni¹¹². Douăzeci de ani mai târziu, „jupan Lațco den Râmnic” donează locul amintit schitului de la Cetățuia¹¹³. După un veac, Antonie Nicolantîn, chiprovician românizat, își căsătorește fiica Stănuța — dîndu-i o frumoasă avere — cu Ștefan Papistasu¹¹⁴.

Beneficiari ai unor danii domnești și mai apoi prin cumpărări de săliști, vetre de case, case, vii și pometi, franciscanii râmniceni ajung de-a lungul timpurilor stăpîni ai unor întinse averi în vatra orașului și în împrejurimi¹¹⁵.

104. ***; *D.R.H.*, B, vol. I, p. 157—159.

105. *Arh. Stat. Sibiu, Documente medievale*, U III/182.

106. S. Dragomir, *op. cit.*, p. 76—77.

107. ***; *Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus sächsischen Archiven* aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt, Sibiu, p. 272, 274, 283, 290, 291, 301 și 309.

108. P. P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu (1470—1653)*, București, 1958, p. 13.

109. ***; *D.I.R.*, B, veac. XVII, vol. II, p. 37—38.

110. *Ibidem*, p. 224—225.

111. ***; *Acta Bulgariae Ecclesiastica ab a 1565 usque ab a 1799...* Zagrebiae, 1887. (Monumenta Spectantia Historia Slavorum Meridionalium, vol. XVII), nr. LV, p. 101: „Râmnicul odinioară oraș catolic, apoi a ajuns schismatic din vina unui episcop care punea pe credincioși să plătească dare... Râmnic în care au fost mulți din acest neam (catolici — n.b.o.) și biserica se mai păstrează încă” spune că au și preot (cf. ***; *Călători străini despre țările române*, vol. VI, București, 1976, p. 212).

112. *Arh. Stat. București, Episcopia Râmnicului*, p. XXXIX/38.

113. *Idem, Mitropolia Țării Românești*, p. CLXVI/38.

114. Toma G. Bulat, *Două foi de zestre și o distă*, în: „A.O.”, an. V (1926), nr. 28, p. 421—422.

115. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. I, p. 237—238.

Numărul familiilor de catolici la Râmnic a fost în jur de 20—25: atît Giovanni Botero (1540—1617)¹¹⁶, cît și Jeronim Arseno (1610)¹¹⁷, spun că orașul avea 20 de case de catolici cu 180 de suflete (!). Ei declară că aceștia duceau lipsă de preot catolic, servindu-se de unul luteran. În prima jumătate a veacului al XVII-lea, catolicii aveau preot, ne-o spun două documente, unul din 15 mai 1632, cînd egumenul Coziei Dionisie și cîțiva localnici, hotărîndes proprietățile minăstirii în oraș aflate alături cu „popa sășescul”¹¹⁸, locuri cu care același preot era vecin și la 10 decembrie 1657¹¹⁹.

Cu aprobarea domniei, sașii râmniceni și-au construit o clădire pentru întîlnire și un oratoriu, cu funcție de capelă pentru oficierea slujbelor¹²⁰. Cu timpul această capelă a început să se deterioreze, pentru că la 1652 franciscanul Maria Speara de Narni vede biserica ruinată și săracă¹²¹, iar mai tîrziu Gabrielis Mančic (Thomassy) vede numai zidurile și se plînge de lipsa preotului¹²². La 1673, capela se afla într-un grad înaintat de distrugere¹²³.

Cucerirea Belgradului la 1688 de către generalul austriac Ludovic von Baden și sub aștarea iscoadelor imperiale în colonia catolică de la Chi-provaț izbucni răscoala condusă de George Peiacovici. Vizirul Küprili Mustafa Pașa înăbuși răscoala în sînge, dărîmă orașul, iar pe catolici îi alungă¹²⁴. Răsculații trec Dunărea în Țara Românească, unde Constantin Brâncoveanu îi colonizează în Oltenia și le acordă privilegiile¹²⁵. Noii veniți nu au influențat cu nimic organizarea vieții urbane a orașului. Beneficiarii ai privilegiilor acordate de domnie, ei au investit banii în activitatea comercială, întrucît sfera agricol-mesteșugărească era deținută în totalitate de localnici, iar prețul pămîntului era destul de ridicat. La început localnicii i-au primit cu ostilitate, pentru că la 11 iunie 1698, călugării observanți din orașele Olteniei — în care au fost colonizați chiproviceni — se plîng că nu pot trăi de pe urma credincioșilor ortodocși¹²⁶.

La începutul veacului al XVIII-lea, colonia catolică de la Râmnic devine o reprezentanță a politicii austriace de înaintare la sud de Carpați¹²⁷. În timpul stăpînirii habsburgilor asupra Olteniei, catolicii se bucurau de același regim ca și negustorii companiști din Transilvania. La 1719, se aflau la Râmnic 46 de familii de catolici chiproviceni (la care se adăugau sașii

116. Giovanni Botero, *Delle relationi universali*, Venezia, MDXCVII, p. 59.

117. ***, *Călători străini despre Țările române*, București, vol. II, 1970.

118. ***, *D.R.H.*, B, vol. XXIII/p. 567—568.

119. Arh. Stat. București, Mss. 209, f. 81—81 v.

120. Apud, Pavel Chihala, *op. cit.*, p. 182, „Coventibus itaque pluribus Bulgaris, etiam patres nostri stabile hic habitationem fecerunt et aedificatio interim oratoria ac modico habitaculo...”, nota 21.

121. G. Călinescu, *Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni*, în: „Diplomatarium Italicum”, Roma, vol. II, p. 1930, p. 305—306.

122. ***, *Acta Bulgariae Ecclesiastica*, vol. XVIII, p. 268 și 360.

123. G. Călinescu, *op. cit.*, vol. I, Roma, 1925, p. 104.

124. M. Romanescu, *Argintăria la bănăfeni și românii balcanici în veacurile XVI—XVIII*, București, 1943, p. 120.

125. T. Andreescu, *Chiproviceni din Muntenia în secolul al XVII-lea*, în: „A.O.”, an. XV (1936), nr. 86—88, p. 396—397.

126. ***, *Acta Bulgariae Ecclesiastica*, vol. XVIII, p. 320.

127. Nicolae Iorga, *Negoful și meșteșugurile în trecutul românesc*, București, 1906, p. 144—145.

din oraș), iar la Brădiceni — Gorj un număr de 36 de familii¹²⁸. Ei beneficiau de toate drepturile jurisdicției feudale: aveau proprietăți mobiliare și imobiliare (case, grădini, vii, livezi, ogoare, prăvălii, etc.), dreptul de a construi minăstiri, școli, de a ține târg săptămânal (marți) și unul anual de cinci zile Sfântă Măria¹²⁹. La începuturi au avut conducere proprie, în frunte cu un căpitan, ajutat de jude, jurați și paroh. Actele companiei erau întărite cu pecetea comunității, reprezentată printr-o cruce¹³⁰. După reintregirea Olteniei cu Țara Românească, caracterul strict organizatoric se atenuează, cuprinzându-i treptat — din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și pe ceilalți negustori locali¹³¹.

În ultimul deceniu al secolului al XVII-lea și în primul al celui următor, catolicii au făcut repetate încercări pentru zidirea unei biserici — s-au rezidirea celei vechi — și recunoașterea statutului juridic al acesteia. Episcopul Ilarion al Râmnicului Nou Severin (1693 iunie 30—16 martie 1705) consimte ca aceștia să-și construiască o capelă nouă la Râmnic. Această aprobare a atras asupra sa o drastică sancțiune dată de Mitropolia Țării Românești, prin scoaterea din scaun și trimiterea la minăstire¹³². Dintre cele cinci motive ale caterisirii lui Ilarion primele două se refereau la relațiile sale cu catolicii din oraș: 1) a consimțit ca adoratorii papei să-și construiască biserică la Râmnic, și 2) a consimțit catolicilor să-și îngroape morții în cimitirul ortodox¹³³. Sancțiunea acordată lui Ilarion rămâne un exemplu pentru generațiile viitoare. La 3 aprilie 1794, când preotul catolic Stierna cere pentru catolicii craioveni aprobarea să-și construiască o capelă, mitropolitul Dositheu Filitis îi scrie domnului (Alexandru Moruzi) că „în Condica Sfintei Mitropolii se află scris caterisit al unui Ilarion ce au fost episcop la Râmnic, în zilele răposatului Constantin Brâncoveanu și cea dintâi greșală se vede că au fost, pentru că a dat voie catolicilor de și-au făcut biserică la Râmnic”¹³⁴.

În dorința de a-și ridica o biserică în locul capelei, catolicii cumpără de la „Radu i brat Dima” un loc pe care se va ridica „temelia bisericii Bărâției”¹³⁵.

Beneficiind de situația favorabilă creată de administrația austriacă asupra Olteniei, „pater Gregorius” roagă comisarul general al provinciei să ridice acest sfânt lăcaș la rangul de minăstire¹³⁶, pentru a putea zidi biserică necesară.

Răspunzând rugăminții lui „pater Gregorius”, administrația austriacă dă aprobarea necesară, pentru că în anii 1722—1723 este zidită Bărâția

128. Constantin Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci*, București, 1913, vol. I, p. 401.

129. Constantin Serban, *Știri despre activitatea unor meșteșugari și negustori bulgari din Țara Românească în secolul al XVIII-lea*, în: vol. „Omagiu lui Petre Constantinescu-Iași, cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani”, București, 1965, p. 360.

130. *Ibidem*.

131. Constantin Giurescu, *op. cit.*, vol. III, București, 1944, p. 42, 44 și 50; Athanasie Mironescu, *Sfînta Eparchie a Râmnicului Noul Severin în trecut și acum*, București, 1906, p. 84.

132. Ghenadie Enăceanu, *Condica Sfîntă*, în: „B.O.R.”, an. II (1875—76), p. 729—732 și an VIII (1884), p. 732.

133. Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 147—148.

134. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. I—II, p. 237.

135. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 79.

catolică din oraș¹³⁶, bineînțeles și cu sprijinul material al noilor stăpîni. Dintr-un raport din veacul al XVIII-lea¹³⁷ aflăm, însă, că înainte de 1722—23, cînd a început construirea bisericii, a existat pe același loc o clădire a franciscanilor și un oratoriu pentru oficierea slujbelor. Cade cu această ocazie orice ipoteză privind originile catolice ale bisericii Sfîntul Dumitru.

Zidirea bisericii din Râmnic făcea parte din planurile de expansiune ale austriacilor la sud de Carpați, care intenționau să ridice cît mai multe biserici catolice, să înființeze școli germano-latine, a unui seminar pentru pregătirea preoților și să orînduiască un episcop la Râmnic¹³⁸. În 1731, cînd austriacul Johann Weiss cunoaște orașul, în desenul făcut acestuia, dintre cele patru biserici reprezentate, cea a franciscanilor este înaltă și spațioasă, avînd o clopotniță cu trei etaje și cu cîte o fereastră în fiecare parte a etajului¹³⁹. Această minăstire domina platoul central al orașului.

Între râmnicenii ortodocși și catolici orașului începe o puternică dispută pentru înțietate economică caracterizată la începutul veacului XVIII-lea prin repetate procese pentru pămînt, vii, pomii, case, etc. La 20 martie 1718, Barbu Brăiloiu biv vel sârdar vine la Râmnic din însărcinarea administrației chesaricești pentru a judeca procesul dintre Antonie Băratul (egumenul bisericii catolice — n.b.o.) și Chirca ceașul și frații săi — Mihai și Voicu —, feciorii Pătrului Hulubescu, pentru „o vie din dealul Troianului și cu partea ei de săliște“, vie pusă în zălog de Tudosie Olănescu drept 250 de taleri la Bărați, trecînd ziua și neîntorcînd banii, Hulubeștii cer dreptul de a răscumpăra ca unii care o vinduseră la începutul Tudosie Olănescu¹⁴⁰. Nu cunoaștem rezultatul acestui proces, dar la 24 martie 1719, minăstirea franciscană prin egumenul său Antonie Marstaller cumpără casele lui Tudosie Olănescu din Râmnic, zălogite de frații Hulubești, cu 60 de taleri¹⁴¹. Alte case zidite de ei, împreună cu ale lui Tudosie Olănescu, vor deveni hanul minăstirii, sursă sigură și permanentă de venituri.

Catolicii se bucurau de un respect deosebit în cadrul vieții sociale râmnicene. La 20 iunie 1702, Lazăr Chiprovicceanu cumpără de la Stan Tabacul o livadă în Valea Iaga¹⁴², pentru ca Gheorghe Lamboviț „din compania bulgar(ilor)“ să-și pună pecetea pe actul de hotărnicie în urma disputei dintre minăstirea Cozia și schizul Iezer, 22 septembrie 1708¹⁴³. În 1723 (28 iunie), apar ca martori într-un act pe care arhimandritul Petronie al Segarcei îl dă vîtafului Bratu, pentru o moară pe apa Râmnicului, sașii

136. Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 435, „Anno 1723 iulii 5, cum solemnitate positus fuit benedictus primus pro templo fundamentalis lapis... Templum fuit circa annum 1730 consecratum...“.

137. *Ibidem*.

138. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, vol. IX, Mavrocordații, București, f.a., p. 72.

139. Alexandru A. Vasilescu, *Descrierea și proiectele de fortificație a minăstirilor mai însemnate și a locurilor strategice din Oltenia întocmite la 1731, de inginerul maior Johann C. Weiss în: „A.O.“, an VII (1928), nr. 37—38, p. 236.*

140. Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 229—230.

141. *Ibidem*, p. 449.

142. Arh. Stat. București, *Episcopia Râmnicului*, p. LXI/4.

143. Aurelia Sacerdoțeanu, *Fabrica de hîrtie din Râmnicul Vâlcei în secolul al XVII-lea*, în: „Buridava“, Studii și materiale, Muzeul județean Vâlcea, 1972, p. 281—282.

Antonius Gunghrin și Carol Maier¹⁴⁴. Iota (Joița) feciorul Iovei Iovepalin vinde la 26 aprilie 1732 minăstirea catolice o casă cu 55 de florini nemțești, document semnat de mai mulți negustori chiproviceni¹⁴⁵.

În tendința lor de expansiune economică adeseori franciscanii se lovesc de opoziția localnicilor. În spiritul unor privilegii mai vechi el cer ajutorul domniei, care la rându-i prin oamenii săi cere dreptă judecată. La 15 martie 1759, Constantin Dulescu vel vornic, Constantin Krețulescu marele ban și Constantin Brâncoveanu vel logofăt, judecă pe bărații franciscani cu Macarie călugărul (pe mirenii popa Manta) pentru 15 răzoare de vie în dealul Tatomirului¹⁴⁶.

Beneficiind de calitățile organizatorice ale lui Anton Marstaller, într-un timp relativ scurt, Bărâția reușește să aibă în vatra orașului 15 bucăți de vie, pe care alături de un sopron mare și un bordeiaș mic în pământ (unde sedea vierul), și-a făcut pivniță de piatră boltită asupra căreia a ridicat case¹⁴⁷. Prestigiul moral și politic de care se bucura egumenul franciscan îl determină pe județul orașului — Bratu — să-l ia drept martor alături de alți 23 de rămniceni în procesul său cu minăstirea Govora, pentru un vad de moară la apa Râmnicului, document în care Anton Marstaller întărește semnătura cu pecetea sa (ovală în ceară roșie, în scurt cu un cabrat)¹⁴⁸.

Mulți sași ocupau funcții în administrația de stat: astfel, Antonie Marstaller apare cu titlul de „vornic”, iar Neluca Neamțul ca pitar¹⁴⁹. Ultimul cumpără de la popa Preda ot Cheia două răzoare de vie în dealul Licurei¹⁵⁰.

Autoritatea morală a celor vîrstnici este luată drept garanție (ca martori) în procesele locale: sasul Calapanci „om în vîrstă de 80 de ani” apare ca martor la 22 septembrie 1736, cu ocazia disputei dintre Bratul județul orașului și minăstirea Govora¹⁵¹.

Urmasul lui Antonie Marstaller în funcția de egumen al Bărâției catolice este Pater Ludovicus „guardianus”, care la 13 martie 1780 se judecă cu Maria Ogaz, soția lui Petru Bacon, pentru o vie rămasă de la fostul ei bărbat — acum decedat! — Ogaz Armeanul¹⁵². În 1781 comandă Casei Hagî Pop din Sibiu 25 000 de cule pentru acoperirea bisericii catolice¹⁵³, la 1 aprilie 1783 semnează un zăpis cu Constantin Socoteanu, pentru o vânzare mai veche făcută de fostul egumen și episcopul Grigore Socoteanu¹⁵⁴.

Mărfurile produse la Râmnic sau cele aduse din import de negustorii sași, erau desfăcute în mai multe băcăniî aparținînd fie bărației, fie particularilor. Băcăniile Bărâției constituiau „magazinul de lingă baltă”¹⁵⁵.

144. Arh. Stat. București, Episcopia Râmnicului, p. XLVI/19.

145. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. I—II, p. 449.

146. *Ibidem*, p. 234—235.

147. *Ibidem*, p. 458.

148. Arh. Stat. București, Episcopia Râmnicului, p. XLVI/2.

149. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, vol. I—II, p. 450—451.

150. Arh. Stat. București, *Mss.* 215, f. 96 v-97.

151. *Idem*, Episcopia Râmnicului, XLVI/2.

152. **, *Acte judiciare, 1775—1781*, p. 861—862.

153. Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri și negustori olteni și munteni către Casa Hagî Pop*, în: „*Studii și documente*”, vol. VII, București, 1906, p. 97.

154. *Idem*, *Studii și documente*, vol. I—II, p. 458.

155. *Ibidem*, p. 449.

Rentabilitatea vieții negustorești îl determină pe Vasile egumenul să cumpere spre sfârșitul veacului de la Radu Budur, un loc pentru a face o prăvălie¹⁵⁶.

Spre sfârșitul veacului în condițiile în care tot mai mulți catolici trec la ordoxism, prosperitatea minăstirii decade.

În urma repetatelor jable, Mihai Suțu întărește cărți de privilegii la 9 iunie 1792¹⁵⁷ și la 28 august 1793¹⁵⁸, catolicilor, „care s-au îndeletnicit cu dreaptă muncă și hrană a neguțătorilor ce și-au făcut un lăcaș de închinăciune”, dându-le „să aibă a ținea patru oameni aduși din străinătate, să aibă a scuti ale diseriei bucate de oferit una sută cinci zeci, de dijmărit lire două sute, să aibă a ținea un vieru la vilele bisericii”. etc. Aceleași privilegii sunt reînțărite de Alexandru Ipsilanti la 25 octombrie 1797¹⁵⁹ și Gheorghe Hangerli la 10 iunie 1798¹⁶⁰.

Spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, procesul de integrare a celor două comunități ortodoxe și catolice — este aproape încheiat.

În concluzie, putem considera că: habitatul citadin al Râmnicului medieval s-a dezvoltat pe baza legilor devenirii sociale în cadrul structurilor feudale, fără rețete de împrumut sau modele de copiat. Prezența studiului și-a propus să contribuie la cunoașterea condițiilor sociale, economice și politice, ale apariției orașelor feudale românești de la sud de Carpați.

LA STRUCTURE DU HABITAT URBAIN À RAMNICUL MÉDIEVAL

RÉSUMÉ

Dans son étude, l'auteur présente la naissance de la ville médiévale au sud des Carpathes. Il faut souligner la conclusion finale de l'étude : L'habitat urbain de Râmnicul médiéval s'est développé sur les lois de la transformation sociale dans le cadre des structures féodales (évitant la voie d'emprunt) sans suivre des modèles étrangers.

L'étude contribue à la connaissance des conditions social-économiques et politiques de l'apparition des villes féodales roumaines.

156. *Ibidem*, p. 249.

157. V. A. Urechia, *Istoria românilor*, seria 1777—1800, tom. IV, București, 1892, p. 96—97.

158. *Ibidem*, tom. V, București, 1893, p. 54.

159. *Ibidem*, tom. VII, București, 1894, p. 25.

160. Toma G. Bulat, *Contribuțiuni documentare la istoria Olteniei*, sec. XVI, XVII și XVIII, Rm. Vilcea, 1925, p. 112—113.

CORNELIU TAMAȘ

FALSIFICAREA UNOR DOCUMENTE PRIVIND ROBII MĂNĂSTIRII COZIA

★

Țiganii robi, adevărata bogăție a curților feudale clericale și laice provenia prin moștenire legală, danie domnească și prin diferite acte juridice (vînzare-cumpărare, schimb).

Domnitorii și marii boieri, ca mari sprijinitori ai bisericii au ridicat și înzestrat numeroase mănăstiri cu moșii, munți, bălți, mori, vii, sate cu români și țigani, acordîndu-le nenumărate imunități. Dreptul de stăpînire asupra robilor a fost rezervat exclusiv domnitorului țării, care-i dăruia mănăstirilor și boierilor.¹ Țiganii erau singurii robi din Țara Românească fiind cu totul în puterea stăpînilor, care însă nu-i puteau omori. Țiganii mănăstirești erau folosiți fie pe diferite moșii, fie pe lângă așezămîntul monahal ca ajutoari la bucatărie, grăjdari, ca cioplitori în lemn, ca meșteșugari în fier. Mulți se ocupau cu strînsul aurului de pe riurile Lotru și Olt² și la tăierea sării de la salinile din Ocnele Mari.³

Epumenii mănăstirilor cunoscînd importanța documentelor care le asigurau drepturile asupra unor bunuri materiale au păstrat cu „sfîntenie” fiecare act.⁴ Lipsa documentului făcea ca dreptul lor de stăpînire asupra robilor să devină atacabil⁵.

În istoriografia noastră, ca să se dovedească mulțimea robilor țigani din Țara Românească, se folosește în special de documentul din 20 mai 1388, prin care Mircea cel Bătrîn dăruiește mănăstirii Cozia „300 sălașe țigani”, fără să se țină cont că actul a parvenit în formă de copie. Deoarece numărul sălașelor de țigani ni s-a părut exagerat de

1. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, p. II a, București, 1943, p. 483.

2. „Grădarii sînt ai mănăstirii Cozia, dar fiindcă au meșteșugul de a strînge aur, domnia îi întrebuințează pe seama sa, plătiind și darea către mănăstire”, cf. Mihail Cantacuzino, *Istoria politică și geografică a Țării Românești de la cea mai veche a întemeiere a sa, pînă la 1774*, trad. S. Slon, București, 1863, p. 34.

3. Corneliu Tamaș, *Catalogul documentelor condiciei mănăstirii Cozia* în: *Studii Vîlcene*, vol. III, p. 124. (7 oct. 1632).

4. Corneliu Tamaș, *Dreptul de proprietate al mănăstirii Cozia asupra „Uljiș din Rîmnic”*, în: *Studii Vîlcene*, vol. I, 1971, p. 13.

5. V. Costache, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova*, (sec. XIV—XVII), București, 1957, p. 459, p. 150—151, (prescurtat *viața feudală*).

6. *Documenta Romaniae historica II, Țara Românească*, vol. I, (prescurtat: DRH, II), p. 27.

mare, să vedem care este contribuția celorlalți domni la înzestrarea diferitelor ctitorii monahale. Dan dăruiește mănăstirii Tismăna, la 3 octombrie 1385, „și țigani 40 de sălașe”.⁷ La 30 iunie 1441, Vlad Dracul întărește mănăstirii Snagov 15 sălașe de țigani.⁸ Un număr de 4 sălașe de țigani i se întărește mănăstirii Bolintin la 29 aprilie 1453 de către Vladislav al II-lea.⁹ Radu cel Mare, la 11 iunie 1476 întărește mănăstirii Glavacioc un țigan¹⁰ și Vlad Călugăreul două sălașe de țigani.¹¹ Mănăstirii Bistrița, la 16 martie 1494, i se întărește de Vlad Călugărul cele 10 sălașe de țigani date de către Barbu banul Craiovei.

La sfârșitul secolului al XIV-lea situația în Țara Românească a mănăstirilor care dețineau robi țigani, în afară de Cozia, este următoarea: Tismăna 40 de sălașe, Snagov 15 sălașe, Bistrița 10 sălașe, Bolintin 4 sălașe și Glavacioc 2 sălașe, în total 71 de sălașe.¹²

Și în Moldova multe mănăstiri au fost înzestrate de domnie cu robi. Astfel, Alexandru cel Bun, dăruiește mănăstirii Bistrița 31 sălașe de țigani și 12 bordeie de tătari, la 8 iulie 1428¹³; Ștefan cel Mare dăruiește mănăstirii Moldovița două sălașe de țigani, la 12 iulie 1434¹⁴; mănăstirii din Poiana, la 21 iunie 1434, trei sălașe de țigani¹⁵ și la 1 mai 1443, patru sălașe de țigani¹⁶. Pentru voievod întărește la 3 septembrie 1448, mănăstirii Neamț, patru țigani¹⁷. Deci, patru țigani poseda mănăstirea Neamț, două sălașe Moldovița, șapte sălașe Poiana, și 31 sălașe Bistrița. Adunând și cele 12 bordeie de tătari, mănăstirile moldovene posedau peste 52 sălașe. În total în cele două țări românești găsim un număr de 123 de sălașe de țigani¹⁸.

În documente țiganii apar sub numele colectiv de sălașe. Acest termen este folosit pentru a desemna o anumită stare socială, cea de rob. În general se consideră că un sălaș ar fi echivalent cu 5 persoane¹⁹.

Stăpânirea robilor țigani trebuia să fie confirmată de către domnii ulteriori. Cele 40 sălașe de țigani ale Tismănei sunt confirmate de către Mircea cel Bătrîn la 27 iunie 1387²⁰, la 1391 septembrie 1 — 1392 august 31²¹ și la circa 1392²², de Dan al II-lea la 5 august 1427²³, Vlad Dracul la 2 august 1439²⁴, Vlad Țepeș la 5 martie 1458²⁵.

7. *Idem*, p. 20.

8. *Idem*, p. 164.

9. *Idem*, p. 243.

10. *Idem*, p. 232.

11. *Idem*, p. 339.

12. *Idem*, p. 404.

13. *DRH*, A. I., p. 119.

14. *Idem*, p. 185.

15. *Idem*, p. 184.

16. *Idem*, p. 314.

17. *Idem*, p. 495.

18. Consider că nu mai este necesar să analizăm și numărul țiganilor robi de la boieri. Vezi Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV—XV*, București, 1973, p. 257.

19. *Viata feud.*, p. 131.

20. *DRH*, B. I, p. 22.

21. *Idem*, p. 34.

22. *Idem*, p. 40.

23. *Idem*, p. 106.

24. *Idem*, p. 154.

25. *Idem*, p. 202 (toate documentele sînt originale).

Deși trecuse aproape 73 de ani, toți acești domnitori întăresc numărul de sălașe cu care a fost înzestrată mănăstirea de către ctitor, în cancelaria domnească se copia documentul anterior ad litteram, fără să se țină seama de evoluția demografică. Este imposibil ca numărul sălașelor de țigani ai mănăstirii Tismana să nu fi crescut după trei generații, ținând seama și de înmulțirea lor²⁷.

Documentele mănăstirii Cozia privind numărul robilor țigani ne-au parvenit în formă de originale, copii și traducere.

Documentele de la Mircea cel Bătrîn din anii 1388 (6896), mai 20²⁷ și 1392 ianuarie 8²⁸ sînt copii și apar în forma „300 sălașe de țigani” și „țigani 300 sălașe”. Fiind copii simple neavînd nici-o autentificare de către instituțiile în drept, asupra exactității conținutului, ridică unele probleme mai ales cînd sînt coroborate cu unele documente originale, ulterioare. Este știut că actele de proprietate anterioare erau însumate la o nouă întărire. Un astfel de document original este cel al lui Radu Pristava din 19 iunie 1421²⁹, în care apare forma „și iarăși 15 sălașe de țigani”.

Fiind vorba de un act original emis de cancelaria domnească care cu atenție a verificat toate actele probatorii, deci și pe cele ale ctitorului, nu cred că s-a greșit numărul sălașelor. Dacă se producea vreo greșală de transcriere, documentul era imediat anulat la cererea egumenului, care s-ar fi considerat frustat de un număr de 155 de sălașe de țigani, ce ar fi echivalențat a 775 persoane. Este știut faptul că, conducătorul unei obști monahale avea menirea să chivernisească averea mănăstirii fiindu-i interzisă vinderea robilor. Pierderea prin molime sau în războaie, ar fi fost semnalată în documente.

Continuînd analiza, constatăm, la 12 decembrie 1424 tot într-un act original dat de către Dan al II-lea, un număr de „țigani, 40 de sălașe”³⁰. Într-o copie a unui document de la Dan al II-lea din 12 decembrie 1424 se găsește în formă de „încă și 300 țigani”³¹ ce ar echivala cu 50 de sălașe dacă considerăm sălașul format din 5 persoane.

Un alt document în original este cel din 25 iunie 136 al lui Alexandru Aldea, prin care întărește „încă și 300 de țigani, să fie acele sălașe de țigani pentru...”³², ceea ce ar echivala cu circa 50 de sălașe. Într-un alt act aflat în traducere, din 9 ianuarie 1443 al lui Basarab voievod, domnul întărește mănăstirii „50 sălașe de țigani”³³. Tot „50 sălașe de țigani” întărește la 5 august 1451 și Vladislav al II-lea³⁴.

Prima dovadă asupra încercării de fals este semnalată de însuși editorul ediției de documente care menționa că la actul din 15 iulie 1475 al lui Basarab cel Bătrîn, care se păstrează în original : „A fost attă cifră,

26. Vezi George Puira, *Contribuțiuni la istoricul țăganilor din România*, București, 1909, p.

27. *DRH*, II, I, p. 27.

28. *Idem*, p. 44.

29. *Idem*, p. 99.

30. *Idem*, p. 106.

31. *Idem*, p. 111.

32. *Idem*, p. 99.

33. *Idem*, p. 167.

34. *Idem*, p. 186 (actul este păstrat în traducere)

care posterior a fost corectată în 300, probabil 50⁴¹. Cu toate acestea în text s-a publicat sub forma „și 300 sălașe țigani”³⁵.

Într-o copie a unui document de întărire emis de cancelaria lui Basarab cel Tânăr, la 9 septembrie 1487, s-a mai falsificat numărul ajungând la „350 sălașe de țigani”³⁶.

Într-un original din 17 aprilie numărul sălașelor fiind lipsă, s-a completat de editor după o copie, cifra 300³⁷.

Din analiza documentelor se constată că numărul de 300 sălașe de țigani nu apare decît în cele două copii de la Mircea cel Bătrîn și într-o copie a lui Basarab cel Tânăr cu un număr de 350 sălașe; două documente originale prevăd un număr de 40—45 de sălașe; unul de 300 de țigani (circa 50 sălașe); la un alt document s-a schimbat numărul sălașelor, altul este rupt; într-o copie se prevăd 300 țigani (circa 50 sălașe), în două traduceri cite 50 sălașe.

Din totalul documentelor analizate într-un număr de opt din care cinci originale prevăd 40—50 sălașe și numai trei copii un număr de 300—350 sălașe.

În rezolvarea acestei probleme ni se pare de mare importanță stabilirea datei cînd pe baza unor acte falsificate, au intrat în posesia unui act de întărire original.

La 24 mai 1501 se pare că alături de cele două acte originale falsificate din 15 iulie 1475³⁸ și 17 aprilie 1488³⁹, s-au prezentat numai cu copii, verificarea se făcea cu mare atenție de un personal cu înaltă calificare și nu la general cum apare în actele de întărire domnești prin fraza „și-au văzut domnia mea și cărțile bătrîne, de domnii din naintea domniei mele”. Mănăstirea a reușit să-și formeze oameni de încredere la cancelaria domnească, deoarece actul s-a făcut cu știrea copistului și a celor care se ocupau cu întărirea lui.

Este posibil ca Sin, cel care a scris actul să fi învățat acest „meșteșug” la mănăstirea Cozia, dar tot atât de plauzibil pare că el s-a pretat la acest fals în urma unor atenții⁴⁰. Scriitorii nu puteau trece ușor peste acest lucru și nu luau o copie drept act valabil⁴¹.

Din cele mai de sus a reieșit clar, că mănăstirea Cozia nu a avut drept legal decît asupra a 10—50 sălașe de țigani și nu asupra 300 de sălașe cum pretindeau. Ei au așteptat peste două sute de ani, pregătindu-se minuțios cu acte „falsificate” în propria cancelarie, pînă în vremea lui Radu cel Mare cînd această doleanță este introdusă într-un act original, act care nu mai putea fi atacat⁴².

Este necesară rectificarea în viitor a acestor cifre, deoarece duce la unele interpretări greșite asupra numărului robilor din Țara Românească.

35. *Idem*, p. 249.

36. *Idem*, p. 388.

37. *Idem*.

38. *Idem*, p. 249.

39. *Idem*, p. 340.

40. Apare ca scriitor, grămătic, logofăt, în perioada 1501—1525, scrie 9 acte domnești și la alte două este isprăvnic.

41. C. Tamaș, *art. cit.* p. 15.

42. *DHR*, II, 11, p. 15

LA FALFICATION DE CERTAINS DOCUMENTS CONCERNANT LES ESCLAVES DU MONASTÈRE COZIA

RÉSUMÉ

Le domaine abbatial a été légué par son fondateur, par legs princien et par divers actes juridiques (vent-achat ou échange), avec des esclaves tziganes, la vraie richesse des domaines féodaux de chez nous.

On a étudié les documents du domaine féodal du monastère Cozia et on a tiré la conclusion qu'il y en a des faux. Ce sont le documents qui concernent le nombre des habitations des tziganes, nombre qui a été sciemment augmenté. Par cela, le monastère Cozia a réussi à imposer la rédaction d'un acte officiel, le 24 mai 1501.

Puisque les actes, qui sont à sa base, sont faux, nous proposons la rectifications des documents concernant le nombre des habitations des tziganes.

DUMITRU BĂLAȘA

OAMENI ȘI FAPTE DIN ISTORIA LOCALITĂȚII OLĂNEȘTI.

★

Așezată la numai câțiva kilometri de Buridava dacică (Cosota-Ocnița de astăzi), unde s-au păstrat vestigiile milenare de cultură străbună¹, localitatea Olănești a fost la rîndul ei o importantă vatră românească. Ea este atestată

documentar cu mult înainte de Radu cel Mare, voievodul Țării Românești, care domnește între anii 1495 sept. 15—1508 aprilie. În 1527 iulie 19, Radu de la Afumași, întărește stăpînirea jupanului Goran spătarul, (fiul lui Radu Goran) „slugă domnească”, fratelui său, Albu, și unchilor săi, Vlaicu și Dancu, jumătate din moșia Iaroslăvești (sat dispărut), pe apa Rîmnicului „pentru că le este veche și dreptă moștenire”, și partea lui Vlad toată „și din moară jumătate”, pentru că a rămas „prădalnic”², încă din zilele lui Radu voievod cel Mare, care i-a dat-o lui Goran pentru „credincioasă slujbă”. La judecată, domnul a aflat că Radu Goran s-a înfrățit cu Iarcu peste toate averile cîte a avut Radu Goran „și în Olănești și pentușindeni”. Pentru că astfel s-au întocmit încă înaintea răposatului părintelui domniei mele, Radu voievod (+1508). Goran, la acea vreme, nu avea feciori și domnitorul adaugă: „Iar dacă va da Dumnezeu lui Radu Goran să capete fii, iar el să fie frați nedespărțiți peste toate mai sus zisele averi, cu Iarcu”³. În 1531 noiembrie 5, Vlad voievod înecatul judecă procesul lui Jupan Iarcu din Iaroslăvești și jupan Iarcu din Mihăești (Județul Vilcea), cu fiii lui Goran care pretindeau jumătate

1. Dumitru Berciu, *Arhivele pămîntului românesc*, în: „Studii vilcene”, IV, (1980), p. 3; Mariana Iosifaru, *Jurnal de șantier*, *ibidem*, p. 7.

2. Prădalnic=dreptul domnului de a lua pe seama domniei averea celor morți fără urmași de sex bărbătesc sau a celor sîcîșiti trădători. Vezi Dumitru Bălășa, *Pîrtac din Drăgășani*, în: „Studii vilcene”, IV, (1980), p. 42, nota 7.

3. ***. DRH, B, III, p. 65—66, doc. 40. Indicele acestui volum lămurie că Goran a fost fiul lui Radu Goran. Vezi p. 385. Între strămoșii lor se numără popă Frîncu și fratele său Stanciu. Vezi, O. G. Lecca, *Dăjnosar istoric, arheologic și geografic*, București, 1937, p. 338. Vezi și Ion Radu Mircosa, *Un neam de cîrtoși olteni: Boleri Drăgoești*, în: „Revista de istorie bisericească”, 1943, nr. 3, Craiova, p. 30—41. Stanciu era logofăt „rînduitor de slove în 1517 (p. 81). Popă Frîncu și jupan Tudar grămaticul erau din casa domnului, ca și Stanciu (p. 70), deci o familie de cărtoari.

Toponimul Olănești e de origine daco-romană, de la *olus*, olău. În secolul XV, era o localitate de mîli formată și nu poate veni de la te. oglan=fiu. Olăneștii sînt urmașii unui meșter de olău sau cîrto de olău.

din moșia Iaroslăvești, după documentul din anul 1527. Interesant de reținut este faptul că fiii lui Goran pierd procesul și domnul hotărăște că ei „nici un amestec nu au”, cu această moșie⁴. În aceeași zi, în fața domnului, după câștigarea procesului, Iarcu din Iaroslăvești se înfrățește cu vărul său Iarcu din Mihăești, pe moșiile lor⁵. Aceste date ne duc la constatarea faptului că *Radu Goran era din Olănești*.

După un gol de informații, în 1572 octombrie 22, aflăm că Alexandru voievod întărește lui Stan și cetașilor săi, deci moșneni, cumpărături : o falce și jumătate de la Miinea din Olănești cu 100 de bani ; de la feciorii Voinesel, partea lor din coastă, cu 60 bani ; Stoica și Manea au cumpărat moșia din Mușcel, de la Olănești, cu 1 200 aspri⁶.

După aceste scurte date asupra localității, vom trece la prezentarea unor cârturări din Olănești.

1. Vlad logofătul (1577—1602).

Primul cârturar, la nivelul timpului, atestat documentar în Olănești, este un logofăt. În timpul lui Miinea vodă Turcitul, Vlad logofătul din Olănești și cu frații săi, avuseseră un proces pentru moșie în Olteni cu Stanciu și cu ceata lui, care rămân să stăpânească jumătate din moșie⁷. În 1592 februarie 4, Ștefan vodă, supranumit Surdul, întărește egumenului Teodosie al minăstirii Olteni (din jud. Vâlcea), lui Stanciu, Stroe și cetașilor lor, satul Oltenii, în urma unui proces cu Vlad logofătul din Olănești și Pribil din Bujoreni⁸. Vlad logofătul era un scriitor, un caligraf, un „așezător de slove” cum se intitulase Stanciu în 1517 și mai târziu Udriște Năsturel. Tot în același an, la martie 7, minăstirea Olteni, socotind că moșiile și via cu care fusese înzestrată de ctitorul ei, Vlădica Mihail, îi fuseseră cotropite de moșnenii din satele Olteni, Bujoreni, de Vlad logofătul din Olănești, de Pribil, de Carabetești-Stoica cu ceata lui, ia carte de blestem de la Ieremia patriarhul Constantinopolului, pentru presupușii cotropitori⁹. Pe același Vlad (logofăt) din Olănești îl găsim în zilele aceluiași Ștefan vodă (1593 ianuarie—august) într-o listă de plata unor biruri, scrisă în românește¹⁰. În 1596 aprilie 10, Mihail voievod întărește minăstirii Olteni, jumătate din satul cu același nume, în urma procesului ce a avut cu Vlad logofătul din Olănești, Carabeție și Stroe Hotman din Bujoreni care au adus 12 boieri. Aceștia au jurat că pământul este al lui Vlad logofătul și al celorlalți. Dar minăstirea a luat lege peste lege, 24 de boieri, care au jurat că Vlad logofătul și Carabeție nu au proprietate în Olteni, ci numai minăstirea și Stroe Hotman care are opt răzoare, precum și Stanciu al lui Mocsa¹¹. La o vânzare, în Oenele Mari, în 1602 februarie 6, între martori aflăm pe Vlad Logofătul, pe Bran

4. *Eadem*, p. 191—192, doc. 118. Altă lămurire oferită de indicele acestei lucrări este faptul că *Radu Goran* (Goran) era tatăl lui Goran spătarul. Vezi p. 402.

5. *Eadem*, p. 193—194, doc. 119.

6. ***. *DIR*, B. 16, IV, 90—91.

7. Vezi *DIR*, B. 17, II, 214.

8. *DIR*, B. 16, VI, p. 3.

9. *Ibidem*, p. 41—42.

10. *Ibidem*, p. 60.

11. *DRH*, B. XI, 204. Nu cumva cronicarul „Mihail Mocsa”, era din Olteni și frate cu acest Stanciu al lui Mocsa ?

și Goran, toți din Olănești, Ișvan și Stănila din Cheia ș.a.¹². În emoționantul testament al călugăriței Teofana, mama lui Mihai Viteazul, din 1602 noiembrie 8, dat mănăstirii Cozia, aflăm între marțori, pe același Vlad logofăt din Olănești, boier meglias¹³.

2. Popa Anghel (1591)

Un alt știutor de carte a fost popa Anghel, care în 1594 martie 26, lăsa nepotului său Anghel din Olănești moșia din Sărăcinești (azi Valea Cheii), nevind feciori și nici frați¹⁴.

Este știut faptul că bisericile ca instituții de cultură medievale aveau ete o bibliotecă formată din cărțile de ritual, cel puțin strictul necesar: Liturgier, Evanghelie, Apostol, Octoih, 12 mince, Psaltire ș.a. La fiecare unitate erau cel puțin două persoane care știau să citească și să scrie: preotul și dascălul. Ei întrebuințau o mică școală în care pregăteau viitoare cadre, pe plan local.

3. Albu din Olănești (1596 -1612)

În 1596 iulie 6, Albu din Olănești, Radu, Milcea, Danciu și Dumitru vinduseră parten lor de moșie din Comanca lui Oprea, Stan, Stanciu și Cindea cu 9 000 aspri¹⁵. Albu amintit aici poate fi aceeași persoană cu Albu din Olănești, care în 1612 aprilie 23 împreună cu alți 23 de megieși aleg partea de vie a mănăstirii Argeș de la Golești¹⁶. Era deci un știutor de carte.

4. Stanciu logofăt (1612—1632)

Altă personalitate de cultură din Olănești este *Stanciu logofătul*. El scrie în 1612 martie 15 în orașul Tirgoviște, cartea lui Radu voievod pentru satul Prigoră¹⁷. În același an martie 24, Stanciu logofăt și Albu din Olănești fac parte din cei 24 „megieși”, care hotărânicesc via mănăstirii Argeș, de la Golești¹⁸. Tot în calitate de logofăt de divan (a nu se confunda cu marele logofăt), Stanciu din Olănești scrie în 1612 septembrie 14, în Tirgoviște, cartea lui Radu voievod pentru Bujoreni, din județul Vilcea¹⁹. Cu să exerceți funcția de logofăt în capitala țării, să scrii hrisoave pe care să le semneze domnitorul, nu era un lucru ușor. Pe lângă cultura timpului, respectivul caligraf sau logofăt trebuia să aibă un har al artei, să știe să împodobească crucea inițială, inițiala hrisovului și să desfășure în ocru monogramul voievodal, sub care semna însuși domnitorul. Din caligrafie, Stanciu din Olănești își făcuse o meserie. În anul 1611 decembrie 29, scrie o carte, același Radu Vodă pentru o vie în Bărbătești (Dimbovița)²⁰ iar în 1615 iunie 12, scrie o carte pen-

12. *DRH*, B, 17, I, p. 32, doc. 38.

13. *Ibidem*, p. 66, doc. 70. Un document din 1628 mai 28, amintește că Maria soția răposatului Anghel comis, (Sărăcinescu) cumpăraseră de la Vlad logofătul, soțul lui Paraschiv logofătul și de la fratele său Chisar (nepoții lui Anghel comis), moșia la Iarocăvești cf. *DRH*, B, XXII, 194.

14. *DRH*, XI, 49.

15. *Ibidem*, 237.

16. *DIR*, B, 17, II, p. 59.

17. *Eadem*, 47—48.

18. *Ibidem*, p. 39. Stanciu logofăt din Olănești, moare în 1612, O. G. Lecca, op. cit., p. 378.

19. *Ibidem*, 108.

20. *Eadem*, 348.

tru Dăești de pe Luncavăț, și semnează, ca de obicei, după formula tipică „Și am scris eu, Stanciu logofăt din Olănești, în cetatea de scaun Tirgoviste”²¹. De asemenea, în 1615 septembrie 18 scrie o carte, aceluiași voievod, dată lui Orea din Rimnic, pentru mai multe moșii²². Sub Radu vodă, Stanciu logofătul din Olănești a stat mai mult în Tirgoviste, probabil ca dascăl, la Școala domnească. În 1616, scrie altă carte voievodală, pentru cinci prăvălii din capitala țării, cumpărate de jupan Necula mare vistier²³. Același Stanciu logofătul din Olănești își continuă activitatea de scriitor sub Alexandru Iliș voievod. În 1617 ianuarie 25 scrie o carte pentru satul Crâșani, din județul Mehedinți, „la minunata cetate Tirgoviste”²⁴. Sub Gavril voievod, o carte pentru Bujoreni este scrisă de același Stanciu, „în cetatea de scaun Tirgoviste”, în 1619 mai 12²⁵. În 1620 septembrie 27, Stanciu logofăt și Bucur postelnic din Olănești apar ca martori pentru Florești, lângă Urșani, județul Vilcea. Desigur că și Bucur postelnicul era un știutor de carte²⁶. În 1622 noiembrie 12 la niște cumpărături făcute de Hrizea mare vistier în Tirgoviste, se amintește între martori, Stanciu logofăt din Olănești împreună cu Calotă vâtaf și Tudor Măldărescu, alți vilceni²⁷. Tot ca martor apare Stanciu logofăt din Olănești, împreună cu Tănase paharnic într-un zapis din 1623 aprilie 1, pentru o moșie în Bujoreni „despre hotarul orașului” Rimnic²⁸. În 1623 mai 2, Stanciu se afla în Tirgoviste și scria cartea lui Radu Vodă pentru satul Priseara²⁹. Un document dat de Alexandru vodă, în (1624 iunie-august) amintește între martori pentru un loc din satul Drăgoești, pe Stanciu logofăt din Olănești³⁰. În 1628 noiembrie 17, Stanciu era încă activ și scria în românește un act de vânzare pentru Cacalet (R), cu formula de încheiere în limba slavă diplomatică³¹. După același tipic de cancelarie, scria în noiembrie 30, un act pentru Siliștioara (R, O)³². Iar la 14 decembrie, scria un act prin care Studina (R) era vîndută lui Necula fost mare vistier³³. În același an și lună, la 15 decembrie, scrie actul prin care moșnenii din Polovine se vînd rumâni cu moșiile lor, lui Necula vistier³⁴. În aceeași zi, alți moșneni din Siliștioara (R) se vînd aceluiași feudal și actul este scris tot de Stanciu din Olănești³⁵. Tot în decembrie, la 17, Stanciu este autorul înscrisului prin care moșnenii din Comanca (R) se vînd aceluiași vistier³⁶. În 1629, ianuarie 10, procesul de aservire continuă și Stanciu scrie actul prin care alți moșneni din Comanca (R) se vînd

21. *Ibidem*, p. 404, doc. 331.

22. *Eadem*, p. 435, doc. 374.

23. *DIR*, B, 17, III, p. 36.

24. *Eadem*, 95.

25. *Ibidem*, p. 367.

26. *Ibidem*, 394.

27. *DIR*, B, 17, IV, 204.

28. *Ibidem*, p. 239. Vezi și doc. din 1623 ian. 28.

29. *Eadem*, p. 261.

30. *Ibidem*, p. 421.

31. *DRH*, B, XII, p. 359.

32. *Ibidem*, 367. Vezi și foto, pl. XI, p. 833, cu scrisul lui Stanciu logofăt din Olănești.

33. *Eadem*, p. 372, foto, pl. XII, p. 836.

34. *Ibidem*, p. 376. Semnează aici simplu „Stanciu”.

35. *Ibidem*, p. 376—377.

36. *Ibidem*, p. 379—380.

rumâni³⁷. Tot el scrie în același an, la 16 ianuarie, un alt act pentru Si-
listioara (R)³⁸. În 1629 februarie 4, doi moșneni din Comanca (R), care
rezistaseră la procesul de rumânire, se vind cu moșie și cu vii, lui Necula
vistier³⁹. În același sens scrie în 27 februarie, în București, actul pentru
alți moșneni din Studina de jos, vânduți aceleiași beneficiar⁴⁰.

5. Pîrvu logofăt (1632)

În 1632 aprilie 26, Anghel și Vlad feciorii lui Radu din Olănești, nepoții
popii Anghel din Sărăcinești, vind o parte de moșie din Sărăcinești.
Actul este scris de Stanciu logofăt și ca martori din Olănești găsim pe :
Albu cel bătrîn, Bucure postelnic, Pîrvu logofăt, Vlad, Radu de Jos, Preda,
Vlad meșterul și Ionașcu postelnicu⁴¹. Iată o pleiadă de mici funcționari,
între care și Vlad „meșterul” (fabricant de olane) și un alt logofăt Pîrvu.

6. Goran logofăt (1623—1650)

O altă persoană care ilustrează cultura desfășurată în prima jumătate
a secolului XVII, este Goran logofătul (din Olănești) care în 1623 apri-
lie 1, scrie un zăpis pentru moșie în Bujoreni⁴².

Activitatea lui trebuie să fi fost mult mai bogată decît a altora. În
1625 ianuarie 28, cînd Alexandru voievod îi întărește moșie în Olănești
și în împrejurimi, Goran logofăt poartă epitetul de slugă domnească și
apare ca un mare feudal spre deosebire de precedenții logofeți. El era
nepotul lui Radu Mănescu, care n-a avut fii și a înfiat pe Goran ca să-l
îngrijească. Moartea l-a ajuns „în casa lui Goran” în zilele lui Alexandru
Dias voievod și a pomenit și pe femeia unchiului său Radu (Mănescu),
care murise mai înainte. Documentul menționează multe cumpărături de
vechin (între care și un Căzan Olea, meșter de oluri) cu moșia lui din
Muierasca și din Cheia : Radu a lui Vlade cu vatra caselor și cu pomii,
cumpărat de la Radu a lui Bran cu 1 800 aspri. De asemenea cumpărase
o vatră în Olănești, de la Bran, cu 250 aspri, vaduri de moară în Sără-
cinești, în Păușești, în Bujoreni, țigani de la diferiți proprietari și o ju-
mătate de vie cu o jumătate de grădină de la Radu din Olănești⁴³. Din
familia Bran s-a dezvoltat mai tîrziu micul cartier al Brăneștilor din
Baile Olănești. Patronimicul Brănescu se păstrează pînă astăzi (în str. Li-
vezi). Goran logofătul era un personaj evoluat și avea pecetea sa, pe care
o aplica alături de semnătură, în diferite ocazii. În anul 1625 august 15,
între martori la niște cumpărături făcute de Sima logofătul, găsim și pe
Goran de care ne ocupăm. Pe lîngă semnătură el aplică și sigiliul per-
sonal⁴⁴. În 1626 iunie 8, șase boieri între care și Goran, judecă un proces
cu privire la Copăcel (V)⁴⁵. În 1632 aprilie 26, Goran și Albu din Olă-
nești semnează ca martori pentru moșia Ciinești (lîngă Surpatele)⁴⁶. În
aprilie 26, același an, logofătul Goran își mărește feuda, cumpărînd

37. *Ibidem*, p. 425.

38. *Ibidem*, p. 425.

39. *Ibidem*, p. 435.

40. *Ibidem*, p. 446.

41. *DRU*, B, XXIII, p. 553—554.

42. *DIR*, B, 17, IV, p. 239. Vezi și doc. din 1625 ianuarie 28.

43. *Ibidem*, p. 481—482.

44. *Ibidem*, p. 553. În 1628 mai 28 a amintit Vlad logofătul.

45. *DRU*, B, XXI, p. 168.

46. *DRU*, B, XXIII, p. 520.

12 fâci de moșie de la Anghel și Vlad, feciorii lui Radu din Olănești, nepoții popii Anghel din Sărăcinești⁴⁷. Tot Goran logofătul din Olănești, în 1634 octombrie 17, scria un alt act pentru satul Ciinești, amintit mai sus⁴⁸. În 1636 iulie 11, era martor pentru satul Bogdănești⁴⁹. În 1640 iunie 29, moșnenii din Dobriceni „care pînă acum au fost” judeci se vînd mînaștirii Arnota. Între martori găsim pe același Goran⁵⁰. În 1634 septembrie 4, 24 de boieri, între care Goran logofăt din Olănești, hotărînesc satele Bărbătești și Dobriceni (jud. Vâlcea)⁵¹. Matei logofătul din Cacova vînduse lui Matei Basarab partea lui de moșie din Bărbătești cu vile, și în 1644 mai 1, Teofil mitropolitul împreună cu Goran logofătul și alți boieri aleg moșia⁵². În fine, despre această mare personalitate de cultură, care s-a ridicat din străbuna vatră a Olăneștilor, mai amintim că în 1650 aprilie 25, împreună cu Vlad Iuzbașa da o carte de hotărînicie pentru Rogova, din jud. Mehedinți⁵³.

7. Alt Goran logofăt din Olănești (1668—1682)

Tot din Olănești s-a ridicat alt personaj în lumea logofeților. Acesta a fost omonimul precedentului și ca prenume și ca funcție : Goran logofăt. El a fost feciorul lui Stanciu logofătul de care am vorbit mai sus. În anul 1668 iulie 16, scrie actul prin care Anghel vîtaful de vizitii vinde lui Dumitrașcu mare căpitan, un loc de casă în București⁵⁴. În 1669 aprilie 26, scrie cartea lui Antonie vodă pentru Frătești (G) și semnează „Az Goran Stanciovi (adică fiul lui Stanciu) log(ofăt) Olănescu”, în orașul București⁵⁵. În 1670 martie 17, se afla tot în București și scria o frumoasă carte a mitropolitului Theodosie pentru vînzarea unui loc din capitala țării. Semnează, tot ca mai sus, „Goran Stanciovi (log(ofăt) Olă)nescu⁵⁶”. În 1676 mai 23, între 12 boieri care hotărînesc Băbenii (de Olt) găsim pe Dima căpitan și Goran logofăt, ambii din Olănești. Acesta din urmă a scris cartea de hotărînicie : „Pisah az Goran logofăt⁵⁷”. Urmărind activitatea scriitoricească a lui Goran logofăt din Olănești, fără a epuiza sursele de informație, aflăm că în 1681 mai 8, scria în orașul București cartea lui Șerban Vodă Cantacuzino pentru satul Comani, de lângă Vidin⁵⁸. În 1682 august 22, șase boieri, între care Goran logofăt Olănescu și Radu logofăt Olănescu, aleg din Băbenii (de Olt) partea mănăstirii

47. *Eodem*, p. 553—554.

48. *DRH*, B, XXIV, p. 515.

49. D. Cristescu, *Arnota*, Rimnicu Vilcii, 1937, p. 113.

50. *Eodem*, p. 123.

51. *Ibidem*, p. 124 și 126.

52. *Eodem*, p. 130.

53. A. S. Buc., Ms. 337, f. 41.

54. George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594—1821)*, București, 1961, p. 140.

55. Alexandru Ștefulescu, *Tismana*, București, 1909, p. 356.

56. Florian Georgescu, Paul I. Cernovodeanu și Ioana Cristache Panait, *Documente privind istoria orașului București*, volum editat de Muzeul de Istorie a orașului București, București, 1960, p. 39—41 și facsimil la p. 40.

57. M. Theodorian-Canada, *Cîteva acte vechi*, în *Revista Arhivele Otteniei*, 1927, p. 305, 307. Dima căpitanul luase parte la această hotărînicie în locul lui Tănase Sărăcinescu, vîtaf.

58. Alexandru Ștefulescu, *op. cit.*, p. 374.

Bistrița⁵⁹. Cărturarii din această vatră străbună se răspindesc în diferite localități. Așa în 1693 martie 4, o parte din moșia rudenească din orașul Rîmnic, o stăpîneau Olăneștii⁶⁰.

8. Tudose Olănescu (1689)

Alt caligraf din școala Olăneștilor a fost Tudose Olănescu. El a fost fiul lui Tudor Olănescu. În 1689 ianuarie 31, scria în București cartea lui Constantin Brâncoveanu dată preoților, diaconilor și grămăticilor de la Biserica Domnească din București scutindu-i de toate dările⁶¹.

Școala de la Olănești. Școala de la Olănești depășește cadrul minuscul al școlilor ce existau pe lângă biserici din cele mai vechi timpuri, pentru pregătirea cadrelor ecleziastice, preot și dascăl. Logofeții, scriitorii de cărți domnești și de înscrisuri amintiți mai sus, ne duc la concluzia că în Olănești era o școală cu veche tradiție și că ucenicii ei urmaseră cursuri de perfecționare la Școala Domnească din Tîrgoviște sau din București. De aceea, în timpul fiecărui domn, apar mai mulți scriitori, dieci sau grămălici, cunoscători ai limbii române, dar și ai limbii slave diplomatice, de cancelarie sau chiar a limbii grecești. De aceea unii menționează : „Și am scris eu... mai micul între dieci...”. Anul 1679, cînd o școală la Olănești este atestată documentar⁶², este numai o memorabilă dată din istoria acestei instituții de învățămînt rural. Existența *mănăstirii Izverul sărăcită* în vremea strămoșilor lui Radu cel Mare (+1508) „foști cititori”⁶³, cu *Crucile Moșilor*, existența *mănăstirii Sărăcinești* pe o vatră ecleziastică mai veche, a *bisericilor și preoților din Cheia*, vatră din care au ieșit o serie de tipografi ca și *bisericile din Olănești, Comanca, Vlădești, Simbotin*, precum și alte instituții de cultură medievală, atestă suficient puterea focarului din care au roit atîtea personalități ce s-au afirmat în viața politică, culturală și economică a patriei. Însuși vestitul Gheorghe-Gherontie „zograful”, rivalul lui Tătărescu a făcut parte din marea familie a Olăneștilor⁶⁴.

9. Radu Olănescu logofăt (1700)

Un ucenic al școlii de la Olănești a fost Radu logofăt Olănescu. În 1700 mai 29, el scrie actul prin care Tudor din Vlădeni da spătarului Dilcu Buicescu parca de moșie din Bălcești pentru o datorie de 50 de taleri⁶⁵.

Portrete de logofeți. Biserica Sf. Nicolae din Olănești, zidită în 1718 și zugrăvită cîțiva ani mai tîrziu, păstrează în culori între alte portrete și pe acelea a unor logofeți pe care îi cităm mai jos.

59. M. Theodorian-Caragea, *op. cit.*, p. 307—308.

60. Vezi: *Arhitele Olteniei*, „AO”, 1928, p. 423.

61. George Petra, *op. cit.*, p. 196.

62. Vezi Ilie Bărbulescu, *O școală necunoscută la Olănești la 1697*, în : „*Arhiva*” XXVIII, (1921), nr. 2, p. 373—377. Vezi și Nicolae Stoicescu, *Bibliografie localități și monumentelor feudale din România*, I, vol. 2, M-Z, 1970, p. 460. Documentul ne-a fost transmis de tov. Const. Șerban de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” pentru care și pe această cale îi aducem mulțumirile noastre.

63. DRU, B. II, doc. 1301 mai 23. Vezi și N. Stoicescu, *op. cit.*, vol. I A-L, p. 387.

64. Vezi D. Hălașu, *Gheorghe zograful care în călugărie s-a numit Gherontie*, în : „*MO*”, 1967, p. 72.

65. V. Mihreanu, S. Paparovea, *Fl. Constantin. Documente privind relațiile agrare în secolul al XV-lea*, vol. I *Tara Românească*, București, 1961, p. 186.

Logofătul Tudosie, fiul lui Tudor logofătul și jupanita lui Anca. *Logofătul Sima* (fiul lui Tudor logofătul, deci frate cu Tudosie) și soția sa jupanita Ancuța. *Logofătul Drăghici* fiul lui Sima logofătul. *Logofătul Pirvu Olănescu* și *Tudor logofătul*, *Logofătul Tudor Olănescu* (altul). *Logofătul Sima Schilieriul* și *Logofătul popa Ghinea* ispravnicul acestei biserici⁶⁶.

Tot la această biserică se păstrează o icoană cu Maica Domnului, cu următoarea inscripție: „Această sfință icoană s-au făcut de dumnealui logofăt Niță Olănescu ot Călimănești, ca în veci să se pomenească... 1837 martie 20⁶⁶“. Pomelnicul ctitoricesc lămurește că acest boier, „Gheorghe Olănescu ce-i zice Niță“ reparase biserica și-i dăduse livezi de pomi și vii, în 1824 (?)⁶⁸.

Între cărturarii din această veche vatră se înscrie *Dionisie monah Olănescu*, în vîrstă de 90 de ani⁶⁹, în 1772 iunie 5, și *Pătroi logofătul* consenat, (în 1785—1786), într-o inscripție din biserica Schitului Comanca. De asemenea adăugăm la șirul acestora, pe *ierodiaconul Gherasim* din Olănești, zugravul care a făcut parte din colectivul de la Comanca⁷⁰.

Tot în Olănești, la biserica Sf. Voievozi zidită în 1820, în cătunul Valca cu Case, apare ctitor Alexandru Olănescu al treilea logofăt cu soția sa Bălașa. Acesta în adevăr, este trecut în *Arhondologia Olteniei* (1820—1830), la județul Vilcea⁷¹.

Iată o serie de logofeți și cărturari, care apar în diferite acte diplomatice medievale și o întregă galerie de logofeți ale căror portrete se păstrează. Ele sînt un tezaur portretistic și nominal al unor personaje de cultură străbună, din vechea vatră a Olăneștilor.

HOMMES ET FAITS HISTORIQUES DE LA LOCALITÉ OLĂNEȘTI

RÉSUMÉ

Olănești — centre ancien de culture et civilisations roumaine est particulièrement connu par ses eaux minérales, utilisées dans le traitement de diverses maladies. Mettant en circulation des informations, la plupart inédites, l'auteur nous présente quelques personnalités marquant, qui ont déroulé leur activité à Olănești. Il met en lumière des nouveautés concernant l'histoire de l'enseignement de Vilcea, dans le chapitre „L'Ecole de Olănești“.

66. Vezi Victor Brătulescu, *Biserici din Vilcea*, în: „BCMI“, XXX, fasc. 92, p. 49—50.

67. *Ibidem*, p. 50.

68. Ilie Gh. Diaconescu, *Cîteva date și însemnări despre ctitorii din Olănești Vîleii*, în: „MO“, 1968, p. 71—72.

69. D. Cristescu, *op. cit.*, p. 143—144.

70. Vezi Ilie Gh. Diaconescu, *op. cit.*, p. 71.

71. Vezi *Arhivele Olteniei*, 1929, p. 273—274. Em. Ionescu, *Bisericiile din Olănești și Mădereasca de Sus*, în: „BCMI“, VIII, (1915), p. 179, spune că biserica Sf. Ingeri din Olănești a fost zidită în 1820 iunie 28, de protopopul „Ioan Armăseanu și Dimitrie logofăt Alexandru Olănescu“, probabil că s-a citit greșit, în loc de „dumnealui logofăt Alexandru Olănescu“.

MARIANA BĂNICĂ

AN JUBILIAR : MATEI BASARAB

(350 de ani de la înscăunarea ca domn al Țării Românești)

A fi domn în scaunul Țării Românești, nu a fost în îndelungata noastră istorie o povară ușoară. Nestatornicia vremurilor, vrăjmășia dușmanilor și gândul rău al unor frați, a făcut ca orice domnie, mai scurtă sau mai lungă, să fie plină de greutate. Țara Românească și Moldova, provincii surori nu numai prin comuniunea de limbă și origine, au avut același destin. Volevozi apărători de glie sau vrednici gospodari, Basarabi și Mușatinii, două dinastii înrudite, au dat istoriei noastre bărbați deosebiți.

Dintre ei, Matei Basarab a fost — cum pe bună dreptate a spus Constantin C. Giurescu — „cel mai mare ctitor al neamului nostru”. În chipul lui de o bunătate excepțională s-au adunat toate durerile acestui neam: repetatele jafuri și plingeri ale țării, lacrimile fraților de peste munți aflați sub oprimare austriacă, sacrificiul generației lui Mihai Viteazul pe Câmpia Turdei și mai rău, țara arăta ca un cimitir de ruine.

Admirabil este portretul pe care Nicolae Iorga l-a făcut marelui voievod: „Nu venea în scaun numai pentru a se trufi cu purtarea semnelor domnești, pentru a strânge bani și a lăsa un nume răsunător în amintirea urmașilor; coborât al domnilor de demult, coborât român al domnilor români, viteaz din singele vitejilor, el avea scopurile sale scrise pe steagul pe care-l desfășurase chemând țara în jurul lui; el voia să aducă înapoi trecutul, trecutul de bogăție, de cinste, de putere, de mândrie și de înțelepciune”¹.

Nu va uita niciodată că tatăl său Danciul a stat în preajma domnitorului unificator de țară, Mihai Viteazul, și că mort la datorie, este îngropat în catedrala de la Alba Iulia, ctitoria Voievodului erou. Stilp treaz de veghe la ceas de cumpănă i-a stat soția sa, Doamna Elina, fiica lui Radu postelnicul Năsturel din Fierăști, sora marelui cărturar umanist Udriște Năsturel.

Pentru activitatea lui deosebită, Matei Basarab a fost elogiât nu numai de urmași, ci și de contemporani. Letopiseșul Cantacuzinesc l-a caracte-

1. Matei Basarab cel mai mare ctitor bisericesc al poporului nostru. Știri noi despre locașurile lui, București, 1946.

2. Nicolae Iorga, Studii și documente, vol. VII, p. CXXX.

mizată ca „domn bun”, care a condus țara „foarte bine și cu dreptate”³, iar Radu Popescu spune că a îndreptat lucrurile țării, cele stricate și dărăpănate de alții și cu bune socotele le așeza și cu vecinii se împăca, ca să aibă țara odihnă și pace”⁴.

Miron Costin, cronicar al faptelor de vitejie moldovene, sub impresia victoriilor acestuia în fața lui Vasile Lupu, afirmă plin de admirație: „un om fericit, preste toate domniile acelei țări, nemîndru, blind, drept, om de țară, harnic la războaie, așa neînfînt și neîspămat cît poți să-l asemeni cu mari oșteni ai lumii”⁵.

Cu toate că Matei Basarab stă la loc de cinste în istoria națională, istoricii cei mari ai țării s-au aplecat puțin asupra domniei sale. Sporadic numai unele aspecte ale vieții economico-politice și social-culturale au trezit curiozitatea acestora. Ion Sârbu, autorul unei deosebite monografii despre Mihai Viteazul, scrie la sfîrșitul veacului trecut o lucrare despre politica externă⁶, Alexandru Odobescu realizează un profil moral și psihic al voievozului⁷, V. Motogna face o caracterizare generală asupra epocii și asupra relațiilor cu Vasile Lupu⁸, iar C. C. Giurescu îl prezintă ca mare cîștigător⁹. În vremea mai din urmă asupra unor părți din activitatea sa, s-au aplecat: Vasile Drăguț¹⁰, Cornelia Pillat¹¹, Ștefan Andreescu¹², Gr. Popescu și P. Grigoriu¹³, Lidia Demeny, L. Demeny și N. Stoilăscu¹⁴.

Poziția internațională a Țărilor Române era influențată la urcarea pe tronul Țării Românești, în septembrie 1632, de criza internă și externă a Imperiului Otoman, criză generată de grave contradicții și a luptelor pentru putere, și pe fondul uriașelor războaie duse în Europa, Africa și Asia. Dînd dovadă de o abilitate politică deosebită își propune restaurarea țării, cu răbdare, plătînd „datoriile” către Poartă, dar gata în orice moment de a fi „cu sabia în mînă”¹⁵. Prin buni și diplomație zădărnicește intențiile unor pretendenți de a-l înlătura: în decembrie 1635, izbutește să obțină condamnarea la moarte a lui Curt Celebi, cămătar grec cu mare putere la Istanbul, în 1636, cheamă țara la arme pentru a-l domoli pe Chenaan pașa venit în dealul Cotrocenilor, în urma căreia se crease o situație conflictuală foarte gravă, sultanul voind chiar să-i declare război. În anul următor în drum spre Cetatea Albă, unde urma să fie mîzilit, află și se reîntoarce din drum, iar furia vizirului o potolește cu

3. ****, Istoria Țării Românești*, ediția a II-a, București, 1969, p. 107—108.

4. *Istoria domnilor Țării Românești*, ediția Constantin Grecescu, București, 1980, p. 90—97.

5. *Opere*, Ediție Petre P. Poniștescu, București, 1958, p. 168.

6. Mateia Vodă Basarab *s'auswärtige Beziehungen*, 1632—1654, Leipzig, 1899.

7. *Citera ore la Snagov*, în: „Opere complete”, vol. III, București, 1971, p. 52—54.

8. Epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu, în: „Cercetări istorice”, 1949, nr. 1—2, p. 516—517.

9. Op. cit.

10. *Une forme représentative de l'architecture vernaculaire: les fortifications populaires du moyen âge*, în: Monumente istorice de artă, 1979, nr. 1.

11. *Pictura murală în epoca lui Matei Basarab*, București, 1980.

12. *Mai bun n-a fost nici un domn*, în: „Magazin istoric”, 1969, nr. 12, p. 26—32.

13. *Matei Basarab și Vasile Lupu*, București, 1972.

14. *Răscoala seimenilor sau răscoala populară? 1635*, Țara Românească, București, 1968.

15. Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1944, p. 53.

„multe daruri scumpe”. Sute de mii de reale (10 reali—1 leu) au intrat în buzunarele dregătorilor turci, cu care s-au cumpărat tăcerea și prietenia acestora¹⁶.

La baza politicii sale antiotomane au stat relațiile de alianță cu Transilvania. Prietenia sa cu Gheorghe Rakoczy I și Gheorghe Rakoczy II, principi ai țării de dincolo de munți, a fost reazimul politic al diplomației sale.

O istorie zăbucimată a activității sale o reprezintă relațiile cu Moldova, unde domnea Vasile Lupu (1634—1653). Dacă în anul urcării acestuia pe tron își schimbă soții, declarându-și prietenia, foarte curând ambițiile nemăsurate ale domnului moldovean îi duseră la război. Cele două campanii, toamna lui 1637 și 1639, au avut ca rezultat înfringerea lui Vasile Lupu, și datorită celor 1 200 000 de scuzi uciderea vizirului Mohamed Tuani Buiuc, protectorul domnului moldav. Gîndurile de preamărire l-au dus la pierzanie: în 1652 începe uneltiri noi, bazîndu-se acum pe promisiunile ginerelui său, Timuș Hmielnițki, comandantul cazacilor¹⁷. Nu numai că nu a ajuns domn și la București, dar pierde și tronul Sucevei: armatele transilvănene și muntene îl alungă și-l pun în scaun pe Gheorghe Ștefan (15—16 iulie 1653).

După o domnie de 22 de ani, plină de realizări, bătrînul voievod era la capătul puterilor. Prietenii avea peste tot: pe unii îi cumpărase cu bani și daruri, pe alții cu credință și respect, și pe cei mai răi cu ascuțișul sabiei. Ultimul an de domnie, însă, îi fu turburat de necredința dobroanților și seimenilor, slujitori plătiți cu leful din destul. Înțeleptul domn asista neputincios — cuprins de boală și bătrînețe — la fărâdelegile acestora: Ghinea vistierul, Radu armay și Socol Cornățeanu elucer sunt uciși, ziua în amiaza mare. Diplomat și iscusit cum îl știm le pregăti pedeapsa. Spre nenorocul său și durerea țării, la 9 Aprilie 1654, muri la Târgoviște și fu înmormîntat la Biserica Domnească¹⁸.

Linieștea dinăuntru și din afară, prosperitatea economică a țării, drumurile sigure și bine îngrijite, orașele înfloritoare, boierii cumpătați și tărani vrednici au făcut din Țara Românească în timpul domniei sale o țară de invidiat în tot sud-estul Europei.

La curtea lui au înflorit artele și gustul pentru frumos, s-au adunat cărturari, între care a strălucit Udriște Năsturel, cel care în Predoslovnia Molitvenicului din 1653, îi adresa versuri nemuritoare:

Țara aceasta drept stemă pasărea corb poartă,
Iar pe gîtul ei acuma și cunună atîrnă,
Cu adevărat a casei prealuminate și preabătrîne,
A casei preavîtcăzului neam Basarab¹⁹.

16. *Ibidem*, p. 58.

17. Nicolae Iorgă, *Răscoala seimenilor împotriva lui Matei Basarab*, în: *Analele Academiei Române. Memoriile Secției Istorice*, tom. XXXIII (1910—1911), p. 187—210; I. Anastasiu, *Bătălia de la Finta, Târgoviște, 1912*; Constantin C. Giurescu, *Uciderea vizirului Mohammed Tabani Buiuc, sprijinitorul lui Vasile Lupu. O scrisoare înedită*, în: „*Revista Istorică*”, an. XII (1926), p. 98—103; I. Lupăș, *Politica lui Matei Basarab*, în: „*Studii, conferințe și comunicări istorice*”, București, 1928, p. 139—164; Cristache Georgescu, *Matei Basarab*, București, 1937.

18. D. Cristescu, *Sfînta mănăstire Arnota, Râmnicul Vâlci*, 1937, p. 6.; C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, partea I, p. 63.

19. Nicolae Iorgă, *Istoria Românilor*, vol. VI, p. 83.

Apărător al intereselor neamului său, vajnic luptător pentru independență și neatințare, a mers până acolo încât a interzis închinarea minăstirilor românești la Sfântul Munte, cu scopul de a opri scurgerea averilor țării în alte pământuri. În compensație a ridicat biserici și chinovii mai mici în Bulgaria și Grecia, a tipărit cărți în limba acestor popoare, s-a îngrijit în a drege lăcașele ruinate²⁰.

Înainte de toate Matei Basarab a fost un mare ctitor al pământului său. De la dînsul ne-au rămas 31 de ctitorii noi, 43 de monumente au fost reclădite sau rezidite după dezastruosul cutremur din 1626. În Bulgaria a ridicat două biserici : una la Vidin²¹ și alta la Șistov²², la Muntele Athos a trimis bani și meșteri din țară pentru a face reparații la minăstirile Simopetra, Pantocrator, Xenofon, a ridicat din temelie paraclisul Sf. Mihail, de la Lavra cea Mare²³, 7 ctitorii sunt atribuite lui, iar 10 sînt atribuite epocii²⁴.

Multe sînt faptele înălțătoare atribuite voievodului, dar mai presus de toate ni se pare ctitorirea Arnotei. Fiind construită între anii 1635²⁵—1638²⁶, pe un loc ce adăpostea un lăcaș mai vechi, domnul a ridicat-o cu gîndul de a face din dînsa necropola familiei.

Am amintit că după moartea întîmplată în scaunul Târgoviștei a fost îngropat acolo. Profanat și prădat de seimeni mormîntul a rămas deschis. Amănunte ne dă un document din 1661 august 5, în care aflăm că Domnul ridicase o minăstire : „den temelia ei, făgăduind cum să-i zacă oasele acolo, fiind o minăstire în lături și departe de răutăți, către munte. După aceea s-au întîmplat lui Matei voievod moarte la scaun la Târgoviște și l-au îngropat în tinda bisericii, domnești. Iar apoi fiind multe răutăți și robii aici în țară de limbi păgîne, i-au scos oasele afură și au stăut cităva vreme acolo în beserică. Iar deacă stătu Mihnea a fi domnu țării în urma lui Constantin (Șerban) vodă ; fiindu-i oasele tot dezgropate, l-au trimis cu cinste tocmai acolo la această minăstire Arnota, precum au fost poftit pînă era în viață²⁷”. O frumoasă piatră tombală a fost executată în anii 1658—59, de meșterul sibian Elias Nicolai din marmoră albă (2,35×0,38) și este așezată pe mormîntul situat în pronaos. Are urmă-

20. Ivan Duicev, *Petar Parcevic și încercările de eliberare ale popoarelor balcanice de sub stăpînirea otomană*, în : „Relații româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII—XIX), vol. I. București, 1971, p. 214 și urm.

21. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III/1, p. 70 ; se citează un articol semnat de un istoric bulgar, K., *Une vieille église à Svichtov. Le geste d'un prince roumain du XVIIe siècle*, în : „La parole bulgare”, 13 septembrie 1941.

22. Idem, *Două ctitorii ale lui Matei Basarab în Bulgaria*, în : *Revista istorică română*, XI—XII, 1941—1942, p. 390—391.

23. Nicolae Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, București, 1914, extras din : „Analele Academiei Române, Memoriile Secției Istorice, s. II. t. XXXVI, 1914, p. 447—517. Pisanla în limba greacă spune că „S-a ridicat și s-a înalt din temelie din pămînt... în anul 7131 (1643)... și toate de la acel domn și ctitor... Monumentul păstrează fresca votivă a Voievodului și a Doamnei sale, și un chivot din argint inscripționat.

24. Veniamin Nicolae, *Ctitorile lui Matei Basarab*, București, 1962, p. 242—244.

25. D. Cristescu, op. cit., p. 110—113.

26. *Ibidem*, p. 113—116.

27. *Ibidem*, p. 113.

torul text : „Aici zace Matei Basarab, din mila lui Dumnezeu odinioară stăpîn și domn al Țării Românești, bărbat înțelept, îndurător și milostiv, întemeietor și înnoitor a multe biserici și mănăstiri, niciodată biruit, ci biruitor și a multe învingeri învingător preaslăvit, înfricoșător dușmanilor, prietenilor de folos, îmbogățitor al țării sale, cel ce, cu multă bogăție și întru toate îndestulat, în lină pace a domnit douăzeci și trei de ani ; a adormit întru domnul în cinstite bătrîneți, în anul Domnului 1654²⁸”.

Pentru a-i da viață Domnul i-a dăruit sate, moși, robi și sfinte moaște, cum singur ne-o spune în brisovul din 23 aprilie 1638.

O latură mult cercetată a personalității lui Matei Basarab a fost activitatea tipografică. Climatul de cultură, continuarea unui proces început de Neagoe Basarab (1512—1521) și puternica influență pe care a avut-o Udriște Năsturel, l-a determinat să acorde un sprijin deosebit activității de tipărire a cărților bisericești și laice. În timpul său au funcționat două tiparnițe, una la Câmpulung începînd din 1635²⁹ și cealaltă la Govora, instalată aici în 1637³⁰. În prefața Molitvenicului slavon editat în 1635 la Câmpulung, Matei Basarab expune motivele pentru care a acordat și va acorda un mare sprijin activității tipografice : „am văzut cum că în întreaga țară e foamete și sete, nu însă de pine și de apă, ci, prooroc, de vădită hrană și de adăpare sufletească”.

Activitatea tipografică de la Govora s-a materializat prin editarea în 1637 a Psaltirei slavone³¹, anul următor a Psaltirei slavone cu Ceaslov³², în 1640 a celebrei Pravila cea mică³³, iar în 1642 a Evangheliei învățătoare³⁴. Sub îngrijirea lui Meletie Macedoneanu s-a format aici și o școală de inițiere în activitatea tiparniței, unde au învățat meșteșugul și nenumărați viloci, dintre care amintim : Proca Stanciovici din Râmnic, Tudor Dumitrovici din Râmnic și Ioan Cunotovici din Luncavăț³⁵.

Ampla personalitate a lui Matei Basarab a lăsat în conștiința urmașilor o imagine vie pilduitoare, de dragoste de patrie și popor, a unui dintre cei mai străluciți fii ai acestui neam. În conștiința istorică a timpurilor personalitatea sa rămîne așa cum a definit-o Vladislav al IV-lea, regele Poloniei din acel timp, ca „generalissimul Orientului”. Prin întreaga sa activitate, Matei Basarab este continuatorul operei marelui său înaintaș Mihai Viteazul.

28. Veniamin Nicolaș, *op. cit.*, p. 68—69 ; C. C. Gurescu, *Istoria Românilor*, III/1, p. 61.

29. Dan Simionescu și Damian Bogdan, *Începuturile culturale ale domniei lui Matei Basarab*, București, 1939, extras din : „B.O.R.”, an. LVI (1938), nr. 11—12, p. 896—890 ; Dan Simionescu, *Viața literară și culturală a mănăstirii Câmpulung (Muscet) în trecut (Din trecutul cultural al Câmpulungului)*, Câmpulung-Muscet, 1926, p. 25.

30. Gh. T. Ionescu, *Contribuții la cunoașterea așezămintului cultural medieval de la Govora, din județul Vâlcea*, în : „Bucidava”, I, 1972, p. 187 și urm.

31. I. Bisanu și N. Hodeș, *Bibliografia românească veche*, I, p. 104.

32. *Ibidem*, p. 106.

33. *Ibidem*, p. 106.

34. *Ibidem*, p. 120.

35. Gh. T. Ionescu, *op. cit.*, p. 120.

AN JUBILIAR : MATEI BASARAB

350 ANS DE COURONNEMENT COMME PRINCE VOÏVODE REGNANT DU
PAYS ROUMAIN

RÉSUMÉ

Cette année, le peuple roumain a commémoré la personnalité du voïvode Matei Basarab, voïvode du Pays Roumain qui a laissé dans la conscience de ses descendants un image vivre de l'amour de la patrie et du peuple.

Dans la conscience historique des temps, sa personnalité est doublée de deux rôles distincts : le rôle de fondateur d'établissement de culture et celui de „généralissime de l'Orient“.

ELENA MIHU

TIPĂRITURI RÎMNICENE ÎN JUDEȚUL MUREȘ

★

Studiul de față este o completare la articolul „Tipărituri rimnicene în județul Mureș” publicat în volumul — Valori bibliofile din patrimoniul cultural național, Rîmnicu Vilcea, 1980, și va cuprinde: câteva din cele mai importante însemnări de pe filele cărților, păstrate în localitățile mureșene; lista tipăriturilor în ordine cronologică; o hartă a circulației acestor cărți în județul Mureș. (Nu sînt cuprinse cărțile rimnicene existente în bibliotecile și muzeele din județ).

Însemnările de pe filele acestor tipărituri sînt o mărturie a schimburilor de valori culturale, între români de dincoace și de dincolo de Carpați, adevărate mini-cronici transmise peste ani posterității.

Însemnările de pe filele acestor tipărituri sînt o mărturie a schimburilor de valori culturale, între români de dincoace și de dincolo de Carpați, adevărate mini-cronici transmise peste ani posterității.

Prima carte rimniceană atestată în județul nostru, este Antologhionul lui Antim Ivircan, 1705, întîlnit în patru localități — Dumbrava, Filipișu Mic, Ripa de Jos (Colligat cu Octolul, 1707) și Valea. Exemplarul de la parohia din Valea, numai la patru ani de la tipărire, ajunge în județul nostru pe Valea Nirajului. Pe fila 1 v numerotată, găsim însemnarea „De la popa Ioan din Sinlorința (Lăurenii), drept 12 zloți și-au fost la tocmală Pop Simion... Toader Corn, Luca Baciul ot Sinlorința, și au luat ca să fie pomeană mie și soțului meu și a tot rodul nostru, iar cine ar îndrăzni a o vinde sau a o fura să fie blăstămat de noi... vleit 1709. Această carte în anul 1772 este furată și adusă înapoi „cu leje”, compactată și păstrată la loc de cinste... „S-au fost stricat cartea foarte tare și s-au sculat Ioana Morărița cu soțul său Chiril Murariu de la moara domnișoarei Lazăr Ana și o au dat de o au legat cu bani buni drepti 8 mărișei, fiind și dumneaci din neamul Toader... Serisam eu popa Marcu Zugravul ot Andrasfatu (Andreeni). Și s-au legat... fiind episcop din partea neuniților Sofronie Carloviț, protopop Nicolae” (f. 62 - 65).

Triodul tipărit în 1731, a parcurs un drum lung în interiorul Ardealului, pînă să se stabilească definitiv în localitatea de lângă Sighișoara, Șoard. Pe filele cărții găsim menționat că „Acest triod l-au dat jupânul Furcoș Mihai pircălabul de la Simbăta de Jos, mănăstirii Drăgușului cei vechi unde iaste hramul Adormirii Sfinții Născătoare de Dumnezeu în anul 1737 ca să-i fie pomeană dumnealui și părinții dumnealui” (f. 3-3). În anul 1814 este cumpărată cu zece florini de Ioan Marc din Șoard de

la Mihail din Bodogaia, La anul 1815 mai era în localitatea Șoard, după cum menționa Ioan Popovici „fioru popi(i) de la Șoard. A 1815 februarie”. Nu știm ce s-a întâmplat cu cartea după acest an, pentru că în 1844 este cumpărată de la Dragoș Patriciu, cantor în Racoș „Anno 1844 au cumpărat Meluța Ionuț aceasta carte de la mine Dragoș Patriciu Vitregu cantoru Racoșului cu condiție ca aceasta nime să nu îndrăznească a o înstrăina de la biserica Șoardului — s-au dat ființa de față a sus scrișilor. Despre care au drept suflet mărturisirea în Șoard 1844 febru(arie) 25 zile (f. gardă).

Triodul (Strastnic), păstrat în localitatea Moiša, l-am considerat comandă specială pentru Ardeal și datat cu anul 1735¹, după cum reiese și din însemnarea „...Carte se cheamă Strastnic o am cumpărat eu Chiril din Cuișdu și am dat prețul pe dînsul bani gata zece măriș și am luat di la Onul Grecului din Ocnîț și cine l-or lua s-a la fura să fie anaderna 318 părinți. Și la cumpăratul acești cărți s-au băut adălmaș 6 cupe de vin cu popa Grigoraș și cu Dumitru diacul din Ocnă și era leat 7247 (1737) în luna lui sept(embrie) 2 zile. Serisam eu Ștefan Dacalmari (?) din Moldova, cînd am fost la Ocnîță” (f. 3—16).

Este demn de menționat efortul bănesc făcut de un sat ca Alunișul, pentru a-și procura cărți în locul celor mistuite în incendiul care a distrus biserica, în anul 1801, și meritul preotului Todor Branea care a achiziționat cărți din cele mai importante centre tipografice — București, Buzău, Blaj, Alba Iulia și nu putea neglija Rîmnicul. Astfel, în anul 1830 cumpără Octoihul tipărit aici în 1742, după cum rezultă din următoarea însemnare „Iară sâ știe că am luat acest octoih de la Scaunul Episcopiei din Sibiu, în anul 1830 din cărțile fostului protopop Nicolae Panovici, dusul afară... și cărțile sale sau lăsat la Conzistoriu spre vindere, cu preț de biei socotit, din care cărți lăstate la vînzare am luat și eu octoih fiindu-mi lipsă de el, cu bani buni 6 zlot, fiind de față și popa Ion Cornea paroh din Potoc (Deleni). Popa Todor Branea paroh în Măierău (Aluniș)” (f. de gardă). Tot în această perioadă probabil a fost achiziționat și Antologhionul, 1766, pe exemplarul păstrat, fără legătură și lipsă primele file, nu am găsit nici o însemnare.

Antologhionul, 1766 din localitatea Nădășa s-a transmis din tată-n fiu după cum găsim notat „După aci mai sus numitul popa Gavrilu Matei s-a folositu de acestu mineiu în aceasta biserica gr. orientală a Nădășii romane, fiului seu fostul protopopu a lui Tractului Turda superioară — Zaharia Mateiu pana la anulu 1863 urmîndu după densulu fiului seu Gavrilu Mateiu”. (f. de gardă). Din cauza folosirii intense exemplarul a suferit două legături după cum reiese din următoarele însemnări : Acestu mineiu l-am legatu eu Iordache Popovici din Ibănești pentru 5 zloti plata legăturii și iaste a popii Gavril din Nădășa 1793 1 martie” (f. de gardă). „1884 decembrie 24 Acestu minei pentru compactura a doa ora au plătit proprietaru deîn Nădășa Mark Petra pentru ertarea păcatelor a domniei sale și a întregii familiei întru vecinica pomenire” (f. de gardă).

1. Miha Elena, *Tipărituri rîmniceane...*, în *Valori bibliofile...*, Rîmnicu Vilcea, 1980, p. 83—86.

1. Antologhion, Rîmnice, 1765 — Dumbrava, Filipișu Mic, Rîoa de Jos, Valea.
2. Octoih, Rîmnice, 1767 — Dumbrava, Filipișu Mic, Rîoa de Jos.
3. Triod, Rîmnice, 1731 — Ațintîș, Tg. Mureș, Valea Largă.
4. Triod (Strastnic), Rîmnice, 1735 — Voia, Miheșu de cîmpie, Sînpaul, Sînpetru de Cîmpie.
5. Antologhion, Rîmnice, 1737 — Cornești, Delenii, Luduș, Nadeș, Săulă, Valea Largă.
6. Octoih, Rîmnice, 1742 — Aluniș, Bahnea, Luduș, Mădărași, Poarta, Șoar Mărești, Seuca, Mărăreți.
7. Antologhion, Rîmnice, 1745 — Abus, Giulus, Luduș, Orșova.
8. Evanghelie, Rîmnice, 1746 — Daia, Lunca, Sîntana, Saschiz.
9. Cazania, Rîmnice, 1748 — Chinciuș, Gănești, Morăreți, Sîrmas.
10. Catavasier, Rîmnice, 1750 — Bernadea, Saschiz.
11. Octoih, Rîmnice, 1750 — Boiu, Cucerdea, Deda, Feleag, Idiceș, Laslău, Orosia, Ușes, Urisu de Sus.
12. Psaltire, Rîmnice, 1751 — Deag, Luduș.
13. Antologhion, Rîmnice, 1753 — Feleag, Sînpetru de cîmpie, Socolu de Cîmpie.
14. Liturghie, Rîmnice, 1756 — Miheșu de Cîmpie.
15. Molitvenie, Rîmnice, 1758 — Ațintîș.
16. Triod, Rîmnice, 1761 — Cușteinic, „(Strastnic)” — Band, Grîndeni, Iclănzul, Lechința, Luduș.
17. Antologhion, Rîmnice, 1766 — Aluniș, Ațintîș, Bahnea, Chetani (2 ex.) Deda, Deaj, Glodeni, Mădărași, Meșuni, Nandra, Răstolița, Roghîn, Sîncrai, Sîntana, Sînpaul, Urisu de sus, Voiciceni.
18. Liturghie, Rîmnice, 1767 — Tg. Mureș.
19. Pentecostar, Rîmnice, 1767 — Ațintîș, Berghia, Chimitești, Glodeni, Grîndeni, Idiceș, Suplac, Sînmărlina de Cîmpie, Sînpetru de Cîmpie, Valea Largă.
20. Molitvenie, Rîmnice, 1768 — Tg. Mureș.
21. Psaltirea, Rîmnice, 1769 — Tg. Mureș.
22. Triod, Rîmnice, 1777 — Ațintîș — Valea Largă.
23. Mînciul lunii noiembrie, Rîmnice, 1778 — Saschiz.
24. Cazania, Rîmnice, 1781 — Cucerdea.
25. Molitvenie, Rîmnice, 1782 — Deag, Moșuni, Morăreți, Șoar.
26. Pentecostar, Rîmnice, 1782 — Tg. Mureș.
27. Evanghelie, Rîmnice, 1784 — Bernadea.
28. Antologhion, Rîmnice, 1786 — Cucerdea.
29. Cazania, Rîmnice, 1792 — Boiu, Scimus.
30. Liturghier, Rîmnice, 1813 — Crăiești.

OUVRAGES IMPRIMÉS À RÎMNICU VILCEA ET TROUVÉS DANS LE DISTRICT MUREȘ

RÉSUMÉ

L'auteur y présente la circulation du livre imprimé à Rîmnice dans le district Mureș et il contribue au perfectionnement de la carte avec la pénétration du livre saint du sud des Carpates dans la Transylvanie.

L'auteur apporte de nouvelles contributions à la connaissance du rôle joué par les Roumains de Pays Roumain, qui ont aidé leurs frères et l'autre côté des Carpates dans la lutte contre l'exploitation étrangère.

On apporte de nouvelles preuves, qui complètent l'affirmation de Nicolae Iorga que Rîmniceul „a été la capitale des maîtres typographes”.

VERONICA TAMAȘ

ADMINISTRAȚIA OLTENIEI ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI AUSTRIECE (1718—1739)

★

Oltenia a rămas sub stăpânire habsburgică timp de douăzeci și unu de ani, de la pacea de la Pasarovitz (1718), până la noua pace de la Belgrad (1739), timp în care s-au introdus unele măsuri în scopul consolidării dominației lor. Cadrele generale ale organizării noii provincii, austriecii le-au fixat prin decretul din 22 februarie 1719 și printr-un șir de măsuri ulterioare. Se stabilea un organ central la Craiova ce avea atribuțiuni administrative, fiscale și judecătorești.

În noua provincie s-au numit 5 vornici la județe, câte unul la fiecare județ; douăzeci ispravnici câte 4 de județ, un director al poștelor (atunci înflințate), douăzeci vâtafi, 5 intendenți și 60 slujitori pe lângă ispravnici¹.

Poruncile Administrației centrale erau executate în județ de organele locale ale puterii. Fiecare județ avea în fruntea sa câte un vornic² care executa la scara județului atribuțiunile Administrației pe ansamblul provinciei. Atribuțiile autorității administrative au fost emise prin ordinele lui Steinville în 1721 și ale lui Solhausen³ în 1735.

Vornicul trebuia să aibă calități morale deosebite „cu o viață curată și creștinească, și să se ghideze în activitatea lui după rînduilele date“, să aibă grijă de arhivă ținînd „toate trebuincioasele scrisori în bună rînduială“.

Una din sarcinile importante era aceea de a determina pe locuitorii satelor să lase din păduri și munți și să-i aducă în sate, așezate în locuri bune, unde înainte fuseseră biserici, de asemenea nu puteau risipi oame-nii din vreun sat, nici să mute locuitorii fără știrea Administrației.

Proprietarii erau obligați să construiască pe moșia lor câte un han, comod, cu grajduri și alte lucruri necesare drumetilor, însă hanul trebuia să fie zidit și nu în pămînt, ci deasupra pămîntului. În caz că nu voiau să-l construiască trebuia să lase un străin. De asemenea „satele care se

1. Alexandru V. Vasilescu, *Oltenia sub austrieci 1716—1739*, vol. I, *Istoria politică sub austrieci*, București, 1929, p. 106.
2. Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VII, București, 1938, p. 76—77.
3. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. V, Iasi, 1896, p. 98.
4. Arh. Stat. Sibiu, *Trat. Bruckenthal*, ms. L. 1—5/205, p. 232—237.

1. Alexandru V. Vasilescu, *Oltenia sub austrieci 1716—1739*, vol. I, *Istoria politică sub austrieci*, București, 1929, p. 106.
2. Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VII, București, 1938, p. 76—77.
3. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. V, Iasi, 1896, p. 98.
4. Arh. Stat. Sibiu, *Trat. Bruckenthal*, ms. L. 1—5/205, p. 232—237.

afasta pe la drumuri să facă circiumi pentru trebuința călătorilor, casă, plivniță și grajd, la care să găsească călătorii vin și alte trebuincioase lucruri, cu bani gata, cu prețuri după dreptate".

Vornicul era obligat să ia măsurile de rigoare pentru păstrarea în bună stare și să restaureze podurile, fântinile și drumurile regale ale județului. Podurile mai mari de peste riuri trebuiau construite cu ajutorul întregii provincii, iar cele mici care se aflau pe drumurile comune trebuiau reparate de oamenii din satele vecine. În caz contrar li va pedepsi cu 100 taleri amendă.

Prin autoritatea sa răspundea pentru întreaga siguranță a județului. Lunar raporta Administrației despre activitatea desfășurată în județ, cât și a ispravnicilor care trebuiau îndrumați și controlați. În chestiunile deosebit de importante, vornicul trebuia să ia hotărâri ajutat de cei patru ispravnici. Ordinele venite de la Administrație erau deschise și comunicate în prezența ispravnicilor, după care aceștia trebuiau să treacă la executarea lor. De asemenea dădea ordine ispravnicilor ca fiecare din ei să se îngrijească de partea plășii ce i s-a încredințat și să o conducă bine, în stringerea locuitorilor, popularea satelor și distribuirea justiției.

Datorită înmulțirii jafurilor și hoțiilor, la 14 februarie 1734 se dă poruncă, ca satele în jurul cărora s-a produs tilhăria să fie pedepsite și să plătească păgubașilor că n-au dat ajutor și pază⁵. S-a hotărât să se înarmeze oameni și să-i prindă pe tilhari. Se dădea despăgubire cite doi galbeni de aur pe hoțul viu și un galben de cel mort, cu condiția „să fie hoți adevărați”.

Austriecii au reușit după înfringerea rezistenței boierimii autohtone, să obțină o evidență reală a populației din Oltenia. Măsurile demografice adoptate erau complementul necesar al reformei fiscale și celei agrare⁶. Pentru a se crea condiții de stabilitate demografică, reforma fiscală trebuia coroborată cu măsuri de reformă socială și pentru prima dată în istoria țării relațiile agrare au fost reglementate prin așezăminte generale în timpul stăpînirii austriece⁷.

Potrivit instrucțiunilor din aprilie 1731 vornicii aveau îndatorirea să întocmească tabele complete de locuitori pe sate cu indicarea categoriei fiecărui dintre cei înregistrați „să ție vornicul lângă ofiumul lui ce li s-au dat toate trebuincioasele scrisori de socotelile și lucrurile județului împreună strinse și la rînduială⁸”.

Un progres însemnat trebuia să fie realizat prin instituirea evidenței riguroase a tuturor încasărilor fiscale, absența unei asemenea evidențe lăsase în trecut teren liber tuturor abuzurilor încasatorilor de dări, care nu rareori revendicau de mai multe ori achitarea aceleiași îndatoriri fiscale⁹.

Vornicul era dator să impună boierilor ca să nu mai perceapă de la locuitori impozite în plus¹⁰. Trebuia să strângă bani încasați din amenzi

5. Arh. Stat. Sibiu, Trad. Brukenthal, ms. L. 1—5/205, f. 78 v.

6. S. Papacostea, *Oltenia sub stăpînirea austriacă (1718—1739)*, București, 1979, p. 30.

7. *Ibidem*.

8. Arh. Stat. Sibiu, Trad. Brukenthal, ms. L. 1—5/205, f. 232—233.

9. Papacostea, *op. cit.*, p. 239.

10. Vasilescu, *op. cit.*, p. 110—111.

pentru tezaurul imperial. Trebuia să fie evidența „sumelor ieșite de la Administrație cisluite de la locuitori” și să țină în bună rânduială cărțile satelor, dăjdi, simbrî, etc.¹¹.

Nimeni nu avea voie să încaseze alte taxe decît cele legale. În caz contrar va fi aspru pedepsit¹².

În virtutea ierarhiei judecătorești se afla vornicul, el avea puterea și autoritatea de a judeca în primă instanță chestiunile mai grave, afară de acelea care trebuiau pedepsite cu mureștea și de a hotărî asupra bunurilor, iar în a treia instanță pe cei nemulțumiți cu judecata ispravnicilor. Cel nemulțumit de hotărîre puteau face recurs la Administrație.

Sistemul judiciar în vigoare care lăsa puterea judecătorească în cea mai mare parte în mîna boierilor — stăpîni pe moși și drogătorii — a fost firesc cuprins și el de politica de reformă, îngrădind simțitor puterea și autoritatea socială a boierilor prin sustragerea locuitorilor dependenți de pe domeniu, autorității judiciare. S-a instituit o ierarhie de instanțe care a încadrat întreaga provincie într-un sistem judiciar uniform. Cauzele penale care comportau pedepse grave cunoșteau un început de instrucție la județe la locul faptei, iar după aceea erau transferate Administrației și Auditoriatului cu descurul întregii chestiuni¹³. Pricinile mărunte erau judecate în județ de vornici cu participarea ispravnicului în a cărei plasă se petrecuse fapta și a părților în litigiu. Vornicul putea să încaseze datoriile ce nu depășeau 100 taleri și să pedepsească pe vinovații cu cel mult 100 lovituri de vergi și o amendă de pînă la 6 taleri¹⁴. În sfîrșit ei mai judecau în apel și pricinile celor nemulțumiți de judecata ispravnicilor¹⁵.

Exercițiul justiției fiind una din atribuțiunile primordiale îl regăsim pe vornic și în calitate de judecător. Printre îndatoririle din 15 octombrie 1719 se menționează datoria vornicului să judece în primă instanță cazurile grave, în afară de omor și a hotărî asupra averii ucigașilor, avînd obligația „să îngrijească a distribui justiția cu toată atenția”¹⁶.

Puterea vornicului era limitată la respectarea ordinelor și instrucțiunilor primite. Orice abuz sau violență fiind pedepsite. Se prevedea că dacă „un vornic în timpul funcționării sale va comite vreo injurie sau violență, în județ, va fi judecat de Administrație și se va dovedi ocupația adevărată, nu numai că va fi destituit, dar va fi amendat cu o sumă de bani, proporțional delictului comis”.

Vornicul primea salariu cîte 300 de lei pe an, la care se adăugau scutiri de dări și venituri de la gloabe, conform obiceiului¹⁷. Primul ștat de salarii din istoria țării¹⁸ datează din 1723.

S-a folosit pînă în 1723 vechiul sigiliu al Țării Românești, după care s-a creat un nou sigiliu, vulturul austriac cu două capete avînd în mijlocul pajurii, corbul cu crucea în cioc. Pentru înălțurarea încrecărilor de

11. Arh. Stat. Sibiu, *Trad. Brukenthal*, ms. I. 1—8/205, f. 232.

12. Al. Vasilescu, *op. cit.*, p. 126.

13. Papacostea, *op. cit.*, p. 272.

14. Al. Vasilescu, *op. cit.*, p. 111.

15. Arh. Stat. Sibiu, *Trad. Brukenthal*, ms. I. 1—8/233.

16. Al. Vasilescu, *op. cit.*, p. 11.

17. Arh. Stat. Sibiu, *Trad. Brukenthal*, ms. I. 1—8/204, f. 73.

18. Papacostea, *op. cit.*, p. 250.

înșelăciune se înființează pentru fiecare județ câte un sigiliu propriu, necesar în administrație pentru eliberarea chitanțelor, contractelor, comisoanelor. Județul Vilcea avea un pom deoarece producea multe fructe, Romanați un spic de grâu, Dolj un pește, Gorj un cerb, Mehedinți un stup de albine. Se interzicea folosirea de peceti particulare în ștampilarea chitanțelor sau a actelor la încasarea dărilor¹⁹.

VORNICII GERMANI. Aparatul administrativ central și județean a fost din ce în ce mai mult germanizat și supus controlului direct și efectiv al elementului germanic. În urma unei inspecții întreprinse în 1731 în Oltenia, generalul Tige propune directorului Vallis, ideea care a fost adoptată de autoritățile de la Viena, dublarea la conducerea județelor, a vornicilor români cu alte un vornic sau cinovnic german²⁰. Ca atribuțiuni: execută controlul populației pe plăși și sate, se ocupă cu evidența categoriilor fiscale și capacității contribuabililor, înregistrarea în protocoale județene a datelor referitoare la situația economică și fiscală a locuitorilor, pentru a putea fi verificate și confruntate. De asemenea ca sarcină deosebită era și repartitia sarcinilor fiscale. Vornicii germani erau datori să aducă la cunoștință Administrației toate abaterile dregătorilor locali și să aibă „ochiul permanent treaz” asupra părtinirilor și abuzurilor comise de boieri cu prilejul dărilor. În 1735 se dau instrucțiuni cu privire la locuințele ce trebuiesc clădite vornicilor germani și salarizarea acestora²¹.

Abia după desăvârșirea acestei transformări care s-a prelungit timp de câțiva ani, rezistența boierimii a fost înfrântă, iar reformele au putut fi efectiv aplicate.

ANEXA

LISTA VORNICILOR

DOLJ

1718 Vasile Poenaru	1724 Constantin Obedeacu
1718 Gheorghita pitarul Socolescu	1725 Constantin Obedeacu
1719 Constantin Poenaru ²²	1726 Constantin Obedeacu
1720 Constantin Poenaru ²³	1727 Constantin Obedeacu ²⁴
1721 Constantin Poenaru ²⁵	1728 Constantin Poenaru ²⁶
1722 Constantin Poenaru ²⁷	1729 Matei Poenaru
1723 Constantin Obedeacu ²⁸	1730 Matei Poenaru

19. Al. Vasilescu, *op. cit.*, p. 111.

20. Papacostea, *op. cit.*, p. 266.

21. C. Giurescu, *Material pentru Istoria Olteniei sub austrieci*, II, 1726—1733, publicat de Constantin C. Giurescu, București, 1944, p. 64.

22. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 226.

23. S. Papacostea, *op. cit.*, p. 30, confirmat la 13 octombrie.

24. Ștefan Pascu, Vladimir Hanga, *Crestomafie pentru studiul istoriei statului și dreptului RPR. III. (Feudalismul II)*, București, 1963, p. 230—231. Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, culese de... vol. VI, 1700—1750. Din Stabl. pentru Artele grafice Sococu, Sander et Teclu, 1878, p. 326—327.

25. Arh. Stat. București, *Fond., mf. Austria*, rola 101, tabla 552.

26. *Idem*, tabla 5566.

27. Arh. Stat. Sibiu, *Fond. Brukenthal*, ms. L. 1—5/208, f. 36.

28. Alexandru Vasilescu, *op. cit.*, p. 145—147.

29. Arh. Stat. București, *Fond. mf. Austria*, rola 102, c. 851.

1730 Radu Olănescu³⁹
 1731 Radu Brăiloiu⁴¹
 1732 Radu Brăiloiu
 1733 Radu Brăiloiu⁴²
 1734 Radu Brăiloiu⁴³

1735 Radu Brăiloiu
 1736 Radu Brăiloiu
 1737 Radu Brăiloiu⁴⁴
 1738 Radu Brăiloiu
 1739 Căpitan Eliescu, ispravnic⁴⁵

GORJ

1718 Staicu Bengescu⁴⁶
 1718 Pota Bălăcescu
 1719 Matei Brăiloiu⁴⁷
 1720 Matei Brăiloiu⁴⁸
 1721 Matei Brăiloiu⁴⁹
 1722 Matei Brăiloiu⁵⁰
 1723 Constantin Brăiloiu⁵¹
 1724 Constantin Brăiloiu
 1725 Constantin Brăiloiu
 1726 Milco Lupoiu
 1727 Milco Lupoiu⁵²
 1728 Mihai Lupoiu
 1729 Toma Brăiloiu⁵³

1730 Preda Bujoreanu⁵⁴
 1731 Preda Bujoreanu⁵⁵
 1732 Preda Bujoreanu
 1733 Matei Săulescu⁵⁶
 1734 Radu Bujoreanu⁵⁷
 1735 Radu Bujoreanu
 1736 Franciscus Nagy
 1736 Radu Bujoreanu
 1736 Franciscus Nagy⁵⁸
 1737 Radu Bujoreanu⁵⁹
 1739 Radu Bujoreanu
 1739 Leonar postelnic, ispravnic⁶⁰

MEHEDINȚI

1713 Matei Poenaru⁶¹
 1718 Gheorghe Milco
 1719 Constantin Argetoianu⁶²
 1720 Constantin Argetoianu⁶³
 1721 Constantin Argetoianu⁶⁴
 1722 Constantin Argetoianu⁶⁵
 1723 Matei Glogoveanu⁶⁶

1724 Matei Glogoveanu
 1725 Matei Glogoveanu
 1726 Matei Glogoveanu
 1727 Matei Glogoveanu⁶⁷
 1728 Constantin Argetoianu⁶⁸
 1729 Constantin Argetoianu

39. C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 415, decedează la 9 septembrie 1730.
 40. Arh. Stat. București, *mf. Austria*, rola 103, c. 398.
 41. C. Giurescu, *op. cit.*, III, p. 33 (din 1731).
 42. C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 57.
 43. C. Giurescu, *op. cit.*, III, p. 274.
 44. C. Giurescu, *op. cit.*, III, p. 35.
 45. C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 226.
 46. S. Papucosca, *op. cit.*, p. 153, Confirmat la 15 octombrie.
 47. Crestomafie, p. 230—231 : Hurmuzaki, *Doc. VI*, p. 326—327.
 48. Arh. Stat. București, *Fond., mf. Austria*, rola 101, tabla 555.
 49. *Idem*, tabla 568.
 50. Arh. Stat. Sibiu, *Fond. Brukenthal*, ms. L. 1—3/208, f. 36, Mort la 16.XI.1723.
 51. Vasilescu, *op. cit.*, p. 145—147.
 52. Arh. Stat. București, *Fond., mf. Austria*, rola 102, c. 832, în martie 1730 demisionază.
 53. C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 373.
 54. Arh. Stat. București, *Fond., mf. Austria*, rola 101, tabla 397.
 55. C. Giurescu, *op. cit.*, III, p. 33.
 56. C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 57.
 57. C. Giurescu, *op. cit.*, III, p. 93, arestat în sept. 1736 pentru abuzuri.
 58. C. Giurescu, *op. cit.*, III, p. 274.
 59. Crestomafie III, p. 35.
 60. C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 226.
 61. S. Papucosca, *op. cit.*, p. 153, confirmat la 15 octombrie.
 62. Crestomafie, p. 230—231 : Hurmuzaki, *Doc. VI*, p. 326—327.
 63. Arh. Stat. București, *Fond., mf. Austria*, rola 101, tabla 555.
 64. *Idem*, tabla 569.
 65. Arh. Stat. Sibiu, *Fond. Brukenthal*, ms. L. 1—5/208, f. 6, omorit de hoți la 29 aprilie 1734.
 66. Vasilescu, *op. cit.*, p. 145—147.
 67. Arh. Stat. București, *Fond., mf. Austria*, rola 102, c. 832.

1730 Constantin Argeloiu
1731 Barbu Otetelișanu²⁹
1732 Barbu Otetelișanu
1733 Mihai Roșianu³¹
1734 Barbu Zătreanu³²
1735 Barbu Zătreanu
1736 Gaspar Rauch

1736 Barbu Zătreanu
1736 Gaspar Rauch
1737 Barbu Zătreanu³²
1737 Gaspar Rauch
1738 Barbu Zătreanu
1738 Radu fost ispravnic la Ploiești — ispravnic³⁴

ROMANAȚI

1718 Iordache Fărcașanu⁴⁴
1718 Dumitrescu Moringlav
1719 Ștefan Pîrșcoveanu⁴⁵
1720 Ștefan Pîrșcoveanu⁴⁶
1721 Ștefan Pîrșcoveanu⁴⁷
1722 Ștefan Pîrșcoveanu⁴⁸
1723 Șerban Fărcașanu⁴⁹
1724 Șerban Fărcașanu
1725 Ștefan Fărcașanu
1726 Șerban Fărcașanu
1727 Șerban Fărcașanu⁵⁰
1728 Ștefan Pîrșcoveanu⁵¹

1729 Ștefan Pîrșcoveanu
1730 Ștefan Pîrșcoveanu
1731 Tudorascu Fărcașanu⁵²
1732 Tudorascu Fărcașanu
1733 Barbu Otetelișanu⁵³
1734 Radu Socoteanu⁵⁴
1735 Radu Socoteanu
1735 Anton Gebau⁵⁵
1736 Radu Socoteanu⁵⁶
1738 Radu Socoteanu
1739 Constantin Chiotis fost mare armag, ispravnic⁵⁷

VILCEA

1718 Ilie Otetelișanu⁵⁸
1718 Preda Bujorcanu
1719 Ilie Otetelișanu⁵⁹
1720 Ilie Otetelișanu⁶⁰
1721 Ilie Otetelișanu⁶¹

1722 Ilie Otetelișanu⁶²
1723 Ilie Otetelișanu⁶³
1723 Șerban Fărcașanu⁶⁴
1724 Șerban Stirbei⁶⁵
1724 Șerban Fărcașanu⁶⁶

59. C. Giurescu, op. cit., II, p. 428.
60. C. Giurescu, op. cit. III, p. 33.
61. C. Giurescu, op. cit. II, p. 57.
62. C. Giurescu, op. cit. III, p. 109.
63. *Crestomafie III*, p. 35.
64. C. Giurescu, op. cit. I, p. 226.
65. Papacostea, op. cit., p. 153, confirmat la 15 octombrie.
66. *Crestomafie*, p. 230—231, *Harmuzaki*, Doc. VI, p. 326—327.
67. Arh. Stat. București, *Fond. mf. Austria*, rola 101, tabla 551.
68. *Idem*, tabla 578.
69. Arh. Stat. Sibiu, *Fond Brukenthal*, ms. L. 1—3/208, f. 38.
70. Vasilescu, op. cit., p. 145—147.
71. Arh. Stat. București, *Fond mf. Austria*, rola 102, c. 831.
72. C. Giurescu, op. cit. II, p. 428.
73. C. Giurescu, op. cit. III, p. 33.
74. C. Giurescu, op. cit. II, p. 57.
75. C. Giurescu, op. cit. III, p. 77, iar iunie 1735 instalat ca inspector general al Otteniei.
76. C. Giurescu, op. cit. III, p. 274.
77. *Crestomafie III*, p. 35.
78. C. Giurescu, op. cit. I, p. 226, Ilie Otetelișanu decedează la 26 august 1731, Arh. Stat. București, *M-reș Horezu V*, hls/9.
79. Papacostea, op. cit., p. 153, confirmat la 15 octombrie.
80. *Crestomafie III*, p. 230—231, *Harmuzaki*, Doc. VI, p. 326—327.
81. Arh. Stat. București, *mf. Austria*, rola 101, tabla 553.
82. Arh. Stat. Sibiu, *Fond Brukenthal*, ms. L. 1—3/204, f. 72; Arh. Stat. București, *mf. Austria*, rola 101, tabla 576.
83. Arh. Stat. Sibiu, *Fond Brukenthal*, ms. L. 1—3/206, f. 35.
84. *Idem*, f. 36, de la 1 august.
85. C. Giurescu, op. cit. I, p. 602—603; Vasilescu, op. cit., p. 136.
86. Arh. Stat. Sibiu, *Fond Brukenthal*, ms. L. 1—3/204, f. 84, apare de la 9 decembrie 1724.

1726 Șerban Fărcașanu⁸⁷
 1726 Șerban Fărcașanu⁸⁸
 1727 Șerban Șirbei⁸⁹
 1727 Șerban Fărcașanu⁹⁰
 1728 Ion Hălăceanț
 1728 Ilie Otetelișanu⁹¹
 1729 Ilie Otetelișanu
 1730 Preda Zătreanu⁹²
 1731 Mihail Roșianu⁹³
 1732 Dăicuț Poenaru⁹⁴
 1733 Olănescu⁹⁵

1734 Constantin Fărcașanu⁹⁶
 1735 Olănescu Radu⁹⁷
 1735 Constantin Fărcașanu
 1735 Anton Marstaller⁹⁸
 1736 Constantin Fărcașanu⁹⁹
 1736 Anton Marstaller¹⁰⁰
 1737 Iordache Fărcașanu¹⁰¹
 1737 Constantin Fărcașanu¹⁰²
 1737 Anton Marstaller
 1738 Constantin Fărcașanu
 1739 Gheorghe Canăles, ispravnic¹⁰³

L'ADMINISTRATION DE L'OLTENIE PENDANT L'OCCUPATION AUTRICHIENNE

RÉSUMÉ

Durant les années de l'occupation autrichienne, les départements de l'Olténie étaient dirigés par des gouverneurs qui représentaient les organes locaux du pouvoir. Chaque département était divisé en quatre arrondissements conduits par un préfet, subordonné au gouverneur.

Leurs tâches étaient : de réunir les habitants, de peupler les villages, de rendre justice, de rédiger les listes fiscales et l'encaisser les contributions en argent pour le trésor impérial. Ils surveillaient aussi la réparations des routes, l'entretien en bon état des auberges, des fontaines et des routes.

Les appendices contiennent les listes des gouverneurs des départements de l'Olténie : Dolj, Gorj, Mehedinți, Romanți et Vâlcea, listes publiées déjà dans des documents.

87. *Ibid.*, t. 103 v.

88. C. Giurescu, op. cit. II, p. 121.

89. Vasilescu, op. cit., p. 145, până la 5 decembrie 1727.

90. C. Giurescu, op. cit. II, p. 243.

91. Arh. Stat. București, Fond m.f. Austria, rolă 102, c. 890.

92. Vasilescu, op. cit., p. 146—147.

93. Arh. Stat. București, Fond m.f. Austria, rolă 103, c. 398.

94. Arh. Stat. București, Fond m-rea Polovragi XI/3.

95. C. Giurescu, op. cit. III, p. 33.

96. C. Giurescu, op. cit. I, p. 57 (de la 15 septembrie).

97. Arh. Stat. Sibiu, Fond Brukenthal ms. 205 (I, 1—8), f. 67.

98. Acad. R.S.R., ms. 2082, t. 23 : Anton Marstaller a fost în funcție până la 20 august 1737.

99. Arh. Stat. Sibiu, Fond Brukenthal, ms. f. 1—5/206, f. 33.

100. Arh. Stat. București, Fond m-rea Blățița, p. VII/30.

101. Arh. Stat. Sibiu, Fond Brukenthal, ms. 206, f. 105 ; Arh. Stat. București, Ms. 220, la 20 februarie 1737.

102. Arh. Stat. București, Fond ms. 192, f. 374—375, la 20 august.

103. Crenomafie III, p. 35.

CARMEN IRINA MATEI

STAȚIUNEA BALNEARĂ OLĂNEȘTI, ÎNTR-UN AFIȘ PUBLICITAR DE LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-LEA

★

Înșirate asemenea unor perle, de-a lungul Oltului, în județul Vilcea, stațiunile balneo-climaterice, au fost și au rămas locuri îndrăgite și mult căutate pentru nenumăratele lor surse de apă minerală, adevărate izvoare de sănătate. Băile Olănești reprezintă pentru turismul vilcean nu numai stațiunea cu cele mai numeroase izvoare minerale, dar și așezarea în care folosirea acestora în scopuri pur terapeutice are cea mai veche atestare documentară. Astfel la 12 iulie 1829, Grigore Otetelișanu făcea cunoscut că s-a aflat la o cură cu ape minerale în Olănești neputînd participa la un proces ce se judeca la București. Un an mai târziu el este cel care cu aprobarea boierilor Olănești, proprietarii moșiei, se preocupă de ridicarea unui „stabiliment balnear pentru ostași”.

Devenind din ce în ce mai căutate, pentru calitățile lor terapeutice, izvoarele minerale ale Olăneștilor încep să devină către jumătatea secolului trecut, importante surse de venit atît pentru boierii din familia Olănescu ce stăpîneau partea dreaptă a riului Olănești, cît și pentru moșnenii obștei Olănești ce stăpîneau partea stîngă.

S-au încheiat înțelegeri pentru folosirea reciprocă a surselor minerale (ele aflîndu-se de o parte și alta a riului) uneori nerespectate.

Un avînt deosebit în ceea ce privește punerea în valoare a apelor minerale din zonă se poate constata în special după 1848 cînd Marica Olănescu se căsătorește cu parucicul Alexandru Ruzinschi, căruia îi revine ca zestre din partea soției partea din moșia boierilor Olănești ce cuprindea valea Tisei și izvoarele de aici.

Alexandru Ruzinschi trece la o exploatare sistematică a surselor minerale făcînd investiții și publicitate „Băilor de la Olănești”. În acest sens el editează și un afiș ce a fost răspîndit în întreaga țară prin intermediul ocîrmuirii județelor.

Documentul este tipărit cu litere chirilice pe o foaie de hîrtie groasă de culoare albă cu dimensiunile 30×22 cm. În ceea ce privește importanța sa putem afirma că este unul dintre primele afișe publicitare pentru izvoarele minerale din Țara Românească.

În județul Vilcei pe proprietatea Olănești în depărtare de o poștă de orașul Rîmnicul, aflîndu-se băi de feluri de ape minerale, subțiscălitul face printr-aceasta cunoscut înaltei nobilimi și cinsti-tului public următoarele folosuri și plă-ceri ce pot dobîndi la aceste băi, atît cei ce au trebuință a-și îndrepta sănătatea, cît și cei doritori de plimbări la locuri de aer curat și poziții pitorești.

Calitatea acestor ape fiind de multă vreme vestită și energia lor mărturisită de un mare număr de persoane care s-au folosit de a lor întrebuințare ar fi de prisos a se vorbi aici mai pe larg despre îmbeșugarea și puterea acestor mîntu-toare izvoară; lăsînd dar această dezvol-tare la iscusința Domnilor Doctori, dintre cari mai mulți au prețuit folosul acestor băi și mai ales D. protomedic Gusi și d. doctor Maier, carii au avut prileju a le vizita și a le cunoaște mai cu deamă-nuntul și recomandă apele cele pucioase și cele de fer pentru îmbăiere, folosite spre tămăduirea de feluri de boale hro-nice, de întărirea și umflătura pîntecului,

dureri reumatice, guși, pecingine și alte baole de piele; iar apele de băut pentru tămăduirea incuetei de stomahu, a udului, a trînjilor, pentru feluri de durere de oase, de cap, înecătură în piept, tuse și altele asemenea neputințe.

Eu mă mărginesc a descrie aici comoditățile ce poate afla cineva la aceste băi.

1. 28 încăperi cu cîte două paturi, și fiecare încăpere cu cîte o deosebită odaie alăturată unde se află cîte două băi.

2. Birt cu toate cele trebuincioase, brutărie, măcelărie, și alte feluri de provizii ale mîncării.

3. Tîrg de săptămîină în toate duminicile.

4. Grajduri de cai, șopron de mai multe trăsuri, bucătărie cu mai multe coltoane pentru particulari.

5. Grăunțe, fin și iarbă.

6. Un cazin cu cafenea, gazete, muzică și alte trebuincioase pentru plăcere și recreație.

7. Poștă întocmită într-adins pentru comunicație cu orașul Rîmnicul s-au și cu alte locuri învecinate.

Toate acestea se află îngrijite a fi cît mai mult pentru comoditatea persoanelor ce vor petrece la aceste băi și toate prețurile sint cît se poate mai moderate.

Pentru doctor iarăși subțiscălitul se află în ca pe tot timpul băilor să se viziteze și să se povățuiască pătimașii în cura lor, după trebuință.

În sfîrșit lipsele și strîmtorile ce mosafirii suferă pe la alte băi în prințipat sint acum în tot felul întîmpinate la băile de la Olănești, și veri cine amator de plim-bare sau doritori de dobîndirea sănătății, își poate îndeplini dorința la aceste băi cu toată comoditatea și cu mult mai puțină cheltuială decît pe la alte asemenea așezămînturi.¹

Alecsandru Ruzinski
(1851 mai)

1. Arh. Stat. Rm. Vilcea, Fond. Pretura plășii Bălcești, dos. 11/1849, f. 448.

LA STATION BALNEARE OLĂNEȘTI,
DANS UNE AFFICHE PUBLICITAIRE
AU MILIEU DU XIX-E SIÈCLE

RÉSUMÉ

„Băile Olănești” représentant pour le tourisme de Vilcea la station qui a les plus nombreuses sources minérales et en même temp la plus vieille attestation documentaire (le 12 juillet 1829). Après 1848, celui qui a mis en valeur d'une façon systématique les eaux minérales de la zone en faisant de la publicité est Alexandru Ruzinski. Il édite une affiche qui a été répandue dans tout le pays, grâce à l'administration.

Le document est imprimé aux caractères slaves sur une feuille de papier qui a la couleur blanche, dimensions 30×22 cm. En ce qui concerne l'importance nous pouvons affirmer que qu'il est la première affiche publicitaire pour les eaux minérales de Țara Românească.

SERGIU PURECE

LUPTA ȚĂRĂNIMII VÎLCENE PENTRU DREPTATE SOCIALĂ ÎN DECENIUL PREMERGĂTOR UNIRII PRINCIPATELOR

★

Revoluția de la 1848 din Țările Române a declanșat, și a susținut în tot spațiul locuit de români, ample mișcări reformatoare ce și-au pus amprenta statornic asupra întregii perioade ce a urmat înfringerii brutale de către intervenția

străină a acestei manifestări plenare a voinței națiunii de transformare a societății¹. Puternic legată de sistemele feudale, neavînd încă o industrie manufacturieră dezvoltată, economia românească a simțit din plin zguduirea reformelor preconizate de revoluționari. Deși actele programatice ale mișcării au prevăzut importante reforme care ar fi contribuit din plin la transformarea lumii satului românesc, totuși ele au rămas neaplicate, accentuînd și mai mult prăpastia dintre proprietari, arendași și clăcași. Speranța în aplicarea reformelor ce ar fi contribuit la îmbunătățirea vieții săteanului român, desființarea clăcii, a boierescului și celorlalte podvezi așa zisele „datorii proprietărești“, rămînea neîmplinită; ea stînd la baza creerii unui climat de permanentă nesiguranță, în toată perioada de care ne ocupăm în satele din Țara Românească în general și în cele din județul Vîlcea în special, existînd o situație explozivă. După cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la acest mod de evoluție a problemei agrare și țărănești în contextul începutului dezvoltării României moderne: „...problema țărănimii reprezenta la jumătatea veacului trecut cea mai arzătoare problemă socială a țărilor române a cărei soluționare se impunea în mod imperios“².

Din punctul de vedere al cercetării și cunoașterii istoriei perioadei ce a urmat Revoluției de la 1848; toate transformările și schimbările, nu pot fi înțelese decît numai dacă se cercetează și se prezintă într-un mod cît mai amănunțit problema agrară și situația țărănimii, frământările ce s-au petrecut în satele românești³.

Încă, de la discutarea în 1848 a problemelor legate de aplicarea punctului 13 din Proclamația de la Izlaz, un reprezentant al țărănimii vîlcene în Comisia proprietății, Bades Albulescu din satul Pîrșieni, plasa

1. ***. *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, 1969, p.

2. Nicolae Ceaușescu, *120 de ani de la revoluția din 1848*, București, 1968, p. 8.

3. C. Corbu, *Țărănimia din România în perioada 1848—1864*, București, 1973, p. 39.

Oliștea de Jos, arăta că „Noi de a muncii siliți de a da erbărit și dijmă îndoită de aceea sîntem speriați noi”⁴. Aceste cuvinte ce au fost rostite atunci cînd se întrevădea posibilitatea aplicării unor reforme deosebite, iar cursul evenimentelor nu a dat posibilitatea realizării acestora, vor putea sta asemeni unui motto perioadei de care ne ocupăm, justificînd, nenumăratele acțiuni ale țăranilor vilcei împotriva exploatarei.

De-a lungul perioadei 1819-1859, formele de manifestare ale luptei țăranilor vilcei pentru înlăturarea exploatarei și sărăciei, pentru emancipare socială și politică au îmbrăcat diferite aspecte. Pornind de la plîngerile împotriva arendașilor și proprietarilor, împotriva abuzurilor organelor administrative și continuînd cu nesupunerea la efectuarea clăcii, la neacceptarea dijmuirilor și a strămutărilor forțate, încheind cu amenințări și atacuri asupra persoanei celor ce oprimbau și exploatau, precum și asupra bunurilor și proprietăților acestora.

Luînd în discuție plîngerile ca aspect și formă de luptă socială trebuie spus că în perioada de care ne ocupăm, numărul acestora este deosebit de mare, ele fiind adesea nu numai organelor administrativ locale sau centrale, dar și comandanților forțelor militare de ocupație, rusești și austriece, speranța în imparțialitatea acestora fiind mare. Totuși rezultatele obținute de petiționari au fost minime, căci între exploatarea internă și cea venită de peste graniță diferențele nu erau legate decît de limba ce o vorbeau sau uniforma ce o purtau, de multe ori reprezentanții administrației locale cerînd ajutor înarmat: „ori din armia otomană sau rusească”⁵.

Pentru a exemplifica cele spuse în legătură cu plîngerile sătenilor vilcei, am ales doar cîteva, numărul lor fiind deosebit de mare, de multe ori la nivelul județului constituindu-se comisii speciale însărcinate cu cercetarea lor⁶.

În special după înăbușirea Revoluției de la 1848, numărul acestor plîngerii devine tot mai numeroasă, căci arendașii și proprietarii au căutat sub oblăduirea restaurării regimului reacționar să împileze și să înrobească pe țăranii pătrunși de „duhul constituției”⁷. Reacția satelor a fost promptă. O dovadă în acest sens o reprezintă memoriul locuitorilor din Beresti înaintat administrației județului Vilcea prin care se plîngeau la sfîrșitul anului 1848 de abuzurile nenumărate ale arendașului, susținute chiar de administrația locală.

Deși înțelegerea cu organele administrative era clară totuși sătenii continuau cu plîngerile ajungînd să trimită trei memorii dintre care ultimul bazat pe argumente juridice⁸.

La 27 decembrie în același an moșnenii din Nenciulești adresează Administrației județului Vilcea o plîngere împotriva boierului Barbu Pîrîianu în care se consemna: „...în toți anii ne-a stîns cu gloabe pî din

4. ***⁴, 1848, *Problema agrară discutată de țărani și proprietari*, Documente, București, 1948, p. 118.

5. Constantin Panait, *Satele comunei Bălcești de Oliș în Revoluția de la 1848, problema agrară*, în: „Căminele Bălcescu”, Bălcești pe Topolog, 1979, p. 279.

6. C. Tamaș, P. Bărdășu, S. Purece, *Prefectura județului Vilcea 1830—1864. Inventare arhivistice*, București, 1977, p. 211; 247.

7. Ileana Petrescu, *Documente privind revoluția de la 1848 în Oltenia*, Craiova 1969, p. LXVI.

8. Ibidem.

tregu supteuvinde ca să nu-i călcăm moșia, iar în ist timp de este o lună de zile. Cînd și noi eram să ne facem sămănăturile de toamnă ne-am pomenit că ne sporge plugurile și ne ia boii cu să-i plătim erbăritul, pă la cel nu a găsit boi ne-au luat oile și cu un cuvînt ori ce a găsit prin case de-am rămas săraci pe drumuri⁹.

În februarie 1849, un memoriu al locuitorilor satului Bălcești din plasa Oltețului de Jos era adresat generalului Hasffort (Gasfort în document — n.a), comandantul trupelor ruse aflate în Oltenia. Aveștia arătau că erau abuziv impuși la plata unor taxe, ce depășeau termenii înțelegerilor de către Tudorache Elișanescu, epistatul moșiei marelui paharnic Costache Otetelișanu¹⁰. Acesta folosea dorobanții subocimuirii pentru a-și asigura ascultarea locuitorilor de pe moșia ce o avea în arendă, precum și a celor de pe proprietățile vecine.

Clăcașii din Șușani se plîng, tot în 1849, împotriva exploatării crunte la care sînt supuși de arendașul moșiei, în timp ce, moșnenii din satele Bălcești, Nenciulești, Drăganu și Lunca, declanșau o întregă corespondență cu Departamentul Treburilor din Lăuntru în vederea rezolvării călcărilor permanente de moșie, la care erau supuși de arendașii și proprietarii moșilor vecine¹¹.

În anul următor numărul plîngerilor se înmulțea într-un chip îngrijorător. Am aminti aici numai seria de petiții înaintată de țărani de pe moșiile mănăstirești Titireciu, Genunești, Costești, Înătești, Dosu, Bușteni și Drăgășani ce făceau cunoscute și cereau măsuri împotriva abuzurilor arendașilor în perceperea clăcii, dijmuirea produselor, invoirea vitelor în izlaz, etc.¹²

Valul acesta de plîngeri ce demonstrează, accentuarea nemulțumirii celor care erau producătorii de bunuri, devine tot mai îngrijorător și mai greu de controlat de autoritățile locale și centrale. Se lua măsura, în 1850 în urma dispozițiilor Secretariatului de Stat al Țării Românești, ca pe viitor reclamațiile locuitorilor în ceea ce priveau nemulțumirile generate de abuzurile arendașilor, subocimuirilor și pomojnicilor să nu mai fie adresate direct domnitorului, ci să fie anchetate și rezolvate la nivelul ocimuirilor de județe¹³. Era astfel îngrădită aria de adresare a acestor plîngeri, dîndu-se astfel posibilitatea multiplicării abuzului la nivelul administrațiilor locale unde de obicei, cei reclamați aveau cunoștințe și relații. Trebuie însă remarcat că deși sătenii au fost siliți să pună în aplicare această reglementare, dînd chiar dovezi în scris în acest sens, plîngerile vor continua să se înmulțească, și nu de puține ori fiind adresate chiar domnitorului sau coimacamlor.

La 1851 nemaiputînd suporta nenumăratele împilări, țărani din satele Bogdăneștii Arnotei, Arhanghel, Buda, Grădiștea, Mulereasca, trimit memorii în care prezintă pe larg practica arendașilor de a înmulți obligațiile față de proprietate.

Clăcașii din Valdeceni, un an mai tîrziu, se adresa domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei, cerînd a fi luate măsuri împotriva egumenului mănăs-

9. Arh. Stat. Vilcea, *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dos. 45/1849, f. 18.

10. *Ibidem*, f. 2.

11. C. Tumaș, P. Bordașu, S. Purece, *op. cit.*, p. 211.

12. *Ibidem*, p. 224.

13. *Ibidem*, p. 222.

14. *Ibidem*, p. 222.

tirii Bistrița „care de mulți ani ne nepăstuiște”, tot asemenea sătenii de pe moșia Greci aduceau la cunoștința Departamentului Treburilor din Lăuntru că epistatul Tuche Borănescu îi înșală¹⁵. În 1852, toți clăcașii de pe moșia Muerească a Episcopiei Rîmniceului Noui Severin, cereau a se lua măsuri de pedepsire și îndepărtare a protopopului Ilie, care arendași fiind, îi înșela la socoleala zilelor de clacă¹⁶.

Locuitorii din satul Bunești de pe proprietatea parecicului Hristodor Catopol arătau într-o plîngere adresată Departamentului Treburilor din Lăuntru, la 18 februarie 1854, că proprietarul nemaisuferindu-i vrea să-i strămute de pe locurile unde de ani de zile se află cu casele și sădirile fără a le plăti nici o despăgubire¹⁷.

De multe ori văzîndu-și plîngerile nesatisfăcute ajunși la disperare țărăni cer a fi lăsați să plece unde vor putea să se chivernisească. La 31 februarie 1854, locuitorii chîrși de pe proprietatea pitarului Costache Greceanu se plîngeau împotriva abuzurilor la care erau supuși de arendașul Ghiță Lupescu arătînd că „...dacă va bine voi cinstita Cîrmuire a nu ne considera plîngerile noastre apoi vom fi siliți a reclama pînă unde vom dobîndi dreptatea...”¹⁸. Nu de puține ori petițiile nu căpătau rezolvări favorabile celor năpăstuiți, proprietarii și arendașii recurgînd la represalii pentru a intimida pe țărani. La 22 martie 1854 aleșii satului Tetolu raportau că „au venit D. Nicolae Tetolianu cu doi dorobanți trimiși de D. Petrache Bezan unul din domnii cinovnici ce au fost ca comisari în această plasă, așa noi nu ne-am supus la dorobanți a face prin grai ce ni s-a porunce dar ne-am dus înșine de față la D. Cinovnici unde se afla la casa D-lui Nicolae Rusu ca să ne deslușească porunca și ne-au dat jos d-lui Petrache Bezan a ne da hotărît cîte o sută nuele și prin rugămintile unora abea ne-au lăsat de la arest...”¹⁹. Documentul este neiertător în acest caz relevînd colaborarea foarte strînsă între proprietari și slujbașii mai înalți ai locului, care și ei la rîndul lor aveau proprietăți sau arendau moșii. Abuzul deci era un lucru aproape firesc pentru cei avuți ce nu căutau decît să obțină profituri cît mai mari de pe seama truditărilor Țăranilor. Continuînd seria abuzurilor reclamate de plîngerile țărănilor menționăm că, la 12 noiembrie 1856, locuitorii, din Bogdăneștii Arnotei, reclamau Caimacamului Țării Românești că arendașul moșiei împreună cu reprezentanții Subocîrmuirii plaiului Horezu le-au sigilat casele și produsele lăsîndu-l muritori de foame.²⁰

Iancu Castiescu, comisarul Departamentului Treburilor din Lăuntru, raporta în urma anchetei făcute asupra abuzurilor reclamate de clăcașii din Foleștii de sus, că sînt adevărate toate cele consemnate în scris, deoarece între 1851 și 1856, arendașul moșiei le-a micșorat loturile de arături, le-a retras dreptul la pășunat, culegîndu-le abuziv cîmpurile și livezile²¹. Tot prințului Caimacam se plîngeau clăcașii de pe moșia Ștefănești, care numai puteau suporta abuzurile arendașului Neață Voicescu

15. *Ibidem*, p. 290.

16. *Ibidem*.

17. Arh. Stat. Vilcea, *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dos. 71/1854, f. 23.

18. *Ibidem*, dos. 22/1854, f. 43—46.

19. *Ibidem*, f. 138.

20. *Ibidem*, dos. 31/1857, f. 27—28.

21. *Ibidem*, dos. 32/1857, f. 66.

pentru că aducea în izlazul moșiei vite străine, îi punea să lucreze loturi în afara moșiei, înșela la împărțirea locurilor de arătură și finete, nu le elibera bilete de clacă²². Toate aceste plingeri nu au adus rezultatele scontate celor care în număr mare le semnau. De cele mai multe ori locuitorii clăcași sau moșnenii trebuiau să procedeze așa cum amenințau să facă în octombrie 1858 cîțiva locuitori din Lăcusteni ce menționau într-o jalbă că sînt hotărîți să-și apere drepturile „cu ciomege dacă nu ne-au ajutat dregătoriiile locale...”²³.

Atunci cînd jalbele și plingerile se dovedeau a fi fără rezultat, atunci cînd răspunsurile întîrziiau, măsurile de îndreptare a abuzurilor nu se făceau simțite, clăcașii își făceau singuri dreptate nesupunîndu-se la efectuarea muncii cîmpului, în efectuarea zilelor de clacă sau la dijmuirea produselor. Revoluția de la 1848 a declanșat și în județul Vilcea, ca și în întreaga țară, un puternic curent de nesupunere față de obligațiile țăranilor clăcași, în deosebi în raporturile cu proprietatea. A fost necesară chiar o ordonanță a Guvernului Provizoriu care cerea ca pînă la aplicarea reformelor propuse în Proclamația de la Izlaz și în alte acte programatice ale Revoluției, sătenii să respecte în continuare obligațiile încă în vigoare²⁴.

După înăbușirea revoluției, odată cu restaurarea Regulamentului Organic și a reacțiunii la putere, cu toate că se instituiă la nivelul județelor comisii ce anchetau comportarea țăranilor față de proprietari și arendași în timpul celui frînturat an²⁵, nesupunerea în ceea ce privește îndeplinirea obligațiilor clăcășești în general se intensifică.

La 24 aprilie 1849 egumenul mănăstirii Ilurex, Hrisant Hurezeanu arăta „cinstitei Cîrmuiri a județului Vilcea, nesuferitele urmări ale locuitorilor clăcași după moșia Sușani”²⁶.

După relatările egumenului, trei dintre clăcașii din sat „cari se vîd a fi și acum ca și în vara trecutului an cu capul plin de fumul libertății”, au instigat pe toți sătenii la „nesupuneri pentru drepturile proprietății”, întreg satul „nemai aducîndu-și aminte că acum s-au restituit tot guvernul legiut”. Tot în 1849 (29 iulie) și tot o față bisericească, protopopul Ion Făureșcu, aducea la cunoștința Subocîrmuirii plășii Oltotul de jos că locuitorii clăcași de pe moșia sa Făurești refuză să-i lucreze proprietatea: „...că toți proprietarii și arendașii și-au făcut munca pînă-acuma, dar ai mei nu vîd ca să facă munca și porumbu-l necopilit, finu necosit, toți adastă să vie ungurii...”²⁷. Și în acest caz speranța revenirii unui regim revoluționar la conducerea treburilor țării apare pregnant. Pitarul Constantin Pîrîianu aducea la cunoștința Ocîrmuirii județului Vilcea în ianuarie 1854 că țăranii clăcași care au fost catagrafiați pe moșia sa Tina, de către hotărnicia făcută de aga Grigore Otetelișanu și

22. *Ibidem*, dos. 41/1858, f. 68—70.

23. *Idem*, *Fond Pretura plășii Bălcești*, dos. 12/1858, f. 65 v—66.

24. “”, *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente...*, tom. III, București, 1902, p. 52.

25. Arh. Stat. Vilcea, *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dos. 43/1849, f. 28; pentru județul Vilcea comisia din care făceau parte serdarul Iordache Otetelișanu și pitarul Mihailache Oromolu, funcționează între 2 iunie 1849 și 21 octombrie 1849.

26. Arh. Stat. Vilcea, *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dos. 46/1849, f. 43.

27. C. Tamaș, P. Bărdășu, S. Purcea, Horia Nestorescu-Bălcești, *Revoluția de la 1848 în județul Vilcea, Bălcești pe Topolog*, 1978, p. 347.

pe care o avea cumpărată „nu-mi răspund drepturile proprietărești nici nu pleacă de pe proprietatea-mi unde vor voi”²⁸. Fără îndoială că acesta reprezintă un act de voită rezistență pasivă a celor exploatați și obidiți ce știau că nu pot aștepta nimic bun de la schimbarea unui stăpîn cu altul. Tot în 1851, la 3 februarie, într-un raport adresat Ocîrmuirii se făcea cunoscut că 34 de săteni din Sutești au călcat în perioada 1851—1853 proprietățile Tiței Borăneasca folosind și semănînd între unu și opt pogoane fără a da dijmă în bani sau produse, împotrivindu-se autorităților care au încercat să li execute cu forță²⁹. Locuitorii satului Înătești de lângă orașul Rîmnicu Vilcea în același an refuzau să lucreze porumbul proprietarului cu toate că de mai multe ori slujbașii Ocîrmuirii le-a cerut să-și facă zilele de clacă. Mai mult decît atît țărani din Turcești au luat din magazia proprietății pe care se aflau porumbul ce se afla depozitat aici sub motivul că acesta este rezultat al muncii lor³⁰.

Subocîrmuirii plășii Olteul de jos reclama la 1 februarie 1855, Ioan Oromolu, proprietarul moșiei Rusănești care arăta că locuitorii nu au respectat înțelegerea de ai lucra pămîntul : „Pînă în anul 1854 mi-au lucrat pogoanele regulat, iar în anul 1854 cu destulă anevoință abia mi-au lucrat de două ori via și la cules nici n-au venit, iar eu am fost nevoit de am cheltuit alți bani pentru cules”³¹.

Între Episcopia Rîmnicului Noul Severin, în calitate de proprietar al moșiei Drăgășani și 94 de locuitori de aici, în 1857, se deschidea un lung proces, ce nu a fost soluționat decît după secularizarea averilor minăstirești. Cauza acestuia era reprezentată de acuzația ce se aducea locuitorilor de pe această proprietate că „în unire au sădit o vie” încălcînd drepturile proprietarului și depășind obligațiile chiriașilor conform legiurilor în vigoare³². Tot ca o încălcare asemănătoare era socotit și faptul că locuitorii de pe proprietatea Minăstirii Arnota din satul Bogdănești au nesocotit dreptul unilateral al minăstirii de a vinde băuturi și au deschis cîteva circiumi³³. La cererea egumenului Departamentul Cultelor și instrucțiunii publice cerea ocîrmuirii județului Vilcea și în energice măsuri pentru stăvillirea acestor ilegalități.

Datorită faptului că făceau parte din rîndul țăranilor uncori deputații (sau aleși) satelor acționau în favoarea consătenilor lor în detrimentul intereselor proprietarului sau arendașului. Astfel, Leonida Z. de Compania, arendașul moșiei Arhanghelu, se judeca încă în anul 1857 cu deputații satului Vlădești, care nu recunoscuseră și consideraseră nul un act de ispașe pentru distrugere de izlaz încheiat în 1854 între arendaș și locuitori³⁴. Un an mai tîrziu, în 1858, întîlnim o situație asemănătoare cînd serdăreasa Elenca Giulescu aducea în judecată în Tribunalul din Rm. Vilcea pe un Pătru isprăvnicelul de sat și alți 33 de locuitori din satele Rusănești și Giulești, care nesocotind legiurile i-au tăiat aproape toată pădurea³⁵. În anul unirii, 1859, numai în plasa Olteul documentele

28. Arh. Stat. Vilcea, *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dos. 22/1854, f. 26.

29. *Ibidem*, f. 42.

30. *Ibidem*, f. 112 și 127.

31. *Idem*, *Fond Pretura plășii Bălcești*, dos. 4/1855, f. 38.

32. *Idem*, *Fond Tribunalul jud. Vilcea*, dos. 11/1857.

33. *Idem*, *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dos. 6/1857, f. 272.

34. *Idem*, *Fond Tribunalul jud. Vilcea*, dos. 11/1857.

35. *Ibidem*, dos. 71/1858.

consemnau măsurile drastice pe care le lua subadministrația plășii împotriva clăcașilor din satele Ștefănești, Călina și Crețeni, care refuză să efectueze zilele de clacă conform contractelor de învoială încheiate³⁶.

Un fenomen interesant ce persistă mai ales pînă la aplicarea legiurilor agrare îl constituie trecerea de pe o moșie pe alta în căutarea unei situații mai bune. La 23 iunie 1853, arendașul moșiei Locusteni se plîngea că o parte din clăcașii săi s-au strămutat pe moșia Risipiti, unde au primit locuințe și condiții mai bune de viață³⁷. Acesta este un exemplu, dar nu singular căci multitudinea unor asemenea fapte a făcut ca la 18 februarie în același an, domnitorul țării să accepte strămutarea clăcașilor în orașe în următorii termeni: „cîți săteni după vreme au apucat a se așeza odată prin orașe vor fi lăsați în pace și se vor înscrie acolo unde se vor afla statorniciți neputîndu-se executa nici o retroactivitate împotriva-le. Asemenea cei ce vîzîndu-se pe întreprinderea catagrafiei ce se urmează acum, vor fi apucați a-și îndeplini formele potrivit temeiurilor cuprinse în jurnalul Sfatului Administrativ întărit de noi și a-și pregăti așezarea prin orașe, aceștia ca unii ce au urmat în trecut căderilor ce li s-au acordat, trebuie fără nici o contestație nici împiedecare cea mai mică a fi înscrși prin orașe”³⁸.

Cu toate aceste reglementări, cu toate aceste opreliști, strămutările clăcașilor vor continua, de multe ori împotrivirea în aprobarea unor asemenea transferuri de forță de muncă vor crea nemulțumiri ce uneori vor căpăta aspectul unor revolte locale.

Trecînd la prezentarea mișcărilor propriu-zise, a acelor manifestări violente ale nemulțumirilor din lumea satelor în perioada de care ne ocupăm, trebuie remarcat dintr-un început că acestea sînt foarte mult legate de Revoluția de la 1848, de răsunetul și mesajul acesteia dincolo de finalul ei. Pentru județul Vilcea unde reformele și spiritul revoluționar au dăinuit pînă în 28 septembrie, cînd se autodizolva tabăra revoluționară așezată de Gheorghe Magheru la Troian au fost firește manifestările de nesupunere și revoltă care au ca suport ideologic reminiscențele revoluționare.

La 5 martie 1849, într-un raport al Ocîrmuirii județului Vilcea înaintat Departamentului Treburilor din Lăuntru se informa despre împotrivirea locuitorilor din satul Cireșu în a-și achita obligațiile de clacă față de proprietar pentru anul expirat 1848. Se remarcă în document că mulți dintre săteni „...nu numai că n-au primit să le facă vreo socoteală, dar au început să strige că moarte se face și supunere nu dau încît au îndrăznit prin înverșunare sălbatică asupra dorobanților, cînstitei Ocîrmuirii, dîndu-i bînci că nu e bine capului său”³⁹. Jurații satului Bărbătești încunoștințau la 7 martie 1849, sub ocîrmuirea Plășii Cozia că cinci locuitori caută să răzvrătească tot satul „umblînd cu duhul libertății în cap”, „răspîndind vorbe despre apropiata venire a lui Magheru”: „Ion Vătășescu, Dumitru Băban, Nicolae Horațiu și Dumitru Căluianu, toți din

36. Idem, *Fond Prefectura plășii Drăgășani*, dos. 13/1859.

37. Idem, *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dos. 29/1853, f. 32.

38. *Ibidem*, dos. 69/1853, f. 7.

39. C. Tamaș, P. Bordașu, S. Purece, Horia Nestorescu-Bălcești, *Revoluția de la 1848 în județul Vilcea*, Bălcești pe Topolog, 1978, p. 333—337.

acest sat care umblind printre locuitori cu intrigă și cu fapte necuvincioase și deșarte cugetări, tulburind liniștea locuitorilor, zicându-le să se împotrivească dimpreună cu pomeniții la poruncile stăpînirii⁴⁰.

Tot într-un fel asemănător se manifestau cîteva zile mai tirziu (11 aprilie 1849) și locuitorii satului Gănești din plasa Oltețul de Jos: „Apoi ne-au început a ne ocări și el fiind numai singur ne-a înjurat, apoi după ce au venit cei trei de mai sus, s-au pus și ne-au bătut pã mîine și pã aleși și pã logofăt zicînd că noi am pitulat poruncile Magherului, dar vine el Magheru pe noi⁴¹.

În plus de acestea apar în anii 1849—1850 frecvente dosiri de armament și muniții⁴². Astfel în februarie 1850 la cinci sãteni din Mădulari erau descoperite asemenea „lucruri interzise“ cãci aceștia „...nu s-au asemănat poruncilor stăpînirii, ci le-au ținut pînã astãzi ascunse care prin trainice mijloace dovedindu-se...“⁴³.

Trebuie arãtat în mod clar cã nu numai clãcașii se manifestau împotriva împilãrilor și exploatařii în județul Vilcea acolo unde proprietatea moștorească era preponderentã. Prin multe documente se exemplificã și lupta pãturii de țãrani liberi pentru pãstrarea drepturilor ce le aveau pentru înlãturarea abuzurilor și încercãrile de a fi trecuți în rîndul clãcașilor. Un exemplu în acest sens îl constituie ciocnirile ce au avut loc între obștea moșnenilor din Olãnești și proprietarii, sau urmașii familiei Olãnescu cu care se aflau vecini. În special dupã 1830, pe valea Tisei și a riului Olãnești sînt descoperite noi izvoare cu ape minerale care încep a fi din ce în ce mai cãutate pentru valorile lor curative. Așezate fiind de o parte și de alta a riului atît pe proprietatea moșnenilor, cît și pe cele ale boierilor Olãnești, se ajunge la înțelegerea cã aceste resurse naturale sã fie folosite în devãlmășie. Alexandru Ruzinski, ginerele lui Toma Olãnescu trece la exploatarea pe scarã mare a acestor izvoare nețînînd cont de vechile înțelegeri. Acest lucru declanșează un puternic conflict ce devenea acut în 1850 și se continua pînã în 1856 cînd administrația hotãra refacerea vechilor hotãrnicii.

Iatã cum prezenta la 9 august 1850 raportul lui Costache Serghiadis, trimisul Departamentului Treburilor din Lãuntru în cercetarea acestui caz.

„În hotarul acestei vecinãtãți este o gîrlã, pã aceastã moșie sunt ape minerale ce lasã din multe izvoare și din vechime au fost îngãduit acestor proprietari a lua asãmãna apã unul de la altul însã cu hîrdãul. Cei de acum urmași al pomenitului Olãnescu și anume, parucicul din oștirea ru-sească Ruzinski ce au acolo un stabiliment de bãi, vrînd sã depãrteze greutãțile acestei luãri de apã dupã moșia vecinilor sãi cu acest ostenitor chip, adicã cu hîrdãul, au fãcut fãrã știrea moșnenilor un zgheab prin care dã o slobodã și repede trecere accei ape de la moșia lor pe a sa⁴⁴. Situația aceasta a fost consideratã de obștea moșnenilor ca o încãlcãre a drepturilor lor, cãci folosirea apelor minerale le aducea venituri importante, ei reacționînd în consecință „...au mers acolo în dimineața de 30 iunie într-un numãr însemnat cu topoare și alte unelte și au dãrîmat atît zgheabul cît

40. Ibidem, p. 337—338.

41. Ibidem, p. 344—345.

42. C. Tamaș, *Anul 1848 în Vilcea*, în *Studia et Acta Musei Nicolae Bãlcescu, Bãlcești pe Topolog*, 1972.

43. Arh. Stat. Vilcea, *Fond Prefectura ind. Vilcea*, dos. 13/1853, f. 3.

și puntea, iar D. Ruzinski jeluindu-se la Cîrmuirea județului pentru această silnică urmare a numiților și Cîrmuirea cercetînd pricina atît la fața locului cît și în rezidența județului prin chemarea de față a tuturor prigonitorilor și dovedind că pe cît moșnenii au avut drept să ceară desființarea zgheabului și a puntei făcută fără știrea lor, cu atît însă au și greșit căci n-au reclamat aceasta la competența dregătorie, ci au îndrăznit să o săvîrșească ei singuri prin mijlocul pomenit, cu care au spăimîntat și pă pătimășii cei aflați la stabilimentul d. Parucio pentru întrebuințarea apelor. D. Cîrmuitor au osîndit pã acci moșneni și prin rezoluția sa de la 6 iulie au hotărît ca doi dintr-înșii să se aresteze fiind privilegiați, iar șase să se bată chiar acolo cu cite 15 toicge la spate⁴⁴. Deși comisarul Departamentului le dă dreptate locuitorilor moșneni din Olănești, ei după cum am văzut au fost pedepsiți de organele administrative județene.

Ca „o pricină ivită și neașteptată“ cataloga egumenul mănăstirii Hurez, Ioanichie, la 2 decembrie 1853 deseale acțiuni ostile ale țaranilor de pe moșia Foleștii de Jos. Acestea după părerea sa se datorau unui clăcaș anume Stamate Budurescu a cărui strămutare era solicitată căci proprietatea „în nici într-un chip nu poate să mai primească la sine un astfel de om cu să privește ca unealtă de intrigi în tot satul“⁴⁵.

Cu toate încercările egumenului, solidaritatea satului și îndărătnicia pîrîului nu l-au clintit din loc pe acest curajos clăcaș. Atitudinea sa l-a făcut cunoscut în tot județul, fapt ce a condus în 1857 la alegerea sa ca deputat al clăcașilor vilceni în divanul Ad-Hoc al Țării Românești⁴⁶.

În același an 1853 într-o altă parte a județului în satul Străchinești era constatată o revoltă locală condusă de Constantin Serdeanu, dorobanț din satul vecin Tereuța. La 14 mai acesta înarmat cu o sabie însoțit de soție, toate rudele și mai mulți locuitori din sat înarmați cu ciomege au mers la conacul din Străchinești al proprietarului Ioan Străchinescu pe care l-au necinstit „cu feburimi de vorbe și l-au lovit“. Împotriva lor ocîrmuirea județului cerea Subocîrmuirii plășii Oltețul de Sus să se ia măsuri severe⁴⁷.

Într-un raport datat 19 februarie 1854, dorobanțul Mihail Purcel făcea cunoscut că locuitorii satului Vaideeni s-au împotrivit la incitarea lui Ivan Handulescu să plătească datoriile ce le aveau către proprietarul moșiei și fisc. „Dar au început să mă necinstească înjurîndu-mă de femei și pîrîinți, scoțînd vorbe proaste și pentru dumneavoastră i de d. arendaș cum și pã depotați zicînd că nu vrea să fie el de nimic, făcînd alarmă destul de mare cu care nu numai că au atacat poruncile stăpînirii, pã dv. ajutor, dar cu vorbele sale cele proaste și larma făcută au dus la îndărătnicire și nesupunere și pã cellalți datornici săteni“⁴⁸.

Asemeni împotriviri și amenințări au fost adresate în 1854 de mai multe ori și egumenului schitului Slătioarele drept pentru care în urma cererilor și dovezilor înalinate Ocîrmuirii i se dă voie „sã ție o pereche de arme pentru apărarea de făcătorii de rele“⁴⁹.

44. *Ibidem*, dos. 20/1855, f. 136.

45. *Ibidem*, dos. 69/1853, f. 73.

46. S. Purece, *Județul Vilcea și Unirea din 1859*, în: „Buridava“, vol. 3, Rm. Vilcea, p. 109.

47. Arh. Stat Vilcea, Fond Prefectura jud. Vilcea, dos. 5/1853, f. 103.

48. *Ibidem*, dos. 22/1854, f. 86.

49. *Ibidem*, dos. 1/1854, f. 12.

Se pare că în acest an situația generală a satelor vilcene devenea tot mai mult îndreptată spre revoltă și nesupunere. Pe deoparte pentru că se vedea că rezultatele sperate de la legiunile din 1851 nu-și vor mai face apariția, iar mai apoi pentru că retragerea trupelor rusești din Principatele Române dădeau o mai mare siguranță celor ce se opuneau exploatații. În fapt la 19 aprilie 1851, Departamentul Treburilor din Lăuntru cerea Ocîrmuirii județului Vilcea să ia măsuri pentru ca locuitorii să nu fie atrași în tulburări declanșate eventual de foștii revoluționari de la 1818⁵⁰. Se avea în vedere eventuala revoluționalizare a acestei provincii românești după cum își propuseseră emigranții români. De nenumărate ori proprietari și arendași făceau front comun împotriva acțiunilor de luptă ale țăranilor. Astfel Barbu Pirilănu cerea la 16 aprilie 1854 Subocîrmuirii plășii Oltețului de Jos să ia măsuri împotriva locuitorilor din satele Mărgineni și Rusănești care au călcat și distrus o mare parte din pădurea moșiei Gănești, aparținând lui Ion Costandice Tetoianu⁵¹.

Deosebit de vehemenți au fost în vara anului următor țăranii din satul Zătreani de Jos care după cum se consemna într-un raport „după venirea la 3 iunie în sat a subocîrmuitorului împreună cu proprietarul Ștefan Dobrescu pentru perceperea banilor chirii de la clăcași, aceștia s-au ridicat cu toții și după plecarea subadministratoarei au început cu vorbe de ocară să atace pe proprietar și familia sa, precum și pe deputații satului⁵². Unul dintre cei revoltați Ghiță Mercănescu a spus atunci că „o să-i mănince carnea proprietarului, dacă va mai intra satul Zătreani de Jos în curtea caselor Dobrescului⁵³”.

Tot în acest raport se comunica că sînt necesare măsuri urgente de pază și liniște a sătenilor, căci aceștia au plănuit a ataca conacul cînd proprietarul va pleca la băi împreună cu soția.

În satul Folești, relațiile dintre proprietar și arendași pe deoparte și clăcași pe de altă s-au înrăutățit continuu după 1853. Aici la 24 ianuarie 1857, întreaga populație a satului se ridică împotriva arendașului moșiei la incitarea lui Ionuță Prodescu. Dorobanții Subocîrmuirii au încercat să-l aresteze dar a avut loc o ciocnire între săteni și organele de ordine, care „s-au retras pentru a nu da ocazie unei acțiuni mai mari⁵⁴”. Tot nemulțumirile generate de abuzuri și starea economică grea i-a determinat pe locuitorii satelor Romanesti și Sinești să se îndrepte la 13 iunie 1857 spre curtea lui Ioan Străchinescu, proprietarul moșiei pe care l-au bătut crunt cu ciomegele⁵⁵. Acest fapt a deschis la Tribunalul județului Vilcea un lung proces penal. Tot în arhiva Tribunalului jud. Vilcea se păstrează din același an (1857) câteva dosare ce atestă acțiuni mai mult sau mai puțin violente ale locuitorilor satelor vilcene împotriva proprietarilor și arendașilor. Astfel Gheorghe Ion Pietreanu și alți trei consăteni din Pietrari l-au bătut pe boierul de neam Ion Cismaru⁵⁶. Preda Șoimulescu era cerșetor pentru atacul săvîrșit asupra subocîrmuitorului plășii Oltețului de

50. *Ibidem*, dos. 88/1854, f. 12.

51. *Idem*, Fond Pretura plășii Bălcești, dos. 4/1855, f. 81.

52. *Ibidem*, f. 163.

53. *Idem*, Fond Prefectura jud. Vilcea, dos. 32/1857, f. 9-10.

54. Arb. Slat. Vilcea, Fond Tribunalul jud. Vilcea, dos. 344/1857, f. 3-4.

55. *Ibidem*, dos. 258/1857.

Jos⁵⁰, iar Ilie Gheorghe din Bogdănești era condamnat pentru „vorbele amenințătoare” adresate deputaților satului⁵¹.

Tot Ioan Străchinescu, proprietarul moșiei Străchinești, era la 28 octombrie 1858 ținta atacurilor lui Constantin Verdeș și a rudelor sale, clăcași pe moșie. Documentele consemnează că „astăzi la 28 ale acestei luni fiind de d. d. Ioan Străchinescu spus că găsi niște porci în pădure ai lui Constantin Verdeș și vrînd ca să-i ducă la un deputat, pomenitul Verdeș eșindu-i înainte cu securea nu numai că i-au luat porcii din mină și i-au dat și cu securea în cap și pă trup cum se vede semnele și vărsarea de sînge rupîndu-i și hainele și de nu se întîmpla să sărîm unul dintre deputați anume Ion Ungureanu putea să-l omoare fiind sărît cu toată familia sa”⁵².

Aceste cîteva manifestări alese din nolanul de fapte și documente considerăm că pot creiona starea de fapt din satele vilcene în special și din țară în general în perioada ce a premers realizarea Unirii din 1859. Acțiunile de propagandă pentru desemnarea deputaților în Divanurile Ad-Hoc s-au împlinit foarte strîns cu acțiunile revendicative ale țăranilor. Întrevederea unor noi schimbări în configurația politică a Principatelor române, făcea ca masele de țărani să fie foarte atente la toate aceste schimbări. Activitatea Partidelor Naționale din Moldova dar și din Țara Românească era susținută de cei mulți și obidiți, cu atât mai mult cu cît pentru prima dată clăcașii căpătau posibilitatea de a se exprima în ceea ce priveau interesele ambelor principate ale tuturor românilor.

În județul Vilcea mulți dintre locuitorii satelor aderau la programele și proclamațiile unioniste depunîndu-și semnăturile pe acestea în semn de aprobare. Documentele păstrează două asemenea acțiuni. În primul rînd cea declanșată de Nicolae Rusu, proprietar din plasa Olteșul de Jos, care a determinat pe locuitorii și deputații satelor Cîrlogani și Lăcusteni să semneze niște proclamații, care la cercetările făcute de autorități au fost ascunse la Cruiova⁵³. Acest Nicolae Rusu a fost atunci în 1857 socotit răzvrătit, iar locuitorii aspru pedepsiți de autorități.

O situație similară se întîmplă și în satele plășii Otăsău unde acționa un unionist convins Vasile Bonciu, fratele lui Manole Bonciu care la 1848, în țebăra de la Troianu comanda unul din batalioanele de panduri recrutați din județul Vilcea. El reușește să adune un număr foarte mare de semnături de la sătenii din amintita plasă pe o „proclamație a așa zisei Partide Naționale”⁵⁴.

Alegerile de deputați clăcași pentru Divanul Ad-hoc în județul Vilcea desemnau pe cel mai radical dintre aceștia Stamate Budurescu din Folești. El era ales la 10 septembrie 1857 de către delegații clăcașilor din plaiul Horezu, împreună cu : Pătru Diaconu din Milostea ca alegători direcți, iar la 15 septembrie la Rm. Vilcea era desemnat ca deputat al clăcașilor vilcenii⁵⁵. În această calitate îl găsim pe Stamate Budurescu participînd la activitatea Divanului, iar la încheierea lucrărilor acestuia, își

50. *Ibidem*, dos. 331/1857.

51. *Ibidem*, dos. 402/1857.

52. *Ibidem*, dos. 484/1858, f. 2.

53. *Idem*, *Fond Pretura plășii Bălcești*, dos. 15/1857, f. 13—16.

54. S. Purece, *Județul Vilcea și Unirea din 1859*, în : „Buridava”, III, Rm. Vilcea, p. 109.

55. *Ibidem*.

va pune semnătura în josul protocolului în patru puncte ce impunea marilor puteri garanțe voința de unitate a românilor. În afară de toate acestea, respectându-și clasa din care făcea parte deputatul vilcean semna alături de Mircea Mălăieșu și alți treisprezece deputați clăcași, jalba deputaților țărani redactată de Constantin Tănase la 7 decembrie 1857 în care se arăta „aceștii onorabile adunări amara suferință și statornică hotărâre a noastră în tristește împrejurări de astăzi ale scumpei și nenorocitei noastre patrii a tuturor”⁶².

Enumerând legiurile nedrepte, deputații clăcași își rezervau dreptul ca în viitoarea Adunare Națională să prezinte punctul lor de vedere „să dăm pe față toate greutățile la care legile acum în ființă ne-au împilat” și protestează dinainte dacă nu vor avea și ei reprezentanți în aceasta⁶³.

Fără discuție că realizarea în 1859 a Unirii Principatelor române a dat speranțe deosebite țăranilor în ceea ce privește îmbunătățirea soartei lor. Aceasta se va realiza prin Legea rurală din 1864, dar numai în parte căci, diferențierile sociale se vor accentua.

Totuși până la această dată vor mai avea loc o seamă de frământări din care amintim numai revolta din 1858 a țăranilor de pe moșia Frințești aparținând Mănăstirii Dintr-un Lemn, împotriva arendașului care era maltratat, iar liniștea nu a putut fi stabilită decât cu ajutorul dorobanților⁶⁴. În vara și toamna anului următor, 1859, era incendiată în județul Vilcea produse ce aparțineau proprietarilor și arendașilor din satele Măldărești, Mihăești, Lăpușata, Berbești și altele⁶⁵.

Totdeauna arată că în cei zece ani ce au urmat Revoluției de la 1848, starea satului românesc în general și a celui vilcean în special era deosebit de grea. Frământările din lumea celor mulți și obidiți ce trădeau pe ogoare, anunțau prefaceri importante, le cereau ca pe o necesitate stringentă. Această stare de fapt demonstra apariția decalajului dintre nivelul de dezvoltare a relațiilor de producție față de forțele de producție în agricultură. Necesitatea unei acțiuni radicale care să refacă echilibrul era clară. Putem spune în acest sens că actul de dreptate socială din 1864 își are rădăcini adânci, sociale, economice și politice în oricare colț al țării.

LA LUTTE DE LA PAYSANNERIE DE VILCEA POUR JUSTICE SOCIALE DANS LA DÉCENNIE QUI A PRÉCÈDE L'UNION DES PRINCIPAUTÉS

RÉSUMÉ

La Révolution de 1848 de Principautés Roumaines a déclenché et a soutenu dans tout l'espace habité par les Roumains, des mouvements réformateurs, qui ont beaucoup influencé toute la période qui a suivi la répression de cette révolution grâce à l'intervention étrangère.

La Révolution est la manifestation de la volonté de la nation roumaine de transformer la société. Par des mémoires, par le refus d'accomplir les tâches envers l'État et envers les propriétaires, par leur révolte, la paysannerie de Vilcea a tenu en éveil l'idée de la lutte pour une vie toujours meilleure.

62. Documente privind Unirea Principatelor, vol. I, București, 1961, p. 638-639, doc. 813.

63. *Ibidem*.

64. P. Bordașu, Pământ și săteni în deceniul premergător aplicării Legii Rurale din 1864 în județul Vilcea, în vol. „Căminele Bălcescu”, Bălcești pe Topolog, 1979, p. 188-189.

65. *Ibidem*.

DUMITRU ANDRONIE

MANIFESTĂRI ALE ȚĂRĂNIMII VILCENE ÎN ANUL RĂSCOALEI DIN 1888

★

Secolul al XIX-lea a adus profunde modificări în viața țaranului român. În primul rând reforma agrară din 1864, iar mai apoi legile ce reglementau raporturile dintre lucrătorii din agricultură și arendași sau proprietari pe de

o parte, precum și stat pe de alta, care au schimbat lumea satului, facilitând tot mai mult pătrunderea capitalismului în agricultura românească. Ultimele decenii ale secolului trecut sînt semnificative în acest sens, acum așezîndu-se contradicțiile între diverse pături ale țărănimii, constatîndu-se o creștere numerică a țărănilor săraci și o tot mai accentuată dezvoltare a chiaburimii. Transformările acestea, datorită cărora va avea de suferit în special țărănimea săracă, au creat numeroase situații de conflict care au culminat cu răscoalele din 1888 și 1907.

Frământările țărănești de pe tot cuprinsul țării, desfășurate în întreaga perioadă 1878—1887, au condus la declanșarea primei mari ridicări a satelor în plină epocă modernă.

Răscoala de la 1888 ne apare ca un moment deosebit de acțiune revoluționară și demonstrează că țărănimea, după ce a participat ca forță principală la dobîndirea independenței de stat, și-a amplificat lupta împotriva oricărei nedreptăți, fie de ordin economic, fie politic. Începutul răscoalei este marcat la 20 martie, cînd țaranii de la Urziceni s-au ridicat împotriva autorităților de stat locale. Mișcarea a cuprins cu repeziciune localitățile din județele Ialomița, Ilfov, pentru ca apoi să se întindă în celelalte județe ale Munteniei, în Oltenia și Moldova¹. Răscoala se manifestă violent și în multe localități din Oltenia, cu precădere în județele Olt și Dolj. Integrat în acest cadru general, județul Vilcea nu rămîne în afara acțiunilor revendicative ale țărănimii. În multe sate se face simțită o stare de agitație permanentă, sînt cunoscute încercări de răscoale. Circulara Ministerului de Interne, adresată la 6 mai 1888 Prefecturii Vilcea, consemna știrile primite de la comandanții detașați cu trupele în satele vilcene: „pe la unele locuri s-au dat alarma de către primari, arendași, sau îngrijitorii moșilor, că țaranii de prin aceste locuri ar voi să se răscoale”². Aici, se manifesta tot mai pregnant lupta proprietarilor mici și mijlocii pentru

1. C. Corbu, *Răscoala țărănilor de la 1888*, București, 1978, p. 151—152.

2. Arh. Stat. Vilcea, *Fond Prefectura județului Vilcea*, dos. 37/1888, f. 18.

apărarea proprietăților ce le dețin împotriva tendințelor hrăpărețe ale moșierilor, arendașilor și chibaburilor susținuți de unii reprezentanți ai administrației locale. Manifestările truditelor de pe ogoarele Vlceii, conflictele care au dominat anii premergători răscoalei, erau generate de abuzurile săvârșite în aplicarea reformei agrare din 1864. În județul Vlcea, pe baza acestei legi, au fost împroprietățiți 14 594 de clăcași cu 42 218,6036 ha de pământ³; în schimb mulți țărani au primit pământ puțin și neproductiv. Trebuie menționat că anumiți săteni, deși aveau dreptul la împroprietățire pe baza legii, datorită tergiversărilor provocate de proprietari și administrație, nu au intrat în posesia loturilor cuvenite nici după 20 de ani. Locuitorii comunei Tomșani, în plângerea adresată Prefecturii Vlcea, arătau că moșia pe care au fost împroprietățiți în 1864 „nu a fost împărțită nici în 1884, deși răscumpărarea clăcii au plătit-o toți deopotrivă”⁴. Au fost și situații când țărani împroprietățiți au pierdut ulterior pământul, iar alții abia puteau să-l păstreze din cauza lipsei de capital bănesc, care făcea aproape imposibilă răscumpărarea terenurilor primite.

Prefectul județului Vlcea consemna în ianuarie 1881, o altă cauză a pierderii pământului de către clăcași: „cu ocazia inspecțiilor ce am făcut în județ am întâmpinat diferite cereri din partea moștenitorilor foștilor clăcași, ale căror pământuri li s-au însușit de comune, pe motiv că n-au avut mijloace să plătească despăgubirea clăcii”⁵.

Legile de vânzare de loturi de pământ la săteni, adoptate de guvernanti în anii 1881, 1884 și 1886 nu au asigurat necesarul de pământ țăranilor. Dintr-o statistică întocmită de Ministerul domeniilor la 26 noiembrie 1888, reiese că în județul Vlcea existau 2 913 țărani fără pământ sau cu pământ puțin,⁶ iar în Olt și Dolj ei depășeau cu mult cifra de 10 000.

O altă categorie a deținătorilor de pământ bine reprezentată și în județul Vlcea este a moșnenilor. Încă de la 1 722 moșnenii reprezentau 55,5% din numărul proprietarilor. Schimbările petrecute în decurs de două secole, defavorabile proprietății colective a moșnenilor, au condus la diminuarea acestui procent, statisticile consemnând la 1912 în satele vlcene 46,9% moșneni din rindurile proprietarilor⁷. Deși structura satului vlcean cunoaște modificări, mica proprietate era preponderentă la sfârșitul secolului trecut: 73,4% proprietate mică; 20,35% proprietate mijlocie și 6,25% marea proprietate⁸. Este evident că factorul proprietate așa cum se prezintă, a influențat decisiv atitudinea țăranilor vlceeni în anul 1888. Răscoala nu a cunoscut forme violente în satele vlcene, în schimb conflictele dintre țărani și exploatare au amplasat crescând în localități din sudul județului, acolo unde este mai bine reprezentată marea proprietate.

Documentele din arhiva Prefecturii Vlcea, restrânsă ca număr, pun în lumină frământările și neliniștea ce a cuprins lumea satelor vlcene în anul 1888. Cea mai întâlnită formă de manifestare a țăranilor vlceeni, a

3. G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, 1987, p. 131.

4. Arh. Stat. Vlcea, Fond cit., doc. 7/1884, n.p.

5. C. Corbu, op. cit., p. 51.

6. C. Corbu — A. Deac, *Mișcări și frământări țărești în România la sfârșitul secolului al XIX-lea (1889—1900)*, București, 1965, p. 23.

7. H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmășe românești*, vol. I, București, 1938, p. 34, 43.

8. ***, 1907 în *Județul Vlcea*, Bălcești pe Topolog, 1974, p. XV.

fost cea petiționară. Plîngerile adresate de săteni, autorităților județene, dezvăluie condițiile grele de muncă instaurate prin legea învoielilor agricole, povara dărilor fiscale, lipsurile materiale, precum și abuzurile celor bogați. Astfel, locuitorii comunei Căzănești, în petiția adresată Prefecturii la 22 ianuarie 1888, arătau că sînt lipsiți de porumb⁹, iar 55 locuitori din Tomșani se plîng la 11 mai 1888 : „n-avem aici pămînturi de cultură spre a ne hrăni încitu am ajuns pe drumuri muritori de foame, noi, familiile și copii noștri”¹⁰. Edificatoare este și petiția semnată de 121 țărani din zona Drăgășani în care se relatează : „suferința ce avem din lipsa de pămînt și prigonile insuportabile din partea arendașului, ne face a părăsi comuna și a ne risipi pe lume ca o nație fără nici un căpădi”¹¹. Atît sătenii din Tomșani, cît și cei drăgășeneni solicitau autorităților să intre în posesia unor loturi de pămînt în baza legii vinzării bunurilor statului din 1881, 1884 și 1886.

Neajunsurile pe care le îndură masele țărănești din județul Vilcea, nu se reduc exclusiv la lipsa de pămînt. Pe lîngă repartizarea nedreaptă a impozitelor, se adaugă și corupția a numeroși funcționari de stat — percepitori și alți slujbași setoși de înavuțire care fac viața sătenilor tot mai grea.

În martie 1888, țăranii din comuna Tetolu denunțau ajutorul de primar pentru că „a deturnat banii din prestațiile comunale și a bătut crunt mai mulți săteni”¹². Locuitorii din comuna Șirineasa, în petiția adresată prefectului prezintă abuzurile percepătorului : „deși am achitat rămășițele fiscale, ne vedem urmăriți de domnul percepător pentru a ni se lua averile și a ne lăsa copii pe drumuri”¹³.

Izvorul celor mai frecvente agitații și ascuțite conflicte îl reprezintă regimul învoielilor agricole. Proprietarii și îndeosebi arendașii s-au dovedit destul de inventivi în aservirea muncii celor obidiți. Deși modificată în anul 1882, legea învoielilor agricole rămînea pe mai departe un instrument de exploatare a țăranimii, clauzele sale fiind întotdeauna baza unor abuzuri ce au îngreunat starea satului românesc. Iată de exemplu, obligațiile impuse de arendașul Filip Bunescu țăranilor din comuna Bunești, întruniți în localul primăriei la 10 aprilie 1888 pentru a li se învoi vitele la pășunat. Dacă în alți ani, se arată în plîngerea locuitorilor adresată Prefecturii, pentru fiecare cap de vită învoită, țăranul trebuia să lucreze trei zile pe moșia proprietarului, să-i dea doi poi de găină și pe deasupra încă două zile de lucru de fiecare casă. la acea dată arendașul le cerea „îndoit pentru învoirea vitelor”. Refuzînd pretențiile arendașului și răspunzînd amenințărilor, sătenii reacționează imediat și unitar „s-au făcut stol și au venit să facă o zarvă”, fiind cu greu liniștiți¹⁴. În comunele Muereasca de Sus și Muereasca de Jos, țăranii se împotrivesc arendașului Avram Făcăianu refuzînd a-i „bate porumbul”. În petiția adresată Prefecturii Vilcea, la 14 aprilie 1888, el relatea : „stau cu porumbul ne-bătut și care sînt expus la pagubi însemnate. De aceia vin respectos d-le

9. Arh. Stat. Vilcea, *Fond cit.*, dos., 46/1888, f. 1—2.

10. *Ibidem*, dos. 36/1888, f. 61—62.

11. *Ibidem*, f. 43—44.

12. *Ibidem*, dos. 20/1888, n.p.

13. *Ibidem*.

14. *Ibidem*, dos. 6/1888, f. 2—2 v.

prefect și vă rog să binevoiți a dispune ca ori să vie să-și achite datoria fiecare locuitor după lista dată d-lui primar, sau prin muncă, sau să răspundă banii după angajamentele ce are cu mine față cu contractele agricole¹⁵. De asemenea el afirmă că nesupunerea colectivă a țăranilor este sprijinită de primarii și notarii locali. Mult mai violent reacționează împotriva pretențiilor abuzive, sătenii comunei Laloșu. Arendașul moșiei din localitate informa la 15 iunie 1888 prefectul județului : „locuitorii comunei Laloșu se opun a-m da dișmă din poganele arate cu griu pe anul curent spuindu-m franc în ochi că, vor vărsa sînge și nu se vor lăsa să o dișmuiesc¹⁶. În acest caz a fost necesară prezența, la fața locului, a subprefectului plășii Olt — Oltețu, care îi forțază pe țăranii cu ajutorul jandarmilor să execute învoielile încheiate.

La 8 august, mult după ce răscoala a fost înăbușită, C. Dăneșcu arendașul moșiei Otetelișu reclama atitudinea agresivă a țăranilor : „locuitorii din Bătășani îmi mîncă moșia fără îndeplinirea angajamentelor (...), îndemnați de oameni care au ne doresc binele, după ce mi-au secerat griul cu streini, mi-a băgat vitele, mi le-a prădat (...), au sărit, m-au bătut cu ajutorul oamenilor care-îi lucrau la treierat¹⁷. În continuare spune că „săptămîna trecută la Bătășani, Nicolae Ionescu a avut întrunire de săteni și profesori rurali, în scopul, se înțelege de revoltă¹⁸. Această atmosferă conflictuală este surprinsă și în procesul verbal întocmit de subprefectul plășii Ocolu-Otăsău, Grigore Vlădescu, care s-a deplasat în baza ordinului dat de prefect la Bătășani¹⁹. Refuzul țăranilor de a încheia învoiele agricole, nerespectarea clauzelor înscrise în contracte, încălcarea de moșii cu vitele și plugul se soldează cu mari pagube pentru proprietari și arendași.

În această perioadă plină de frământări, țăranii s-au bucurat de sprijinul muncitorimii și intelectualității, ale căror interese aveau același țel, lichidarea exploatării și făurirea unei societăți bazate pe libertate și dreptate socială. Nu de puține ori și autoritățile din județul Vlcea, alarmate de cele întîmplate, dau ordine subprefecților să ia măsuri aspre împotriva celor ce „răzvrătesc populația²⁰.

Printr-un ordin din 16 noiembrie 1888, Ministerul de interne atrăgea atenția prefectului județului Vlcea : „Sînt informat că prin multe locuri locuitorii, induși în eroare prin zvonuri rău voitoare, nu au făcut învoiele și prin consecință nu au putut face semănăturile obișnuite de toamnă (...). Cei care îi îndeamnă să nu facă semănăturile sînt numai niște rău voitori care caută a-i induce în eroare și fatalmente a-i ruina²¹. Este evident că autoritățile considerau drept vinovate de această stare de lucruri elementele muncitorești, intelectualii care ar îndemna țăranii să se ridice la

15. Ibidem, f. 7.

16. Ibidem, f. 17.

17. Ibidem, f. 23.

18. Ibidem, f. 29—30.

19. Ibidem, dos. 27/1888, f. 30.

20. Ibidem, dos. 6/1888, f. 37—38.

luptă, să lovească în interesele claselor stăpânitoare. Dar nu acei „răzvrătiți” purtau vina pentru ridicarea satelor, ci exploatarea nemiloasă, lipsa de pământ și condițiile grele de viață simțite zi de zi de truditorii ogoarelor.

Intellectualitatea din satele vilcene a ajutat țărănimii să înțeleagă mai bine unele aspecte ale propagandei politice (demagogice) promovată și desfășurată de clasele exploatare. Astfel, în ziarul „Muncitorul” din 14 ianuarie 1888 — înainte de a începe răscoala — se relatează că un învățător din comuna Călina, județul Vilcea a dat publicității o chemare adresată țăranilor și intelectualității satelor în care le cerea să lupte pentru alegerea de deputați favorabili drepturilor țăranimii²¹.

Încă de la începutul răscoalei aceste componente ale societății românești devin solidare, lupta țăranimii găsim și sprijinul și răsunetul cuvenit în campania de presă, în manifestele răspândite, prin susținerea acestor cauze în cadrul unor întruniri sau chiar prin acțiuni directe de sprijin a răsculaților. Zdruncinat de forța răscoalei guvernul a căutat să folosească această solidarizare a celor exploatați în favoarea sa, atribuind răscoalei nu cauzele reale de secole, ci faptul că „persoane rău voitoare invită pe locuitori din unele sate la răzvrătiri sub diverse arătări mincinoase”²². În același context și autoritățile județului Vilcea puneau revoltele țăranilor, numărul mare de plângeri, pe seama intervenției unor „indivizi fără căpâfii” ce cutureleră satele „sub pretexte altele decât a-i îndemna la îndeplinirea datoriilor”²³.

Pentru a liniști masele de țărani ce au udat pământul străbun nu numai cu sudoare ci și cu sînge, clasele guvernante acceptă acordarea unui minim de reforme. Se modifică sistemul de învoielii agricole, iar pentru a potoli într-o mică măsură ce-i drept, setea de pământ a țaranului român, se decreta în 1889 legea vinzării bunurilor statului. Lipsa de capital bănesc însă, în special în gospodăriile mici și mijlocii, a făcut ca această reglementare să devină nerealizabilă pentru majoritatea truditorilor de pe ogoare, cumpărarea bunurilor statului devenind privilegiul celor cu posibilități financiare, creîndu-se un decalaj și mai mare în lumea satului unde se instalează tot mai ferm relațiile capitaliste de producție. Nerezolvarea problemei țăărănești, factor de prim ordin într-o economie preponderent agrară, a făcut ca răscoala de la 1888 să fie urmată curînd de alte momente de luptă consemnate de cronică anilor 1889, 1892, 1894, 1899, 1900, 1904, 1906, culminînd cu sîngerosul an 1907²⁴.

Frământările țăărănești din primăvară, dar și întreg cursul anului 1888 au avut un caracter general, manifestîndu-se sub diverse forme, creînd o stare de neîntreruptă încordare în mediul rural, cu răsfrîngerii deosebite în toate laturile vieții sociale, economice și politice din România.

21. C. Corbu, *Răscoala țăranilor de la 1888*, București, 1978, p. 111.

22. Gh. Matei, *Clăburile socialiste la sate*, București, 1968, p. 43—44.

23. Arh. Stat. Vilcea, *Fond. cit.*, dos. 6/1888, f. 11, 23, 37, 38, etc.

24. C. Corbu, *op. cit.*, p. 221.

MANIFESTATIONS DES PAYSANS
DE VILCEA DANS L'ANNÉE
DE LA RÉVOLTE DE 1888

RÉSUMÉ

Ayant comme point de départ une riche information, l'auteur présente la contribution de paysans de Vilcea, en 1888, à la révolte paysanne qui, par sa force, a prévenu le régime (de bourgeois et des grands propriétaires fonciers) sur l'incendie social qui allait éclater deux décennies plus tard.

Le problème paysan n'a pas été résolu (facteur très important dans une économie où l'agronomie l'emporte sur les autres branches). La révolte de 1888 marque le début d'une série de grandes insurrections paysannes.

VIORICA STAICU

„JURNALUL SPRE FOLOSIRE A BĂILOR
ALECSANDRIISCHI DIN L(E)ATU 1850“

★

Străveche așezare de cultură românească, Olăneștiul a intrat în conștiința istorică a poporului român prin izvoarele sale cu apă tămăduitoare, prin pitorescul formelor de relief, și nu în ultimul rând, prin vitalitatea vrednicilor locuitori de aici. Clima plăcută, vegetația abundentă și forța miraculoasă a izvoarelor a atras încă din evul mediu pe cei înstăriți pentru a se tămădui de boli. Interesul pentru compoziția apelor minerale și efectul lor terapeutic l-au atras pe medicul Karl Frederick Siller din armata imperială țaristă, încă din anul 1830, să cerceteze compoziția minerală a izvoarelor de aici, rezultatele fiind publicate într-o broșură editată la Hanovra¹.

Văzînd în bogăția apelor o sursă de îmbogățire, clucerul Toma Olănescu, spirit întreprinzător construiește „nameștiile” cu camere de locuit și băi pentru tratament. În vederea lărgirii întreprinderii, Toma Olănescu îl cheamă în 1837 pe dr. Ștefan Episcopescu să facă noi cercetări², care entuziasmat de rezultatele obținute, le recomandă tuturor celor bolnavi, într-o lucrare editată în același an³.

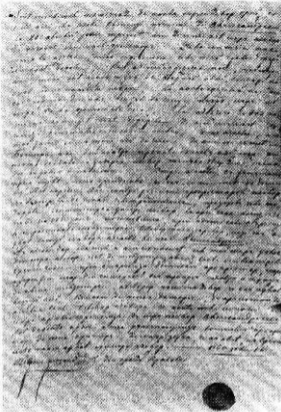
Toma Olănescu și unchiul său Grigore Otetelișanu încep construirea unui stabiliment cu toate cele necesare pentru aducțiunea apelor, cade pentru băi și altele. Despre activitatea acestor ctitori se păstrează numeroase informații, care cu toate eforturile materiale făcute nu au reușit să le transforme într-o afacere rentabilă. Cel ce va transforma stabilimentul băilor de la Olănești într-o întreprindere rentabilă, căutată de suferinzii din întreaga țară, a fost parucicul (locotenent în armata țaristă — n.a.) Alexandru Rujiński venit în țară în 1818 cu armatele țariste de ocupație, care se căsătorește cu Masinca, fiica clucerului Toma Olănescu.

Rămăs în țară după înfrîngerea revoluției pașoptiste Alexandru Rujiński transformă Băile Olănești, (numite acum Alecsandriiski sau Alecsandrevski după numele său) într-un stabiliment prosper, mult căutat de cei bolnavi.

1. Dr. V. Gomoiu „Repertoriu de medici, farmaciști, veterinari din ținuturile românești”, vol. I, Brăila, 1938, p. 401—402; C. J. K. Siller, *Die Mineralquellen der Valachei*, în: „Archiv des Apothekervereines”, Band — XXII, Hannover, 1840, p. 1—24.

2. *** *Stațiunea balneară și climatică Olănești*, Vilcea, fără loc, 1907, p. 7.

3. Ștefan V. Episcopescu „Apele metalice ale României Mari, Buzău, 1837.

Nu vom face o analiză exhaustivă a istoricului Băilor Olănești, ci vom prezenta un manuscris existent în colecțiile Muzeului județean Vâlcea — „Jurnalul spre folosire băilor Alecsandriiski din I(e)latu 1850”⁴³. Dosarul cuprinde 16 file, cu dimensiunea de 35/22 cm, hirtia este simplă de culoare vernil, cu un număr de 8 file nescrise, scris cu caracter de tranziție, cu cerneală de culoare neagră. Jurnalul cu informații autografe pe care îl prezentăm aduce informații noi referitoare la istoricul acestor melea-guri și asupra locului pe care stațiunea Olănești îl deține în istoria modernă a României.

(1) Supt iscălitu pătimaș de boala trișilor orbi, sosind aici la Băile Olănești numite și Alecsandreski la 20 ale lui iunie trecut, am și început cura băilor de pucioasă în chipul următor: De la întâia baie la a zecea, mi-au pricinuit cele mai grele dureri în toate oasele, la a cincisprezecea baie băutura api(i) mi-au dat afară un fel de vicim albi subțiri ca acul și cu capetele negre, la a optsprezecea baie mi s-au pornit prin nas un fel de sînge negru, care au curs la o jumătate oca. La a douăzeci și două baie mi s-au liniștit toate durerile și am început să simți sănătatea în oasele mele. După aceasta am mai făcut încă trei băi de ciliie și am încetat. Băutura api(i) din peatra crăpată du peste riu, care am băut-o deodată cu facerea băilor pînă la sfîrșit, mi-a adus un folos nenădăjduit. Către acesta să recomandă prea mult buna orînduială ce s-a întocmit de dumnealui pot-parucie Alexandru Ruzinski proprietarul băilor, înlesnirilor de toate cele trebuincioase, prețurile cele mai moderate, întocmirea faoier(i) băilor la orice ceas vorește cineva ca să le facă, cu un cuvînt prin a dumisale stăruință au tras toată mulțumirea tutulor pasagerilor cîți s-au aflat veniți în vara aceasta la băile Alecsandreski. De aceea, dar ca unul ce am cunoscut cel mai mare folos din cura băilor, cît și mulțumire avînd toate înlesnirile trebuincioase, prin stăruința domnului proprietar, care a jărtfit chiar din interesul sîu propriu pentru a trage deplina mulțumire a tuturor pătimașilor ce s-au aflat veniți aici, cunosc de a mea datorie de a recomanda acestea toate tutulor aceloră ce poate nu le cunosc și care ar avea trebuință de cura băilor Alecsandreski. Și totodată arăt a mea recunoștință domnului proprietar de buna primire și îngrijirea ce au avut pă vremea cîti ne-am aflat în cura băilor.

Petrake Rezeanu din orasul Craiova
(Sigiliu pătrat în ceară roșie).

1850 iulie 16°.

(2) Iesi supt iscălitu, fiind bolnav de un(i) picior(i) la leatu 1850 iunie, am mers la Băile Olănești numite acuz Alecsandreski. Începînd o cură de do(u)ă zăci și doo de zile, care pe fișce zi am făcutu și baie, din care pînă la aceeașă sumă, m-am cunoscut bine, precum a fost mai naiste și al doilea m-am mulțumit și de îngrijirea ce mi-au făcut du(mnealui) do(mnui) proprietaru băilor, cîti și ale înlesniri despre mîncare și sint mulțumit din parte-mi.

Dincă Ioan Gherman(i)

1850 iulie 6°.

(3) Supt iscălitu mă cunoseș dator a mărturisi lucrarea ce mi-au făcut apele minerale la Băile Olănești, numite Alexandreski, în anul 1848 toamna, mi s-au ivit revmatism la mîna stîngă. La anul trecut, 1849 iunie 27 am venit aici și după patru băi mi-au ieșit pe mîni și trup pînă la mijloc blindă ca pojarul și la a 6-lea baie s-au cojit și s-au uscat. La 13 băi eram ceva mai bine, cînd după neștiința mea ca să fiu îmbrăcat cu flanele am răcit și s-au făcut pe mîna aște gîlci supt pele, din care pricină mi se îngreunase mîna și nu puteam purta slobod și mai făcînd pînă la 35 băi am plecat de aici tot cu acele gîlci. La 20 zile după plecarea mea de aici vîzînd că tot pătimesc am pus 20 lipitori pe mîna și după 3 zile sau ridicat un buboi roșu și întîritat, cu dureri mai mari și făcînd cataplasme cu ceapă coaptă și săpun, rachiu, au copt buboiul și spărgînd l-am lucrat cu alifie și scamă, pînă s-au scurs toți gîlci(i) și sau vindecat în jur de 30 zile. Și după aceea am putut lucra (cu) mîna numai la umere mi-au mai rămas puțin dor din care pricină nu mă puteam îmbrăca singur. Acum la 21 iunie viînd aici am făcut 15 băi din apă pucioasă, după care dorul de la umere mi-au mai trecut. Și mai făcînd 13 băi din apa ciliie mă cunosc

4. Muzeul Județean Vâlcea, Fond documentar, inv. nr. 3418.

5. *Ibidem*, f. 2.

6. *Ibidem*, f. 2 v.

lăzăvit de reumatismul ce pătimeam, iar pentru buna îngrijire ce domnul proprietar acestor băi au avut a ne înlesni toate trebuințele îndestulării, datorii mă cunosc a arăta a mea recunoștință către dumnealui.

Athal Cușanase din Craiova

24 iulie 1850⁷

(4) Supt iscălită pătimind de o tuse ce-mi făcea înecăciune din vreme în vreme viind aici la cura băilor minerale, după 10 băi din apă pucioasă ce am făcut mi-au ieșit niște bube pe trup din care au curs venin și până la 20 băi s-au și uscat, iar pe câtă vreme am fost aici de la 2 iulie până la 24 am băut mereu din apa minerală și n-am mai tușit și să de-a dumnezeu să flu tămăduită.

Mândica Lănușu
proprietar din județul Oltu

24 iulie 1850⁸

(5) Supt însemnata pătimind de reumatism așa de rău încît nu puteam nici umbla și viind anul trecut am și început cura băilor de ape minerale. Pînă la opt băi răul a mers tot crescînd, căci nu mai puteam nici să mă mai mișc, nici să pipăi cu mâinile. Pe urmă pînă la patruzeci și una de băi mi-a fost așa de bine încît puteam să mă plimb după plăcere pe văi și pe dealuri. Asemenea și estimp, silită a veni la aceste băi și de niște pecingine ce-mi ieșea în toată luna de două sau trei zile pe gît și blind apă și făcînd și băi, nu numai mai simțit foarte folosită, ci încă am și lepădat de două ori un limbric numit pantlică (sic!), o dată lung de trei coturi și altă dată de două coturi și jumătate.

Slujereasa Marghiloala Căpățîneanca

1850 iulie 29⁹

(6) Pe lângă feluritele boale ce vindecă cu desăvîrșire apele minerale de la Băile Olănești (acum numite Alexandriski), supt însemnatul pătimind de reumatism la ureche, cu umflături în lăuntru, făcînd 12 băi m-am tămăduit de tot, adică din 3 băi au copt pînă la ai 7-lea bucle, au curs și s-au curățit, iar 5 băi le-am făcut pentru mai bună siguranță, toate cu apă de pucioasă. În cursul acestor 12 zile am băut apă minerală cîte 1 1/2 pe zi. Pă lângă calitatea naturală a apelor să recomandează buna petrecere ce găsește cineva aici din enabilitatea proprietarului, înlesnirea facerii(1) băilor, înlesnirea hrăni(1), cu mare ieftinătate, toate acestea să cuvine D(umnezeu) Parucic Ruzinski, iar eu spre semn de desăvîrșită tămăduire și mulțumire dau această.

C. Viespescu

(1) 1850 iulie 29¹⁰

(7) Supt iscălită aflîndu-mă cu patimă cu umflătură și durere la pîntece, din venin sau alt-, am avut durere la amîndouă picioarele și la o mină ce o dobîndisem din răcoala, am venit aici la Băile Olănești, ce sî numesc și Alexandreski și am făcut băi unsprezece zile. Me-au scăzut umflătura de la pîntece, me-au lipsit durerea, precum și durerea de la picior și mină și am plecat cu întreaga sănătate. Spre a mea multă mulțumire am scris și am iscălit într-aceasta.

Pitaru Ștefan) Dobrescu

1850 iulie 27¹¹

7. Ibidem, f. 3.
8. Ibidem, f. 4.
9. Ibidem, f. 4.
10. Ibidem, f. 4 v.

(8) Supt iscălită pătimind de durerea capului de mai multă vreme am venit aici la Băile Olănești, numite Alecsandrine și făcînd cura cu facerea băilor și băutura apei minerale, acum plec cu cea mai mare ușurință de durerea capului și numai din unsprece băi am simțit această întremare, pentru care neputînd tăgădui acest folos îl descriu aici.

Pităreasa Calinca Dobreasca

(1850) iulie 27¹².

(9) Supt iscălită pătimind de durerea unui picior din răceală, la 16 ale acestei luni iulie viînd la Băile Olănești, numite Alecsandrine, am început cura cu facerea băilor și băutura apei minerale, de pucioasă. Acum la 27 ale acești plecînd cu cea mai mare ușurință și întremarea sănătății(i), tăgăduiesc (sic!), dar aceasta spre știința tuturor.

Anica Piscanu

1850 iulie 27¹³.

(10) Supt iscălită viînd la aceste băi ale Olăneștilor, cu soția mea și cu cumnată-mea, cu boala de gălbînare și alte cu de inimă și strecăruine și durere de cap, începînd de la 11 ale acești luni, de iulie, pînă la sfîrșitul ei, de 30, la care și-au aflat îndreptarea ale acestor boale și mulțumii și pentru toate înlesnirile d-ale min-cări(i), pentru a noastră hrană, cu un cuvînt avîndi toate mulțămiriile. Pentru care dau această dovadă supt a mea iscălitura.

Proporcie (indescifrabil).

fără dată¹⁴.

(11) Supt însemnatu după simptomele și răul boalei mele arăt curat folosul ce l-am dobîndit la Băile Olănești, numite acum Alecsandresku. La 1841, am simțit la mina stîngă o durere care după numirea doctorilor a fost reumatismul la nevre. Această durere făcîndu-se din ce în ce mai simțitoare, care am și hotărît la 1842, a mă duce la Mîhadia, unde după o cură de 45 zile m-am întors nemulțumit, căci n-a folosit de loc. Așa dar, vîzîndu-mă cuprins de această durere, mai m-am dus și la Arpîntan, făcînd băi reci și calde, în cură de trei veri, fără a mă simți cîtuși de puțin folosit. Dar într-acest termen nu numai că durerea nu mi se face mai simțitoare, bă încă mă pomenesc la 1849, octombrie 15 într-o amorțeală la mînă, cit și la piciorul stîng, la care și silit a veni la aceste băi recomandat de doftorul Guși, la 1850 iunie 9, începînd cură în chipul următor : mai întîi am făcut 14 băi reci de la Dușa și pă urmă am făcut băi calde de pucioasă, care la a 16-cea m-am simțit mai ușor și mai făcînd două băi am început băi de cîlin în număr de 22, după care simțîndu-mă mult mai bine, am plecat lăsînd aceste dovadă ce arăt deslușit și buna orînduială a D(lui) proprietar, cit și îngrijirea ce am avut mulțumire la toate.

Grigorie Drăganov

1850 august 3¹⁵.

11. *Ibidem*, f. 5.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*, f. 6.

14. *Ibidem*, f. 6 v.

15. *Ibidem*, f. 7.

(12) Supt iscălita avind dureri din reumatisme la picioare și după douăzeci și opt băi ce am făcut la aceste băi Olănești m-am vindecat și m-am mulțumit de bună îngrijire a D(lui) proprietar ce au avut întru toate, precum asemenea m-am vindecat și de o greutate ce am avut la cap cu amețea.

Eufrosina

1850 august 3^{le}.

(13) Asemenea mărturisese și eu suptiscălitul că fiii-meu Ștefănică în vîrstă de doi ani, ce rămas cu o durere la ochi de-i cacea plopile ochilor și curgea materie și pe care nu-l putea deschide, care durere i s-a pricinuit din pricina apostinil ce au avut la oreche. După 25 de băi ce a făcut s-a vindecat de tot, iar soția mea Ilinca de vătămătura nu se putea vindeca; după 38 de băi ce a făcut, fiind o boală mai veche și îngrijirea D(lui) proprietar pentru toate cile privesc, pentru un bolnav au fost foarte bună, pentru care i-am rămasără prea îndatorat.

Grigorie Rudeanu

1850 august 3^{le}.

(14) Supt insemnata pătîmind de reumatism la mîini foarte rău care neîncetă mă supăra cu dureri din cote pînă în virful degetelor și-mi amorțea, după ordindirea medicului am venit la 17 iulie aicea la Băile Olănești, acum Alecsandrevski, am și urmat mereu în cursul a 18 zile, făcînd 18 băi am simțit într-adevăr ușurință, căci mai m-a slăbit durerea și nu mai amorțesc așa rău, dar trebuințele neprevăzute cu depărtarea fie-mi de aici mi-a oprit mișlocul de a mai urma și așa m-am întors încă nevîndecată cu puțin folos. Aceasta spre deslușire altora.

Sofia Radovici, București

1850 august 6^{le}.

(18) Supt insemnata sosind la 17 iulie anul 1850 la Băile Olănești ce se zice și Alecsandrevski, pentru puterea sănătății, pă care o pierduli la vreun an și jumătate în care vreme neîncetat pătîmind de friguri fără d-a putea lua doftorii spre stîrpierea lor, fiind însărcinată din acele friguri și facere. Boala mi-a atăcat foarte rău splina și ficatul, încît mi s-a făcut o inflamație (sic ?) mare, înoft adeseori îmi astupă răsufierea și mă aduce în letargie. După ce numai cura cu deosebite doftori(i) mă ușură, foarte puțin, făcîndu-se dar consult a găsit de cuvîntă a-mi face băi cu apă minerală, care urmînd povața am și sosit la 17 după cum am zis mai sus și întrebuințînd în toate zilele din apa de pucioasă cu nr. 1, pînă la 6 de august nu am văzut nici o prefacere în boala mea, ba dinpotrivă mi s-a mai întărit după cum a fost umflătura. Astfel dar, nevăzînd folos am plecat înapoi spre noua mea încercare cu medicamentele. Nu poci însă ca să ascuns buna și exacta îngrijire ce să dispozează de d(umnea)lui proprietarul pentru odihna tuturor trebuințelor neapărate la brana vieții și facerea băilor, pă care arăt a mea recunoștință.

Maria Lăcusteanu

1850 august 6^{le}.

16. *Ibidem*, f. 7 v.

17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*.

19. *Ibidem*, f. 3.

[16] Eu suptiscălitul de mai jos venind la Băile Olănești la 18 iulie 1830 pentru patina reumatismului dă picior și făcând 26 de băi, mă cunosc acum mai bine fostul și spre dovadă dau acest înscris, supt iscălitura mea.

Pokovnic Dumitru și Râmnic

1830 august 24th.

JOURNAL DES BAINS ALECSANDRIISKI DE 1830

RÉSUMÉ

Mettant en lumière un document (nouveau) inédit, un livre d'or avec de notes autographes qui datent de l'époque de début des Bains Olănești. L'auteur présente l'atmosphère paisible, les hommes et leur préoccupations au milieu du 19-e siècle.

Le document se trouve dans la collection de Musée Valcea au numéro 15.418 : il a 16 pages écrites avec de l'encre noire et avec caractère de transition. Il apporte de nouvelles informations en ce qui concerne l'histoire de ces terres et le rôle que les Bains Olănești jouent dans l'histoire moderne de la Roumanie.

20. *Ibidem*.

În transcrierea documentului am păstrat normele ortografice ale vremii.

UN SECOL DE ISTORIE AL STAȚIUNII CĂLIMĂNEȘTI — CĂCIULATA

Începutul secolului al XIX-lea regăsea în zona Călimănești-Căciulata-Cozia aceeași atmosferă a satului de pe moșia mănăstirii Cozia cu locuitorii în marea lor majoritate clăcași pe pământurile deținute de vechea otitorie

volevodală. Poate atunci în acel început de secol nimeni nu s-ar fi gândit că ani care vor urma au să confere Călimăneștiului valențe noi.

Cunoscute de localnici de multă vreme izvoarele minerale de aici nu își câștigaseră încă faima de izvoare de sănătate. Totuși apele minerale de la Călimănești sunt menționate de C. Marsil în 1827 și de dr. Mayer cu doi ani mai târziu.

De fapt cu o considerabilă doză de empirism izvoarele minerale de la Călimănești erau folosite nu numai de locuitorii satelor vecine dar și de o seamă de personalități. Astfel la 28 iunie 1839, Ocirmuirea jud. Vilcea ordona subocirmuirii plaiului Cozia să pregătească primirea și gădăirea la „apele de la Călimănești” a două personalități marcante ale vremii: vorniceasca Zmaranda Ghica și Sevastița Soțu¹. Tot în luna iunie a aceluiași an se luă măsuri pentru primirea „madmoaselei Eliza Blarenberg” pentru care Departamentul Pricinilor din Lăuntru anunță că „vine la apele minerale de la Călimănești dintr-acel județ” cerind „...a se lua cu-vincioasă îngrijire spre înfăptuirea și înlesnirea tuturor celor atîngătoare de a dumneaei odihnitoare și într-u totu mulțumitoare petrecere acolo...”².

Informațiile acestea consemnează parte din începuturile afirmării apelor minerale de la Călimănești dincolo de granițele satului și județului.

Descoperirea în jurul anului 1848 a izvorului numit azi nr. 1 Căciulata a deschis noi perspective acestei zone balneare.

Se pare că odată cu Călimăneștiul și Căciulata intră în circuitul balnear și izvorul termal de la Bivolari. Ne bazăm afirmația pe existența unei pisanii săpate pe un perete al peșterii din curtea mănăstirii Turnu unde sînt consemnați la 13 septembrie 1843 șapte boleri și două boleroaice veniți probabil pentru băi la Bivolari și eventual pentru apa de la Căciulata³.

1. Arh. Stat. Rm. Vilcea, *Ocirmuirea județului Vilcea*, doc. 5/1839, f. 15.

2. *Ibidem*, f. 10. Eliza Blarenberg era nepoata domnitorului Alexandru Ghica.

3. Grigore Ureșcu, *Mănăstirea Turnu*, în „Mitropolia Olteniei”, an XIX (1967) nr. 3—4, p. 307.

Doisprezece ani mai târziu boierul piteștean Nicolae Cornățeanu într-o scrisoare adresată episcopului Climent al Argeșului arăta că are niște lucrări lăsate la mănăstirea Turnu : „...cari le vor arăta călugării și să le avem noi ale noastre căci sînt azi ani de cînd ne ducem la băi acolo”⁴.

Fără discuție că Nicolae Cornățeanu va fi beneficiat și el de izvorul de la Căciulata care începînd din deceniul al VI-lea s-a bucurat de îngrijirea lui Al. C. Goleșou-Albul. Acesta dîndu-și seama de calitățile curative deosebite ale acestui izvor în afară de faptul că el însuși bolnav l-a folosit mai mulți ani de-a rîndul a adus mereu mai mulți suferinzi făcînd și o largă propagandă acestei surse minerale. Dîndu-și seama de pericolul înnisipării care amenința sursa la fiecare creștere a nivelului Țolului, a pus să fie săpat. În săptămări introducînd un știubei de lemn în care se aduna apa apoi pe o gură în formă de șipot, asigurînd apoi această primă captare cu un zid de piatră. La 1868 el se afla încă la Călimănești ocupîndu-se de această lucrare care după cum însăși nota într-o scrisoare către mama sa îl pasiona foarte mult⁵.

Interesul general pentru apele minerale de la Călimănești-Căciulata crește considerabil mai ales după ce calitățile curative ale izvorului de curînd captat apare la iveală. Guvernul și domnitorul Țării Românești se interesează tot în mai deaproape, acesta fiind motivul vizitei „la apele minerale de la Călimănești” a doctorului Carol Davila pe acea vreme „ober ștab dohtor” al Departamentului ostășesc. Vizita începe la 27 mai 1855 doctorul fiind însoțit din partea Ocîrmuirii jud. Vîlcea de Costache Zugrăvescu⁶. Rămînînd impresionat de calitățile curative ale apelor din zona Călimănești-Căciulata-Cozia, Carol Davila propunea înființarea aici a unui stabiliment balnear pentru ostași asemănător celui aflat deja în funcțiune la Olănești. La fel de impresionați vor fi fost și medicii Fetiș și Caillat care au numai cuvinte de laudă pentru apele minerale de la Căciulata și Călimănești, în lucrarea : „Voyage medical dans les Provinces Danubiens” apărută în 1858. Deși sursele minerale încep să fie din ce în ce mai cunoscute totuși după jumătatea secolului trecut, dotările și satele din zonă nu cunosc o dezvoltare prea mare : vizitatorii trebuînd a se mulțumi cu chîlile mănăstirii sau încăperile sărăcăcioasele case țărănești pentru găzduire, iar circumsa ținută de arendașul moșiei mănăstirii Cozia în Călimănești era singurul loc unde cei veniți se puteau aproviziona. În ceea ce privește cura balneară în sine nu existau alte amenajări decît rudimentarele captări ale izvoarelor.

După secularizarea averilor mănăstirești decretată de Alexandru Ioan Cuza în 1864 moșia Călimănești intra în proprietatea statului cu toate bunurile sale. Exploatată și în această nouă situație, prinarendare, moșia aducea importante venituri din administrarea izvoarelor minerale. Există foarte frecvent practica subarendării, arendașul care contractase cu statul exploatarea moșiei încheia la rîndu-i un contract cu obștea locuitorilor satului Călimănești. În afară de pămînt erau înscrise în asemenea contracte și veniturile băilor minerale pentru care nu de puține ori izbucneau conflicte între părțile contractante, căci această parte a bunurilor moșiei

4. Ibidem.

5. Anastasie Iordache, *Golești local și rolul lor în istoria României*, București, 1979, p. 398.

6. Arh. Stat. Vîlcea, Ocîrmuirea jud. Vîlcea, dos. 10/1855, f. 693.

reprezenta cinci șesimi din valoarea lor totală⁷. Importanța acestei surse de venit făcea ca arendașii să caute să impună țăranilor clauze în plus pentru veniturile apelor minerale, refuzând uneori să le predea în totalitate inventarul băilor⁸.

Pentru a ne face o idee cât mai veridică asupra ceea ce însemna Călimăneștii la începuturile celei de-a doua jumătăți a secolului trecut consemnăm din documente existența la 1869 a trei sute case a unei biserici și a unei case de primărie, incluse fiind în această statistică și așezările Căciulata și Seaca⁹. În ceea ce privește dotările stațiunii, acestea se limitează în 1865 la o clădire cu câteva încăperi, care împreună cu mobilierul lor erau sub controlul direct al arendașului moșiei¹⁰. Tot aici putem include și un număr de bădane, butoie și vedre pentru transportul sau depozitarea apei minerale, folosite uneori în funcție de recolta de prune, cind pentru boască cind pentru apa tămăduitoare¹¹. Pentru a obține un maxim profit din administrarea izvoarelor minerale arendașii nu se sfiau să perceapă prețuri foarte mari atât pentru hrană cît și pentru apă. Astfel într-o reclamație datată 7 iulie 1865, Matache Urșanu se plîngea Prefectului județului Vilcea că este nevoit să plătească la Călimănești un șfanț și jumătate apa de o buie, un leu pentru o oca carne, o oca pîine, un leu și două parale, o oca porumb cincisprezece parale, o oca luminări de proastă calitate cinci lei și douăzeci parale¹². În fapt existența unor izvoare în această localitate ce devenea tot mai vizitată face imposibilă punerea în aplicare a proiectului doctorului Carol Davila de a deschide la Călimănești un sanatoriu pentru ostași¹³.

Datorită părții mari din venitul moșiei Călimănești pe care o reprezenta administrarea apelor minerale începînd din jurul anului 1868, „băile erau arendate” separat lui Carol Novak, antreprenorul joagărelor de la Brezoi. Acesta prolus de la stat mai multe pavilioane, localuri pentru băi și dependințe rudimentare, concentrate în actuala zonă centrală a stațiunii. Toate aceste construcții însumînd 20—30 de camere pentru închiriat, un local de circumă și „gasină” (cazinou), cîteva cabine pentru băi, bucătării și dependințe erau construite din puiantă sau scîndură de brad acoperite cu șită. La aceste clădiri Novak adaugă altele, aduce îmbunătățiri. Totuși veniturile administrării izvoarelor minerale nu erau atât de sigure, mai ales în condițiile unor investiții prea mari și a unor tratamente încă apropiate de empirism, ceea ce face ca după cîteva ani de exploatare, în 1870 întreprinzătorul de la Brezoi să renunțe la această afacerearendînd moșia Călimănești în sine, pămîntul și pădurile chiar dacă nu aduceau cîștiguri atât de mari ca băile, totuși acestea erau sigure și ușor fluctuante.

Din sezonul 1870 datează și prima, se pare, intervenție mai deosebită a Prefecturii județului Vilcea, deci a administrației locale de stat în infru-

7. Arh. Stat. Vilcea, Prefectura județului Vilcea, dos. 90/1866, f. 9—10.

8. *Ibidem*, f. 29.

9. *Ibidem*, dos. 160/1869, f. 23.

10. *Ibidem*, dos. 1/1865, f. 367—369.

11. *Ibidem*.

12. *Ibidem*, f. 367.

13. Arh. Stat. Vilcea, Prefectura județului Vilcea, dos. 47/1867, f. 9.

muzeelor localității prin plantarea cu tei a străzii principale și îngrijirea mai atentă a parcului ce începuse să se profileze între clădirile modeste existente¹⁴.

Odată cu debutul sezonului următor Băile de la Călimănești erau arendate și administrate de Gheorghe Dobrian al cărui contract era încheiat pentru cinci ani, adică până la 26 noiembrie 1876¹⁵. Deși sconta pe realizarea unor importante câștiguri totuși acest nou arendaș falimentează repede deoarece mai toate construcțiile din jurul izvoarelor ajunseseră la maximum de uzură avînd nevoie de reparații capitale, ce nu au putut fi făcute.

Începutul unor anume transformări la Călimănești este făcut în urma arendării în 1876 a veniturilor băilor lui Ioan Clauș, inginer de poduri și șosele, acreditat pe lângă Consiliul județean Vîlcea¹⁶. Acesta schimbă traseul șoselei ce trece prin localitate îndreptînd-o și orientînd-o prin mijlocul stațiunii. Cu această ocazie mută „gasinul” (cuzinoul) băilor, făcînd unul mai mic, schimbînd locul de asemeni la o casă cu două încăperi și „două cuhnii” (bucătării), mutînd de asemeni dependențele rudimentarului pavilion balnear din imediata apropiere a drumului¹⁷. Încercînd a-și continua acțiunea de transformare a băilor el cerea la 2 aprilie 1877 a-i fi arendate toate dotările pe un termen de 10—15 ani, arătînd că lucrările de reparații și consolidări necesită timp, deoarece „clădirile sînt așa de rulate încît dacă ar bătea un vînt mai tare vă asigur că ar cădea toate dependențele care din cauza zăpezii și a vechimii sînt putrede cu desăvîrșire”¹⁸... Totuși aceste intenții ale sale nu se realizează, Departamentul drumurilor și pădurilor statului acordînd dreptul de arendă pentru băile de la Călimănești în cursul anului 1877 lui Franz Eltel din Rm. Vîlcea¹⁹.

Sezonul din anul 1877 nu a fost deloc propice băilor, izbucnirea războiului pentru independență a făcut ca stabilimentul balnear să fie rechiziționat pentru nevoile armatei. La predarea inventarului băilor de la Călimănești efectuată la 8 iulie 1878 către noul arendaș Costache Dimitriu se constata starea deplorabilă a construcțiilor și dotărilor. Majoritatea încăperilor fiind improprie scopului propus, neputînd găzdui vizitatori, iar băilor propriu-zise lipsindu-le minimul de dotări care le-ar fi făcut foloșibile²⁰. Cu deosebite eforturi stabilimentul balnear de la Călimănești a fost repus într-o precară stare de funcționare care a necesitat însă în decursul vremii permanente reparații.

Situația aceasta neputînd să mai dăinuie, veniturile statului scăzînd substanțial, se iau măsuri pentru construirea unui pavilion balnear modern care să înlocuiască îngrămădirea de construcții insalubre aproape dărîmate.

În adevăr către sfîrșitul anului 1882 și începutul anului 1883 sînt deschise lucrările de construcție ale așa zisului „Stabiliment balnear de la Călimănești”, finanțate în întregime de stat. Un ziar vîlcean de epocă consemna cazul ca un eveniment deosebit, considerînd lucrarea ca „magni-

14. *Ibidem*, dos. 34/1870, f. 10.

15. *Ibidem*, f. 214—215.

16. *Ibidem*, f. 214—215.

17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*, f. 219.

19. *Ibidem*, f. 263.

20. *Ibidem*, dos. 4/1878, f. 99—103.

fică²¹. Se aștepta mult de la această investiție a statului, de altfel singura din județ. În special pâtura negustorimii locale își vedea afacerile tot mai înfloritoare căci se prevede că acest stabiliment balnear „...Va atrage în județul nostru o mulțime de străini, ne vom face mai cunoscuți și ca consecință o mulțime de pungi se vor vărsa și la noi în timpul verii, pentru folosul comerțului”²².

Construcția pavilionului balnear central în stil elvețian, realizată din piatră, cărămidă și lemn a fost terminată la sfârșitul anului 1881 și inaugurată în sezonul anului următor. El se compunea din trei aripi (una centrală și două laterale) având inițial parter, etaj și mansardă. Parterul și etajul beneficiau pe toată lungimea lor de galerii (balcoane acoperite continuu) din lemn frumos asamblat. Stabilimentul balnear de la Călimănești (sau pavilionul) era conceput ca o unitate balneară absolută în incinta (sau apropierea) lui putându-se servi masa, asigura cazarea și administra tratamentele.

Momentul inaugurării construcției coincide cu începutul unei noi etape în dezvoltarea stațiunii, etapă caracterizată prin administrarea direct de către stat a izvoarelor minerale de aici și a dotărilor existente.

Etapă aceasta se caracterizează prin realizarea unor lucrări de mare anvergură în ceea ce privește captarea surselor minerale și amenajarea în sine a întregii localități.

Acum se pun bazele medierei stațiunii balneo-climaterice de pe Valea Olteului, ce va deveni după aprecierea lui Nicolae Iorga „Sinaia Vilei”.

UN SIECLE D'HISTOIRE DE LA STATION CALIMĂNEȘTI-CĂCIULATA

RÉSUMÉ

L'auteur y présente — en s'appuyant sur des études historiques — l'évolution de cette localité, Călimănești — d'un petit village féodal à la Station moderne d'aujourd'hui.

Les recherches récentes prouvent que le développement de cette localité est étroitement lié à la valorification des richesses naturelles de cette zone : les eaux minérales et thermales, qui y existent depuis l'époque des Dac-Romains.

21. Gazeta Vilei, an II, nr. 1, din 1 ianuarie 1882.

22. *Ibidem*.

MIHAIL VOICULESCU

ȘCOALA VILCEANĂ — SPRIJINITOARE A LUPTEI ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA PENTRU LIBERTATE NAȚIONALĂ

★

Anul 1892 a intrat în istoria mișcării naționale a românilor din Transilvania, ca an al Memorandumului. Memorandumul o adevărată oglindă a vieții poporului român din această provincie reprezenta și un act de acuzare în-

dreptat împotriva politicii cercurilor conducătoare din Ungaria ce reurgeau la discriminări, corupție electorală, abuzuri administrative, procese, deznăționalizare prin școală, deposdarea de pământ a țăranimii, îngrădirea burgheziei române, etc. Toate acestea vizau a lovi în drepturile elementare ale populației românești.

Mișcarea memorandistă a reprezentat una dintre împotrivirile cele mai vehemente ale românilor transilvăneni față de politica regimului dualist, de asuprire națională. Memorandumul a lărgit caracterul de masă al luptei politice pentru eliberarea națională și a întărit unitatea mișcării naționale românești din Transilvania.

Perioada de pregătire a Memorandumului s-a caracterizat prin intensificarea pe toate planurile a legăturilor dintre românii din Transilvania și cei din vechiul regat. Concludent în acest sens este și documentul pe care-l prezentăm mai jos.

Învățătorul Ioanu Alba, fiind silit de „biciul ungarilor“ să părăsească comuna natală (Bulzești, Transilvania), solicita un post de învățător în județul Vilcea „între frații“ săi. Cererea lui a fost aprobată de Revizoratul Școlar al jud. Vilcea, el fiind numit învățător la școala din comuna Crăpăturile (Plasa Oltețul de Sus).

Acest document este încă un exemplu grăitor al faptului că lanțul carpatic a constituit coloana vertebrală a unui și aceluiași popor — poporul român.

RM. VILCEA

1891, noiembrie, 24.

STIMATE DOMNULE REVIZOR ȘCOLAR !

„Subsemnatul de cea mai profundă umilință vin prin aceasta hârtie a aduce la cunoștință cum că : în anul 1882 am terminat cursul pedagogic din Sibiu (Transilvania) și în anul acela am fost denumit ca învățătoriu în comuna Bulzești din Transilvania, absolvind prelungă cursul pedagogic și patru clase normale și 4 clase gimna-

ziare la gimnaziul românescu ortodox rom. din Brad, am servit ca învățătoriu 9 ani în Ardeal, însă acușa biciul ungurilor care bate mereu religiunea și națiunea mea nu l-am mai putut suferi, fiindcă mă ajunsu la pele și mă doare; am decis se părăsescu locul natal unde intrigele ungurești își au cuibul și să cerc a mă feriți pe pământul României între frații mei.

Void a călători până la București ca se me prezentez cu actele mele înaltului ministru de culte și instrucțiune publică, am terminat paralele destinate pentru călătorie și fiindcă mi am lăsat parinții și rudele în cele mai adinci otlări și între mil de lucrări, mă rog cu inimă umilită se aveți bunătate a'mi oferi un post învățătoresc în județul Vâlcea.

Neputindu-vă împlini cererea mea ca să fiu instruit ca învățătoriu în județul Vâlcea, mă rog să fiu ajutorat cu ceva ca să ajung la locul destinat (...)

Așteptind urgentul ofert am semnat

supus fiu sufletese

IOANU ALBA

candidat de învățătoriu".

Arh. Stat. Vâlcea, *Fondul Prefectura Vâlcea*, dos. 5/1802, f. 110.

L'ECOLE DE VÎLCEA — APPUI DE LA LUTTE DES ROUMAINES DE TRANSYLVANIE POUR LA LIBERTÉ NATIONALE

RÉSUMÉ

L'appui accordé par les habitants de Vâlcea à leur frères transylvains dans la lutte pour la défense de leur droits historiques et pour la réalisations de l'unité nationale et mis en évidence par un document très important de l'époque de „Memorandum” : Ion Alba, maître l'école dans la localité Bulzești, poussé à bout par le „fouet des Hongrois”, demande à l'inspectorat du district Vâlcea, de l'engager dans un poste similaire dans ce district. Sa demande a été approuvée et Ion Alba a été nommé maître d'école dans la localité Crăpăturile, arrondissement Ottetul de Sus.

PETRE MANOLE

FRĂMÎNTĂRI ȚĂRĂNEȘTI ÎN JUDEȚUL VÎLCEA
ÎN ANII 1908—1916

★

Marea răscoală din 1907 a dezvăluit marile energii revoluționare ale țărânimii, a fost un moment cînd pentru prima dată s-a manifestat în mod activ colaborarea și solidaritatea în luptă a celor două clase fundamentale ale societății românești, țărâtimea și muncitorimea. După sîngerosul an 1907, țărâtimea a continuat să se agite, perioada următoare caracterizîndu-se prin permanente frămîntări, numeroase conflicte și ridicări locale la luptă. Fără a culmina cu o răscoală de mari proporții mișcările țărânești de după 1907, reflectau nerezolvarea contradicțiilor sociale economice din România.

În județul Vîlcea, situat în regiunea deluroasă și subcarpatică a Olteniei, lupta țărânimii pentru dreptate și progres social s-a desfășurat în condiții specifice avînd un caracter limitat. Țărâtimea constituia majoritatea covârșitoare a populației (87,29%), procentul cel mai mare înregistrîndu-l familiile cu trei-patru persoane¹.

Arendașii și moșierii setoși de înavuțire, în condițiile cererii tot mai mari de cereale pe piață, arendau sau subarendau pămîntul țăranilor, impunîndu-le în condiții grele învoiri. Nici moșierii, nici arendașii nu dispuneau de inventarul necesar pentru a lucra moșiile, folosind în acest sens muncitori salariați. Țăranii fără pămînt sau cu pămînt puțin erau învoiți a contracta pămînt de cultură și pășune, dînd către arendași o parte din produsele obținute pe suprafețele arendate, prestînd diferite munci sau plătiind în bani arenda.

După 1907, o parte a țărânimii vîlcene, cea lipsită de pămînt, a continuat lupta împotriva moșierilor și arendașilor, pentru condiții mai omenești la încheierea învoielilor agricole și înlăturarea abuzurilor.

Principalele forme de manifestare a acțiunilor țăranilor (1908—1916) împotriva abuzurilor exploatatorilor s-au exprimat prin reclamații, plîngerii, proteste, refuzuri a muncii pe moșii, ocuparea pămîntului cu forța, luare de poziție față de abuzurile comise de proprietari și arendași cu prilejul aplicării legii învoielilor agricole, ciocniri deschise cu autoritățile și răzvrătiri.

1. ***. *Răscoala țărânească din 1907 în județul Vîlcea*. Studii și documente. Societatea „Prietenii Muzeului Bălcescu”, Bălcești pe Topolog, 1974, p. VII.

Alexandru Crăsnaru, prefectul județului Vilcea, a luat măsuri pentru ușurarea condițiilor înscrise în învoielile agricole. Cu toate acestea nemulțumirile țăranimii au continuat. Cei 113 locuitori din Dobriceni cer Ministerului de Interne a ordona rezilierea contractului arendașilor moșiei din localitate, din cauza învoielilor grele impuse, „că nu mai pot suferi aceste învoieli”, iar „pământurile nu produc nici un sfert din ceea ce li se pretinde”². O parte din locuitorii comunei Scundu, reclamă prefectului pe arendașul C. Basaciu, pentru că nu respectă condițiile contractului „luându-le cocenii pentru a-i lăsa fără nutrețul necesar și fiind criză de nutreț din cauza secetei, vitele rămân muritoare de foame pe iarnă”³.

Cea mai grea povară pe umerii țăranilor în perioada 1908—1916 o constituia jaful, abuzurile arendașilor, proprietarilor și aparatului de stat burghezo-moșieresc cu prilejul încheierii contractelor de învoieli agricole. Chiar în ianuarie 1908, locuitorii din comuna Stroești — Pojogi cereau prefectului de Vilcea să intervină a li se lăsa porțiunea de teren agricol, dintre delimitații de la 1864 și riul Cerna, ca izlaz pentru vite⁴.

La 28 februarie 1908, dirigintele școlii primare din Laloșu vestea prefectul că nemulțumirile sătenilor în ce privește încheierea învoielilor agricole sînt atît de mari, încît este posibilă izbucnirea unei noi răscoale⁵. Nemulțumirile se dovedesc reale, pentru că la 4 martie 1908, C. Angelescu, proprietarul moșiei Mologești-Laloșu cerea prefectului județului Vilcea trimiterea unui detașament de trupe sau de jandarmi, pentru a-i forța pe țăranii de pe moșii să accepte învoielile agricole⁶.

Unii arendași sfidau reglementările legii învoielilor agricole. În acest sens, inspectorul agricol al județului Vilcea propune prefectului, la 1 mai 1908, rezilierea contractului arendașului din satul Călina, comuna Zăvideni, Alexandru Ionescu, pentru că sătenii erau nemulțumiți, în timp ce acesta „li jefuia pe țărani, refuza a le da locuri de cultură și izlaz pentru vite și lăsa o întreagă populație pradă mizeriei, ca apoi să speculeze în mod neuman nevoia lor de pămînt și izlaz”⁷.

Deseori proprietarii și arendașii, nesocotesc legea învoielilor agricole și recurg la o serie de abuzuri care nemulțumesc și mai mult pe țărani. Astfel, la 25 mai 1909, un grup de săteni din comuna Băbeni-Bistrița se plîng prefectului împotriva arendașului moșiei Slăvitești care le-a luat locurile de muncă și Izlaz, dîndu-le oamenilor din Argeș, „i-a alungat pe ei și pe vitele ce aveau învoite în izlazuri”, sătenilor pretinzîndu-le „să-i mai secere pentru fiecare pogon de porumb învoit, un pogon de grîu peste limitele legii agricole votate”⁸. Același lucru se întîmplă în comuna Făurești, unde 24 de țărani reclamă Ministerului de Interne pe proprietarul din satul Milești, la 7 mai 1910, pentru că le-a pretins dări nedrepte „după ce le-a dat locuri de muncă pentru porumb înțelenite și miriște, le-a arat, semănat cu porumb în primăvară, apoi i-a obligat ilegal să-i secere

2. ***, *Documente privind problema țăărănească din Oltenia în primele decenii ale veacului al XX-lea*, vol. I (1900—1910), Craiova, p. 252

3. *Ibidem*, p. 286—287.

4. *Ibidem*, p. 297—298.

5. *Ibidem*, p. 299.

6. *Ibidem*, p. 310—311.

7. *Ibidem*, p. 321.

8. *Ibidem*, p. 364—365.

grîul, atîtea hectare egale cu hectare de porumb⁹. După ce au refuzat semnarea contractului, le-a luat pămînturile lăsîndu-i „supuși pieirli și muritori de foame din cauza lipsei de orice cultură¹⁰”.

Alți proprietari procedau ilegal, cerînd țăranilor pentru munca efectuată o dijmă ridicată. Astfel, la 7 decembrie 1909, Ministerul de Interne cere prefectului de Vilcea să cerceteze cazul proprietarului moșiei Zăvideni, care ar refuza să invoiască țăranii și să le dea locuri pentru arăturile de toamnă și de primăvară, preținzîndu-le invoieli, una la una¹¹. Acest proprietar a declarat că nu vrea să știe de lege — „legea fiind făcută de proprietari, o aplică cum au plăcere¹²”.

Alteori proprietarii și autoritățile comunale, nu se conformă legii invoielilor agricole în vigoare. La 12 martie 1912, zece locuitori invoiți pe moșia din Crețeni reclamă prefectului pe proprietari și pe perceptori, care le impuneau să plătească bani, deși pentru invoirea vitelor mari și mici făcuseră zile de lucru¹³.

În așteptarea mobilizării, țăranii nu vor să execute muncile agricole contractate prin invoieli, ceea ce obligă Ministerul de Interne, la 10 februarie 1915, să dea o circulară prin care cere administrațiilor locale să ia măsuri pentru executarea lucrărilor de primăvară, căci în caz de mobilizare, nu vor fi pedepsiți pentru neexecutarea legii invoielilor agricole¹⁴.

Pămîntul arendat cooperativei devine obiect de litigiu între Societatea cooperatistă și țăranii lipsiți de mijloace de existență. Ministrul Anton Carp cere prefectului de Vilcea, la 6 august 1908, să ia imediat măsuri contra locuitorilor din comuna Titireciu care au intrat înarmați în moșia statului, pe care Cooperativa Govora o ținea în arendă, „au tăiat porumbul și verdețurile, au cosit livezile cu fin și nimeni nu se poate apropia de ei¹⁵”.

La aceasta se adaugă abuzurile de altă natură: globiri nedrepte, contractarea pămînturilor cu cei avuți sau funcționari, înșelarea muncitorilor agricoli sau industriali, taxe abuzive, alungări de pe pămînturile închiriate, etc. La 18 mai 1908, locuitorii din Părăușani-Pleșoiu, reclamă Ministerului de Interne pe Nae Pleșoianu pentru globiri nedrepte și abuzuri: „ne adună vitele mari și mici, le închide în curtea dumisale, prin grajduri și le ține pînă mor de foame, pune servitorii de ne bate, ne torturează cînd ne ducem după vite, trage cu pușca după noi”. Sătenii amenință că își vor face singuri dreptate și că legile țării sînt încălcate făcînd de cei puși să le respecte¹⁶.

Unii locuitori ai satelor se vîd amenințați să rămînă fără existență împreună cu familiile lor și cu vitele, neavînd locuri pentru cultura porumbului. La Mulereștile, sătenii se plîng prefectului că nu li s-a arendat moșia pe care o cultivau de 20 de ani, preferîndu-se ca pămînturile mai bune să fie arendate celor cu mai multă avere¹⁷.

9. *Ibidem*, p. 437.

10. *Ibidem*, p. 384.

11. Arh. Stat. Vilcea, *Prefectura Vilcea*, dos. 54/1912, f. 27.

12. Arh. Stat. Craiova, *Primăria Căciulatu*, dos. 1/1915, f. 52.

13. ***. *Documente privind problema pămîntului în Oltenia*, I, p. 341.

14. *Ibidem*, p. 328—329.

15. *Ibidem*, p. 318—319.

Un grup de țărani din Zăvideni reclamă la 15 aprilie 1910 prefectului județului că au avut închiriate și achitate din ianuarie cîte două pogoane de pămînt arabil cu 40 lei pogonul, de la Marin Ionescu arendașul din comuna Orlești, din loturile primăriei comunei Aurești. Arendașul în înțelegere cu Minuță Iliescu, primarul comunei, le-a izgonit plugurile de pe locurile arendate pe care le-a dat oamenilor săi celor ce i-au făcut transporturi cu carele de la pădure, jefuindu-i de 200 de lei¹⁶.

Dările către stat și către comună constituiau tot atîtea abuzuri, care aduceau pe oameni „în mizerabilă sărăcie și dezordine”. Astfel, 113 săteni din comuna Folești cereau prefectului să fie scutiți de a face strajă în grup de zece oameni revenindu-se la vechea formă, pentru că nu respectă legea „forțînd pe băieții de 18 ani în sus și bărbați pînă la 60 de ani, să umble prin comună, să piardă zile întregi pe dealuri prin holde și cîmpii, neputînd cîștiga nici existența zilnică, fiind și timpul muncii, cînd se știu că au gărdași plătiți de obște și guarzi cîmpeni plătiți cu leafă din bugetul comunei”¹⁷. La 3 ianuarie 1912, locuitorii din Zătreni s-au retras de la angajare pentru munci agricole, sub motivul că autoritatea comunală îi obligă să plătească din aconturi toate dările pe viitorul an: strajă, gardă, impozite și lăsînd familiile în mizerie¹⁸. De aceea, la 28 februarie 1912, Ministerul de Interne atrage atenția prefectului de Vilcea asupra ingerințelor la care sînt supuși locuitorii din partea autorităților fiscale și comunale la contractarea muncii lor agricole¹⁹.

Brățele de muncă disponibile din județul Vilcea — țărani lipsiți de mijloace de existență — contractau munci agricole pe moșiile din județe limitrofe. Aceștia sînt forțați să lucreze ca niște robi, insultați, bătuiți, torturați, biciuiți și de aceea s-au înapat în comunele natale refuzînd să se mai întorcă pe aceste moșii. Astfel, 50 de țărani din comuna Rîmestî, învolți pe moșia Știrbești, județul Romanați, răspund la anchetă că „nu mai pot să se prezinte la lucru, că făcînd zece zile au fost insultați, bătuiți pînă la sînge, de administratorul H. Stănescu și logofetii moșiei, pentru că îi țin la lucru de cînd se face bine ziua pînă la 11 noaptea (20 de ore) fără să se odihnească, iar cînd mîncîcă, logofetii stau cu bicele la spate, indemnîndu-i să mînce mai repede”²⁰. Același lucru s-a întîmplat pe moșia Dobrosloveni — Romanați, la 15 iulie 1914, cînd proprietarul Cristide i-a forțat pe mai mulți locuitori din comuna Băbeni să lucreze ca niște robi „nu le dă să mînce decît o ceapă și mămăligă în ne-deajuns, așa încît sînt aproape să cadă din picioare și dacă i-au spus acestuia, i-a torturat”²¹.

Lipsa mijloacelor de existență impunea unor săteni ca în timpul iernii să lucreze la pădure, dar proprietarii nu le plăteau munca. Așa s-a întîmplat și cu șapte țărani din comuna Valdeeni, care lucrînd nouă luni (24 mai 1907 — 20 februarie 1908), după ce au terminat lucrarea, con-

16. *Ibidem*, p. 432.

17. *Ibidem*, p. 230, 231.

18. Arh. Stat. Vilcea, *Prefectura Vilcea*, dos. 59/1912, f. 18—19.

19. *Ibidem*.

20. ***., *Documente privind problema țărănească*, I, p. 440—442.

21. Arh. Stat. Vilcea, *Prefectura Vilcea*, dos. 54/1914, f. 160.

tabilul Societății „Oitul” din comuna Brezoi le-a spus că : „n-au de primit nimic, oprindu-le 2 600 de lei și lăsându-le casele împovărate de familii grele, muritoare de foame”²².

Un factor hotărâtor care a determinat și a contribuit la ascuțirea contradicțiilor sociale din țară a fost participarea României la cel de-al doilea război balcanic. În această perioadă țărănimia vilceană ia atitudine fermă împotriva rechizițiilor și samavolnicilor arendașilor și autorităților locale. Astfel, notarul comunei Pesceana, într-o telegramă adresată prefectului de Vilcea, arată că peste 20 de locuitori înarmați cu puști revolvere și topoare s-au năpustit asupra jandarmilor din acea comună, dezarmându-i și punându-i pe fugă”²³.

Legea pentru arendarea moșiilor statului, a instituțiilor și așezămintelor publice s-a dovedit fără utilitate practică din cauza campaniei inverșunate duse de marii agricoli și Ministerul agriculturii împotriva obștilor și contra agronomilor care le conduceau. A fost de fapt abrogată, căci în loc ca pământurile să fie date în exploatare obștilor, au fost lucrate în regie cu aceleași procedee medievale, în care claca și dijma era mijlocul sigur de constrângere și exploatare a țăranilor”²⁴.

Repartizarea pământului către țăranii muncitori nu era încă rezolvată. După recensământul din 1912, în Vilcea existau : 208 sate de moșneni (46,9%), 141 sate de improprietăriți (31,9%) și 94 de sate mixte (21,20%).²⁵ Existau comune și sate cu țărani lipsiți de pământ : Brezoi (55%), Pietrari (20%), Păușești-Măglași și Horezu-Rimești (24%), Sușani și Voicești (25%), Rimești (26%), Slătioara (27%), Oțeșani (29%), Laloșu (34%), Olănești sat (36%), Prejolu (40%), Bălcești (43%), Făurești (47%), Pietroasa (50%)”²⁶ etc.

Pentru a ușura transferul de pământ de la marea proprietate la țărani a fost promulgată legea pentru înființarea unei case rurale, lege care avea un caracter mixt, jumătate capital de la stat, jumătate de la acționari. Era menită a procura țăranilor creditul necesar pentru cumpărarea de pământ, a acorda împrumuturi comunelor pentru a cumpăra izlazuri. Pentru pământul cumpărat de țărani direct, banii se dădeau cu ipotecă. Casa rurală n-a schimbat cu nimic repartitia funciară rurală în țara noastră, deoarece nici un țăran din Vilcea n-a profitat de ea. Ea s-a dovedit a fi un instrument pentru îmbogățirea chiaburimii, al burgheziei și moșierimii la sate, a avut darul de a facilita dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste în agricultură.

Nerezolvarea problemelor antagoniste a făcut să se accentueze procesul de luptă socială — cu toate legile adoptate, — astfel, la 18 ianuarie 1908, se aducea la cunoștința Ministerului de Interne, turburările din comuna Mădulari legate de știrea adusă de Vasile Ciocănescu din Fumurenii, că „a venit ordin de la guvern să se dea pământ țăranilor”²⁷. La 4 martie același an, C. Angelescu proprietarul moșiei Mologești, comuna Laloșu cere prefectului să-i trimită armata pentru a-i scoate pe țărani la muncă,

22. *** , *Documente*, I, p. 325.

23. *** , *Relații agrare și mișcări muncitorești în România, 1908—1921*, București, 1967, p. 153.

24. M. Iasa, *op. cit.*, p. 10.

25. *** , *Răscoala țărănească din 1907 în județul Vilcea*, p. XIV

26. *Ibidem*, p. XV, XVI și XXI.

27. *** , *Documente*, I, p. 296—297.

deoarece ei stau „în adăstare să li se dea pământ”²⁸. Locuitorii din Sușani-Ușurei, la 28 octombrie 1913, arată că „lși fac datoria către patrie, dar nu știu nimic de improprietărire”²⁹. Nevăzînd o altă rezolvare țărani propuneau chiar răscumpărarea moșiilor, așa cum la 2 ianuarie 1911, 40 de locuitori din comuna Pietrari cer Ministerului de Interne să-i sprijine pentru cumpărarea moșiei lui Gheorghe Pietraru³⁰. Aceeași situație e relatată de plingerea celor 200 de sățeni ai comunei Sutești, în care se arată că, „moșia Jurăscu se vinde numai celor bogați, tot din cei care au de la zece hectare în sus”³¹.

În perioada 1911—1916, starea de nemulțumire din rîndurile țărănimii s-a manifestat doar sub forma satisfacerii unor revendicări menite să îmbunătățească situația lor. Valul frămîntărilor este în descreștere, conflictele au un cadru restrîns, ele consumîndu-se în jurul impulsului care le generase și care constituia, de obicei, un act abuziv al proprietarilor, arendașilor și al organelor administrative.

Într-un anume sens, se poate spune că geneza reformei agrare din 1921 se găsește în primăvara lui 1907. Frămîntările și acțiunile protestatare ale țărănimii vîlcene din această perioadă, reprezintă o însemnată contribuție la lupta țărănimii din întreaga țară pentru dreptate și progres social.

INSURRECTIONS PAYSANNES DANS LE DISTRICT VILCEA DURANT L'INTERVALLE 1908—1918

RÉSUMÉ

La famine et les misères ont été souvent les causes des luites des paysans roumains, pour leur liberté et leurs droits.

La révolte paysanne de 1907 a mis en évidence les énergies révolutionnaires des paysans, la collaborations et la solidarité dans la lutte de deux classes fondamentales de la société roumaine : les paysans et les ouvriers.

S'appuyant sur des informations d'archive l'auteur montre que les paysans de Vilcea ont continué la lutte pour la mise en pratique des revendications désignées par les paysans du pays entier.

28. *Ibidem*, p. 310—311.

29. Arh. Stat. Vilcea, *Prefectura Vilcea*, dos. 5/1913, f. 128

30. *Idem*, dos. 17/1911, f. 69.

31. ***, *Documente*, I, p. 433

GHEORGHE DUMITRAȘCU

ASPECTE PRIVIND MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN JUDEȚUL VILCEA ÎN ANII CRIZEI ECONOMICE (1929-1933)

★

STORIE

Desfășurându-se pe fondul crizei generale a capitalismului, recesiunea economică din România din anii 1929—1933, s-a manifestat cu putere în toate sectoarele economiei naționale¹, având consecințe grave asupra condițiilor de muncă și de viață ale maselor largi muncitoare. Criza economică de supraproducție a ridicat probleme noi, deosebit de complexe pentru lupta clasei muncitoare, a Partidului comunist. În întreaga țară au avut loc puternice acțiuni muncitorești—greve, demonstrații, manifestații, ș.a. — îndreptate împotriva claselor exploatatoare, regimului politic, pentru ieșirea din criză pe cale revoluționară.

În aceste împrejurări, cînd independența și suveranitatea României erau grav știrbite, iar consecințele economice și sociale se resfrîngeau tot mai mult asupra oamenilor muncii, Partidului Comunist Român i-a revenit sarcina istorică de a uni într-un singur șuvoi lupta tuturor forțelor patriotice și democratice, de a folosi forme și metode variate de acțiune pentru apărarea intereselor economice și social-politice ale maselor populare pentru salvagardarea independenței și suveranității patriei.

Consecințele crizei economice din acești ani s-au resimțit puternic și în județul Vilcea. Criza a cuprins toate sectoarele producției, circulației și schimbului, efectele ei fiind agravate de randamentul scăzut al producției agricole a județului. După cum releva ziarul „Îndrumarea vilcii”, „Comerțul stagnează în lipsă de credit și de cerință, agricultura stă paralizată sub silnicia datoriilor în care înnoată țăranul, iar industria piere sub concurența importurilor străine”². Din această cauză, amintea un alt ziar local, „pe zi ce trece, criza se accentuează tot mai rău... falimentele curg în continuu, instituțiuni vechi și cunoscute ca cele mai solide, se prăbușesc, iar funcționarii și lucrătorii din ele îngroașă rindurile de șomeri”³. Sub acest aspect sînt de relevat următoarele: producția celei mai importante întreprinderi din județ, Societatea „Carpantina” din Brezoi a scăzut în 1933 la

1. Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, 1975, p. 41.

2. „Îndrumarea Vilcii” din 16—31 octombrie 1931.

3. Curierul muncii” din 22 iunie 1929.

o treime față de anul 1925⁴, iar activitatea Fabricii de tăbăcărie și pielărie „Oprea Simian și fii” din Rîmnicul Vilcea s-a redus cu 60%⁵. Orașele Rîmnicul Vilcea, Drăgășani și Brezoi erau lovite „cumplit de criză și șomaj” iar stațiunile balneo-climaterice Govora, Călimănești și Olănești neavînd fonduri necesare și-au diminuat considerabil activitatea specifică unor astfel de localități fiind amenințate să fie lăsate în părăsire⁶.

Efectele negative ale măsurilor întreprinse de guvern, cit și ale unor metode și mijloace folosite de conducerea unor întreprinderi au lovit puternic, în primul rînd, clasa muncitoare. Concedierea a sute de salariați, ca urmare a restrîngerii producției și a numeroaselor falimente la nivel de județ, au dus la creșterea fără precedent a șomajului, în special în rîndurile muncitorilor forestieri și tăbăcari⁷. Acest fenomen, sesizabil încă din 1927 s-a accentuat în 1929 cînd, într-o serie de întreprinderi din județ s-a înregistrat o reducere de 15—20%, a personalului muncitoresc⁸. Șomerilor din industrie li se adăugau cei din rîndurile muncitorilor agricoli, funcționarilor, intelectualilor, printre care întîlnim mulți membri ai corpului didactic și lucrători în domeniul sănătății⁹. Efectele crizei au fost resimțite din plin și de către meseriașii și micii comercianți.

Reducerea numărului de muncitori folosiți în întreprinderi sau la exploatarea forestieră a fost însoțită de prelungirea duratei zilei de lucru și intensificarea muncii¹⁰. Acest fenomen a fost urmat de o diminuare considerabilă a retribuiției muncitorilor, funcționarilor și intelectualilor, prin așa-zisele „curbe de sacrificiu” socotite de guvern drept remediu pentru redresarea situației economice. Referitor la acest aspect, ziarul „Curierul muncii” din Rîmnicul Vilcea sublinia că „șomajul și exploatarea au cunoscut o adevărată înflorire”, iar „salariile muncitorilor au scăzut într-un ritm vertiginos ajungînd să fie pentru majoritatea oamenilor muncii un salariu de foamă”¹¹.

Politica de ieșire din criza economică pe seama oamenilor muncii promovată de guvernele din acea vreme a lovit greu și în masele țărănești. Dobînzile apăsătoare, scăderea prețurilor la produsele agricole, acapararea pămînturilor țăranilor săraci și mijlocași de către chiaburi și moșieri, au dus țăranimea muncitoare din județul Vilcea, ca dealtfel din întreaga țară, într-o situație foarte grea¹².

În această perioadă tabloul economic al județului Vilcea se circumscrie dezvoltării generale a țării, cu particularitățile specifice acestei zone care au rezultat din caracterul predominant agrar al economiei sale.

4. Petre Bordașu, Gheorghe Simeanu, *Brezoi. 100 de ani de industrie forestieră*, Rm. Vilcea, 1973, p. 41.

5. Arh. Stat. Rm. Vilcea (în continuare A.S.R.V.), *Fond Camera de comerț și industrie Rm. Vilcea*, dosar 4/1932, f. 10.

6. Loc. cit., *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dosar 11/1932; dosar 29/1931, f. 102; dosar 279/1931, f. 1.

7. Arh. C.C. al P.C.R., colecția 50, dosar 3344, f. 257 și dosar 3353, f. 23; „Curierul muncii” din 6 februarie 1931.

8. Arh. St. Craiova, *Fond Inspectoratul muncii Craiova*, dosar 2/1929, inventar 2.

9. A.S.R.V., *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dosar 279/1931, f. 1.

10. Arh. C.C. al P.C.R., *fond 12*, dosar 14/1933, f. 7; Arh. St. Craiova, *Insp. muncii Craiova*, dosar 2/3/1930; dosar 1/1934—1935.

11. „Curierul muncii” din 30 august 1930.

12. A.S.R.V., *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dosar 29/1931, vol. 1, 148; dosar 23/1931.

În anii 1929—1933, clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, s-a afirmat cu și mai mare tărie pe arena vieții social-politice ca cea mai înaintată forță a societății românești în lupta pentru transformarea revoluționară a României. În condițiile concrete social-economice și politice din județul Vilcea în perioada crizei economice, activitatea organizațiilor politice muncitorești și, în primul rând, a organizației locale a Partidului comunist a fost îndreptată în direcția mobilizării muncitorilor și a celorlalte categorii sociale afectate de consecințele crizei la lupta pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă, împotriva exploatarea capitaliste, a concedierilor, a reducerilor salariilor a creșterii prețurilor și a altor fenomene care au dus la agravarea situației maselor populare.

Comuniștii vilceni și-au intensificat legăturile cu cei din județele vecine, acționând cu mai multă vigoare pentru înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare, în consens cu imperativele perioadei și ale luptei revoluționare desfășurate de proletariat.

În noile împrejurări, organizațiile comuniste au depus o sporită activitate pe plan politico-organizatoric pentru a îndruma și conduce cu hotărâre lupta revoluționară din această regiune. Pe baza indicațiilor Conducerei superioare a P.C.R. la sfârșitul anului 1932, au fost reorganizate Comitetul regional Oltenia și comitetele județene Mehedinți, Dolj, Romanați și Vilcea ale P.C.R. Cu sprijinul nemijlocit al instructorilor C.C. al P.C.R., Ion Popescu Puțuri și Constantin Agiu, în luna decembrie 1932, a fost organizat Comitetul județean Vilcea al P.C.R. din componența căruia făceau parte comuniștii: Iosif Himler, Ilie Stănculescu, Gheorghe Belu, Petre Frasin, Ion Gorun și Ion Magheru. Secretar al Comitetului a fost desemnat Ilie Stănculescu. La scurtă vreme a fost organizat și Comitetul județean U.T.C. Vilcea al cărui secretar era muncitorul tipograf Vasile Oproiu.¹³

Noul Comitet județean al P.C.R. s-a preocupat de îmbunătățirea muncii de partid, orientându-se spre intensificarea activității în rîndul muncitorilor de la Depoul și stația C.F.R. Rm. Vilcea, minerilor de la salinile Ocnele Mari și mina Cucești cit și în rîndul celorlalte detașamente de muncitori de pe Valea Lotrului, în special din centrul Brezoi, precum și de îmbunătățirea compoziției sociale a rîndurilor organizațiilor sale, prin promovarea elementelor muncitorești¹⁴. De asemenea, s-a pus un mai mare accent decît pînă atunci, pe crearea de noi celule de partid și întărirea celor existente. Pe această bază, la începutul anului 1933, au fost create celule de partid la „Carpatina” Brezoi și în rîndurile muncitorilor tăbăcari din Rm. Vilcea precum și o celulă U.T.C. la Tipografia „Gutenberg” din Rm. Vilcea.¹⁵

În anii 1931—1933 a cunoscut o anumită înviorare și activitatea organizațiilor U.T.C. din Brezoi și Drăgășani.¹⁶

13. Titu Georgescu, *Organizații legale de masă conduse de P.C.R. 1932—1934*, București, 1967, p. 21. Romus Dina, *Contribuții la studierea mișcării muncitorești din Oltenia*, Craiova, 1977, p. 117; A.S.R.V., *Fond manuscrise*, dosar 85, p. 48.

14. *Loc. cit.*, dosar 85, p. 47—48.

15. *Loc. cit.*, dosar 2, f. 4.

16. *Loc. cit.*, f. 5.

Indrumind și conducind organizațiile de masă, legale și ilegale, comuniștii vilceeni, asemeni tuturor comuniștilor din țară, au desfășurat o activitate tot mai amplă și eficientă în rindurile maselor de oameni ai muncii. În anul 1933, de exemplu, la Rm. Vilcea comuniștii au pus bazele unui comitet local antifascist¹⁷, extinzind aria sa de acțiune și la sate, unde au fost înregistrate unele acțiuni antifasciste și antirăzboinice. Demne de subliniat sînt acțiunile din mediul rural și anume în comuna Păușești Măglași, unde a fost constituit un Comitet antifascist al femeilor format din mai multe țărance care, prin convorbiri cu grupe mici de săteni din comunele Vlădești, Bunești, Govora-sat, Sărăcinești și Ocele Mari, făceau propagandă antifascistă și antirăzboinică. Asemenea campanie au desfășurat-o și la fabrica „Oprea Șimian și filii” din Rm. Vilcea.

La sfîrșitul anului 1933 a fost constituită la Rm. Vilcea o secțiune locală a Ligii muncii organizație legală creată și condusă de Partidul Comunist a cărei activitate a cunoscut o perioadă de intensificare odată cu campania electorală din decembrie 1933, cu prilejul depunerii de candidaturi proprii. Prin adunări electorale, manifeste și alte forme de activitate ale Partidului comunist se urmărea să se releve exploatarea continuă a muncitorilor situația grea a țăranilor, funcționarilor și pensionarilor. „Munca noastră sublinia manifestul electoral al Comitetului Ligii Muncii din Rm. Vilcea — nu e reglementată, repausul nu se respectă, salariile și pensiile nu se plătesc, taxele și birurile ne doboară, sîntem concediați la bunul plac al stăpînilor. Toată Valea Lotrului geme de exploatarea barbară a societății „Carpantina” și a exploatareilor particulari”¹⁸. Manifestul sublinia necesitatea unirii tuturor oamenilor muncii într-un front comun de „luptă împotriva jегmănitorilor noștri” Prin chemările sale la luptă unită a tuturor categoriilor sociale exploatate, manifestul adresat muncitorilor și țăranilor din județ demasca realitățile economice sociale și politice din această parte a țării”¹⁹.

Autorii manifestului, comuniștii Ilie Stănculescu și Iosif Himler, au fost arestați și judecați. Ceilalți muncitori care au contribuit la difuzarea manifestului cum au fost tipograful Alexandru Oiță, timplarul Petre Chirtop, Alexandru Izvoranu, Ion Tufaru au fost reținuți de poliție, interogați, domiciliile acestora perchezitionate și puși sub permanentă supraveghere. Din cele 2500 de exemplare ale manifestului, cea mai mare parte (peste 1800) au fost distribuite la Rm. Vilcea, Drăgășani, Brezoi cît și în comunele Chela, Broșteni, P. Măglași, Sărăcinești, Vlădești, Budești, restul fiind confiscate de siguranță. Tot în această perioadă la Rm. Vilcea, Brezoi și Ocele Mari au fost reorganizate nuclee ale Ajutorului Roșu prin intermediul cărora comuniștii vilceeni își aduceau contribuția la ajutorarea militanților închiși și a familiilor acestora²⁰. Un loc important în cadrul acestor preocupări l-au avut acțiunile de solidaritate și de sprijinire morală și materială a muncitorilor ceferiști și petroliști cu prilejul grevelor din ianuarie-februarie 1933. Din inițiativa Comitetului județean de partid au

17. Arhiva C.C. al P.C.R., Fond nr. 25, dosar 4161, f. 322, dosar 4189, f. 300 : *Organizații de masă legale și ilegale conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, București, 1970, f. 389, 395, 396.

18. Arhiva C.C. al P.C.R., Fond 22, mapa nr. 11/1933.

19. Loc. cit. colecția 50, dosar 4123 vol. I, f. 141—213.

20. Loc. cit. dosar 3347/1930, f. 16 : A.S.R.V., Fond manuscrise, dosar 3, f. 8.

luat ființă comitete de acțiune pentru apărarea cefeștilor din care făceau parte comuniști, social-democrați, socialiști-unitari, socialiști, membrii ai organizațiilor de tineret comuniste și social-democrate ai sindicatelor, ai altor organizații conduse sau influențate de acestea²¹.

Militanții comuniști din județul Vilcea, imbinând activitatea ilegală cu cea legală au desfășurat în această perioadă o muncă intensă pentru răspindirea de manifeste, ziare și broșuri editate de Partidul comunist. La 7 martie 1933 comuniștii au răspindit pe străzile orașului Rîmnicu Vilcea și în întreprinderi fluturași șapilografiați cu textele : „Jos starea de asediu“, „Trăiască Partidul Comunist Român“, etc. Organele de poliție consemnau că „aceste manifeste cu caracter comunist“ au fost găsite cele mai multe pe unele clădiri de pe Bulevardul Tudor Vladimirescu din Rm. Vilcea²². Prin conținutul lor, comuniștii vilcenii chemau masele de oameni ai muncii împotriva stării de asediu să lupte uniți împotriva regimului burghez și a legislației în vigoare sub conducerea Partidului comunist.

În acești ani, alături de organizațiile P.C.R., U.T.C. și secțiunile unor organizații de masă legale sau ilegale conduse și îndrumate de P.C.R., în județ au activat secțiuni ale Partidului social-democrat²³, Partidului socialist-unitar²⁴ și Partidului socialist²⁵, syndicate și organizații de tineret ale acestor partide muncitorești.

Secțiunile P.S.D., din Rm. Vilcea și Ocnele Mari cu un număr mic de membri, au avut o activitate politică restrinsă. În conducerea acestora s-au aflat și unele elemente care au activat mai intens cum au fost Alexandru Oită-secretarul secțiunii P.S.D. din Rm. Vilcea, Ion Cîmpeanu, Alexandru Bertoli și alți militanți ai acestei organizații, care au desfășurat o activitate intensă pentru drepturi și libertăți cetățenești, pentru unitatea de acțiune a mișcării muncitorești. Secțiunea P.S.D. din Rm. Vilcea a demascat în adunări și întruniri cît și prin intermediul ziarului „Curierul muncii“²⁶ organul său de presă, măsurile antipopolare luate de guverne și s-a ridicat împotriva condițiilor grele de muncă și viață impuse muncitorilor.

Secțiunea Rm. Vilcea a Partidului socialist-independent (din august 1933 socialist unitar) a fost constituită la 5 februarie 1933²⁷. Din comitet făceau parte : Anton Diaconescu (cismar) — președinte, Victor Parhon (avocat)-vicepreședinte, Izvoranu Alexandru (timpliar) secretar, Tufaru Ion, Ceapă Nicolae ș.a. La scurt timp a fost creată și o organizație de tineret, secția Rm. Vilcea a Uniunii tineretului socialist-unitar (U.T.S.V.)²⁸.

Secțiunea socialist-unitară din Rm. Vilcea a desfășurat indeosebi, acțiuni cu caracter propagandistic în întreprinderi și ateliere cît și printre intelectuali și țărani. Sub îndrumarea secțiunii și-a desfășurat activitatea Sindicatul timplărilor din Rm. Vilcea ca și cel al lucrătorilor de la Fabrica

21. Loc. cit.

22. Loc. cit., dosar 3358, f. 34.

23. Loc. cit., fond 46, mapa 590/1931, mapa 585/1931, mapa 587/1931.

24. A.S.R.V., Fond Prefectura jud. Vilcea, Serviciul administrativ, dosar 1/1933.

25. Arhiva C.C. al P.C.R., Fond 46, mapa 583/1931, colecția 50, dosar 3353, f. 82.

26. Loc. cit., mapa 585/1931 : „Curierul muncii“ din 13 și 22 iunie 1929.

27. Loc. cit., Colecția 50, dosar 3344, f. 180 ; fond 100, mapa 136.

28. Loc. cit., fond 21, mapa 3, 5, 8.

„Vasilatul“ din Brezoi. Ca urmare a muncii de propagandă, organizația a reușit să atragă în mișcare un număr de țărani din comunele învecinate reședinței județului.

Alături de comuniști, social-democrații și socialiștii-unitari din județ au inițiat și participat în comun la unele acțiuni de luptă ale muncitorilor prin care s-a obținut satisfacerea unora dintre revendicări.

Concomitent cu activitatea politică, organizatorică și propagandistică, militanții revoluționari vilcenți s-au preocupat în anii crizei economice și de apărarea drepturilor și intereselor fundamentale ale maselor muncitoare, de mobilizarea lor la acțiuni cu caracter economic și politic. Deși în județul Vilcea nu au avut loc acțiuni revoluționare de amploarea celor din alte centre muncitorești din țară dată fiind slaba dezvoltare a industriei în aceste locuri cit și numărul redus de muncitori au existat și aici preocupări și căutări ale comuniștilor pentru folosirea unor mijloace și metode adecvate pentru canalizarea nemulțumirilor oamenilor muncii în direcția declanșării unor acțiuni revendicative. Astfel, la Fabrica de tăbăcărie „Oprea Șinlian și filii“ din Rm. Vilcea, în cursul anului 1929, muncitorii au manifestat pentru îmbunătățirea situației materiale obținând unele rezultate favorabile lor²⁰. O acțiune revendicativă a fost organizată de Sindicatul muncitorilor de la salinile Ocelele Mari, care au înaintat Inspectoratului muncii Craiova un memoriu conținând 30 de puncte, prin care figurau: fixarea zilei de lucru la 8 ore, respectarea sărbătorilor legale, concediu anual plătit, alocații pentru copii și chirie, ajutoare sociale și pensii, drepturi pentru femei²¹ etc. La începutul lunii iulie 1929 muncitorii societății „Carpatina“ protestau împotriva abuzurilor comise de patroni, care-i obligau să lucreze 13 ore pe zi, și a condițiilor grele în care munciau, împotriva prigoanei ce se instaurase în fabrică cu sprijinul organelor de poliție și jandarmerie²². Muncitorii cereau aplicarea în toate sectoarele de lucru a unui tratament uman de muncă avertizând că „va fi rău de cei care vor lua în «bătaie de joc» doleanțele lor“. Pe fondul acestei stări de spirit greva minierilor de la Lupeni din august 1929 a stimulat lupta muncitorilor vilcenți. Astfel, lucrătorii societății forestiere „Carpantina“-Brezoi au adresat patronilor un protest vehement împotriva măsurilor antimuncitorești la care erau supuși, amenințând că împreună cu muncitorii din sectoarele forestiere de pe toată Valea Lotrului vor declara grevă: „Vă prevenim să nu provocați situația de la Lupeni, că va fi mai rău ca acolo“ — avertizau aceștia. În fața atitudinii lor ferme, patronii au cedat fiind nevoiți să le satisfacă cererile, în special achitarea gratificațiilor pe anii 1928 și 1929²³.

În cursul anilor 1930—1931, acțiunile revoluționare s-au intensificat în toate localitățile urbane ale județului antrenând largi categorii de cetățeni. Nemulțumiri s-au manifestat și în rindul funcționarilor, corpului didactic, micilor negustori din Rm. Vilcea, Brezoi și Oc. Mari²⁴. Sub in-

20. A.S.R.V., *Fond manuscrise*, dosar 5, f. 9.

21. Arh. Stat. Craiova, *Fond Inspectoratul muncii Craiova*, dosar 2, inventar 3/1931.

22. Arh. C.C. al P.C.R., *Fond 73*, mapa 62/1929, f. 1.

23. Loc. cit. *Colecții 50*, dosar 7067, f. 2.

24. Loc. cit., dosar 107/1935, f. 10; A.S.R.V., *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dosar 11/1932; dosar 21/1931; p. 76; dosar 37/1931, f. 55, dosar 29/1931, vol. II, f. 465; dosar 18/1931, p. 22 și dosar 4/1931, f. 199.

drumarea comunistilor la 20 decembrie 1930 a avut loc o importantă acțiune de protest a populației din Drăgășani, care a manifestat contra camelei ce ajunsese la dobânzi exagerate, depășind 350%. Numai intervenția energetică a poliției și trupelor de jandarmi care au recurs la forță, au determinat împrăștierea manifestanților din piața orașului.³⁴

Experiența acumulată de Partidul comunist în lupta de clasă din primii ani ai crizei, indicațiile date de Congresul al V-lea al P.C.R. pe linia mobilizării maselor largi populare la acțiuni revoluționare, întărirea organizației P.C.R. din Rm. Vilcea și a celulelor comuniste existente în județ, au fost de natură să stimuleze manifestările de protest ale maselor muncitoare, antrenarea lor la diverse acțiuni cu caracter politic și economic.

Îndată după anunțarea celei de a II-a „curbe de sacrificiu“, în ianuarie 1932, oamenii muncii din județul Vilcea au trecut la acțiuni de protest. Astfel, la 15 august 1932 peste 120 muncitori ai societății „Carpantina“ Brezoi declară grevă, încheiată la 19 august prin obținerea satisfacerii unor importante revendicări.³⁵ La începutul lunii februarie 1933 printre muncitorii de la Depoul și stația C.F.R. Rm. Vilcea se constată o vie nemulțumire față de ultima reducere a salariilor. Tot acum muncitorimea vilceană și-a exprimat cu hotărâre solidaritatea activă cu lupta eroică a ceferiștilor și petroliștilor, protestul vehement împotriva singeroasei repressiuni de la atelierele C.F.R. Grivița, judecării și condamnării conducătorilor luptelor greviste din ianuarie-februarie 1933. La începutul lunii martie 1933, comunistii au răspândit pe străzile orașului Rm. Vilcea manifeste în care, între altele se menționa „Trăiască lupta ceferiștilor“, „Cerem eliberarea ceferiștilor“³⁶ etc.

Concomitent cu avîntul mișcării muncitorești cresc frământările și acțiunile țărănești. Datorită situației materiale deosebit de grele a țărănimii cît și influenței luptelor în creștere ale clasei muncitoare, a activității mai intense desfășurate la sate de militanții revoluționari, mișcarea țărănească din județul Vilcea a luat o amploare și combativitate deosebită. Într-un raport întocmit de pretorul plășii Horezu în urma inspecției făcute la 21 ianuarie 1931 în mai multe comune, între care și Băbeni-Bistrița, rezultă că „majoritatea dintre țărani sînt săraci și cu greu fac față nevoilor zilnice“³⁷. Asemenea situații sînt întîlnite în numeroase comune din Vilcea, dar mai dificilă era cea existentă în nordul județului, unde țăranilor săraci li s-au adăugat sute de lucrători de la „societățile forestiere care au dat faliment“ și care au fost concediați „fără să li s-a plătească salariile pe un an întreg“³⁸. În luna martie 1931, autoritățile județene care au inspectat comunele de pe Valea Pesceanei informau că: „poporul este foarte nemulțumit“, că „starea de spirit a populației este tulbură din cauza crizei generale“.³⁹

Tot în această perioadă sînt semnalate o serie de acțiuni protestatare fapt ce făcea ca Inspectoratul de poliție Craiova să releve într-un raport

34. A.S.R.V., *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dosar 37/1935, f. 53.

35. Arh. Stat. Craiova, *Fond Inspectoratul muncii Craiova*, dosar 1/1932, f. 64.

36. Arhivele C.C. al P.C.R., colecția 50, dosar 3359/1933, f. 4.

37. A.S.R.V., *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dosar 34/1931, f. 69; dosar 29/1931, vol. II, f. 463.

38. Arhivele C.C. al P.C.R., *Fond 12*, dosar 14/1931, f. 10.

39. A.S.R.V., *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dosar 29/1931, vol. I, f. 148.

Înaintat Ministerului de interne la 6 martie 1931 că în comparație cu celelalte județe din Oltenia, în Vilcea „spiritele sînt mult mai agitate”.⁴⁰

Dintre mișcările țărănești, care au izbucnit la sate în 1931 se remarcă revolta din comuna Crețeni care a izbucnit din cauza jafului la care țăranii erau supuși din partea băncilor. Această răscoală a avut un profund ecou în tot județul și numai intervenția autorităților a potolit spiritele agitate⁴¹. Acțiuni ale maselor țărănești determinate de lipsa de pășuni și izlazuri s-au înregistrat la Băbulești-Runcu, Lăunele de Jos-Dănicei, Dăești-Fedeleșolu⁴² etc. La 22 iunie 1931, în comuna Mateești un mare număr de țărani în frunte cu învățătorul Mihail Roșianu au „îndepărtat cu forța autoritățile comunei... punînd stăpînire pe localul primăriei”. Starea de spirit a țăranilor fiind puternic declanșată a determinat intervenția organelor de reprimare care au trecut la aplicarea măsurilor pentru păstrarea „ordinii publice amenințate” punîndu-se astfel capăt acestei acțiuni.⁴³ O acțiune asemănătoare a avut loc în comuna Obislavu.⁴⁴

Valul de lupte ce s-au desfășurat la nivelul anului 1933 în întreaga țară a găsit un puternic ecou și în rîndul țăranimii vilcene. Alături de ceilalți țărani din județele vecine Dolj, Romanați, Mehedinți, grupuri de țărani vilcenii au pornit spre Craiova în primăvara și toamna aceluiași an pentru a protesta împotriva jafului fiscal, a execuțiilor silite, a abuzurilor jandarmilor, refuzînd să mai plătească dobinzile cămătărești și impozitele in-supoportabile.⁴⁵

La Mateești și Cheia sub îndrumarea comuniștilor, au luat ființă comitete de acțiune ale țăranilor, pentru a apăra interesele lor împotriva cămătărilor, a actelor samavolnice ale autorităților etc.⁴⁶, au fost create noi celule de partid sătești.⁴⁷

Demnă de semnalat este și activitatea desfășurată în acești ani de comuniști și socialiști în sindicatul podgorenilor din Drăgășani prin intermediul cărui se intensifica legătura cu masele de țărani din această zonă.

Numeroasele greve, întruniri greviste, acțiuni de solidaritate, memorii, ce s-au produs în anii 1929—1933 sînt o mărturie a creșterii combativității revoluționare a clasei muncitoare a sporirii rolului organizației județene de partid de a organiza și conduce proletariatul. Este semnificativ faptul că metodele folosite de Comitetul județean de partid pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, a colaborării cu celelalte forțe politice a îmbrăcat o multitudine de forme creîndu-se totodată condițiile pentru menținerea frontului unic de luptă.

Informațiile oferite de numeroase documente de arhivă, de presa vremii, precum și de participanți la evenimentele la care ne-am referit demonstrează că mișcarea muncitorească din județul Vilcea a constituit o parte

40. Loc. cit., dosar 23/1931.

41. Arhivele C.C. al P.C.R., Colecția 50, dosar 107/1931, f. 10.

42. Loc. cit., Fond 96 dosar 987 filele 12—14, „Alinața clasei muncitoare cu țăranimea muncitoare din România”, București, 1967, f. 173.

43. A.S.R.V., Fond Prefectura jud. Vilcea, dosar 18/1931, f. 22.

44. „Dimineața” din 14 septembrie 1931.

45. 1933 Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști din România, București, 1971, p. 146.

46. A.S.R.V., Fond manuscrise, dosar, 5, f. 6.

47. Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Fond 8, dosar 1602, f. 141.

integrantă a mișcării muncitorești din întreaga țară, că ea a adus o contribuție la rezolvarea problemelor cu care a fost confruntată clasa muncitoare în perioada amintită.

ASPECTS CONCERNANT LE MOUVEMENT OUVRIER DU DISTRICT VILCEA DURANT LES ANNÉES DE LA CRISE ÉCONOMIQUE (1929—1933)

RÉSUMÉ

L'article „Aspects concernant le mouvement ouvrier du district Vilcea durant les années de la crise économique (1929—1933)” offre au lecteur l'image complète de la vie économique, sociale et politique du district Vilcea durant les années de la crise économique. D'innombrables grèves, des réunions, des actions de solidarité, des mémoires qui ont eu lieu à cette époque-là, constituent un témoignage de l'augmentation de la combativité révolutionnaire de la classe ouvrière et du rôle de l'organisation régionale du Parti d'organiser et de conduire les masses populaires.

Les informations contenues dans cet article prouvent que le mouvement ouvrier du district Vilcea a constitué une partie intégrante du mouvement ouvrier du pays, qu'il a contribué à trouver la solution pour les problèmes de la classe ouvrière à cette époque-là.

AUREL DUMITRAȘCU

ASPECTE PRIVIND NAȚIONALIZAREA PRINCIPALELOR MIJLOACE DE PRODUCȚIE ÎN JUDEȚUL VÎLCEA (11 Iunie 1948)

★

ISTORIE

Actul istoric de la 23 August 1944, a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă din țara noastră, moment crucial în zbușcumata istorie a poporului român care a deschis era marilor transformări revoluționare în societatea românească.

În noua epocă istorică au avut loc evenimente de mare însemnătate pentru evoluția ulterioară a României, între care se înscrie naționalizarea principalelor mijloace de producție, împlinită la 11 iunie 1948, care a reprezentat de fapt un act fundamental pentru progresul economic și social al țării, a marcat de fapt „începutul făuririi societății socialiste în România”¹.

Caracteristica dominantă a perioadei de la actul insurecțional și până la cel al naționalizării o constituie adoptarea de către partidul comunist și guvernul democratic, a unor măsuri de ordin politic și economic considerate ca adevărate momente pregătitoare, fără de care nu s-ar fi putut împlăni trecerea în proprietatea statului, ca bun comun al poporului, a principalelor mijloace de producție.

Din prima categorie de măsuri amintim: realizarea unității mișcării sindicale (26, 30.I.1945), instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor (6 III-1945), victoria forțelor democratice în alegerile parlamentare (19 XI-1946) abolirea monarhiei și proclamarea Republicii (30 XII-1947) și în final, făurirea partidului revoluționar unic al clasei muncitoare (21—23 II-1948)².

În același timp și în strânsă legătură cu măsurile de ordin politic s-au luat și o serie de măsuri economice din care menționăm între altele: legi-

1. Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, 1975, p. 55.

2. Vezi pe larg problema la: G. Sonea, *Naționalizarea principalelor mijloace de producție în România*, București, 1968, p. 13—33, 55; Gh. Dolgu, *Semnificația naționalizării principalelor mijloace de producție în România*, în: „Naționalizarea și progresul economic social”, București, 1974, p. 18—22; V. Bozga, *La trei decenii de la naționalizarea principalelor mijloace de producție*, în: „Revista de istorie”, 31, 6, 1978, p. 949—953; N. Marcu, I. Puia, A. Cherciu, V. Bozga, R. Vasile, *Istoria economică*, București, 1979, p. 380—420, 430—432.

ferarea reformei agrare (23 III-1945), etatizarea Băncii Naționale a României (20 XII-1946), reorganizarea Ministerului Industriei și Comerțului (5 IV-1947), crearea oficiilor industriale (20 V-1947)³.

Toate aceste măsuri cu un pronunțat caracter anticapitalist vizau totodată disciplinarea inițiativei particulare și obligarea ei să se înscrie în perimetrul interesului general, aveau în vedere redresarea economiei naționale, îngrădirea evaziunii, speculei și sabotajului economic.⁴

Pregătirea naționalizării principalelor mijloace de producție de la 11 iunie 1948 a comportat și adoptarea unor măsuri speciale de ordin statistic, organizatoric și juridic care vizau direct înfăptuirea ei. Astfel, inventarierea întreprinderilor industriale, de transport, comerciale și de credit, efectuată între 15—24 X-1947, a furnizat statului informații precise cu privire la numărul, capacitatea și situația acestora, permițându-i să se orienteze exact asupra acelor ce urmau să treacă în patrimoniul său⁵. De asemenea, s-au adoptat măsuri care au dus la întărirea organelor de partid și sindicale locale, a comitetelor de fabrică, la alegerea anticipată a cadrelor muncitorești, care au primit sarcina să conducă întreprinderile naționalizate.

Adoptarea primei Constituții a R.P.R. de către M.A.N. la 13 aprilie 1948, a reprezentat actul juridic care înscrisa trecerea în proprietatea statului român ca bun comun al poporului, a unei însemnate părți din averea țării⁶. Prima Constituție cu adevărat democratică prevedea că „bogațiile de orice natură ale subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație, ferate, rutiere, pe apă și în aer, poșta, telegraful, telefonul și radioul aparțin statului ca bunuri comune ale poporului” (art. 6) precizând că atunci „cînd interesul general cere, mijloace de producție, băncile și societățile de asigurare, care sînt proprietatea particulară a persoanelor fizice sau juridice, pot deveni proprietatea statului, adică bun al poporului, în condițiile prevăzute de lege” (art. 11)⁷.

În preajma actului revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție înfăptuit la 11 iunie 1948, județul Vilcea dispunea de o industrie slab dezvoltată și cu o structură înapoiată, neputînd asigura o valorificare corespunzătoare importantelor resurse naturale și de muncă existente în această zonă. În „Raportul asupra stării economice din circumscripția Camerei de Comerț și Industrie Rm. Vilcea” întocmit la 30 decembrie 1947 erau înmatriculate 1418 firme individuale și sociale⁸, la care lucrau 34 129 de muncitori și meseriași⁹. Dintre acestea 140 erau firme industriale¹⁰ în marea lor majoritate mici întreprinderi și ateliere a căror producție aveau un caracter meșteșugăresc în care lucrau între 5—20 muncitori. În cadrul acestor întreprinderi ponderi însemnate aveau

3. *Ibidem*.

4. Ch. Dolgu, *op. cit.*, p. 22.

5. *Idem*, p. 23.

6. Legea nr. 114. Constituția Republicii Populare Române („Monitorul oficial” nr. 87 bis din 13 aprilie 1948).

7. *Ibidem*.

8. Arh. Stat. Rm. Vilcea, *Fond Camera de Comerț și Industrie Rm. Vilcea*, dos. 110/1947, f. 3.

9. *Ibidem*.

10. *Ibidem*, dos. 114/1947, f. 13.

unitățile industriei alimentare (mori, brutării, prese de ulei), industriei ușoare (dărace, ateliere de prelucrarea pieilor), ale industriei materialelor de construcții (cariere, fabrici de cărămidă).

Existau și unități mai mari cum ar fi : sectorul C.F.R. Rm. Vilcea, fabricile de cherestea „Carpatina” și „Vaslatul”-Brezoi, „Arnota”-Bistrița, salina Oțele Mari, fabricile de piele și încălțăminte „Întreprinderea Oprea Șimian și fil” Rm. Vilcea și „Tâbăcăria românească”-Horezu. În unitățile industriale propriu-zise care aveau o putere instalată de peste 6.500 CP lucrau circa 7 500 muncitorii¹¹ din care numai 30% erau calificați¹².

Din cele 140 „firme industriale”, multe erau închise sau sezoniere iar majoritatea produceau sub capacitatea normală. Toate întreprinderile duceau lipsă de materii prime, piese de schimb, combustibil sau mină de lucru calificată. La toate acestea se adăuga procesul de uzură fizică și morală a mașinilor, utilajelor și instalațiilor ca urmare a folosirii lor intense și a lipsei de posibilități de înnoire și modernizare a acestora.

În perioada premergătoare înfăptuirii naționalizării principalelor mijloace de producție, se constată creșterea spiritului de organizare al muncitorilor vilcenii care impun patronilor introducerea contractului colectiv de muncă, înființarea economatelor, cantinelor și căminelor de zi pentru copii.¹³

În întreaga țară, pregătirea actului revoluționar al naționalizării s-a făcut în cel mai desăvârșit secret, pentru a surprinde burghezia nepregătită, evitând astfel posibilitatea acesteia de a distruge, sustrage și înstrăina bunuri și valori materiale, de a încerca să submineze regimul democrat prin acte de sabotaj economic.

Pentru pregătirea și conducerea efectivă a trecerii principalelor mijloace de producție în proprietatea statului, Secretariatul C.C. al P.C.R. a hotărât, constituirea Comisiei superioare de naționalizare, a Comisiei tehnice de naționalizare¹⁴ ca organ executiv și comisii județene de naționalizare*, menite să pună în practică măsurile politico-organizatorice cerute de acest act revoluționar¹⁵.

În conformitate cu planul elaborat anterior, la 10 iunie 1948 a fost convocată Plenara C.C. al P.C.R. care a discutat și aprobat lucrările de pregătire a naționalizării principalelor mijloace de producție, inclusiv proiectul de naționalizare prezentat de Biroul Politic al C.C. al P.C.R.¹⁶.

În același seară, la sediul C.C. al P.C.R., au fost convocați secretarii Comitetelor județene de partid și instructorii Comitetului Central care au fost instruiți cu privire la modul de preluare a întreprinderilor¹⁷. Tot atunci la sediul Comitetelor județene de partid, locșitorii secretarilor de

11. Arhiva Comitetului Județean Vilcea al P.C.R., Fond 32, dos. 30/1947, f. 33, 83—88.

12. *Ibidem*, Fond 1, dos. 30/1947, f. 133.

13. Arh. Stat. Craiova, Fond Inspectoratul general administrativ Craiova, inv. 72/1947, f. 2—3.

14. Arhiva Comitetului Central al P.C.R., Fond 2, dos. 24, f. 8.

* Au fost constituite 35 de comisii județene de naționalizare din care 18 au răspuns de mai multe județe.

15. Arh. C.C. al P.C.R., Fond 2, dos. 24, f. 24.

16. „Scinteia” nr. 1151 din 21 iunie 1948.

17. G. Sonea, op. cit., p. 69.

partid** au convocat comisiile de naționalizare***, membrii birourilor județene, comisiile județene sindicale, secretarii organizațiilor de partid și noii directori ai întreprinderilor ce urmau să fie naționalizate cărora pînă la sosirea de la București a secretarilor Comitetelor județene li s-au prelucrat diferite materiale de partid¹⁸.

A doua zi, la ora patru dimineata, la sediul județenei de partid din Rm. Vilcea, B-dul T. Vladimirescu, după sosirea secretarului Comitetului județean, Marinescu Bădică a avut loc ședința de constituirea oficială a Comisiei județene de naționalizare din care făceau parte.¹⁹

— Marinescu Bădică, președintele comisiei

— Humă Bogdan, secretarul comisiei, delegatul Direcției generale a controlului economic.

— Pătrășcoiu Ion, prefectul județului

— Toth Carol președintele Consiliului sindical județean

— Birsănescu I. administratorul financiar.

În aceeași ședință comisia a luat cunoștință de „Proiectul pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare de asigurări, miniere, de transport și telecomunicații” cit și „Instrucțiunile pentru administratorii întreprinderilor naționalizate atribuite Ministerului Afacerilor Interne, materiale aduse de la București de către Marinescu Bădică. Apoi, comisia județeană de naționalizare a convocat o ședință la care au participat secretarii organizațiilor de partid, reprezentanții comitetelor sindicale și noii directori, cu care prilej s-a făcut instructaj cu privire la preluarea întreprinderilor, după care s-au reîntors la unitățile respective pentru a asigura ordinea, paza și securitatea acestora. În aceeași ședință s-a discutat proiectul naționalizării prezentat de Consiliul de Miniștri, pe care l-au votat toți cei 400 de deputați.²⁰ Potrivit acesteia, au trecut în patrimoniul statului toate bogățiile subsolului, care nu se găseau în proprietatea statului la 13 aprilie 1948, cînd a intrat în vigoare noua Constituție, precum și principalele întreprinderi individuale, societățile și asociațiile particulare, industriale, bancare, de asigurări, miniere, de transporturi și telecomunicații, al căror rol economic prezenta o importanță deosebită pentru stat²¹.

Imediat după ce a fost difuzat ordinul guvernului de ocupare a întreprinderilor (ora 14,00), colectivele de naționalizare din județ au anunțat comisia județeană de ocuparea acestora și preluarea posturilor de conducere de către noii directori.²² Printre aceștia găsim și numele lui Chirtop Petre, membru de partid cu stagiul din ilegalitate, cunoscut luptător antifascist. În același timp, a fost mobilizat întregul activ județean de partid

** Locuitorul secretarului Comitetului județean de partid Vilcea era Oproiu Vasile.

*** Inițial Comisia județeană de naționalizare a avut în componența sa pe: Marinescu Bădică, președinte, Florescu I. D., secretar, Pătrășcoiu Ion, Toth. Carol și Săndulescu C., membrii.

18. G. Sonea, op. cit., p. 69.

19. Arb. Com. Jud. Vilcea al P.C.R., Fond I, dos. 3/1948, f. 22.

20. Gh. Dolgu, op. cit., p. 13.

21. Legea nr. 119. Naționalizarea întreprinderilor bancare de asigurări miniere și de transporturi. („Monitorul oficial” nr. 133 bis din 11 iunie 1948).

22. Arb. Com. Jud. Vilcea al P.C.R., Fond I, dos. 3/1948, f. 203.

care a participat la toate cele 14 mitinguri organizate în Rm. Vilcea și județ, subliniind cu acest prilej importanța legii naționalizării pentru dezvoltarea economică, politică, socială și culturală a țării.²³

În urma aplicării legii nr. 119 din 11 iunie 1948, în județul Vilcea au trecut în proprietatea statului, ca bun al întregului popor un număr de 61 de întreprinderi, din care 47 de interes local, marea lor majoritate aparținând industriei alimentare (mori, brutării și prese de ulei).

Ramuri industriale	Nr. întrepr. naționalizate	Nr. întrepr. intrate în patrimoniul		
		statului	orașului Rm. Vilcea	comunelor rurale și urbane
A. Industria energetică	8	6	—	2
B. Industria extractivă	1	1	—	—
C. „ prelucrătoare	—	—	—	—
„ metalurgică	—	—	—	—
„ electrotehnică	—	—	—	—
„ chimică	—	—	—	—
„ mat. construcții	1	—	—	1
„ lemnului	12	5	1	6
„ pielăriei	5	5	—	—
„ textilă	—	—	—	—
„ alimentară	37	—	7	30
D. Transporturi și telecomunicații	—	—	—	—
TOTAL GENERAL	61	17	8	39

Existența unei slabe industrii rezultă și din numărul foarte mic și a inexistenței unor unități economice aparținând ramurilor de bază ale economiei.

Actul istoric al naționalizării principalelor mijloace de producție, consecință firească a cuceririi puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și celelalte categorii sociale, a găsit în județul Vilcea, ca pretutindeni în țară, un profund ecou în rindul maselor largi populare. De pildă, în telegrama Comitetului județean de partid adresată C.C. al P.C.R. se sublinia viul interes și deplina aprobare cu care comuniștii și toți oamenii muncii de pe meleagurile vilcene au luat cunoștință de actul naționalizării și în consens cu gândurile și sentimentele întregului popor, vad în această lege o nouă și semnificativă măsură pentru cucerirea de noi victorii în drumul spre fericirea și bunăstarea poporului²⁴.

23. *Ibidem*, dos. 5/1948, f. 108.

24. Intocmit după tabele aflate la Arh. Com. jud. Vilcea al P.C.R., *Fond. 1*, dos. 1 b/1948, f. 118; dos. 3/1948, f. 203—204; dos. 4/1948, f. 18—19, 21, 30, 41—42, 61, 120, 204—205; fond 8, dos. 5/1948, f. 17; Arh. Stat. Rm. Vilcea, *Fond. Pref. jud. Vilcea*, dos. 43/1948, f. 15; dos. 5/1949, f. 32; *Fond. Insp. Muncii*, dos. 6/1948, f. 70; *Fond. Primăria Rm. Vilcea*, dos. 6/1948, f. 19; Arh. Stat. Craiova, *Fond. Insp. g.-ral adm. Craiova*, inv. 9, pachet 4, dos. 10/1948, f. 216, 362—363.

24. Arh. Stat. București, *Fond. Ministerul propagandei, Direcția Presei interne*, inv. 303/1948, f. 7.

Din Rm. Vilcea și Brezoi au fost trimise pe adresa C.C. al P.C.R., guvernului și M.A.N., telegrame și moțiuni de către muncitorii de la fabricile de încălțăminte și cherestea, prin care își exprimau deplina satisfacție și aprobare unanimă față de trecerea în proprietatea statului a principalelor mijloace de producție, act care se va răsfringe, fără îndoială, bine făcător asupra întregului popor²⁵.

Întruniți în mitinguri organizate în după amiaza zilei de 11 iunie 1948, muncitorii de la fabricile : „Carpatina“ și „Vasilatul — Brezoi, „Întreprinderea Oprea Șimian și filii“, „Ing. N. Lupas“, „N. Lupas“, „C. Hanciu“ Rm. Vilcea și moara „Oltul“ din Drăgășani au salutat istorica hotărâre a Partidului Comunist și a guvernului angajându-se să păzească cu sfințenie bunurile poporului, să sporească vigilența și lupta împotriva celor ce ar îndrăzni să se facă uneltele foștilor patroni, să muncească pentru dezvoltarea economiei naționale, pentru progresul general al societății²⁶.

Primarul orașului Rm. Vilcea, Iosif Himler, menționa în raportul informativ al primăriei din luna iunie, că preluarea întreprinderilor „a produs o bună impresie în rindul populației fiind conștientă că odată cu trecerea mijloacelor de producție în mina statului va crește producția și în consecință se va îmbunătăți mult viața omului muncitor“. Preluarea întreprinderilor continua raportul „n-a influențat în rău nici producția și nici aprovizionarea populației“²⁷.

La rindul său, prefectul județului, Ion Pătrășcoiu, menționa în raportul trimis Inspectoratului general administrativ Craiova, că : „Naționalizarea a fost primită cu satisfacție de populație. Întreprinderile naționalizate funcționează în bune condițiuni, iar muncitorii lucrează cu mai multă trăgare de inimă, știind că acum de produsele muncii lor nu vor mai profita capitaliștii exploatare, ci poporul“²⁸.

Acest moment important în dezvoltarea economico-socială a țării a fost primit cu bucurie și satisfacție și de populația din celelalte orașe ale județului, care „vede că s-a pus astfel capăt rolului și influenței din trecut al unui grup restrâns de exploatare care țineau județul în mină“²⁹.

Actul revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție a fost salutat cu nemărginită bucurie și de locuitorii satelor vilcene care „înțeleg că din moment ce mijloacele de producție au trecut în mina statului, viața celor ce muncesc se va îmbunătăți“³⁰.

La indicația Comitetului județean de partid legea naționalizării a continuat să fie popularizată în conferințe ținute de activiști de partid și de sindicat în numeroase localități ale județului pentru lămurirea maselor muncitoare asupra importanței deosebite ce o prezintă în orientarea economiei naționale către statul socialist. Participanții la astfel de întruniri se angajau să-și înzecească eforturile pentru mărirea producției, pentru întâ-

25. *Ibidem*, f. 15.

26. „Înainte“ din 16 iunie 1948.

27. Arh. Stat. Rm. Vilcea, *Fond Primăria Rm. Vilcea*, dos. 6/1948, f. 18.

28. Arh. Com. jud. Vilcea al P.C.R., *Fond 1*, dos. 1 b/1948, f. 128 ; Arh. Stat. Craiova, *Fond. Insp. g-rai adm. Craiova*, inv. 18/1948, f. 171, 176.

29. Arh. Stat. Craiova, *Fond. Insp. g-rai adm. Craiova*, inv. 18/1948, f. 18 ; Arh. Stat. Rm. Vilcea, *Fond Primăria Rm. Vilcea*, dos. 10/1948, f. 21.

30. Arh. Com. jud. Vilcea al P.C.R., *Fond 1*, dos. 1 b/1948, f. 126.

rurea vigilanței față de uneltirile dușmanilor și să continue cu mai multă hotărâre lupta pentru a cuceri noi victorii în drumul spre socialism³¹.

Pentru aplicarea justă a legii nr. 119 din 11 iunie 1948, Comisia județeană de naționalizare a trecut la depistarea și încadrarea în lege a întreprinderilor nidentificate sau a celor care s-au sustras legii pe motivul că nu au capacitatea de producție și forța motrice instalată pentru a fi trecute în rîndul unităților supuse naționalizării. Astfel, Comisia superioară de naționalizare a fost informată că în județ au fost omise unele fabrici de cherestea, mori, brutării, prese de ulei etc., urmînd ca acestea să treacă de urgență în patrimoniul statului³².

La 19 iunie 1948, preluarea întreprinderilor era terminată, în schimb inventarierea bunurilor era făcută în proporție de numai 60—70%, datorită neregulilor existente în registrele acestora³³. De pildă, la „Carpatina” din Brezoi „registrele comerciale erau operate numai pînă la data de 31 ianuarie 1948”³⁴.

La indicația Comitetului județean de partid sînt trimiși contabili experți și ajutători care să dea îndrumările necesare și să ajute efectiv în munca de inventariere, astfel ca și această acțiune să se termine în cîteva zile.

Spre deosebire de bucuria cu care oamenii muncii din orașele și satele vîlcene au întâmpinat acest eveniment hotărîtor în desfășurarea revoluției socialiste „fostii patroni ai întreprinderilor naționalizate apreciau negativ această operațiune”³⁵. Prin zvonuri tendențioase, sustrageri, și dispersări de bunuri încercau să împiedice aplicarea în practică a legii naționalizării, să submineze încrederea maselor populare față de partid și guvern. De pildă, în ziua de 12 iunie 1948, în orașul Drăgășani s-a lansat zvonul că odată cu naționalizarea morii „Oltul” din localitate „nu va mai fi pline în oraș”, cu scopul de a crea panică în rîndul populației locale și din satele învecinate³⁶.

La unele întreprinderi foștii patroni au încercat și chiar sustras acte, unelte și alte bunuri de valoare. Astfel, la fostul patron de la „Tăbăcăria românească” din Horezu au fost găsite 1000 fuse meșină, 100 lăzi cu tocure, 75 kg. cuie de lemn, piese, unelte și alte bunuri sustrate de la naționalizare³⁷. La cele patru fabrici de tăbăcărie, piele și încălțăminte din Rm. Vilcea, lipseau cantități apreciabile de piei brute și alte materiale³⁸. De asemenea, la fabrica de butoale „Mitică T. Șimian” din același oraș s-au găsit ascunse cantități însemnate de materii prime, provenind în special de la „Întreprinderea Oprea Șimian și filii”³⁹.

Organele de stat cu sprijinul nemijlocit al muncitorilor au descoperit la fostul director al fabricii de cherestea „Vasilatul”-Brezoi diferite piese și materiale sustrate de la naționalizare⁴⁰, iar la directorul de la „Mica”

31. Arh. Stat Craiova, *Fond Insp. g-ral adm. Craiova*, inv. 13/1948, f. 183.

32. Arh. Com. jud. Vilcea al P.C.R., *Fond I*, dos. 5/1948, f. 66; Arh. Stat Rm. Vilcea, *Fond. Primăria Rm. Vilcea*, dos. 6/1948, f. 16.

33. Arh. Com. jud. Vilcea al P.C.R., *Fond. 8*, dos. 5/1948, f. 17.

34. *Ibidem*.

35. Arh. Stat Craiova, *Fond. Insp. g-ral Craiova*, inv. 9, pachet 4, dos. 10/1948, f. 27; Arh. Stat Rm. Vilcea, *Fond Primăria Rm. Vilcea*, dos. 6/1948, f. 19.

36. Arh. Com. jud. Vilcea al P.C.R., *Fond. 8*, dos. 5/1948, f. 19.

37. *Ibidem*, fond I, dos. 5/1948, f. 40.

38. *Ibidem*.

39. *Ibidem*, dos. 4/1948, f. 62.

40. *Ibidem*, f. 64.

din aceiași localitate, pe lângă piese și alte bunuri, au găsit și o bogată corespondență particulară din care rezulta atitudinea sa dușmănoasă față de partid și de stat.⁴¹ Din verificările făcute la această întreprindere rezultă că o bună parte din fonduri n-au fost investite pentru lucrarea minieră, luind alte căi ceea ce îl determină pe noul director Andrei Vasile să insiste pentru recuperarea acestora. De asemenea, la fabrica de gheață din Rm. Vilcea s-a constatat lipsa „unui electromotor care făcea deplasarea macaralei pe șenile de-a lungul bazinei” ridicat de unul din foștii proprietari, Herman Branstein, „sub pretextul că îl înlocuiește cu un altul”⁴².

Încercările foștilor patroni de a împiedica realizarea naționalizării în județul Vilcea au eșuat în fața hotărârii ferme a colectivelor de muncitori de a apăra noile întreprinderi intrate în patrimoniul statului. Astfel, sub directa îndrumare a Comitetului județean de partid „în fiecare întreprindere (naționalizată-n.a) s-au format echipe cu schimburi din trei în trei ore. În total, în fiecare întreprindere au stat 30—50 de tovarăși care au făcut de pază în continuu”⁴³.

Cei numiți să conducă întreprinderile naționalizate, în marea lor majoritate proveniți din colectivele unităților industriale preluate de stat, au fost primiți și salutați cu încredere și bucurie de către muncitori. Sarcinile noilor directori n-au fost dintre cele mai ușoare, dacă ținem seama de lipsa lor de experiență, de situația reală a întreprinderilor recent naționalizate, nivel tehnic scăzut, grad de uzură fizică și morală avansat, la care se adaugă greutățile create de lipsa materiilor prime, a fondurilor bănești și a cadrelor specializate, ceea ce făcea în unele cazuri aproape imposibilă utilizarea întregii capacități de producție.

Cu toate acestea, hotărâți și activi, noli directori sprijiniți de organizația de partid și de colectivele de muncă-sublinia un raport al Comisiei județene de naționalizare — se orientează bine la locul de muncă și depun multă stăruință pentru creșterea producției, pentru bunul mers al întreprinderilor⁴⁴. În același timp în rândul muncitorilor se constată o atitudine nouă, conștientă față de muncă, față de mijloacele de producție și de produsele realizate, știind că de acum înainte ei sînt adevărații beneficiari ai bunurilor obținute⁴⁵.

Datorită noului climat de muncă, muncitorii, tineri și vîrstnici, la indemnul comuniștilor au trecut la repunerea în funcțiune a tuturor capacităților de producție, în general la parametrii normali de funcționare. Astfel, într-un timp record a fost pusă în funcțiune fabrica de gheață din Rm. Vilcea, care în momentul preluării nu funcționa⁴⁶. Colectivul de muncitori de la fosta fabrică de cherestea „Vasilatul” din Brezoi, care își întrerupsese activitatea din cauza inundațiilor, asumîndu-și sarcina repunerii în funcțiune pînă la 15 iunie, lucrau zi și noapte în frunte cu secretarul de partid și noul director, pentru ca angajamentul să devină faptă⁴⁷.

41. *Idem*.

42. Arh. Stat. Rm. Vilcea, *Fond. Primăria Rm. Vilcea*, dos. 6/1948, f. 7.

43. Arh. C.C. al P.C.R., *Fond 2*, dos. 24, f. 167; Arh. Stat. Craiova, *Fond Insp. g-rai adm. Craiova*, inv. 18/1948, f. 183.

44. Arh. Com. jud. Vilcea al P.C.R., *Fond 1*, dos. 1b/1948, f. 189.

45. *Idem*, *Fond 2*, dos. 3/1948, f. 111; *fond 8*, dos. 3/1948, f. 17.

46. *Idem*, *Fond 1*, dos. 1b/1948, f. 118.

47. *Ibidem*.

După preluare, organizațiile de partid, cu sprijinul nemijlocit al comitetelor sindicale, al organizațiilor de tineret și femei au desfășurat o susținută activitate în rândul colectivelor de muncitori reușind să întărească disciplina în muncă, să reducă simțitor numărul întârzierilor și absențelor nemotivate, să asigure nu numai continuitatea producției ci și depășirea ei. De pildă, la fosta „Carpatina” din Brezoi, la sfârșitul lunii iunie a fost depășit planul de producție la cherestea cu 700 mc., iar muncitorii de la „Tăbăcăria românească” din Horezu raportau o depășire a planului cu 33% mai mult față de luna mai⁴⁸.

Lună de lună obțin depășiri substanțiale în producție și muncitorii de la fabricile de tăbăcărie, piele și încălțăminte, fosta moară Olga Geltsch din Rm. Vilcea, „Mica” din Brezoi, iar colectivul de muncitori de la uzina electrică rimniceană reduce considerabil consumul de combustibil⁴⁹.

În întreprinderile vilcene se generalizează mișcarea de inovații și raționalizări, se organizează primele forme de întrecere socialistă. Astfel, la fabrica de lăzi a „Întreprinderii forestiere de stat” Brezoi, prin introducerea unei inovații de către mecanicul Anghel L. și tâmplarul Eplingher I. s-a mărit producția de la 1500 scinduri pe zi la 12.000, aducând un venit net de 15.000 lei pe zi⁵⁰. Muncitorii din cadrul amintitei întreprinderi, fiind chemați la întrecere socialistă de confrății lor de la „Întreprinderile forestiere Cloșani”-Mehedinti, prin folosirea riguroasă a celor opt ore de muncă, prin introducerea unor inovații, depășesc planul de producție pe luna august cu 30% și câștigă steagul întrecerii⁵¹. Creșteri substanțiale față de planul de producție obțin și muncitorii de la „Mica”-Brezoi, care produc în luna septembrie cu peste 650 kg. mică mai mult decât în luna iunie, iar la fosta moară O. Geltsch producția ajunge la 30 de vagoane față de 10,5 vagoane cât obținuse pe luna iunie⁵². De asemenea, colectivul de muncitori de la „11 iunie” din Rm. Vilcea, (fosta întreprindere „Oprea Șimian și fii”) răspunzând chemării la întrecere a muncitorilor de la „Talpa” din București, cu toată lipsa de materii prime, piese de schimb etc., obțin în luna septembrie o producție mai mare cu 15% față de luna precedentă⁵³.

Printr-o mai bună organizare a muncii, fabrica de gheață din Rm. Vilcea își mărește capacitatea de producție de la 2500 kg. la 3500 kg. în 24 de ore, obținând la sfârșitul primei decade a lunii septembrie un beneficiu de 26.245 lei.⁵⁴

Trecerea la economia socialistă a generat o atitudine nouă față de muncă, manifestată și prin ample acțiuni de muncă patriotică a căror valoare s-a ridicat în perioada 11 iunie — 29 iunie 1948 la 10.000.000 lei.⁵⁵

În același timp cu creșterea producției și productivității muncii în industrie, administratorii morilor și preselor de ulei naționalizate urmărind o creștere cât mai rapidă a rentabilității acestora au amenajat crescătorii de porci la : Băbeni, Oltețu, Bătășani, Dozești, Făurești, Firtățești, Laloșu,

48. *Ibidem*, f. 119 : dos. 3/1949, f. 111.

49. *Ibidem*, dos. 1b/1948, f. 257, 283, 297, 319.

50. *Ibidem*, f. 189.

51. *Ibidem*, dos. 3/1948, f. 123, 186.

52. *Ibidem*.

53. *Ibidem*.

54. Arh. Stat. Rm. Vilcea, *Fond Primăria Rm. Vilcea*, dos. 6/1948, f. 35.

55. Arh. Stat. Craiova, *Fond Insp. g-rai. adm. Craiova*, inv. 9, pachet 4, dos. 10/1948, f. 367.

Pleșoiu, Sinești, Zătreni etc.⁵⁶ O crescătorie de porci amenajează și Codreanu Petre la presa de ulei din Băbeni-Bistrița, iar administratorul morii din Otetelișu, Jianu Rafailă, pune în funcțiune un atelier care putea efectua reparațiile necesare tuturor morilor din județ.⁵⁷

Crearea sectorului socialist cu rol determinant în economia națională, în urma naționalizării principalelor mijloace de producție, a pus în fața partidului și guvernului sarcina creării condițiilor organizatorice în vederea trecerii la conducerea planificată a economiei. În acest scop, prin Decretul nr. 119 din 1 iulie 1948 a fost înființată Comisia de Stat a Planificării. De asemenea, au fost reorganizate ministerele economice pe principalele ramuri de producție⁵⁸.

În cadrul noilor măsuri luate pentru continuarea dezvoltării economiei românești, locul principal l-a ocupat coordonarea activității economice după un plan general și conducere programată a producției pe ramuri și grupe de ramuri. Astfel, la 12 iulie 1948, prin Decretul nr. 126 în locul oficiilor industriale au fost create centralele industriale cu multiple atribuții în domeniul producției, investițiilor, procurării de utilaje, credite, etc.⁵⁹. De pildă, fosta „Carpatina” din Brezoi a fost preluată de către „Centrala industrială a lemnului, iar fabricile de piele și încălțăminte din Rm. Vilcea și Horezu de către Centrala industrială a pielăriei⁶⁰.

Începând cu a doua jumătate a anului 1948 s-a trecut la elaborarea și aplicarea programelor lunare de producție pentru toate întreprinderile naționalizate, programe care prevedeau folosirea judicioasă a capacităților de producție existente, a materialelor, mijloacelor financiare și a forței de muncă.

În vederea unei mai bune gospodăririi a întreprinderilor naționalizate s-a trecut la acțiunea de comasare a celor mici și a atelierelor nerentabile, creându-se astfel unități puternice cu o înzestrare tehnică superioară. De pildă, la Rm. Vilcea, brutăriile, o moară și fabrica de gheață au fost comasate primind denumirea de „Întreprinderile comerciale naționalizate”⁶¹.

La 22 iunie 1948, Secția financiară propunea primăriei orașului Rm. Vilcea „înființarea unui serviciu de conducere al întreprinderilor deja naționalizate, cît și pentru cele ce vor intra în patrimoniul obștei care să funcționeze sub directa îndrumare a primarului Iosif Himler⁶². În conformitate cu Decizia primăriei nr. 288 din 3 iulie 1948, a fost numit ca director al întreprinderilor amintite, ajutorul de primar, Gh. Drosu, care era sprijinit în executarea atribuțiilor sale de către un colectiv consultativ format din șefii secțiilor : financiare, administrative și tehnice și un membru al comisiei interimare. În vederea coordonării activității tuturor întreprinderilor preluate de primărie, Gh. Drosu urma să formeze un birou din personalul de conducere al unităților economice din subordine⁶³.

56. Arh. Stat. Rm. Vilcea, *Fond Pref. jud. Vilcea*, dos. 48, f. 36.

57. *Ibidem*, f. 38.

58. Decret nr. 119 pentru înființarea Comisiei de Stat a Planificării („*Monitorul oficial*” nr. 150 din 2 iulie 1948).

59. Decret nr. 126 pentru înființarea Centralelor Industriale („*Monitorul oficial*” nr. 158 din 12 iulie 1948).

60. Arh. Stat. Rm. Vilcea, *Fond. Primăria Rm. Vilcea*, dos. 7/1948, f. 32.

61. *Ibidem*, p. 36.

62. *Ibidem*, dos. 10/1948, f. 18.

63. *Ibidem*, dos. 6/1948, f. 38.

În același timp cu acțiunea de reorganizare a industriei s-a trecut la întocmirea și aprobarea de către partid și guvern a programului de investiții de care au beneficiat și întreprinderile vilcene. De pildă, primăria orașului Rm. Vilcea prin Decizia nr. 220 din 30 iunie 1948 prevedea în art. 1 că „se pune la dispoziția Întreprinderilor comerciale naționalizate trecute asupra primăriei, suma de 1.000.000 lei pentru buna lor funcționare”⁶⁴.

Incurajați de succesele obținute în primele luni după naționalizare, oamenii muncii din județul Vilcea mobilizați de organizațiile de partid au acționat pentru reorganizarea vechilor fabrici, reprofilarea, dezvoltarea și întărirea economică a întreprinderilor crearea de noi secții, asimilarea de noi produse necesare economiei românești.

Depășind greutățile inerente începutului, numeroase colective de muncitori din județul nostru raportau la sfârșitul anului 1948 îndeplinirea și chiar depășirea programelor de producție, contribuind astfel la creșterea și întărirea sectorului socialist în cadrul economiei naționale⁶⁵.

Naționalizarea principalelor mijloace de producție înfăptuită la 11 iunie 1948, a constituit una din victoriile decisive ale poporului român, punând temelle trainică viitoarei dezvoltări socialiste a țării, făuririi unei puternice economii naționale.

„Naționalizarea — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu —, urmare firească a cuceririi puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimia, intelectualitatea și celelalte categorii sociale, a creat baza materială pentru trecerea la obiectivul istoric al făuririi societății fără clase, fără asupritori, a societății socialiste în România”⁶⁶.

Naționalizarea principalelor mijloace de producție, primul act revoluționar al noii puteri de stat, instaurată la 30 decembrie 1947 s-a definitivat printr-o succesiune de legi elaborate și aplicate ulterior, prin care alte bunuri capitaliste au intrat în proprietatea statului. Astfel, în baza legii din 13 august 1948 au fost dizolvate toate întreprinderile bancare și instituțiile de credit particulare,⁶⁷ cu care prilej în județul Vilcea au intrat în patrimoniul statului un număr de 13 instituții financiare. De asemenea, la 9 septembrie 1948 au fost preluate de către stat întreprinderile de căi ferate particulare⁶⁸, necuprinse în legea nr. 119 din 11 iunie 1948.

La 3 noiembrie 1948 au trecut în proprietatea statului instituțiile medico-sanitare⁶⁹ și întreprinderile cinematografice⁷⁰. Conform acestor legi, în județul nostru a fost preluate de stat Sanatoriul „Dr. Th. Nicolaescu —

64. *Ibidem*, f. 43.

65. *Ibidem*, *Fond Prefectura jud. Vilcea*, dos. 44/1948, f. 17.

66. Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, București, 1979, p. 297—298.

67. Decretul nr. 197 pentru dizolvarea și lichidarea întreprinderilor bancare și instituțiilor de credit („Monitorul oficial” nr. 186 din 13 august 1948).

68. Decretul nr. 232 pentru naționalizarea unor întreprinderi de căi ferate („Monitorul oficial” nr. 209 din 9 septembrie 1948).

69. Decretul nr. 302 pentru naționalizarea instituțiilor sanitare particulare („Monitorul oficial” nr. 256 din 3 noiembrie 1948).

70. Decretul nr. 303 pentru naționalizarea industriei cinematografice și reglementarea comerțului cu produse cinematografice („Monitorul oficial” nr. 256 din 3 noiembrie 1948).

71. *Arh. Com. Jud. Vilcea al P.C.R.*, fond 9/1948, f. 8, 34—35.

dr. Eug. Nicolaescu⁷¹, cinematografele „Adreani” și „30 Decembrie” (fostul „Aro”-n.a.) din Rm. Vilcea și „23 August” din Drăgășani⁷².

În vederea consolidării sectorului socialist, în special în agricultură, prin legea din 2 martie 1948 au fost expropriate pământurile lăsate prin reforma agrară în posesia foștilor moșieri, 50 de ha. teren și o parte a inventarului foștilor moși. În județul Vilcea în baza legii amintite au fost naționalizate 4616 ha. împreună cu un bogat inventar agricol și 45 de conace deținute de 47 foști moșieri⁷³.

Prin legea din 2 aprilie 1949, au fost trecute în patrimoniul statului, farmaciile urbane, laboratoarele chimico-farmaceutice, depozitele de medicamente și laboratoarele de analize medicale⁷⁴. Conform acestei legi au fost naționalizate în județul nostru 15 farmacii și un laborator⁷⁵.

Pentru asigurarea unei mai bune gospodăririi a fondului de locuințe, în baza legii din 20 aprilie 1950 au fost naționalizate imobilele aparținând foștilor industriași, moșieri, bancheri și mari comercianți⁷⁶. În virtutea acestei legi în județul Vilcea au fost preluate de stat un număr de 302 imobile⁷⁷.

Noile legi adoptate și aplicate de partid și guvern după 11 iunie 1948, prin care alte bunuri și valori materiale au intrat în patrimoniul statului au fost salutate cu încredere și bucurie de către toți oamenii muncii din județul Vilcea.

Cu prilejul mitingurilor și adunărilor organizate, participanții însuflețiți de importante măsurile, strâns uniți în jurul partidului se angajau să acționeze fără preget cu pasiune și dăruire patriotică pentru înflorirea și prosperitatea țării, pentru cucerirea de noi victorii în drumul spre socialism.

Aceste legi au creat premisele aplicării politicii de industrializare socialistă, de lichidare într-un termen scurt al înapoierii moștenite, politică pe temelul căreia industria — și în primul rând industria grea — avea să se dezvolte ca ramură principală a economiei naționale, factor, principal al progresului economic și social al României, al independenței țării, al nivelului de trai civilizat al poporului.

În anii socialismului, economia județului Vilcea a cunoscut un amplu proces de dezvoltare, înnoire și modernizare care a determinat mutații profunde de ordin calitativ în structura și volumul producției, dezvoltarea localităților, valorificarea resurselor materiale și umane, bogățiilor și condițiilor naturale, în ridicarea continuă a nivelului de trai al celor ce muncesc.

La baza dinamismului economiei vîlcene în ansamblu, a progreselor înregistrate în toate domeniile vieții economico-sociale, a stat politica științifică promovată cu consecvență de Partidul Comunist Român pentru propulsarea pe treptele civilizației și progresului a tuturor zonelor țării.

72. *Ibidem*, f. 36, 120—121.

73. Arh. Com. Jud. Vilcea al P.C.R., *Fond 8*, dos. 9/1949, f. 37, 119—121.

74. Decretul nr. 134 pentru naționalizarea unităților sanitare („Monitorul oficial” nr. 15 bis din 2 aprilie 1949).

75. Arh. Com. Jud. Vilcea al P.C.R., *Fond 8*, dos. 9/1949, f. 8—9, 12, 15—17.

76. Decretul nr. 92 pentru naționalizarea unor imobile („Monitorul oficial” nr. 36 din 20 aprilie 1950).

77. Arh. Com. Jud. Vilcea al P.C.R., *Fond 8*, dos. 8/1950, f. 1, 78.

O trăsătură esențială a dezvoltării economiei județului Vilcea o constituie amploarea procesului de dezvoltare și modernizare a industriei, ritmul înalt de creștere a producției industriale, îndeosebi în anii de după Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român.

Odată cu creșterea producției industriale s-a îmbunătățit și diversificat structura acesteia, au apărut ramuri noi purtătoare a progresului tehnic: industria constructoare de mașini și industria energetică, s-au dezvoltat și modernizat industria chimică, și industria materialelor de construcții, industria ușoară și alimentară, întreaga bază tehnico-materială a industriei a fost reînnoită.

Prin obiectivele pe care le prevede, în spiritul liniilor directoare ale Congresului al XII-lea, planul-directivă de dezvoltare social-economică a județului Vilcea în anii actualului cincinal 1981—1985, asigură creșterea mai accentuată a potențialului economic, continuă prefacere multilaterală a acestor străbune meleaguri românești în contextul progresului și ridicării calității vieții pe întreg cuprinsul țării.

„Privind în perspectivă, — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenară largită a C.C. al P.C.R. din 1—2 iunie 1982 — economia României va trebui să se bazeze pe o industrie modernă, puternic dezvoltată, pe o agricultură modernă, de înaltă productivitate, continuând să rămână și în viitor o țară industrial-agrară. Pe această bază se vor asigura dezvoltarea forțelor de producție, progresul general al societății, ridicarea bunăstării materiale și spirituale a poporului”⁴²⁸.

LES ASPECTES SUR LA NATIONALISATION DES PRINCIPAUX MOYENS DE PRODUCTION DANS LE DISTRICT VILCEA — 11 JUIN 1948

RÉSUMÉ

La nationalisation de 11 juin 1948 des principaux moyens de production a constitué le premier acte qui a connu un rôle déterminant dans le déroulement de la révolution socialiste, en ouvrant une nouvelle étape dans l'histoire des relations de production dans notre pays.

Même que, en général, sur le plan national les diverses aspects de l'acte historique mentionné sont connus l'auteur a essayé fondé sur les documents inédits d'archives, les journaux du temps et des ouvrages publiés — présenter quelques aspects particuliers en ce qui concerne l'organisation de cet acte révolutionnaire dans l'ancien district Vilcea, en encadrant toute fois les problèmes locaux dans le grand événement national-nationalisation.

Certaines données statistiques utilisées d'un caractère comparatif ice que l'écho du fait de 11 juin 1948 parmis les habitants de cet district, réussissent donner la signification majeure de l'événement qui a représenté la pierre fondamentale de la révolution socialiste.

ION SOARE

TOPONIMIE ȘI ISTORIE ÎN JUDEȚUL VILCEA

Importanța studierii toponimiei pentru cunoașterea istoriei se verifică, poate în mai mare măsură decât în alte zone ale țării, și în cazul județului nostru. Multe toponime de aici — Comanca, Tătărani, Sușani-Sîrbi, Valea

Schiaului, etc. — duc cu gîndul, prin simpla lor rezonanță, la numele etnice ale unor neamuri cu care poporul nostru a avut relații diverse în lunga și zbuciumată sa istorie. Vasile Bogrea crede a găsi în toponimia noastră chiar urme ale trecerii perșilor: *Valea Persului*¹. Explicația este reluată, cu reticențe, și de Iorgu Iordan². Așa cum constată, însă, Emil Petrovici, „De obicei s-a exagerat... valoarea toponimelor ca documente istorice”³. Cunoscutul slavist Ion Pătruș, analizînd rolul sufixelor în formarea antroponimelor și toponimelor, restabilește adevărul științific într-o serie de cazuri, printre care *Persu* și *Perșani*, formate de la un radical slav *per-*, la care s-a adăugat sufixul *-s*, respectiv *-ș*.⁴ „Explicarea unui nume de loc — arată Emil Petrovici — trebuie să țină seama de datele istorice referitoare la regiunea unde se găsește locul respectiv, precum și la însăși localitatea al cărei nume trebuie explicat”⁵. Vom insista în continuare mai pe larg asupra unor toponime cu etimologii controversate, sau mai puțin analizate :

BUCUREȘTI. Considerăm că fosta denumire a satului Marcea din comuna Ionești merită o analiză mai atentă. „Fostele sate cu acest nume — spune Iorgu Iordan — n-au dispărut, ci numai și-au schimbat numele, ...de teama unei neînțelegeri” (în momentul cînd acela al primului oraș românesc a început să devină cunoscut pretutindeni)⁶. Ca etimon al toponimului cercetătorii au stabilit antroponimul *Bucur*, cuvînt considerat de origine traco-dacică, dovadă albanezul *Bukur* (*Bukurë*) cu în-

1. V. Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971, p. 86.

2. Vezi I. Iordan, *Toponimie românească*, București, 1963, p. 280.

3. E. Petrovici, *Istoria poporului român oglindită în toponimie*, în „*Studii de dialectologie și toponimie*”, București, 1970, p. 241.

4. Ion Pătruș, *Onomastica românească*, București, 1980, p. 57 și urm.

5. E. Petrovici, *op. cit.*, p. 241.

6. I. Iordan, *op. cit.*, p. 164.

teles asemănător.⁷ „Satele s-au numit adesea cu numele fondatorului, urmat de sufixul *-ești*⁸ — constată, simplu și adevărat, academicianul Al. Graur. Este cert că Bucureștiul de Vilcea, așezat pe riul Luncavăț, a existat înaltea viitoarei capitale a țării, dovadă și atestarea sa documentară relativ timpurie — 1392, ianuarie 8⁹, față de aceea a capitalei țării, care apare documentar abia în 1459, septembrie 20¹⁰. Poate un păstor din același neam al lui Bucur, în cadrul păstoritului și al corolarului său de mai târziu — transhumanța — a întemeiat așezarea de pe Luncavăț, care a fost numită după fondatorul său. Cauza principală a dispariției toponimului București din județul Vilcea este, desigur, în primul rând, dezvoltarea economică impetuoasă a capitalei țării.

GLAVILE. Este unul din toponimele asupra cărora atenția cercetătorilor nu s-a oprit. Forma de plural și articolul *-le* ar duce cu gîndul la un singular refăcut *-glavă*, apelativ întîlnit în zonă, cu sensul de „cap, căpătîină“, dar și de „deal rotund“, formă de relief existentă în partea locului. Documentele istorice provenind din localitate conduc, însă, la o altă etimologie și anume la patronimicul *Glăru*, întîlnit în mai multe documente din secolul al XIX-lea¹¹. De la pluralul numelui satul s-a numit *Glăvi*, așa cum apare, spre exemplu, în documentul din 29 octombrie 1626¹². Crezîndu-se, probabil, că este vorba de un plural de la *-glavă*, toponimului i s-a adăugat articolul hotărît *-le*. Totuși, și în zilele noastre se mai aude rostindu-se forma nearticulată, *Glăvi*, ceea ce vine să întărească încăodată etimologia propusă.

OLT. Radicalul denumirii cunoscutului rîu a suscitat numeroase discuții. Tomaschek¹³ și Roesler¹⁴ îl cred dacic sau tracic. Hasdeu¹⁵ îl consideră provenind din limba sciților agatirși, unde avea forma *olt*, care însemna „aur“. Ca argument aduce existența la popoarele turanice a cuvîntului *altyn* (*altun*), cu același înțeles. C. Diclescu socotește cuvîntul de origine germanică, metatezat din *Lot*¹⁶. H. Krahe presupune că originea cuvîntului este ilirică¹⁷. „Ne-am putea gîndi — spune N. Drăganu — și la un latin *Alutus* (<alluo> = spăi)... Grafiile atestate, însă, se opun acestei explicări¹⁸. Indiferent care ar fi originea sa, important este modul cum ne-a parvenit cuvîntul. Rezolvarea acestei probleme este îngreunată de faptul că în documentele maghiare toponimul apare cu două grafii: *Alt*, în cele scrise pînă în 1233 și *Olth* — în documentele ulterioare acestui an. N. Drăganu consideră, pe bună dreptate, că la venirea lor în Transilvania ungurii au auzit forma *Alt* de la români, „deoarece

7. Vezi, O. Densușianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, București, 1898, p. 6—12.

8. Al. Graur, *Nume de locuri*, București, 1972, p. 70.

9. Vezi, *D.R.H.*, B, I, p. 42—45, nr. 17.

10. *Ibidem*, p. 203—204, nr. 118.

11. De ulifel, un nume aproape identic, *Glăru*, este atestat în Țara Românească încă din anul 1538. Vezi, în acest sens, *D.R.H.*, B, IV, p. 87, nr. 65.

12. *D.R.H.*, B, XXI, p. 284, nr. 151.

13. W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, p. 95 și urm.

14. R. Roesler, *Romanische Studien*, Leipzig, 1871, p. 325.

15. B. P. Hasdeu, *Istoria critică*, ed. a II-a, p. 233—235.

16. C. Diclescu, *Die Gepiden*, I, p. 80—81.

17. H. Krahe, *Die alten geographischen Namen*, p. 13, 63 și 113—114.

18. N. Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV, pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933, p. 349.

slavi nu se mai pomenesc în documentele citate, căci nu mai existau în acest timp, românizându-se, iar pecenegii erau pe cale să se românizeze¹⁹. Totuși, N. Drăgan nu explică pronunția cu *o-*. Din spusele sale rezultă în mod indirect că pronunția *Olt* ar fi o contaminare din maghiară, ceea ce n-ar fi exclus.

Ne alăturăm părerii cercetătorilor care cred că toponimul *Olt* este de origine traco-dacică. Considerăm că radicalul inițial, neatestat, putea să fie *Alut-*, care a dat formele atestate, *Αλουτας* — în grecește și *Alutus* — în latinește. Sub influența maghiară accentul s-a deplasat pe *a*, iar *u* a ton a putut să cadă. În primele documente emise de unguri a fost posibilă, deci, redarea toponimului sub forma *Alt*. În perioada următoare cuvântul a fost supus unei a doua influențe de pronunție, prin închiderea lui *a* inițial în *o*. Românii au preluat pronunția, poate și sub alte influențe, tot ei fiind cei care au impus forma *Olt*, redată grafic ca atare în documentele mai tirzii.

OTETELIȘ. Este unul din toponimele neexplicate satisfăcător, deși încercări au existat și există. N. A. Constantinescu consideră că provine de la prepoziția slavă *ot-* + *telis*²⁰. Nu explică, însă, mai departe, ce înseamnă cuvântul *telis*. Logic, ar trebui să fie o localitate, dar dicționarele geografice nu pomenesc un asemenea toponim. E drept, există în zonă o vale numită *Valea Telesului*²¹, dar transformarea lui *Teles*, cu accentul pe primul *e*, în *Teliș*, cu accentul pe *i* nu poate fi explicată fonetic. Ion Folescu, în „Monografia comunei Bălcești”, pe care am consultat-o în manuscris, ne-a informat că a propus, printre altele, proveniența toponimului de la antroponimele *Oto Deliș*, un neamț care ar fi trăit cândva prin acele locuri. Nu precizează, însă, sursa informației sale.

Toponimul ar putea proveni de la cuvântul regional „oștetelit”, care în unele părți ale județului numește obiceiul tinerilor la lăsatul secului de păresimi, de a aprinde focuri pe dealuri, dându-le drumul la vale, în timp ce fac strigări satirice la adresa celor din sat. În alte comune obiceiul se numește „roata”. În unele sate din Argeș i se spune „oștețelea”²². Oarecum asemănător cu sufixul *-it* este sufixul *-iș*, care în plus poate să arate și locul unde se petrece o acțiune. Este posibilă, astfel, forma „oșteteliș” (cf. vechiul slav. „stititi” a apărea), care, prin dispariția lui *-ș* a dat „oteteliș”.

PISCUL PIETRII. În această asociere de cuvinte denumirea satului din comuna Budești este singulară. Deși pare corectă, la o cercetare mai atentă imbinarea apare mai puțin logică. Ar fi fost mai normal — *Piatra Piscului*. Mai înainte satul s-a numit *Piscupie*²³ (pronunția populară a cuvântului Episcopie). Cu grafia *Piscupia*, toponimul este analizat și de Iorgu Iordan, deși nu se referă la satul din județul Vilcea, ci la un altul, din județul Prahova: „Locurile numite astfel au fost proprietatea instituțiilor al căror

19. Ibidem.

20. N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic al limbii române*, București, 1963, p. 450.

21. Vezi, C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Vilcea*, București, 1893, p. 436.

22. Vezi, D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967, p. 191.

23. De fapt, denumirea inițială a fost Flămînda, după un schit devenit metoh al Episcopiei, împreună cu moșia din jur pe care s-a dezvoltat satul.

nume îl poartă²⁴. Considerându-se că denumirea *Piscupie* nu mai corespunde noilor realități, în timpul ultimei reîmpărțiri administrative toponimul a fost modificat, spunându-i-se *Piscu-Pietrii*, mizindu-se, desigur și pe păstrarea cuvintului în ligament. Sîntem de părere că odată cu această schimbare au dispărut și urmele unor realități istorico-sociale păstrate de vechiul toponim. O soartă asemănătoare au avut-o și alte toponime din județ : *Piscopopia* (din Gușoeni), *Omoricea* (*Omircea*), *Prădători*, *Romanești*, etc.²⁵

TITIRECI. Toponimul provine, evident, dintr-un antroponim, dovadă fiind forma în care apare atestat documentar prima oară — *Titiricești* — adică „cei din neamul lui Titireci”²⁶. Problema care se pune este aceea a provenienței antroponimului. N. A. Constantinescu îl derivă de la *Titir* — vechi nume grec, la care s-a adăugat sufixul *-eci*²⁷. Mai posibilă ni se pare explicarea lui prin numele etnic *tătar* + sufixul *-eci*. Vocalele *ă* și *a* în poziție ne accentuată au putut suferi modificări succesive : *Tătăreci* < *Tătareci*, < *Tetereci* < *Titereci* < *Titireci*, ca urmare a acțiunii legilor asimilației și disimilației. În sprijinul acestei idei vin atestările tirzii ale unor forme cu *e*, mai aproape de forma inițială. Astfel, într-un document din 2 aprilie 1676 un Mihai Titiriceanu semnează — Mihail din *Tetereci*²⁸. În sprijinul acestei etimologii vine și tradiția locală, care se sprijină, la rîndul ei, pe unele urme arheologice : „Numele satului *Titireci* — spune Dumitru Păunescu — ar veni de la un tirgușor tătăresc sic ! ale cărui ruine se mai păstrează în punctul numit „*Richiț*” de pe raza actualului sat”²⁹. Ca și alte toponime în care apare radicalul *Tătar-* (*Tatar-*, *Tătăr-*), numele satului *Titireci* poate fi pus în legătură cu invaziile tătărești care au avut loc pe teritoriul țării noastre, inclusiv în zona Vîlcii.

Lista toponimelor care vibrează de rezonanța istoriei acestui județ este, desigur, mult mai mare, dar studiul de față nu și-a propus o analiză exhaustivă a subiectului. Considerăm că modesta noastră lucrare va constitui un nou imbold pentru lingviști, istorici și alți cercetători, de a se apleca mai mult asupra studierii acestei fascinate științe care este toponimia.

TOPONYMIE ET HISTOIRE DANS LE DISTRICT VILCEA

RÉSUMÉ

L'objet principal de l'ouvrage est constitué par quelques toponymes du district Vilcea, qui projettent de la lumière sur l'histoire de cette région. Concrètement, l'auteur traite les toponymes suivants : *București*, *Glăville*, *Olt*, *Oteteliș*, *Piscu-Pietrii* et *Titireci*. À partir de l'idée sur l'importance de la toponymie pour l'étude de l'histoire, l'auteur se prononce, en même temps, contre les exagérations au sujet du rôle des toponymes. Généralement, il discute quelques-unes d'étymologies controversées, en proposant, à leur place, les autres nouvelles, ou en soutenant, avec des preuves originales, les plus admissibles étymologies des autres toponymes.

24. I. Iordan, *op. cit.*, p. 236.

25. Informație primită de la istoricul Petre Bordașu.

26. Vezi, *D.R.H.*, B. I, p. 433—437, nr. 268.

27. N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 367.

28. *Arh. Stat. Vilcea, Ms. 102, f. 456—457.*

29. Dumitru Păunescu, *Bunești*, București, 1978, p. 440—441.

Lovistea, vatră românească cu puternică rezonanță în istorie avea să trezească interesul cercetătorilor mai ales prin unicatele sale toponimice și folclorice, care îi dau multă originalitate. Toponimia, bogata arhivă a Lovistei

aduce noi fapte convingătoare asupra existenței locuitorilor și continuității lor neîntrerupte în acest spațiu mioritic.

Că ne aflăm într-o vatră românească ne-o confirmă nu numai argumentele istorice și folclorice, ci și mărturiile lingvistice, în cazul nostru — toponimia, prin bogăția și originalitatea ei.

Făcînd o statistică asupra toponimelor existente și studiate de noi pînă în prezent, vom întîlni prețioase fapte ale existenței strămoșilor noștri, a geto-dacilor. Cele 37 toponime autohtone din care două — Oltul și Lotrul, vin cu același nume din istoria noastră îndepărtată, numărul mare al elementelor latino-române, — 107, la care se cuvine să adăugăm și cele 36 toponime create de români, spun de la sine despre bogatul tezaur toponimic românesc existent al Lovistei.

Pentru edificare prezentăm în continuare situația concretă a toponimiei, alcătuită din 248 nume (de sate, așezări omenești, munți, dealuri, văi, ape, terenuri agricole etc.) :

Total nume topice	din care :					
	autohtone	latino-române	creații românești	slave	turcești	alte origini
248	37	127	36	52	8	8

Toponimia are un rol important în argumentarea continuității și existenței noastre în vatra dacică, constituind pe bună dreptate „o adevărată arhivă”. Pe lângă numele ce denumesc munți, sate, locuri, un interes deosebit îl trezesc cele ale apelor. Trebuie să spunem că acestea s-au dovedit foarte rezistente.

Din cele 124 numiri de ape invenariate în prima etapă a cercetărilor întreprinse pentru cunoașterea toponimiei, 96 sînt românești. Dintre numele topice care denumesc ape un număr de 42 au în componența lor apelativul „pîrîu“, iar 24 „vale“, care indică același lucru „rîu“. Însoțind un nume românesc, sau de altă origine apelativul „pîrîu“ vine să confirme originalitatea toponimiei românești. Făcînd parte din fondul autohton preroman acest cuvînt exprimă legătura statornică ce s-a cimentat de-a lungul secolelor între numele topice lovistene. Și celălalt apelativ — „vale“, este tot românesc și provine din latinescul „vallis“.

De-a lungul timpului toponimia lovisteană a rămas aproape neschimbată. Acesta este încă un argument prețios în susținerea tezei continuității neîntrerupte a poporului român pe întreaga vatră dacică. Numele satelor : Găușani (1451), Clocotici (1473), Spînu (1471), Bumbuiești (1473), Voineasa (1496), Boișoara (1451), munților : Petricea (1393), Arsurile (1415), Sînta Mare (1451), Mănăileasa (1451), Zănoaga (1451), atestate documentar cu 5—600 ani în urmă au rămas neschimbate.

Un act prețios care ne redă un număr mare de toponime este „așezămintul“ lui Neagoe Basarab din 9 iunie 1520, care stabilește hotarele dintre Țara Românească și Transilvania. („apa Oltului“, „apa Vadului“, „vadul Genunei“, „muntelui Voinăsei“, Măgura, Piatra-Albă, Groapa-Mare, Nedeli, Lăpușnic).

Continuitatea neîntreruptă pe aceste meleaguri este confirmată și de faptul că un număr însemnat din toponimele lovistene le găsim în Țara Hațegului și Maramureșului, ca și în alte localități ale țării. Pendularea locuitorilor peste munții care niciodată nu au constituit stavilă în calea lor, viața și istoria comună, toate au favorizat ca toponimia să reflecte aceste realități. Țara Hațegului, Maramureșului și Lovistei ne apar astăzi „ca un fel de triotoponimie“.

Interesant este de observat faptul că toponimia nu s-a implîntat la înțimplare, ci este îngemănată cu viața oamenilor, cu istoria acestor locuri. Ea ne aduce argumente sigure despre elementul autohton, despre cristalizarea vechilor sate românești. Zona de munte a constituit pentru istoria poporului nostru un adevărat muzeu în aer liber, în care acestea s-au conservat cel mai bine. Prezența dacilor în aceste locuri este confirmată de urmele arheologice descoperite în mai multe puncte din Loviste : Brezoi, Titesti, Călinești, Ciunget etc.

Analizînd toponimia autohtonă lovisteană vom constata că numele proprii (cu excepția riurilor Olt și Lotru), sînt alcătuite din apelative, elemente pe care le întîlnim în lexicul limbii române : grui — Gruia-Lupului, măgură — Măgură, genune — Genune, leurdă — Leurda, brad — Brad, sterp — Sterpu. Este de fapt o constatare care confirmă teza enunțată cu ani în urmă de către cercetătorul I. I. Russu : „Precum s-a spus numele proprii sînt alcătuite din elemente lexicale și sufixale curențe în vorbirea populară, fiind deci și ele în aceeași măsură vechi materiale de limbă vie a continuității sociale“.¹

Întîlnim în Loviste și numele topice : Prislop, Sterminoasa, Bora care fac parte cu siguranță tot din fondul autohton geto-dac. Ultimile cerce-

1. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1969, p. 101.

tări întinse de Pandeles Olteanu și I. C. Chițimia sînt interesante, aduc noi contribuții la explicarea etimologiei lor, fiind considerate ca făcînd parte „din fondul autohton traco-dac”². Toponimicul *Bora* (munte), după cum subliniază profesorul I. I. Russu, are rădăcini indo-europene. Cu ajutorul său s-au putut forma cunoscutele nume dacice: *Boridava*, *Piroboridava*. Radicalul probabil: *bher — „a tăia, a sparge”³.

Trebuie să lămurim pe parcursul cercetărilor și etimologia numelui Cozia, considerat de majoritatea cercetătorilor ca fiind slav. După cum se cunoaște zeul dacilor a fost Zalmoxis. Locul de „îchinăciune” se afla pe „muntele sfînt”. Încalinăm să emitem ipoteza că unul dintre acești munți a fost și Cozia vilceană. Pornind de la aceste considerente putem admite că totuși Cozia are la origine numele traco-dac „Cozi”, cu rad. **kog'o* — capră⁴, nu din sl. „koza” capră (Cozia — a caprei, adj. posesiv, sau din tc. „koz” — nucă, „regiune cu mulți nuci” — Nucet). Lazăr Săineanu explicînd etimologia acestui toponim menționează că este înțilnit în Moldova ca apelativ „frumoasă cozi, minunat de frumoasă”. Tot ca apelativ este folosit și de Alecsandri: „le prinde cămașa cu alțițe minune și-s frumoase cozi”⁵.

Vorbînd despre valoarea istorică a toponimiei C. C. Giurescu sublinia că aceasta „arată practicarea agriculturii în munți” din cele mai vechi timpuri. Nume de sate și înălțimi amintesc de cultivarea cerealelor și mai ales „a meiului numit în vechime și azi mălai”. În Loviste această indelețnicire tradițională a poporului nostru, cu rădăcini traco-dacice, este atestată de numele satului și comunei Malaia și Polana Mălăii, de pe Valea Lotrului.

În analiza toponimiei trebuie adesea să ne întrebăm pe bună dreptate dacă unele nume au fost „create de slavi sau mai degrabă de români din nume comune sau din nume de persoane împrumutate de la slavi”⁶. Numele topice „Laz”, „Polana”, „Tarnița”, „Vidra”, sînt oare slave?, atîta timp cît noi le întîlnim ca apelative în Loviste și pe întregul cuprins românesc.

Este interesant de observat faptul că în zona de deal și munte unde elementul românesc s-a conservat mult mai bine, întîlnim numeroase toponime care denumesc nume de trecători și de drumuri. Exemplu: „Tarnița”, „Pripoare”. Vorbînd despre semnificația lor Emil Petrovici menționează: „Multe dintre numele de trecători au la bază apelative românești de origine slavă, ceea ce a făcut pe unii cercetători să considere aceste oronime slave. Creatorii lor au fost însă românii... Aspectul e slav (apelativul care stă la baza numelui fiind de origine slavă), dar creatorii toponimului au fost românii”⁷.

2. Pandeles Olteanu, *Cercetarea monografică a limbii popoarelor strămoșești geto-daco-tracii*, Interferențe, București, 1978, p. 11.

3. I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, București, 1967, p. 95.

4. *Ibidem*, p. 100.

5. Lazăr Săineanu, *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, 1925, p. 173.

6. Vesi, E. Petrovici, *Oronime formate din antroponime în Carpații românești*, Studii și materiale de onomastică, 1969.

7. E. Petrovici, *Nume românești de trecători peste culmi*, Studii de dialectologie și toponimie, București, 1970, p. 266.

În explicarea toponimiei de un real folos ne este folclorul, această comoară nemuritoare a poporului român, care a reușit să conserve nume și fapte deosebite din viața și istoria acestor locuri. „Rîul” ca și „codrul”, au fost pentru lovistenii prietenul nedespărțit. Acest lucru ni-l confirmă și versurile :

*„La fîntînița din plai
Pusei masa și mîncal”.*

Oltul, Lotrul, Latorița, sînt întotdeauna alături de cei îndrăgostiți :

*„Cite păsări sînt în codru
Nu pot să-mi stîmpere focul
Nici cu Oltul, nici cu Lotru
Numai mîndra cu mijlocul”*

sau :

*„Latoriță bob de rouă
Ce despați iubirea-n două”.*

Întîlnim de asemenea în folclor numeroase denumiri locale, confirmîndu-ne și prin aceasta legătura statornică, de secole a creatorului anonim cu toponimia, cu istoria și viața meștegurilor natale.

Voineasa :

*„Focle verde și-o aurămeasă
Rămli cu bine Voineasă
Și tu scumpă țărișoară
De-oi trăi, te-oi vedea iară”.*

Malala :

*„De la Malala la vale
Cum mai cîntă cucul de tare*

Din zestrea bogată pe care ne-o oferă toponimia autohtonă lovisteană vom căuta ca în continuare să insistăm asupra citorva nume care prin prezența lor în aceste locuri dau mai multă originalitate și personalitate ținutului muntos al Vilcii, dovedindu-ne în același timp, după cum sublinia Pandele Olteanu „că dăinuim permanent de milenii în Dacia, că ne-am format ca popor pe un teritoriu vast a cărui coloană vertebrală a fost bătrînul fluviu Istros, cum îi spuneau tracii, sau Danubius — Donaris, care înseamnă apă dan — mare, frumoasă, virulentă, că și poporul născut aci și legat deopotrivă de lanțul și inelul munților stîncoși sau Carpații”⁸.

8. P. Olteanu, op. citat., p. 26.

OLT : Numele topic cel mai discutat din întreaga noastră literatură de specialitate. Este prezent în numeroase inscripții ale antichității. Ptolemeu, Dio Casius și Tabula Peutingeriana. Îl întâlnim de asemenea în importante lucrări cartografice : harta Ungariei a lui Kaerius (1620), cu numele „Alt“, sau „Alth“, harta Transilvaniei a lui Ioans Sambucus (1566), în care este amintit „Aluta“, harta lui Schwantz — „Alth“ etc. Pentru prima oară forma românească a Oltului apare la Delisle (1703) — „Hot du Alaut“.

Cea mai interesantă explicație a etimologiei acestui valoros nume românesc o găsim în lucrarea lui Th. Capidan — „Limbă și literatură“. Prin argumente convingătoare autorul susține proveniența traco-dacică a Oltului. „Forma dacă Alutus, după accent, trebuie să dea Alt. Noi însă avem Olt, cu a inițial schimbat în o. Acest fenomen a fost explicat până acum din limba slavă. Eu îl explic din limba tracă. Tracii pronunțau pe a scurt în două feluri : ca a și ca o... Prin urmare și la Alutus am avut un o deschis pronunțat de daci Alutus. Pe de altă parte, metateza slavă nu putea avea loc la numele trac, fiindcă după o inițial nu urma un grup de consoane“.⁹

Oltul, „marele riu care dă numele unei țări“, după cum sublinia N. Iorga, avea să intre în legende și cîntece, artistul popular reușind să ne creioneze cu măiestrie chipul neînfriecatului vîteaz. Este cel mai cîntat riu din țara noastră. Dar dintre toate cîntecele „Doina Oltului“ are cel mai mare ecou în inimile noastre :

*„Oitule, Oltețule
Seca-ți-ar izvoarele
Să crească duduiele
Să trec cu picioarele
Oitule, riu blestemat
Ce vii așa tulburat ?“*

Încă din secolul trecut acest cîntec va trezi interesul multor scriitori. Ion Hellade Rădulescu îl valorifică în scurta scenetă „Sărbătoarea cîmpenească“. Mai tirziu același motiv va fi preluat de către Anton Pann în „Spitalul amorului“. Și-n deceniile următoare cîntecul se va bucura de succes, întâlnindu-l în culegerile lui V. Alecsandri, G. Dem. Teodorescu, Gr. Tocilescu, T. Pamfile, T. Bălășel, etc.

Marele poet M. Eminescu va include în bogata sa colecție de poezii populare și o variantă a acestei doine („Oitule, riu blestemat“), care este culeasă în perioada anilor 1872—1873.

Gr. Alexandrescu, în călătoria întreprinsă pe aceste meleaguri, fiind încîntat de valoarea artistică a folclorului local va culege un număr mare de „Cîntece de peste Olt“, pe care le va publica în Convorbiri literare din 1 septembrie 1876.

„Doina Oltului“, constituie una dintre creațiile de mare forță artistică a folclorului nostru, ducînd astfel mai departe în unduirile sale fermecătoare istoria milenară a Oltului și frumusețea inegalabilă a acestor meleaguri.

9. Th. Capidan, *Limbă și cultură*, București, 1943, p. 173.

LOTROL: Autohton, cu sensul de „repede”. Numele acestui riu care dă multă frumusețe văii ce o străbate a suscitat numeroase discuții. Este atestat documentar în 1505. A fost socotit rind pe rind de origine latină, cehă, galică. Dar așa cum amintește Ion Conea „Nu este nici una din toate acestea, ci este — cum foarte just observă Weigand — românesc”.¹⁰

Numele Lotrului — după cum sublinia I. A. Candrea „nu are nici o legătură cu latro-onis — hoț, nici cu lotrul — șiret, care este de origine ungurească pentru Transilvania, ori sirbească pentru Banat”.¹¹ G. Weigand explică Lotrul „ca sinonim cu repede pornind de la adjectivul lotru, tradus de Lexiconul de la Buda, prin iute, repede”. De aceeași părere este și academicianul Iorgu Iordan, care menționează: „Această explicație mi se pare justă, căci se potrivește cu natura unei ape curgătoare de munte”.¹²

Pentru a sublinia semnificația românească a acestui riu Ion Conea menționează: „Așadar, una din apele mari ale Lovistei poartă nume românesc.”¹³

Acest toponim este format dintr-un apelativ vechi românesc. Are o largă circulație în multe limbi europene. În cehă — *lotr* e o prescurtare din germanicul *lotterbube* (radicalul *lottar* — german — însemnând „om rău de credință” — un hoț).

Lotr este radicalul indoeuropean care în latină a dat *latroonis* (a a trecut în o = Lotru).

Sensul de „hoț” al acestui apelativ s-a dezvoltat mult mai târziu. Este vechi, pentru că îl găsim în greacă, latină, germană. Cuvânt indoeuropean, prezent și în limbile popoarelor strămoșești. În studiile întreprinse cu privire la stabilirea etimologiei acestui toponim nu s-a mers pînă în prezent în extenso, pentru găsirea corespondenței lui în limbile latină, greacă și cehă.

Spațiul Carpato-Danubiano-Pontic, vatră a popoarelor indo-europene, după cum se cunoaște, era traco-dacic. Cunoscînd aceste realități istorice putem stabili mai ușor sensurile cuvîntului amintit.

Lotrul, încă din secolele trecute avea să intre în conștiința poporului, în folclorul acestor locuri:

*„Mă Lotrule, apă rece
Cum aș face a te trece?
De-o fi o vreme bună,
Te-oi trece seara pe lună;
Iar de-o fi o vreme rea,
Te-oi trece cum oi putea.”*

GENUNE: Este atestat documentar în timpul lui Mircea cel Bătrîn (28 martie 1415), care dăruiește vama de la Genune. Mai apare menționat și în alte hrisoave (1424, 1475, 1478 etc.) Este format dintr-un apelativ. După înțelesul pe care îl exprimă — acesta înseamnă: „adînci-

10. I. Conea, *Țara Lovistei*, Buletinul Societății de geografie, tomul: LIII, (1934), p. 115.

11. Pavel Binder, *Note de toponimie*, Limbă română, nr. 6, 1970, p. 56.

12. I. Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 513.

13. I. Conea, *op. citat.*, p. 116.

tură, hâu, abis". I. I. Russu îl trece în fondul de aur al limbii române — cuvînt autohton. În Loviste acesta înseamnă : „apă adîncă și lină", sau „bulboană cu apă lină".

Formele vechi ale acestui cuvînt sînt : „*genune*" și „*gerure*". Ca apelativ avea să capete sub pîna iscusită a marelui poet M. Eminescu — cu alt sens, dimensiuni și valori artistice deosebite.

Valea BRAZILOR : Are la bază un apelativ geto-dac. Își are rădăcina în „*brad*", apelativ din care s-au format numeroase toponime. În Loviste întîlnim numele satului *Brad* și al apeii *Valea Brazilor*. Este străvechi în limbă și cu rol important în folclorul nostru. Principalii copaci care alcătuiesc codrul la români, *gorunul* și *bradul*, fac parte din fondul lingvistic autohton.

În aromană avea formele : „*Bradoia*, *Bradzi* și *Brădetu*". În albaneză întîlnim corespondentul : „*bradh*, *bredh*". Îl întîlnim în documentele slavo-române încă din secolul al XV-lea (26 noiembrie 1490), „la un brad frumos".

Numeroase sînt piesele folclorice românești care au conservat prin intermediul imaginii artistice acest apelativ :

*„Du-mă Doamne, du-mă iară
La cel brad cu frunză rară
Să mai fiu ce-am fost ast vară".*

Pîrîul STERPULUI : Semnificația cuvîntului „*sterp*" în limba română este multiplă. Se adresează în primul rînd pămîntului neproductiv. În Loviste apare ca nume propriu, (apă și munte). Face parte din fondul nostru autohton traco-dacic. În albaneză are următoarea alcătuire : „*shterpe*". La aromani întîlnim cuvintele : „*sterpu*, *stearpă*". În latină avem forma : „*es-stirpus*". Lexiconul de la Buda îl consemnează cu formele : „*sterpu*, *sterilis*".

Cu privire la originea acestui cuvînt au existat mai multe opinii. Mayer susține că este iliric. O. Densusianu menționează : „d'origin e obscure est *sterp*". M. Gaster amintește că acest apelativ provine din latină cu „*es*" — din „*stirps*".

I. I. Rusu conchide cu claritate : „Dar cuvîntul alb.-rom. *sterp* pare să fie autohton, preroman putînd fi legat direct la radicalul indoeuropean *ster* țepăn, înțepenit, tare".¹⁴

Este prezent în numeroase creații folclorice lovistene :

*„Bate vîntul ca un serpe
De la badiu de la *sterpe*".*

STERMINOASA : Este cunoscut în Loviste ca apelativ, „loc abrupt, prăpăstios". Îl întîlnim de asemenea tot aici ca toponim, denumind nume de munte și apă. O. Densusianu îl consideră de origine slavonă. De aceeași părere este și profesorul Iorgu Iordan. Dar așa cum menționează Păndele Olteanu, acesta își are originea în limba „traco-dacilor" : „se dă

¹⁴ I. I. Russu, op. citat., p. 198.

ca nume etnic Straminos. În limba slovacă este curent subst. strmen și adj. strmeny (abrupt, prăpăstios)¹⁵.

I. C. Chițimia, care a studiat evoluția acestui toponim și aria sa de răspândire îl consideră „de proveniență autohtonă”¹⁶.

Sub forma *stirminoasa* se întâlnește în vechile texte (2 iulie 1439). În țară are o largă circulație: *stârmina* (Banat), *stirmini*, *stirminos* (Hațeg), *stârminoasa* (Bacău) etc.

Îl consemnează și folclorul local:

*„Foaie verde trei migdale
Cobor Stirmina la vale”*

În Loviste întâlnim o serie de toponimie ca: Piriul Lăpușnicului, Vasilașul, Piriul Sturului, Huluzul, Bulzul, Urdele, Murgoci și altele a căror etimologie este încă discutabilă. Nu-i exclus ca și acestea să aibe proveniență geto-dacă.

Lovistea prin istoria sa bogată, prin valoarea sa folclorică și lingvistică ne oferă un cîmp important de cercetare. Folclorul, istoria, toponimia se îngeminează aici în această vatră de spiritualitate românească în mod armonios, aducîndu-ne argumente convingătoare asupra existenței noastre multimilenare, ale continuității neîntrerupte în acest spațiu geto-dacic în care s-a născut și a crescut un solid stejar — poporul român.

RÉSUMÉ

Dans l'article „Lovistea — toponymie et histoire” nous nous sommes proposés de présenter cette zone du district Vilcea, centre de la vie spirituelle roumaine. Ici, on rencontre à côté des autres traces du passé, de nombreux éléments de toponymie, qui prouvent sans conteste notre existence sur ces terres depuis le temps des Gètes et des Daces.

L'élément autochtone, très puissant, est présent de nos jours dans beaucoup de noms toponymiques comme: Olt, Lotrul, Genușe, Brad, Cozia, Prislop, Stirminoasa.

Le folklore, l'histoire, la toponymie — ces archives de l'humanité — sont des témoins vivants de notre existence et de notre durabilité sur ces terres daciennes.

15. P. Olteanu, *op. citat.*, p. 12.

16. *Ibidem*, p. 12.

PETRE PETRIA

LOCURI ȘU NUME STRĂVECHI ÎN TITEȘȚII VÎLCII

Din cele mai vechi timpuri, oamenii de pe aceste meleaguri și-au desfășurat activitatea, fapt demonstrat și de „o trăinicie extraordinară tocmai prin ceea ce reprezintă ca element de bună rânduială, de conviețuire civilizată între oameni, obiceiurile tradiționale din Țara Loviștei”.¹

În acest ținut străvechi de cultură românească se află un platou pe care este așezat satul Titești-Perișani, sat ce a fost reședință de plasă în timpul vechii împărțiri administrative, situat în nordul județului Vâlcea în depresiunea „Țara Loviștei”, depresiune cuprinsă între Munții Făgărașului la nord, Munții Coziei la sud-est și Munții Lotrului spre sud-vest. Acest platou este cunoscut în Geografia României, după Simion Mehedinți, sub denumirea de „Bazinul Titeștiului sau al Titeștilor din Țara Loviștei”.²

E demn de menționat că satul Titești are un trecut încărcat de istorie, ca de altfel toată zona lovișteană, și a cunoscut o evoluție puternică încă din timpul stăpînirii romane, așa cum atestă urmele care mai dăinuiesc și astăzi. Aici au fost identificate așezări romane, dispuse, în drum spre Sarmisegetuza Daciei, ale căror urme le mai întîlnim la tot pasul. Din vremuri greu de identificat documentar, se păstrează ruinele unei vechi cetăți în apropierea punctului numit „CAZAN”, la confluența celor trei sate Titești, Bratovoști și Cucoi. Aici în vremuri de restriște, cînd năvăleau dușmanii, o parte dintre localnici se strîngeau la sfat, cu care ocazie se fixa locul pentru îngroparea în cazane mai mici sau mai mari, a obiectelor mai prețioase, a podoabelor bisericesti și chiar a clopotelor bisericesti. Legenda spune că cel care a condus acțiunea de ascundere a clopotelor bisericii din Titești a fost un om de vază care murind în război, a dat viață clopotelor, care atunci cînd sînt trase rostesc îndelung : Ghiță Lungu, Ghiță Lunguuu.”

Astfel toponimia Loviștei și în mod special a Titeștiului a avut o viață zbuciumată așa cum reiese din unele denumiri pe care le întîlnim rostite de oamenii în vîrstă, care cu timpul se vor șterge din memoria locurilor.

1. Mihai Pop, *Folclor din Țara Loviștei (Boișoara)*, Rm. Vâlcea, 1970, p. 4.

2. Simion Mehedinți, *Geografia României*, București, 1927, p. 43.

Ele reprezintă tezaurul de cuvinte simple, pline de înțelepciune cu care poporul nostru a fost înzestrat de devenirea sa istorică.

Nenumărate sînt locurile și faptele acestor meleaguri în care tradiția populară exprimă moștenirea generațiilor trecute. Aici întîlnim locul numit „CORNORATA” în drum spre Bratovești pe Valea Bîrzănei (Valea Satului) unde prundul văii se întinde pînă sus pe deal aproape de casele oamenilor. Pe acest deal la extremitatea prundului se afla „aeropagul obștili”, unde la umbra unui arbore bătrîn, lingă care se afla o bancă, era locul unde se strîngeau oamenii satului pentru a lua hotărîri în caz de primejdii sau calamități. Deasupra acestei bănci, de un cui gros fixat în tulpina arborelui, sta atîrnat un corn mare de os din care suna primul sosit — chemînd la adunare. Din memoria acestor fapte n-a rămas decît tradiția locală.

Tot tradiția locală păstrează și numele celei mai apropiate păduri din satul Titeștiului: „OCCA”, pădure ce se întinde pe o distanță destul de mare. Drumul izlazului te călăuzește pînă în adîncul ei, de unde se adună o mie de poteci și unde o poiană mare te copleșește cu liniștea ei. Locul este căutat de localnici pentru un copac cu esență moale din care meșterii locului făceau vase de diferite dimensiuni precum și ocaua tradițională de la care se păstrează toponimia acestui loc.

Un alt toponim este și dealul „PLAIȘOR”, la poalele căruia sînt multe găuri în pămînt cu nămol tămăduitor unde veneau oamenii închilizați, transportați cu care trase de boi, iar după băi, spun bătrînii, plecau amețitori. Dealul este cu fața spre soare, iar oamenii veniți aici se expuneau și băilor de soare, așezați pe plăpumi, pleduri și pături, pe care la plecare nu le mai ridicau, rămînînd aici pînă putrezeau.

Spre nord-vest de dealul Plaișor, spre „GURA PLAIULUI” un loc mai ridicat se numește: „GRUIUL LUI STROIE”. Legenda spune că aici își avea locul de observare haiducul împreună cu ceata lui și că tot aici sa dat o mare luptă între haiduci și puterile stăpînirii. Cu această ocazie au căzut mulți, printre care și vestitul haiduc. Cei scăpați cu viață în amintirea conducătorului și a altor confrăți au ridicat o movilă în vîrfurile căreia pe o lespede de piatră au gravat chipul marelui haiduc. Chiar dacă lespedea s-a pierdut, movila și toponimul stau mărturie asupra vitejiei localnicilor din vremurile de demult.

Personalitatea oamenilor de pe aceste locuri este legată nu numai de legende create și păstrate, dar și de structura lexicală a limbajului. Stau mărturie peste timp lexicul bogat și autenticitatea unor zicale ce se aud și astăzi în vorbirea curentă a titeștenilor cum ar fi: „Slugă la dirloagă”, (adică „slugă la om leneș, care nu are ce face), sau „Se pregătește de nuntă și pîlanjării-i atîrnă în casă”. Sugestive ni se par unele zicale de veche tradiție: „Oaie fudulă și coada-i pică de rîie” sau „Capra moare de rîie dar ține coada sus”, ambele referindu-se la fetele mari care țin nasul pe sus, fiind nespălate și cu mizerie în casă. Cei leneși au și ei zicala lor „Cînd soarele este în cheutoare și Gheorghe este în picioare”, nestatornicilor și vrednicilor la multe, dar neterminate, li se spune: „Ori popă, ori hoț pe toate să le faci nu poți”. Fetelor nevrednice de nuntă morala zicalei nu le iartă: „Fată mare și gunoiul după ușa să-i dai sare”. Bărbaților fără vigoare și vrednicie li se spune: „Ești înalt ca cotlăul

de pe vale⁴, sau pentru cei care nu fac lucrul cum trebuie „Dai izmene pe călător⁴, (adică nu ai făcut nici o afacere).

Pentru îmbogățirea lexicului local prezentăm câteva dintre cuvintele rare folosite de localnici. În cazul celor menționate de dicționare facem menționarea bibliografică.

aciocle (cf., *** Dicționarul explicativ al limbii române. București, 1975, p. 6; în continuare citat: DEX)

agin (necunoscut)

areapă (nec.)

arzu (nec.)

botă (cf., DEX, p. 100)

bucălac (cf., DEX, p. 100)

călie (nec.)

călfun (cf., DEX, p. 130)

cheutoare (nec.)

clăpău (nec.)

cajbă (cf., DEX, p. 216)

cunie (nec.)

dăhulată (cf., DEX, p. 229)

dulvuri (nec.)

durică (nec.)

ghizde (cf., DEX, p. 373)

gîrlici (cf., DEX, p. 275)

ghîșăr(e) (nec.)

glovie (nec.)

hoibet (nec.)

hoancă (nec.)

honicit (nec.)

hăldrag (cf., DEX, p. 393)

hășay (cf., DEX, p. 303)

horști (nec.)

hupit (nec.)

jașifă (nec.)

jugănit (cf., DEX, p. 481)

ispap (nec.)

laibăr (cf., DEX, p. 488)

— un fel de clopot la oi care sună frumos.

— milă, așteptare, pomană.

— partea stîngă sau dreaptă la oi cînd acestea merg sau dorm.

— lapte de oaie cînd se fierbe se pune mîlai și se lasă pînă se îngroașă.

— un vas din lemn care se aseamănă cu o cană mai mare avînd baza mai largă.

— oaie neagră care are pete albe pe față sau invers.

— apă nici rece nici caldă.

— un înveliș confecționat în formă de coif care se trage peste ciorapul de lînă pentru a feri de umezeală și frig.

— bărnele de la o casă țărănească unde se întreține la culturi.

— un număr de 15—20 de oi răslețite din turmă.

— un lemn strîmb sau făcut anume pentru a se agăța toarta tucului deasupra focului.

— bucătărie de vară.

— soldită, dărimată, frîntă.

— pantaloni din dimie largi.

— la plită sînt retocoale din metal la cea mai mică i se spune așa.

— 1. partea lemnoasă de deasupra unui puț cu apă. 2. tipul de buzunare de la cioareci.

— partea din fața beciului la intrare.

— rotocol din curpene, cu care se închid porțile la țară.

— o legătură din cirpe făcută rotocol care se pune pe cap pentru a-l proteja cînd duce greutate.

— abis, ceva nesfîrșit, haos.

— flămînd.

— lărgit.

— trei lemne în formă de triunghi, legate și puse la gîtul porcului pentru a-l împiedeca să intre printre spărturile gardurilor.

— potecă, drum de picior prin păduri.

— pietriș adunat de pe văi care se amestecă cu element întrebuintîndu-se la beton, pava.

— flămînd peste măsură (infometat).

— partea lemnoasă care este prinsă de proțap pentru a se putea fixa jugul tras de vite.

— operație la cîini pentru a nu mai proerca.

— am, n-am speranță.

— haină flanel din dimie.

livej (nec.)

noajă (nec.)

noatin (cf., DEX, p. 603)

neder (nec.)

oblit (nec.)

ogrinj (cf., DEX, p. 625)

počimp (nec.)

polată (cf., DEX, p. 715)

popilnic (nec.)

poterea (nec.)

pučar (nec.)

polfăle (nec.)

rincaci (nec.)

săbaș (nec.)

stăuină (nec.)

stoiște (nec.)

strungar (cf., DEX, p. 902)

ștucitoare (nec.)

tălpăre (nec.)

tărmoacă (nec.)

tărcat (cf., DEX, p. 943)

trașie (nec.)

filcăt (nec.)

niș (nec.)

viștit (nec.)

- zeama, sucul din perele care se pun în vas mare toamna pentru a fi consumat.
- are sau nu noroc.
- miel tomatoc.
- om bleg, neîndeminatec.
- sătul, umflat de mâncare.
- restul de fin ce rămâne de la vite.
- ciot, bucată de lemn înfiptă în pământ și rămasă puțin în afară.
- adăpost în spatele caselor pentru vite.
- plin cu vîrf (cum se mai spune).
- țărș bătut în pământ de care se prapone calul.
- năfing, om pe care nu se poate conta.
- om bătrîn, care nu mai are dinți pentru a mîncă ceva tare.
- operație nereușită la tauri.
- seamănă leit.
- iarba crudă și verde care crește în fața stîni de oi.
- un loc anume unde văcarul satului duce pentru două-trei ore la prînz vacile pentru a se odihni vara.
- omul cel mai mic din eraria unei stîni.
- podul din lemn, birne la o casă țărănească.
- partea ce se pune așternut în opinci.
- baltă, mlaștină cu apă murdă, stătută.
- miel alb cu pete negre sau invers.
- vas din lemn în care curge țulca din cazanul de fabricație.
- cînd se mulg vacile, oile și au țitele crăpate, țîșnește laptele.
- omenie (se uită în uibul tatălui că pentru fiu...).
- încrucșarea căilor.

Păstrarea și conservarea tradiției populare, a purității și autenticității limbii române este nu numai un act de cultură, ci și un act patriotic. În condițiile modificărilor demografice actuale este necesară cercetarea și investigarea amănunțită a patrimoniului cultural național al județului nostru, străveche vatră de civilizație.

LIEUX ET NOMS ANCIENS À TITEȘTII VÎLCII

RÉSUMÉ

Dans Tara Loviștei on trouve beaucoup de traces de l'histoire vieille et tourmentée de notre peuple et on en retrouve même dans la toponymie.

La langue des habitants, les noms de lieux et les noms anciens prouvent la vitalité des habitants, leur continuité dans cette partie du district Vîlcea.

CENTRUL DE CERAMICĂ DIN COMUNA
LUNGEȘTI, JUDEȚUL VÎLCEA

Olăritul, străvechi meșteșug apărut în epoca neolitică, ca o necesitate practică legată de prepararea și păstrarea alimentelor, ne permite azi, alături de celelalte genuri ale creației artistice populare să demonstrăm continuitatea

populației și a tradițiilor ei în spațiul carpato-danubian. Elemente de bază ale ceramicii neolitice, dacice, romane s-au păstrat și transmis în epoca feudală, cînd apar sate specializate¹, precum și meșteri olari specializați în confecționarea anumitor tipuri de vase². Permanența acestui meșteșug s-a transmis pînă la noi, în prezent existînd multe sate în care se mai practică pe scară largă, deci existența produselor industriale a restrîns mult aria de folosință a ceramicii populare.

În județul Vîlcea există multe localități unde s-a practicat și se mai practică meșteșugul olăritului de un număr mai mare de meșteri. Între centrele actuale de ceramică populară, de veche tradiție trebuie amintită localitatea Lungești care este așezată în partea de sud-est a județului Vîlcea, pe valea riului Mamu. Așezarea este atestată documentar pentru prima dată prin actul lui Vlad Dracul Volevod, din 1 august 1437, prin care acesta întărește stăpînirea boierilor Rutaș, Coica, Novac și Stratimîr peste Dumbrava, Șerbănești și Mamu³. După tradiția locală, se pare că denumirea localității provine de la cîteva familii de locuitori, strămutate aici dintr-o altă așezare cu același nume din județul Olt⁴. Totuși se consideră anul 1697 ca an de întemeiere a localității, cînd domnitorul Constantin Brâncoveanu ridică schitul Mamu.

Referitor la vîrsta centrului de ceramică de aici care are o vechime destul de considerabilă, olăritul perpetuînd din generație în generație, totuși documentar meșteșugul acesta este pomenit pentru prima dată abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. La finele secolului al XIX-lea

1. Ștefan Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova*, București, 1969, p. 251.

2. Tudor Pamfile, *Industria casnică la Români. Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuții de artă și tehnică populară*, 1910, p. 387.

3. Ion Popescu Cîileni, *Biserici, țiguri, sate din județul Vîlcea*, Craiova, 1941, p. 421.

4. C. Alexandrescu, *Dicționar geografic al județului Vîlcea*, București, 1893, p. 223.

și începutul secolului al XX-lea, ocupațiile de bază ale locuitorilor erau agricultura, viticultura și meșteșugul olăritului, practicat ca o anexă în cadrul gospodăriei.⁵ În această perioadă, arta olarilor din Lungești atinsese un înalt nivel de măiestrie, lucru demonstrat de participarea în număr mare a meșterilor din acest centru, la concursul de olărie din 1908,⁶ organizat de „Societatea Domnița Maria”, al cărui scop era sprijinirea și răspândirea în România a artei naționale.

Meșteșugul olăritului, practicat și astăzi pe scară largă în acest centru nu este consemnat în literatura de specialitate, decât cu rare excepții⁷. De aceea am considerat necesar să reluăm și să adâncim această problemă. Mutările socio-profesionale, determinate de profundele transformări din economia noastră în perioada postbelică au dus la o scădere a numărului meșterilor care practică olăria, astăzi lucrând efectiv cca. 15 olari.

Materia primă (lutul de oale) este adus din izlazul comunal din punctul denumit „Valea Rea”, pământ cu un conținut de 90% argilă și 10% nisip. După ce pământul este adus acasă cu căruța, se așează în curte, într-un „hîmbar” lucrat din scînduri de brad de formă dreptunghiulară unde este lăsat „să-l pătrundă soarele” pentru a se fărâmița, iar apoi se toarnă apă pentru a se dospi una sau două zile⁸. Urmează operația de frămîntare a lutului. Dacă în trecut, pînă aproximativ la jumătatea secolului nostru, lutul era „jucat” în picioare, astăzi operația aceasta se execută cu ajutorul unei instalații denumită „malaxor”, formată dintr-o masă înaltă pe care sînt fixate două suluri ce se învîrtesc cu ajutorul unor roți dințate în sensuri inverse. Lutul introdus între aceste suluri, de mai multe ori este frămîntat, iar impuritățile sînt fărâmițate și înlăturate. Taiat cu o sîrmă din grămadă, în „feljuțe”, lutul este frămîntat în mină, formînd din el bulgări („gogoloale”) care sînt puse pe masă. Înainte de a-l lucra pe roată, olarul ia din nou lutul în palmă, după care urmează operația de modelare la roată care cere o atenție și îndemînare excepțională.

Tehnica și uneltele olăritului. La practicarea olăritului în acest centru se folosesc în general unelte cunoscute și în alte centre de ceramică. Totuși, prin practica locală s-a ajuns și la folosirea unor unelte și instalații specifice. Prezentăm în cele ce urmează uneltele meșteșugului în ordinea folosirii lor în actul creației.

Roata olarului este asemănătoare cu cea din alte centre de ceramică din Vîlcea. Este compusă dintr-un „fus”, pe care sînt fixate două discuri; un disc mai mare așezat jos (roata) pe care meșterul olar îl mișcă cu ajutorul piciorului, dîndu-i o mișcare de rotație, și un disc mai mic („tîr-col”) ambele confecționate din lemn de fag sau stejar (fig. 1). În partea de jos, „un bold” de fier termină fusul și-l fixează într-o „piuliță” de oțel sau de cremene care în trecut se fixa într-o măsă de cal. În partea de sus fusul fiind mai îngust este fixat la mîrginea laviței cu o scîndură.

5. *Ibidem*, p. 224.

6. Arh. Stat. Rm. Vîlcea, Prefectura județului Vîlcea, dos. 55/1908, f. 16.

7. Silvia Zderciuc, Mioara Netcu, *Contribuții la istoricul olăritului vîlcean*, Revista Muzeelor, nr. 6/1973, p. 542.

8. Informatori: Badea Virgil — 50 ani, Vasile C. Ion — 67 ani.

9. Informator: Stroe Ion — 59 ani.

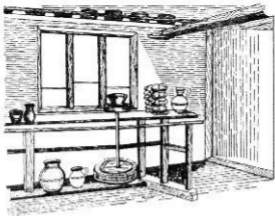

Fig. 1

În momentul cînd olarul modelează la roată se așează pe un scaun îngust cu trei picioare înalte.

O cirpă denumită „țol“ folosită pentru ștersul miinilor.

O scîndurică subțire confecționată de obicei din lemn de prun sau nuc denumită „fichieș“ de forma unui trapez, avînd o latură mai mare de formă dreaptă, iar celelalte rotunjite. Fichieșul ajută la formarea vaselor.

O sîrmă la capetele căreia se prind cirpe, servește la „tălatul“ bucăților din bulgări de lut, precum și la desprinderea vaselor de pe roată.

„Plotugul“, o bucată de piele înmulată în apă ajută la lustruirea vaselor în exterior, precum și la modelarea lor la bază.

Rîșnița este formată din două pietre, una fixă și alta mobilă așezate pe un suport de lemn. Ea este folosită la prepararea smaltului, mai precis la sfîrșirea „zgurei“, rămase de la topirea plumbului. Astăzi acest smalt se procură din comerț gata preparat¹⁰.

Cornul se folosește la decorarea vaselor.

Uscarea vaselor. După ce au fost modelate, vasele de lut sînt puse la uscat, în funcție de vreme, timp de cîteva zile. Iarna vasele sînt uscate în camera în care se află atelierul olarului, pe scînduri fixate de tavanul încăperii, iar vara ele se usucă pe prispa casei la umbră. În ambele cazuri, uscarea trebuie să se facă lent, departe de sursa de căldură, pentru a se evita crăparea vaselor (fig 3).

Instalația de ars ceramica — cuptorul (fig. 2). Cuptorul este construit, după metoda tradițională, din pămînt bătut bine cu malul după ce a fost udat în prealabil. Un gard („grădea“) din nuiiele de alun sau de fag împletite formează peretele exterior al cuptorului. Avînd forma unui

10. Informatori: Vasile C. Ion și Zăpadă Constantin — Lungestii.

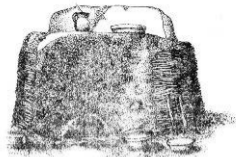

Fig. 2

avînd o înălțime de 1,50 m. Cuptoarele sînt așezate de obicei sub un șopru, sau sub o polată, pentru a fi ferite de ploaie. Nu există meșter specializat în construirea cuptoarelor, fiecare olar putînd să-l construiască singur.

Decorarea vaselor se face cu ajutorul cornului și pensulei, prin pictare și foarte rar prin incizie.

În privința tehnicii de decorare folosite în acest centru, vom da cîteva amănunte mai interesante. La decorarea vaselor se folosește „caolina albă”, adică angoba, precum și o serie de culori : verde care se obține din „aramă”¹¹, maron mare se prepară din „rugină” sau dintr-un „pămînt roșu”, brun și albastru. O bună parte din aceste culori sînt obținute de la magazinele din comerț. Este de menționat totodată că o parte din aceste culori se combină între ele. Așa de pildă, albastrul se combină cu „caolina, deoarece este prea tare”¹². După decorare, urmează operația de ardere a vaselor. Așezarea vaselor în cuptor se face conform unor norme în general răspîndite : vasele mari, oalele în special ca și ulcioarele, se așează pe fundul cuptorului, iar în partea de sud se pun străchinile, cîmile mici, cestile. Arderea trebuie făcută treptat, la început se face un foc mic la gurile cuptorului, care este întreținut cam o oră și jumătate. În momentul cînd vasele din partea superioară încep să se încălzească, se trece la un foc mai mare și mai înăuntru față de gura cuptorului. Această primă ardere durează 12—14 ore, după care vasele sînt smălțuite și urmează a doua ardere, secundară, care este de durată mai mică decît prima.

Formele vaselor. Ceramica de Lungești este o ceramică utilitară, ca urmare și formele sale au rămas în general neschimbate de-a lungul anilor. Prin formă, vasele din acest centru se pot lega de cele de tradiție romană. În ce privește categoriile care se produc, ele sînt foarte variate (ceea ce arată că în trecut populația folosea din plin vase de lut de tot felul) și pot fi clasificate în raport de funcționalitate și de tip. În funcție de utilitate deosebim : vase pentru preparat hrană (oală, cratiță mare

trunchi de piramidă, cuptorul prezintă la nivelul solului în perete, două guri pe unde se alimentează focul. În interior, o vatră din cărămidă („mălai”) înălțată cu 20 cm, este înconjurată de un șanț („scripturi”) care desparte și vatra în două și unește gurile cuptorului între ele. Grosimea peretelui cuptorului este de circa 50 cm. În interior, diametrul cuptorului este de 1,80 m în partea de jos și 1,50 m în partea de sus,

11. Informatori : Badea Virgil, Vasile C. Ion, Zăpadă Constantin.

12. Informatori : Stroe Ion, Dobrușan Ion, Cîmpoieru D. Ion.

cu două torți, castron), vase pentru servit hrană (strachină, castron, farfurie), vase pentru păstrat alimente și băuturi (oala mare cu două mânuși, ulcior, sârărița), vase pentru ocazie (nuntă — ploști, pomenirea morților — cană, ulcică).

1. *Oalele* (fig. 3). În centrul Lunghești se produc numeroase oale, diferențiate după capacitate (1—25 l) smălțuite sau nesmălțuite. Oalele de fiert și pentru păstrat alimentele, ambele categorii fiind smălțuite, de culoare verde închis în exterior și maron deschis în interior fiind prevăzute cu două mânuși. Înălțimea lor este de 23 cm, diametrul la gură de 17 cm, iar la fund de 15 cm. Aceste tipuri de oale nu prezintă motive decorative. Cele nesmălțuite din această categorie prezintă motive decorative geometrice (cercuri, valul, linii ondulate), realizate cu cornul, având o culoare albă pe un fond roșu cărămiziu. Ele sînt prevăzute cu o mînășă, avînd o înălțime de 25 cm, diametrul la gură de 15 cm, iar la fund de 13 cm.

2. *Ulcioarele* sînt de mărimi diferite (între 1 și 5 l.) fiind în exterior smălțuite sau nesmălțuite. Ulcioarele smălțuite, prevăzute cu o mînășă care prezintă un bumb („țîță”) au ca motive decorative linii, cercuri, spîce de grîu, de culoare albă, verde, maron, pe un fond cafeniu sau maron.

Înălțimea lor este între 20 și 25 cm, iar diametrul fundului între 8—12 cm. Ulcioarele nesmălțuite sînt prevăzute cu o mînășă mai lată fără bumb, iar ca motive decorative au limbi de smălț, cercuri, valuri, linii, de culoare albă pe fondul roșu cărămiziu. Au o înălțime de 25 cm, iar diametrul fundului de 11 cm.

Fig. 3

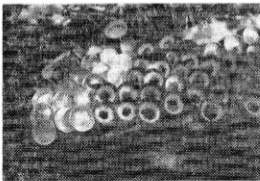

Fig. 4

3. *Cănille* („sau borcane“) folosite pentru băut apă și vin, sînt de diferite mărimi (0,5—2 l), prevăzute cu o mînușă. De obicei sînt smălțuite atît în interior cît și în exterior, avînd ca motive decorative, cercuri, valuri, puncte, linii, de culoare verde, albă albastru, maron, brun, pe un fond roșu-cărămiziu, maron sau brun.

4. *Străchinile* (fig. 4) folosite pentru servit hrana au format obișnuit și nu se deosebesc de formele din alte centre, avînd o adîncime de 6—8 cm., diametrul gurii între 18—20 cm., iar diametrul fundului între 8—11 cm. Ele prezintă ca motive decorative cercuri, linii, puncte de culoare verde, galbenă și cafenie, pe un fond roșu-cărămiziu smălțuit.

5. *Castroanele* sînt vase de forma unor străchini mai mari, cu înălțimea de circa 9 cm., diametrul fundului de 16 cm., iar al gurii de 28 cm. Ele sînt smălțuite în interior și prezintă ca motive decorative linii, cercuri, stropi de culoare verde, galbenă, brună, pe un fond roșu-cărămiziu.

6. *Ceștile* („bobici“) pentru băut țulca prevăzute cu o mînușă au o înălțime de 4 cm., fiind smălțuite în interior și exterior, avînd ca motive decorative stropi de smălț și pete de culoare galbenă, verde, albastră, brună, pe un fond roșu-cărămiziu.

7. *Ghivecele* („sacși“) sînt vase pentru flori, smălțuite în exterior, de culoare verde închis sau nesmălțuite de culoare roșu-cărămiziu.

8. *Solnițele* („sărărițe“) formate din două cupe, unite la mijloc între ele. Sînt ornamentate cu stropi de culoare albă, brună, verde, pe un fond roșu-cărămiziu.

Dintre alte produse ale olarilor din Lungești amintim în primul rînd o serie de forme noi, cum ar fi : serviciile de cafea și de vin, ploștile pentru nunți, sfeșnicele pentru luminări, olanele pentru sobe, tîgăile cu coadă care imită pe cele metalice ; iar mai rar se modelează ca și în trecut, un fel de figurine („păpuși“).

Desfacerea produselor. Olăria din Lungești este sezonieră, mai productivă în perioada anterioară bălciurilor, tîrgurilor și nedellor, constituind un mijloc propice de desfacere a mărfii. În trecut olarii se deplasau cu carele încărcate cu oale, pe Olt în jos, cutreierînd satele din Cîmpia română ajungînd în sud pînă la Corabia, Turnu Măgurele, Băilești, Calafat. Spre est treceau Oltul ajungînd pînă la Golești, Roșiorii de Vede, etc. De asemenea, zilele de tîrguri erau căutate în mod special, întrucît permiteau o desfacere mai rapidă a produselor. Astăzi, meșterii olari au renunțat la deplasările lungi din trecut, singura modalitate de valorificare a produselor, rămînînd tîrgurile care se organizează la Drăgășani (tîrgul „Florilor“—15 aprilie), Rîureni, Cîmpu Mare-Olt, precum și manifestările etnofolclorice organizate în județul Vîlcea.

LE CENTRE DE CÉRAMIQUE DE LUNGEȘTI, DISTRICT VILCEA

RÉSUMÉ

L'auteur fait des observations très intéressantes sur le développement de la poterie dans la centre Lungești, district Vilcea.

Il décrit en détail la manière première, les technologies et les outils de travail employés par les potiers, en faisant des références sur le caractère spécifiquement local. La typologie des vases (pots), l'apprentissage du métier du potier dans cette zone, la tradition de pratiquer ce métier, font de Lungești, l'un des centres céramiques le plus prolifique de district Vilcea.

NINA FLOREA

CROIUL ȘI ORNAMENTAȚIA CAMĂȘII FEMEIEȘTI DIN MICROZONA HOREZU-VÎLCEA

★

Delimitarea unei arii numită în mod convențional microzona Horezu, apare ca o necesitate metodologică, dat fiind că cercetările întreprinse au scos la iveală anumite caracteristici individuale ale portului femeiesc de aici, purtând amprenta originalității și continuității adusă până în zilele noastre.

Această microzonă cuprinde depresiunea Horezu prelungindu-se pe cursurile superioare și mijlocii ale riurilor : Ostăsău, Bistrița, Luncavăț, Cerna, Inclusiv următoarele comune : Păușești-Măglași, Stoienești, Bunești, Păușești-Otăsău, Pietrari, Bărbătești, Costești, Tomșani, Frincești, Popești, Oțeșani, Măldărăști, Slătioara, Stroești, Cernișoara, Copăcenii, Alunu, Berbești și Mateești.

Făcînd cercetări de teren în comunele amintite și cercetări asupra colecției de port popular a Muzeului județean Vîlcea, vom încerca o caracterizare a portului tradițional, subliniînd tendința actuală de îmbinare a tradiției cu inovația.

Creația artistică originală a populației de pe aceste meleaguri, portul popular din microzona respectivă se încadrează sub semnul puternicei unități de stil a portului popular românesc, cunoscător al unei mari varietăți de forme. Nebănuita bogăție a formelor se supune aceluiași principii privind materia primă din care sînt confecționate piesele de port, croiul, cromatica și compoziția ornamentală, precum și modalitatea de compunere a ansamblului vestimentar. Caracteristic pentru portul popular din Vîlcea, ca de altfel pentru toată țara, este posibilitatea de periodizare în trei etape¹ mai importante :

Costumul din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, costumul din primele decenii ale secolului al XX-lea și cel purtat după cel de-al doilea război mondial.

Trebuie să precizăm că punctul de referință este portul din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, considerat ca fază cristalizată a acestui feno-

1. G. Stoica, *Evoluție și permanență în costumul popular din Banat*, în : „*Tibiscus*”, Etnografie, Timișoara, 1974, p. 132.

men de cultură, reprezentând ceea ce denumim frecvent prin „portul tradițional”.

Portul tradițional din microzona Horezu, dacă ne referim la structura morfologică a costumului femeiesc, se prezintă în două variante: costumul cu catrințe (zăvelci) și costumul cu vilnic (opreg). Criteriul folosit a fost piesa de port care acoperă cămașa de la talie în jos. Costumul cu catrințe, denumite local „zăvelci”, este considerat mai ales existența unei varietăți extraordinare de forme cunoscute în zonă². Dacă despre catrință putem spune că are o vechime considerabilă, despre vilnic, denumit local „opreg”, nu știm exact cât de departe în timp se situează originea lui, dar putem spune cu certitudine că în secolul al XIX-lea este o piesă de port frecventă, atestată în foile de zestre și în costumul ctitorilor țărani pictați în bisericile din Vilcea.

În ambele variante ale costumului femeiesc tradițional, piesa cea mai importantă este cămașa, ea păstrând întregul echilibru prin proporții, decor și cromatică, determinând piesele ce alcătuiesc ansamblul. Din punct de vedere al croiului, adică al felului cum se constituie trupul cămășii și cum se face racordarea mincii, cămașa de Vilcea ca și cea din întreaga Oltenie se încadrează tipului I „Carpatic”. La baza gâtului se adună în crețuri toată lățimea stănilor și a părții superioare a mincilor. Tipul acesta a păstrat unele din cele mai vechi elemente specifice portului nostru tradițional³. Strânse la gât cu o bentiță, cu mincile largi și lungi, cămășile cu poale, urmăresc în deaproape linia corpului, primind astfel pe lângă atribuțiile utilitare, atribute estetice remarcabile. Cămașa veche a microzonei Horezu se caracterizează prin mincea foarte largă „din două foi”, strânsă cu bentiță la încheietura mîinii, gulerul strîns la baza gâtului și încheiat cu un nasture. Croite din pînză de cîneșă sau în, mai tîrziu din bumbac, părțile componente ale cămășii sînt încheiate cu ajutorul „cheițelor”, care au rolul de a realiza ansamblarea, formînd o schemă urmărită de ornamentația cămășii și avînd totodată rol de podoabă prin forma și coloritul variat. (fig. 1—4).

Compoziția ornamentală a cămășii, determinată de tipul de croi căreia aparține, se bazează pe alternanța dintre petele de culoare și albul fondului, decorul fiind concentrat pe umeri, brațe și piept⁴. Alțița, încrețul și rîurile sînt cele trei elemente a căror ambinare și proporționalitate dau contur compoziției ornamentale a cămășii femeiești. Pentru aria delimitată compoziția ornamentală a cămășii tradiționale este dezvoltată pe baza acestor trei „cîmpi” ornamentali. Alțița este alcătuită din rînduri orizontale, cu motive geometrice repetate, delimitate între ele prin linii despăr-

2. E. Socășanu, *Artă populară din Vilcea*, p. 92.

3. H. L. Formagiu, *Portul popular din România*, București, 1974, p. 28.

4. P. Petrescu, *Creația plastică sîrănească*, București, 1976, p. 42.

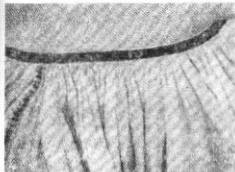

Fig. 1

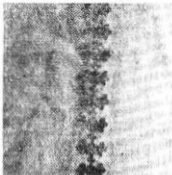

Fig. 2

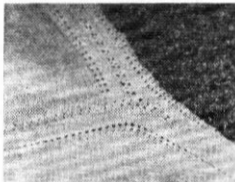

Fig. 3

Fig. 4

țitoare, avînd în partea de sus un rînd cu motive mici, cusute (fig. 5), motive care în unele variante delimitează altița pe trei laturi. La cămășile foarte vechi din comunele Bărbătești, Măldărăști, Bunești, Oteșani, altița prezintă „o despărțitoare“, un spațiu alb lăsat liber între primul rînd de motive și restul altiței (fig. 6). Motivele geometrice, abstracte, de pe altiță sînt folosite și pentru alcătuirea rîurilor de pe mincă, dar de multe ori se folosesc motive diferite, mai ales la cămășile cu ornamentația executată în tehnica broderiei (fig. 7).

Începînd din primele decenii ale secolului al XX-lea încep să pătrundă motivele florale, chiar liber desenate, dar specific pentru zona cercetată, este fenomenul de persistență a ornamentației geometrice, de inspirație tradițională, pînă în zilele noastre. Între altițe și rînduri, „incretul“, ține echilibrul delimitînd cîmpii ornamentali, avînd un colorit neutru, tem-

Fig. 5

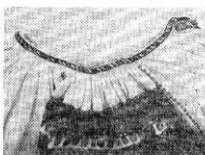

Fig. 6

Fig. 7

perat, cu motive geometrice cusute în tehnici speciale: „punct urzit pe fir”, „pite”, sau „șabace”, în tehnică firelor scoase (fig. 8).

Dacă în secolul trecut vechea cămașă femeiească a cunoscut o compoziție ornamentală echilibrată, centrul de greutate fiind alțita în jurul cărcia se organiza întreg ansamblul ornamental cu: încreț, rînduri „țînuțe” (drepte) pe brațe, sau rînduri „înfurcitate” (oblice), cu aceleași rînduri piasate pe pieptul și pe poalele cămășii, în secolul nostru acest echilibru se tulbură. Apar astfel compozițiile cu ornamentația mîneii „în blană”, uneori chiar fără încreț. Decorul acoperă astfel toată partea vizibilă a mîneii și a pieptului cămășii, eliminînd spațiile albe și dînd impresia de „încărcat” (fig. 9—11).

Cercetînd mai atent acest fenomen de „încărcare” a decorului am constatat prezența lui în toată aria delimitată, dar cu procădere în acele centre unde a existat o preocupare deosebită pentru ornamentarea cămășilor femeiești, acele centre unde au fost descoperite exemplare de o valoare artistică deosebită: Bunești, Bărbăești, Măldărăști, Frîncești. Încărcătura decorului este amplificată de mărgelile policrome și paielele care alcătuiesc „umplutura”, acoperind spațiile dintre motivele „alese”, alesătura fiind tehnica frecventă a acestor compoziții.

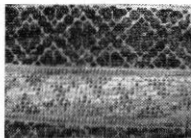

Fig. 8

Fig. 9

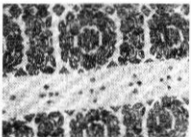

Fig. 10

Fig. 11

O altă direcție a evoluției în compoziția ornamentală a cămășii femeiești din microzona Horezu, își are ca punct de pornire vechea dispoziție a „rîurilor” în rînduri oblice pe mineca și pieptul cămășii. Dezvoltarea acestui element are ca rezultat variante ornamentale în care este redus „încrêțul” și rămîn doar alțița și rîndurile (fig. 12—13), sau se renunță și la alțița, rîndurile dispuse în unghi (înfurcite în două), acoperind minecile și pieptul cămășii (fig. 14—17).

Folosirea unor motive tradiționale, interpretate în compoziții noi, dar păstrînd coloritul și tehnicile de lucru, vechi, a dat la iveală piese de o certă valoare artistică, exprimînd concepția contemporană despre frumos și răspunzînd necesităților vestimentare actuale. Este interesant faptul că acest tip de compoziție, frecvent în microzona Horezu, cu precădere în comunele : Bunești, Frîncești, Mihăești, Stoenști, Mateești, iradiază și în comunele învecinate.

Fig. 12

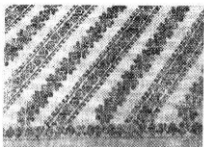

Fig. 13

Fig. 14

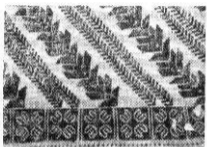

Fig. 15

Fig. 16

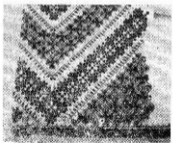

Fig. 17

Fără a epuiza toate tipurile de ornamentație a cămășii femeiești, reamintim cele trei tipuri cu o frecvență preponderentă în aria delimitată : compoziția cu alțiță, încreț și rinduri drepte pe mînci și piept (fig. 18) ; compoziția cu „blană pe mînci și piept“ ; și compoziția cu rinduri „în-furciță“.

www.muzeu-valcea.ro / www.cimec.ro

Cromatică ornamentală descrisă se caracterizează prin dominanța unei singure culori⁵: roșu, negru, oliv, „fir împisericit” (roșu și negru), pentru cămășile perioadei mai vechi, cafeniu, vișiniu, verde, galben și chiar albastru, pentru cămășile din secolul nostru: cu detașarea încrețului în tonuri contrastante pentru ca în ultima perioadă să apară compoziții în variante policrome (continuarea unei variante mai vechi, compoziția ornamentală cu umplutură de mărgele și palete).

Fig. 18

Pentru a încheia considerațiile despre cămașa femeiască a microzonei cercetate, trebuie să facem câteva referiri la situația actuală. S-au produs schimbări importante datorită noilor materii prime folosite, firele de bumbac de o altă calitate și grosime, „pînza topită” avînd o finete deosebită, care nu are aceleași caracteristici cu vechea pînză de casă. Culorile industriale ale materialelor folosite pentru ornamentație, au tonuri stridente, deosebite de cele tradiționale. Compoziția ornamentală a evoluat pe cîteva direcții: varianta cu decorul în „blană”, cu sau fără „încreț”, deținînd la un moment dat cea mai mare frecvență, dintr-o greșită înțelegere a „tradiționalului” limitat la această formulă, și variantele cu compoziții mai „acrisite”, cu rînduri drepte sau oblice, cu sau fără „încreț”.

Tehnicile de ornamentare ale cămășilor pot fi grupate în două categorii: „alesăturile” realizate în războiul de țesut și broderiile, executate în diferite puncte: „piezuri”, „pîte”, punct cusut pe dos „punct urzit pe fir”, punct românesc sau „muscă”, și altele. Astfel, în comuna Bărbătești, predomină tehnica ornamentării prin „alesătură” cu motive geometrice dispuse în „blană” sau „riuri” cu o monocromie în roșu sau „fir împisericit”, întreruptă doar de „încrețul” realizat cu galben, portocaliu sau alb. Preferința pentru această tehnică și în alte comune cum sînt: Bodești, Păușești, Pietrari, Măldărăști, au făcut posibilă rezistența la influența exercitată de motivele florale, care au pătruns în ornamentica altor obiecte de artă populară și păstrarea motivelor geometrice, ca rezultat al „jocului” tehnicilor, urmărind sugestia naturală a firelor de urzeală și băteală⁶.

O mai atentă îndrumare a creației artistice populare actuale, a făcut posibilă apariția unor piese remarcabile în care inspirația tradițională

5. H. L. Hormagiu, *op. cit.*, p. 42.

6. Nicolae Dunăre, *Criterii pentru clasificarea ornamentelor populare în Ialomița*, Studii și comunicări, Slobozia, 1977, p. 95.

privind alcătuirea compoziției se împletește cu inovația în alegerea și combinarea motivelor și a culorilor.

Tehnica de ornamentare prin broderie este păstrată în centrele : Pietrari, Bunești, Stoenesti, Bărbătești, Costești, Oteșani, Matecești, Frințești și altele. Se remarcă două tendințe distincte în actuala dezvoltare a portului popular : reproducerea unor modele vechi, dar și crearea unor modele noi de inspirație tradițională.

În contextul actual, cînd portul popular este folosit cu precădere în cadrul manifestărilor etnofolclorice, există condiții favorabile pentru păstrarea și valorificarea unor autentice valori ale

Putem vorbi despre acea reală îmbogățire a gamei funcționale a portului popular, care își restrînge aria frecvenței cotidiene propriu-zisă, dar își sporește atributele artistice, cu rezultat al gradului de conștientizare a mesajului creatorilor.

LA COUPE ET L'ORNAMENTATION DE LA BLOUSE ROUMAINE DE LA ZONE HOREZU-VILCEA

RÉSUMÉ

Les recherches entreprises par l'auteur de cette étude, dans une zone ethnographique d'une grande vitalité, (la zone Horezu—Vilcea), mettent en relief les traits particuliers du costume féminin de cette zone et prouvent l'originalité et la continuité jusqu'à nos jours.

Du point de vue de la coupe, la blouse roumaine de la zone Horezu fait partie du type I „carpatique“.

Les dessins et les couleurs de la blouse roumaine de Vilcea gardent les traits du costume roumain.

NICOLAE GEORGESCU

**CU PRIVIRE LA O LADĂ RUDĂREASCĂ
DATATĂ 1844**

★

În cursul anului 1980 colecția de mobilier a secției de etnografie și artă populară s-a îmbogățit cu o piesă de mare valoare. Este vorba de o ladă rudărească care se detașează de exemplarele existente atât la Bujoreni cât și în alte colecții muzeale, ori descrise în literatura de specialitate, prin dimensiunile sale, ca și prin motivele decorative, dar mai ales, prin vechimea sigură fiind datată 1844¹.

Acest unicat din colecția Muzeului vlăcean, și poate național², provine din comuna Polovragi și a aparținut pînă la achiziție familiei Popescu Draguș.

Comuna Polovragi este situată în județul Gorj, pe valea superioară a Olteului, în arcul de interferență Vlcea-Gorj ce a determinat în timp constituirea unei zone etnografice aparte, zona Olteț.

Încercînd constituirea unei fișe istorice a acestui obiect s-au desprins din datele culese de la fostul proprietar cîteva concluzii, este adevărat necontrolabile, care sugerează realizarea acestuia de un haiduc, ascendent al familiei.

Lada este compusă din următoarele elemente: fațadele din cîte trei lobde (lozbe) — două aripi sus și gardină jos, iar lateralele la fel — două fundășele și gîrdinuță³. Capacul este construit tot din trei lobde. Trebuie specificat că dimensiunile părților componente sînt de două-trei ori mai mari față de cele ale exemplarelor cunoscute.

Trei sînt motivele decorative ce compun registrul artistic al acestei piese: simbolice, pe marginea capacului, doi șerpi ce-și sprijină capetele la mijloc, pe un dreptunghi, rozeta pe capac, fațadă și laterale;

1. Lada este inventariată în registrul colecției de mobilier la nr. 1720 și are următoarele dimensiuni: L=1,60 m; l=0,67 m; h=0,62 m.

2. În colecțiile Muzeului Satușului se menționează o ladă de zestre veche de cca. 200 de ani fără a se specifica dacă este sau nu datată. De asemenea, pentru Oltenia, ca vechime, se menționează, la Vinjul Mare, o ladă de Brașov datată 1849. Vezi, Roswith Capesius, *Mobilierul țărănesc românesc*, Cluj, 1974, p. 97; Idem, *Lada de Brașov și prezența ei în Bărăgan*, în: „Ialomița” Studii și Comunicări, Slobozia, 1977, p. 217.

3. Tancred Bănăceanu, *Lăzi populare românești. Meșteșugul și arta lădarilor*, în: „Cibinium”, Sibiu, 1967/1968, p. 365—396.

antropomorfe, liber desenate, pe piciorarele de la fațadă și florale, de jur împrejurul rozetei de pe părțile laterale⁴.

Ornamentele sînt lucrate cu horjul dar într-o fază ulterioară s-au aplicat culori în tonuri deschise în special la motivele stelare (portocaliu) și florale.

Ce se cunoaște despre tipul acesta de piesă de mobilier ?

În primul rînd face parte din categoria lăzilor dulgherite, mai vechi decît cele lucrate tîmplărește și pictate care au ca proveniență centrul Brașov⁵. Apoi, lada respectivă, deși pictată ulterior, se deosebește de cele din Brașov prin culoarea folosită portocaliu în loc de verde. În privința formei acest exemplar face parte din seria celor cu capacul drept.

Funcționalitatea acestei piese de mobilier este largă și îmbracă toată gama cerințelor estetice legate de ceremonialul nunții sau economice de depozitarea produselor agro-alimentare.

Au fost cazuri în care mirele lucra sau comanda o asemenea lăcră de zestre pentru viitoarea mireasă⁶, după cum s-a mai păstrat obiceiul arderii în locul distrugerii de altă natură⁷. Centrele din județul Vîlcea și chiar din toată partea de nord a Olteniei, care lucrau asemenea lacre de zestre sînt multe, iar posibilitățile de desfacere largi dacă ne gîndim numai la tirgurile și bilciurile de fiecare an de la Titești, Jibica, Costești, Riureni, Berbești, Drăgășani (județul Vîlcea), Polovragi (județul Gorj) și Baia de Aramă, Cloșani, Motru (județul Mehedinți). Plecînd de la aceste considerații este dificil să putem stabili cu corectitudine, fie centrul, fie mina meșterului. În județul Vîlcea nu am întîlnit cazuri vechi (și nici recente) în care mirele să lucreze lăcră viitoarei mirese (dar nu înseamnă că nu s-au putut practica asemenea obiceiuri) și nici pe cel al arderii, ci al mutării la deteriorare și al schimbării funcționalității (din camera „la sobă” în tindă, podul casei ori magazie, pentru păstrat cereale, obicei majoritar în satele Vîlcii).

Literatura de specialitate atestă pentru această categorie de mobilier și o utilitate mai puțin obișnuită, aceea de osuar, după reînhumarea în funcție de vîrstă, la 3, 5, 7 ani. Se semnalează ca exemplar sigur o ladă de mort ce provine de la Curtișara, județul Gorj, aflată în colecția Muzeului Satului la nr. de inv. 1⁸.

Revenind la lada rudărească în cauză rezumînd declarațiile fostului proprietar la proveniența haiduc și analizînd motivele decorative (în special cele antropomorfe) se desprind cîteva concluzii referitoare la funcționalitate și proveniență (apartenență la un centru).

Mai întîi, renunțarea la denumirea și funcționalitatea de ladă (lăcră) pentru păstrarea diferitelor produse agro-alimentare de către un înstărit al vremii și așezării respective, Polovragii Gorjului. Adecvate unei ase-

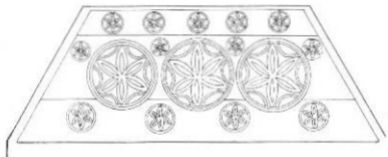
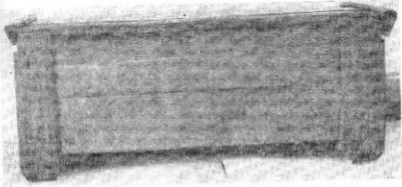
4. Vezi, Nicolae Dunăre, *Ornamentica tradițională comparată*, București, 1979, capitolele de clasificare morfologică și structurală, p. 50, 52, 53, 114.

5. Tancréd Bănăceanu, op. cit., p. 365; Vezi și Roswith Capesius, op. cit., p. 217.

6. Roswith Capesius, *Mobilierul țărănesc românesc*, p. 77; Caz semnalat în Moldova.

7. Ion Godea, *Meșterugul lăzilor de zestre din Valea Teuzului*, Comunicare la Sesiunea muzeelor, București, 1971, Apud, Roswith Capesius, op. cit., p. 77 și nota 118.

8. Tancréd Bănăceanu, op. cit., p. 368, fig. 2.

menea funcționalității sînt hîmbarele, este adevărat, nedatate în colecțiile vilcene, ori uleele (buduroaiele) scobite din trunchiuri de fag, care sînt mai apropiate de realitățile satului vilcean (oltean și românesc) din această primă jumătate a secolului trecut.

Apoi, decorul mult prea bogat și îngrijit lucrat nu-și poate găsi explicația pe o ladă concepută unei asemenea destinații. În privința lăzilor (lăcrelor) de zestre, colecțiile muzeale și literatura de specialitate nu cunosc cazuri de astfel de dimensiuni, cele mai mari, din Mehedinți sau Bihor (Budureasa), nedepășind 1—1,20 m lungime. În altă ordine de idei, decorul acestor piese nu „încarcă” toată suprafața ci numai părțile vizibile. Pe de altă parte dimensiunile prea mari nu permit un aranjament în camera bună (la sobă) nici la căpățulul unuia din paturi nici de-alungul pereților de la fațada principală sau laterală-dreapta (ori stînga în funcție de amplasarea foisorului). În fine, problema succesiunii generațiilor ce locuiesc în aceeași casă, obicei frecvent pentru Vilcea și Oltenia, ar însemna păstrarea în aceleași condiții a 3—4 lacre or practica dovedește din contră o „primenire” a acestora, cele mai vechi devenind lăzi pentru depozitare în beci, magazie, podul casei etc.

În privința realizării acestora de un haiduc (chiar învățat de altcineva), pentru viitoarea mireasă, deși nu excludem posibilitatea, considerăm alternativă mai puțin plauzibilă din considerente socio-istorice. Categoria aceasta de urmăriti, datorită ocupației, nu putea apela la astfel de metode publice de etalare a identității și îndeletnicirii prin redarea „fotografiei” în postură armată⁹.

De altfel, literatura de specialitate nu semnalează cazuri de artiști sau cititori haiduci. Situația bisericii de la Malaia¹⁰ în care apar Dumitru și Ioan, ultimul avînd pușcă de vînătoare, nu se poate suprapune peste legenda întemeierii satului de către un haiduc, biserica fiind zugrăvită la 1861 de Nicolae Bunesco. Fiind zonă montană, bogată în vînat, reprezentarea acestuia cu pușcă sugerează una din îndeletnicirile țaranului român : vînătoria.

Dacă ne gîndim ce a însemnat deceniile 3—4 ale secolului trecut pentru istoria Olteniei putem înlocui foarte bine haiducul cu un oștean fie al lui Tudor (pandur) sau care a activat după 1821 în această paroe, retras în satul lui, practicînd dulgheria și timplăria, meserii căutate în aceste părți datorită abundenței de material lemnos.

În ce scop a fost, totuși, construită această ladă? Am menționat existența unei lăzi de mort-osuar la Curțișoara¹¹, care nu diferă de aceasta decît prin inexistența motivului antropomorf și a șarpelui de pe capac, avînd în schimb redat pomul vieții între spițele rozetei. Lada respectivă provine din același județ, unde, se pare, obiceiul reînhumării a persistat mai mult decît în alte părți.

Care este centrul de proveniență al acestei lăzi-osuar?

9. Ceremonialul nunții presupune, în cazul venirii miresci la mire, plimbarea prin sat și etalarea celor lucrate sau primite ca zestre, deci și a lacrei, obiect de valoare în sine.

10. Andrei Pănoiu, *Pictura votivă din nordul Olteniei*, București, 1963, p. 24—27 și planșa nr. 55.

11. Vezi, supra nota 8.

Mai greu de stabilit cu certitudine, deoarece atât tehnica cât și motivele decorative sau culoarea sînt cam aceleași pentru toată Oltenia. Faptul că centrele din Mehedinți au executat exemplare mai lungi poate sugera realizarea acestora undeva în perimetrul Baia de Aramă, Cloșani, Motru. Și existența unor motive decorative antropomorfe neîntîlnite în Gorj (în stadiul actual de cunoaștere), pledează pentru Mehedinți, județ în care centrul Băluța-Ponoare a practicat acest decor¹².

Indiferent dacă această ladă provine din Mehedinți sau Gorj, colecțiile muzeale s-au îmbogățit cu o piesă de mare valoare, care atestă perpetuarea în spațiul românesc a meșteșugului prelucrării lemnului și a obiceiurilor legate de ceremonialul nunții și al morții.

OBSERVATIONS SUR L'HISTOIRE D'UN COFFRE FABRIQUÉ PAR UN „RUDAR“, DATANT DE 1844

RÉSUMÉ

L'auteur met en circulation un objet de musée d'une incalculable valeur : un coffre en bois, décoré, fabriqué par un „rudar“ (tzigane) en 1844.

L'auteur raconte l'histoire de ce coffre et il combat l'hypothèse, d'ailleurs intéressante, que le coffre ait appartenu à un „pandour“ de l'armée révolutionnaire de Tudor Vladimirescu, de 1821.

L'auteur soutient l'idée que ce type de coffre a été coffre de dot et qu'il a été employé comme ossuaire pour les inhumations de trois, cinq, sept ans.

12. Roswith Capesius, *op. cit.*, p. 97.

MARIANA IONESCU

ASPECTE PRIVIND MEȘTEȘUGUL PRĂLUCRĂRII PĂRULUI DE CAPRĂ IN SATUL CURTEA, COMUNA POPEȘTI

Prelucrarea părului de capră în cadrul gospodăriei țărănești pentru confecționarea textilelor de interior este o veche îndeletnicire, întâlnindu-se în Vilcea cu precădere în satele din nordul și centrul județului. Obiectele din păr de capră, produse ale meșteșugului casnic erau executate pentru necesitățile familiei și nu necesitau o anumită specializare¹.

Întrucât, în ceea ce privește tehnica de prelucrare, forma și destinația acestor produse, nu există mari deosebiri de la o zonă la alta, vom trata doar meșteșugul prelucrării părului de capră în cadrul unui centru specializat, folosind o tehnică de lucru diferită.

Literatura de specialitate, stabilind satele din Oltenia unde se folosește părul de capră în cadrul unui meșteșug specializat, nu menționează pentru județul Vilcea un asemenea centru. Cercetările efectuate în teren în perioada 1977-1978, ne-au dat posibilitatea să stabilim existența a două așezări în care se cunoștea prelucrarea părului de capră: Popești și Bujoreni. Dacă pentru Bujoreni consemnăm dispariția meșteșugului în anul 1970², produsele centrului fiind reprezentate în număr mic în cadrul Complexului etnografic din localitate, în comuna Popești am întâlnit un bogat material documentar, la data cercetării meșteșugul fiind practicat de un număr de patru trăistari.

Așezată pe apa Luncavățului, între dealurile Firișba, Cotoșmanul și Cărămizile, comuna Popești a cunoscut o dezvoltare economică mai redusă față de comunele învecinate. Pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea, documentele consemnează ca principale ocupații olăria, trăistăria și mai puțin dulgheria și rotăria³. Trăistarii erau răspândiți în cătunele Curtea și Mahalaua Veche, astăzi întâlnindu-se numai în Curtea. Aici se poate vorbi de o practică neîntreruptă a meșteșugului pe tot parcursul secolelor XIX și XX, prin transmiterea lui din generație în generație în cadrul unor familii de trăistari: Sandu, Cerbu, Văduva. Astfel,

1. Georgeta Stoica, *Torsul și țesutul părului de capră*, în: „Arta populară din Vilcea”, București 1972, p. 99.

2. Ultimul meșter, Arnicelu Constantin, încetează să mai lucreze în acest an.

3. George Ioan Lahovari, *Marele dicționar geografic*, București, 1990, vol. III, p. 64.

Fig. 1

caprelor este mai puțin dezvoltată. Meșterii își procură părul de capră din satul Cîrstănești, unde numărul caprelor este mare, situație întâlnită aici încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea⁴. Părul este cumpărat sau se obține în schimbul unor produse.

Pentru confecționarea desagilor și a traistelor se alege părul „de-o șchioapă” deoarece cel mărunț nu este bun. Nu se folosește părul de la caprele „trăite bine” deoarece firele prind pe ele un fel de grăsime, „pod” care îngreunează scărmanatul lor. Pentru confecționarea frînghiilor este bun, fiind tors mai gros.

Părul este sortat apoi în funcție de calitate și de culoare, după care urmează scărmanatul „la sfori” (fig. 1), menit să sorteze părul după lungimea firului. Este un mecanism simplu, alcătuit din patru sfori de cîneapă, avînd 1,50 m lungime, prinse cu un capăt într-o stînghie de lemn, iar cu celălalt capăt sînt legate de un băț lung de 0,80 m. Baterea părului, udat, durează o oră, cantitatea așezată pe podea variînd între 1-1,5 kg.

Părul astfel sortat se umezește din nou, se strînge în caier și se introduce în burduf, confecționat din piei de iezi. Acesta este prevăzut cu o sfoară din păr de capră, lungă de 3 m, care se petrece o dată în jurul corpului pentru a fixa burduful sub brațul stîng.

meșterii Sandu Nicolae și Sandu Gheorghe, care cunoșteau în sat 10—15 trăistari, au învățat meșteșugul de la tatăl lor, Sandu Ion Nichita, iar acesta l-a cunoscut de la bunic, Sandu Ioniță.

Informațiile obținute de la meșteri, precum și bogatul material întîlnit în teren: instalații de tors, de țesut, obiecte, permit reliefarea unor aspecte ale prelucrării părului de capră în saatele amintite.

Din punct de vedere al tehnicii de prelucrare a părului de capră, există mari asemănări între centrele vîlcene și cele din Gorj, Mehedinți și Dolj, cercetate și publicate de dr. Georgeta Stoica. Anumite diferențieri se întîlnesc în denumirile unor piese componente ale instalațiilor de tors și de țesut.

În satul Curtea, părul de capră este utilizat pentru confecționarea desagilor, traistelor și frînghiilor.

Materia primă necesară satisfacerii cererilor de produse este adusă din alte sate, deoarece în localitate creșterea

4. C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, București, 1893, p. 83.

Fig. 2

Instalația de tors pârului de capră constă în principal din roata de tors. Înainte vreme, aceasta era confecționată de meșteri lemnari. Cu timpul au învățat și trăistarii să-și construiască astfel de roți.

Roata este alcătuită din „câpătină” de lemn de stejar, în care se introduc spițele, fixate cu partea superioară în „vâcălia” roții, din fag, pe care sînt fixate niște stinghiuțe.

Roata este așezată pe un ax din lemn, vertical, infipt în pămînt, numit „crăcană”. Pe acest ax se găsește și o stinghie cu mai multe orificii, în trei din ele fiind introduse „cioace”, piese din lemn, pe care sînt amplasate „mărgelele” cu ajutorul unui ax metalic cu cirlig la unul din capete. Pe aceste „cioace” se învîrt „saltele” adică sforile din lînă răsucită, care acționează ca o curea de transmisie, o dată cu roata mare, învîrtindu-se și axele cu cirlig la capete, ce determină răsucirea firului.

Întreg acest sistem este acționat de mișcarea meșterului, prin intermediul unei sfori groase, din cîneapă, numită „organă”, lungă de circa 20 m. Aceasta trece peste două „moașe” fixate pe stinghie, ajunge pe axul roții și apoi pe „piersîncă”, un scripete așezat în partea opusă și fixat de un cui de lemn ce poate fi reglabil în funcție de lungimea sforii (fig. 2).

Pentru efectuarea torsului, meșterul răsucește două sfori cu cheatori scurte pe care le fixează în cirligele primelor două „cioace”. Urmează prinderea sforii de „cercelul” unei curelușe care înconinge mijlocul meșterului, acesta găsindu-se în fața roții. Începe o mișcare lentă, înapoi, concomitent cu sucirea pârului din caier pe care o face meșterul cu ambele mîini (fig. 3).

Prin această mișcare „organul” pune în mișcare roata, o dată cu aceasta se învîrtesc „saltele” care acționează asupra axelor cu cirlige ale „cioacelor” în

Fig. 3

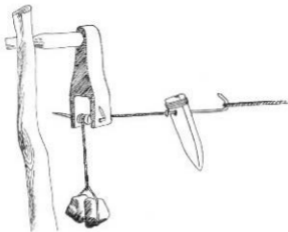

Fig. 4

care sînt prinse cele două fire, producîndu-se astfel răsucirea acestora. O mare îndemînare este necesară în operația torsului părului de capră. Astfel, mișcarea continuă a degetelor nu trebuie să permită firului să iasă mai subțire sau mai gros. Deplasarea lentă a meșterului asigură firului o răsucire bună. Dacă firul este tors prea strîns, meșterul simte acest lucru, lîngă degete făcîndu-se pe sfori „cîrce”.

Cînd ajunge în dreptul unui al doilea scripete (fig. 4), meșterul împreunează firele și le fixează pe culul de lemn al acestuia, apoi vine la roată, ridică firele de pe cîrligele primelor două „cioace”, așezîndu-le pe a treia, care are lîngă mărgele sfoara răsucită, ceea ce face ca roata să-i imprime o mișcare în sens invers, determinînd răsucirea firelor.

Se reia apoi torsul părului de capră. Cînd meșterul termină torsul celui de-al doilea fir, cel răsucit se scoate, se așează pe doi țărushi, care le ține bine întinse. Cînd sînt răsucite 20-30 de fire, meșterul le face ghem. Firele pentru urzit se torc separat de cele pentru „bătăle”, acestea din urmă răsucîndu-se mai puțin.

Pe cît de complicată este instalația pentru tors, pe atît de simplu este țesutul, care se realizează în războiul de tip vertical.

Acesta este alcătuit din două tălpi, „plași” războiului, așezate în picioare și fixate în pămînt, sus fiind unite cu o stînghie numită „curmeziș”. Piese importante sînt cele două suluri: unul jos, fixat de „plași” cu ajutorul penelor, iar celălalt sus, mobil, putînd fi reglat după lungimea pieței țesute. În față, pe „plași” sînt amplasate două „cioace” pe care se așează „urzișul” (fig. 5).

Urzitul se face direct pe războiul de țesut. Firul se leagă cu unul din capete de „cebuc”, o vergea metalică, lungă de 40 cm., este trecut peste

sulul de sus, apoi pe la spate este adus din nou pe „cebut” unde se înoadă. Se procedează așa cu toate firele care vor alcătui urzeala țesăturii.

Pentru toate categoriile de produse se urzesc fire colorate natural în alb, negru, „vinăt” (nuanțe de gri) și „galben” (nuanțe de maron). Pentru delimitarea vergilor se intervine și cu fire colorate în roșu și galben. Tatăl meșterului Sandu Nicolae obținea aceste culori din plante. Astfel pentru culoarea galbenă folosea răchita. Pentru o „vargă” se urzeau 6—12 fire de aceeași culoare după care era urzită „floarea” din fire colorate diferit, dar dispune simetric. Țesătura este deci formată dintr-o succesiune de astfel de „vârgi” și „flori”.

După ce a urzit, meșterul așează litele. Acestea sînt confecționate din fire albe, toarse din materialul cel mai bun, pentru a le da rezistență. Se fac atîtca lîte cîte fire are țesătura.

Apoi se „întocmește rostul” țesăturii cu ajutorul a două vergele : „zerbeleagul” și „cîmșirea” ce permit realizarea țesăturii ca o pînză în două lîte. „Zerbeleagul” este fixat deasupra sulului de jos. El desparte firele țesăturii în două.

Pentru țesut se folosesc numai fire avînd culoarea albă. Ele se introduc cu „drugă” un fel de surveică și se bat cu ajutorul „spatel”, un pieptene din lemn avînd dinți metalici (fig. 6). După fiecare bătăie, meșterii schimbă poziția firelor (cele din față trec în spate) cu ajutorul „cîmșirei”. Firele de pe „drugă” ajung pentru 15—20 cm de țesătură, după care se face o altă drugă.

Cînd este terminată țesătura, se scot „cebutul”, „zerbeleagul”. Țesătura se taie, iar marginile se tîvesc cu undrea.

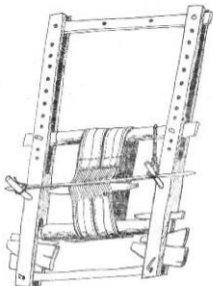

Fig. 5

Fig. 6

Pentru țesutul desagilor sînt necesare trei zile, folosindu-se patru ghe-me de sfoară, colorate diferit, avînd fiecare 0,5 kg. Se țes desagi de dife-rite dimensiuni : 30/30 cm, 40/40 cm și 50/50 cm. Ultimii fiind folosiți pentru transportul produselor pe cal. Încăperile desagilor „urechile” sînt egale cu spațiul dintre ele. Pe fiecare parte a lor se execută 5—6 „cheo-tori” pe unde se introduce „zbațul” — frînghia de desagi care-i strînge. În cazul traistelor, acestea se țes cîte două. Torsul și țesutul părului de capră se face din primăvară pînă în toamnă. Meșterul Sandu Nicolae toarce cam 4 ore pe zi, dar cînd era tînăr torcea și noaptea.

Se execută obiecte la cererile sătenilor în schimbul materiei prime sau pentru bani, dar și pentru piață. Meșterii din satul Curtea își desfășeau produsele muncii lor în târgurile și bîlcuirile din : Lădești, Pietrari, Dră-gășani, Bistrița, Rm. Vilcea. Comenzi primeau din comunele învecinate dar și din sudul județului : Orlești, Sutești, Zăvideni, Lădești, Lăpu-șata etc.

În colecția secției etnografice și de artă populară a Muzeului județean Vilcea au intrat numeroase produse ale meșterilor din satul Curtea. Pen-tru expoziția permanentă din cadrul Complexului etnografic de la Bujor-eni a fost achiziționat un război de țesut, cu tot inventarul de obiecte. În cadrul „Rapsodiei plaiului vilcean”, manifestare etnofolclorică, anuală, au avut loc demonstrații practice privind meșteșugul prelucrării părului de capră.

Traistele și desagi, purtați de om, destinați ușurării transportului de merinde, diverse materiale și obiecte, sînt piese de uz gospodăresc, care intervin în ansamblul general al portului, completîndu-l din punct de vedere decorativ, mai ales sub aspectul său cromatic⁵.

ASPECTS CONCERNANT LE TRAVAIL DES CHEVEUX DE CHÈVRE DANS LE VILLAGE CURTEA, COM. POPEȘTI.

RÉSUMÉ

Dans le département Vilcea, l'une des zones où les cheveux de chèvre sont beau-coups utilisés pour les tissus, il existent deux catégories d'objets en cheveux de chèvre : les produits faits pour les nécessités de la famille, et les créations des maîtres spécialisés.

Le présent étude tente de résoudre quelques aspects concernant le travail des mèches de cheveux de chèvre dans un centre spécialisé le village Curtea, com. Popești, pour lequel on peut parler d'une continuité de ce travail depuis deux siècles.

L'auteur suit les principales étapes technologiques, en décrivant en détail les installations utilisées et insistant sur la vocabulaire spécifique de la zone.

On décrit ensuite les principales catégories des produits et leur emploi.

5. Tancred Bănățeanu, *Arta populară bucovineană*, București, 1975, p. 344.

LAURENȚIU ENE

UN PORTRET DE ȘEVALET DIN SECOLUL AL XVII-Lea

★

În cursul acțiunii de evidență și cercetare a patrimoniului cultural național am descoperit în inventarul schitului Roabaia, comuna Mușătești, județul Argeș, înregistrat cu nr. 629, un portret de șevalet, pictat pe lemn, avînd dimensiunile 50/29 cm. Inscripția refăcută în chirilica primei jumătăți a secolului al XIX-lea indică pe „jupan Iane Liptcanu”. Acesta este înfățișat în picioare, în profil trei sferturi stînga, deci într-o atitudine obișnuită portretului votiv ctitoricesc. Personajul poartă caftan verde și tunică roșie cu bumbi galbeni pe două rînduri, cisme și fes roșu. Din nefericire, repictări ulterioare, mai întîi în ulei, de o mîină exersată în meșteșugul picturii care așterne culoare peste culoare respectînd contururile și trăsăturile inițiale, apoi de o mîină cu totul inabilă și cu mijloace tehnice inadecvate, nu permit distingerea clară a calităților artistice originale ale portretului¹.

Pentru datarea și atribuirea portretului plecăm în prima fază a cercetării noastre de la premiza că avem de a face cu modelul pictat pe lemn (cum adesea obișnuiau să facă zugravii) pentru portretul mural al ctitorului Iane Liptcanu.

Jupan Iane Liptcanu este menționat ca ctitor în pomelnicul mănăstirii Turnu-Vâlcea, după mitropolitul Varlaam care a zidit biserica mănăstirii în 1676 și înaintea domnitorului Gheorghe Duca (1673—1678)². Pisanla bisericii nu menționează ca ctitor decît pe mitropolitul Varlaam.

O cercetare atentă a picturii murale de aici, a dus la descoperirea, pe peretele de vest al pronaosului, rezervat ctitorilor, în partea dreaptă (făcînd pandant cu Varlaam, împreună cu care susține macheta bisericii) pe același Iane Liptcanu a cărui nementionare în pisanie se poate explica prin împrejurarea că în 1676 Varlaam nu a făcut decît să zidească biserica, lăsînd-o citva timp nezugrăvită.

1. Considerăm că un mare pas înainte în cercetarea acestui inedit portret s-ar face în urma analizei cu raze X a picturii și apoi a intervenției calificate a restauratorilor.

2. Cf., V. Brătulescu, „Biserici din județul Argeș”, BCMI, XXVI, (1933), f. 75, p. 42.

Fig. 1

Judecând după fragmentele studiate de noi în pronaos, prima zugrăvire s-a făcut în tehnica tempera „al secco” pe un suport cu intonnaco din var amestecat cu cili. Pictura a fost refăcută mai târziu în 1846, în ulei, culoare peste culoare. Autorul acestei refaceri pare să fie ieromonahul Ghermanos de la Mănăstirea Argeşului care după 1842 plecase peste Olt să-şi lucreze meşteşugul³. Atribuirea se bazează nu numai pe prezenţa în epocă a acestui zugrav în zonă ci, mai ales, pe stilul caracteristic uşor de recunoscut (vezi mai ales figurile retuşate de el în pronaosul de la Turnu) şi pe folosirea exclusivă a tehnicii picturi în ulei, pe atunci aflată la începuturile pătrunderii ei în această parte a ţării.

În acea vreme, mai precis între 1808-1855, mănăstirea Turnu se bucura de îngrijirea stareţului Dionisie cunoscut ca „om prietenos, sfătuitor, gospodar, harnic şi primitor de străini”, care a contribuit la preînnoirea aşezământului monastic de aici. Dionisie, aflat în bune relaţii cu episcopii Argeşului, Iosif şi Harion, era, se pare, chiar din părţile acestea. El moare în 1855 la spitalul din Piteşti şi este înmormântat în cimitirul Mănăstirii Curţii de Argeş.

Numele său apare sgrafitat, într-o formă trunchiată: „(e)gum(en) Di(onisie)” pe primul strat de pictură din pronaosul de la Turnu.

Comanditarul primei picturi trebuie să fie acelaşi cu Iane Cupeţ, bătrîn şi bogat negustor ce apare în documente din 1692 şi 1703, aflat printre primii negustori care făceau la noi negoţ cu Liptca (Leipzig) şi care îşi cumpără case în mahalaua bisericii. Dintr-o zi, aproape de uliţa numită după 1750, Liptcani. Drumul spre Leipzig unde se ţinea tradiţionalul tîrg de toamnă („Michaelis Messe”) trecea prin Cîmpulung, Bran, Braşov. Trecînd pe acest drum „Jupan Iane” dona în 1684 un discos mănăstirii Negru Vodă din Cîmpulung.

Portretul mural de la Turnu îl reprezintă la vîrsta primei maturităţi, imberb, cu mustăcioară subţire. El seamănă întru totul cu portretul de

3. În 1843 zugrăvea pridvorul mănăstirii Mamu împreună cu zugravii cîmpulungeni Constantin şi Gheorghe Bălăceanu.

la Robaia: același vestimentatie, aceleași trăsături fizionomice (cu excepția bărbiei mai ascuțită în portretul de șevalet, teșită la Turnu în urma repictării din 1846) (fig. 2).

Inscripția veche cu numele redat în aceeași formulă („Jupan Iane Liptcanu“) este în întregime vizibilă la Turnu cu un duct, un format și o grafie care o arată cu cel puțin un secol mai veche decât inscripția nouă de mai jos, care este identică cu cea rescrisă (peste) pe portretul de la Robaia. Inscripțiile vechi ortografiază numele Iane cu literele „IA“ separate, în vreme ce inscripțiile din 1846 ortografiază acest nume cu iusu l mic „A“.

Putem admite în concluzie că portretul de la Robaia a servit ca model pentru zugrăvirea ctitorului — comitent al picturii de la Turnu. Preînnoit probabil tot de Ghermanos, portretul a putut ajunge la Robaia în bagajele acestuia⁴.

Se mai poate, ipoteză ispititoare, ca acest portret să fi fost adus la Robaia de către primul zugrav de la Turnu. Ori în epocă un singur om, zugrav vestit, bun portretist, cimpulungean de origine, putea să-l ducă acolo. Acesta este Pîrvu Mutu, care la bătrînețe își petrece ultimii ani la Robaia, unde închide ochii în 1735. În relații cu boierii Vlădești pentru care zugrăvea mănăstirea Aninoasa în 1676, Pîrvu Mutu putea lucra un an mai târziu la comanda unui negustor ce frecventa Cimpulungul, aflat și el în acea vreme în floarea vîrstei.

Intrucît primele portrete de șevalet executate de meșteri străini încă din secolul al XVI-lea, nu ni s-au păstrat, putem considera că portretul lui Iane Liptcanu este primul portret de șevalet românesc.

UN PORTRAIT DE CHEVALET DU XVII-ÈME SIÈCLE

RÉSUMÉ

L'oeuvre qui se fait l'objet de l'analyse que l'auteur du présent travail l'a portée sur deux portraits votifs qui représentent Iane „Liptcanu“, donateur de la peinture murale de la monastère Turnu, district Vilcea, peut être considéré en raison de son ancienneté (fin du XVII-ème siècle), comme l'un des premiers portraits de chavalet peints sur bois, de la Valachie.

Dans ses dernières conclusions, l'auteur suggère l'attribution de ce portrait à l'un des plus connus „zograf“ de l'époque Pîrvu „Mutu“.

4. Probabil după 1843, cînd schitul a fost refăcut prin grija starețului Visarion, au venit aici călugări de la mănăstirea Argeș, care încă din 1820 voiau să se mute la Robaia pentru „îmbunătățirea“ lor.

Fig. 2

MEȘTERUL MUȘAT — DIACONUL DIN OPĂTEȘTI

Secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea constituie o perioadă marcată de profunde transformări cu caracter economic și social, transformări ce vor determina mutații și pe plan cultural. Ascensiunea unor categorii sociale cu potențial economic sporit, le oferă acestora posibilitatea de a ridica pretenții de „citori” culturali. Neavând încă un ideal cultural propriu, acești „oameni noi” recurg la modelele medievale consacrate, rămânând însă tributari prin viziune, tradiției populare. Asistăm astfel la o gamă largă de interferențe între aceste nivele de comandă artistică, interferențe ce duc, în cele din urmă, la crearea unui așa-numit „gust provincial”.¹ Circumscriș unui program conservator, de respect față de tradiție și model, acest gust se formează prin imitație și adecvare, asociind într-o nouă viziune, repertorii exemplare, unor posibilități comparativ modeste. Provenind din același mediu, atât comandarii cât și meșterii au mentalități asemănătoare, ceea ce va face ca produsele artistice să fie în general unitare sub aspectul intenției și al realizării.

În această arie de sinteze și imprumuturi, al cărei sincretism se constituie, în cele din urmă, într-o originală notă distinctivă, se înscrie activitatea unui meșter crucer, diaconul Mușat. Provenind din mediul sătesc — Opătești, comuna Golești, județul Vilcea² — Mușat Diaconul reprezintă un caz tipic pentru înțelegerea mentalității și a gustului provincial.

Nu cunoaștem decât o latură a creației sale, anume crucile de masă, care îl circumscriu cronologic activ între anii 1781—1823³. Format și lu-

1. Pentru nuanțarea acestei probleme, vezi Arnold Hauser, *Philosophie der Kunstgeschichte*, München 1988, cap. V/3: „Vollkunst, Bauernkunst und Provinzkunst”, p. 312—323, după Teodora Voinescu, „Sur la notion” d’art populaire dans l’art roumain de la fin du Moyen Age, în: *Revue Roumaine d’Histoire de l’Art*, IX, (1972), nr. 2, p. 221—229.

2. Până în preajma războiului, în Opătești au fost păstrate, de către urmași, unele sale de lucru. Informație deținută de la pr. Constantin Beștea, comuna Golești.

3. Dominic Ionescu, *Schituri și biserici de zid*, București, 1931, cap. „Un meșter crucer: Mușat Diaconul”, p. 102—112.

crind într-o regiune marcată de preferință pentru lucrul în lemn, a cărei originalitate și unitate în viziunea decorativă constituie o trăsătură reprezentativă — valea Topologului-Muşat. Diaconul aduce în lucrările sale bogăția și repertoriul ornamental familial acestei regiuni, pe care le asociază unui model respectat cu strictețe.

Remarcabilă este — așa cum rezultă din catalogul anexat — unitatea creației sale (fig. 1). Lucrate în lemn, în meșlat, crucile sale își păstrează forma aproape neschimbată: aceleași ramificații vegetale la bratele crucii — ramificații ce primesc, la exemplarele din ultima perioadă, terminații cruciforme — aceeași împărțire a cimpului central în regiune ce includ inscripțiile uzuale, aceleași vrejuri de la baza crucii — vrejuri ce se amplifică treptat — în sfârșit, aceeași puiă cu muchiile marcate de o funie răsucită, delimitând cimpuri decorate cu elemente vegetale și doi șerpi păzind arborele vieții⁴.

O excepție de la această regulă o constituie crucea aflată în biserica Cuvioasa Paraschiva din satul Popești (com. Golești, jud. Vilcea), care, deși dată, (1809), este una din puținele, realizate de diaconul Mușat, care a rămas nesemnată. De asemenea, lipsa decorului obișnuit și înlocuirea lui cu scenele consacrate ale Răstignirii și Botezului constituie, credem, o concesie făcută comanditarilor (Ștefan și Maria din Popești). Deși este singurul caz de decor figurativ cunoscut până acum în creația lui Mușat, firescul cu care sînt redată personajele demonstrează faptul că meșterul era totuși familiarizat și cu acest tip de decor. Tot influenței acestor comanditari presupunem că se datorează și întoarcerea diaconului la o atitudine — aproape uitată în acești primi ani ai secolului al XIX-lea — care îi impune păstrarea anonimatului; în chiar această atitudine vedem un argument în plus pentru faptul că Mușat Diaconul era mai mult decît un simplu meșter popular.

Inscripțiile votive, menite să satisfacă pretențiile donatorilor, constituie o trăsătură comună celor mai multe piese realizate de Mușat. Chiar dacă aceste inscripții sînt simple însirui de nume după obiceiul pomelnicelor, ele mărturisesc, totuși, ambiția confirmării unei poziții deosebite în contextul obștei.

Numărul mare de piese de acest gen despre care avem cunoștință denotă o cerere corespunzătoare, care nu se limitează la zona strictă a Topologului, ci pătrunde și în regiunile înconjurătoare, unde, la același nivel de comandă, regăsim aceleași preferințe artistice.

Un argument în favoarea acestei afirmații este prezența, în biserica Sf. Ingeri din Bălțățeni (com. Tomșani, jud. Vilcea) a unei cruci de masă foarte asemănătoare cu cele realizate de diaconul Mușat, operă a (zu-gravului) Calciu din 1793 (fig. 2). Similitudinea de realizare denotă pro-

4. Motiv cu origini străvechi dar preluat și reinterpretat de arta creștină, el devine o imagine frecventă în iconografia secolului al XVIII-lea românesc. Prezența acestor șerpi la baza crucilor — de trimorf, de masă ori de mormînt — este completată uneori, dezvoltînd semnificația motivului, cu arborele vieții. În aceste două ipostaze, motivul se regăsește nu doar în arta aulică, ci și în cea populară, reunind într-o imagine două tipuri deosebite de gîndire. Pentru dezvoltarea problemei, vezi Marina Marinescu, *L'image du serpent/dragon dans la culture populaire du Sud-Est européen*, în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, XVII, (1980), p. 127—136.

Fig. 1

Fig. 2

tabil, un model comun, prelucrat însă în maniere deosebite, piesa lui Calciu vădind, prin organizarea decorului pictat al pinei și a semănăturii, formația sa de zugrav⁵.

Prestigiul conferit atât de calitățile artistice și tehnice ale lucrărilor lui Mușat Diaconul, cât și de lărga lor receptare, le-a consacrat ca „model” nu doar pentru zona Topologului, cât și pentru regiunile înconjurătoare, după cum o dovedește crucea aflată în capela de cîmîtir din Cernîșoara (județul Vâlcea), realizată la sfîrșitul secolului al XIX-lea de un meșter anonim, copîind însă unul din modelele diaconului Mușat.

Utilizînd un repertoriu de sorginte populară, modelat de contactul cu înalta tradiție, Mușat Diaconul se manifestă ca un reprezentant al gustului păturilor medii de origine rurală. Apelînd la un model consacrat, el dovedește un conservatorism impus atât de autoritatea modelului, cât și de necesitatea menținerii prestigiului operei sale. În această atitudine trebuie subînțeleasă și o anumită unitate de gust și de comandă, firească în contextul unei comunități relativ izolate, cum era la acea vreme valea Topologului. Același conservatorism se manifestă, de altfel, și în cadrul altor categorii de produse artistice — pictură, arhitectură — unde modelele acceptate au aici autoritate generală.

Prin poziția sa de mediator între nivele deosebite de înțelegere, Mușat Diaconul din Opătești se dovedește unul din primii reprezentanți ai unei mentalități care va deveni atitudine generală în perioada următoare.

5. Deși, Calciu semnează, în general, ca zugrav, este totuși un iscusit meșter în lemn, după cum denotă lucrările din biserica Valea Cucei (Gruiul Înalt), com. Cuca, jud. Argeș.

Catalogul pieselor cunoscute realizate de Mușai Diaconul

Nr.	Proveniența	Datare	Număr tăvă	Donatori	Înălțimea obiectului (în mm)
0	1	2	3	4	5
1	?	7288 (1780-1)	?	?	?
2	Biserica Sf. Voievozi, Piatra, com. Golești, VL.	7290 (1781-2)	da	—	1:333
3	?	7291 (1782-3)	?	?	?
4	Biserica Adormirea Maicii Domnului, Milcoiu, com. Milcoiu, VL.	7292 (1784), 4 III	da	—	1:320
5	?	1784 (?) probabil 7292	?	?	?
6	* Biserica Intrarea în biserică, Valca lui Enache, AG	7300 (1791-2)	?	?	?
7	?	7300 (1791-2)	?	?	?
8	Biserica Adormirea Maicii Domnului, Cîrstănești, com. Oteșani, VL.	7300 (1791-2)	da	—	1:395
9	Biserica Intrarea în biserică, Prodănești, com. Golești, VL.	7303 (1794-5)	da	Ion, Iona, Ion Gheorghe, Flo- rea	1:400
10	Colecția pr. Nicolae Curcă, Olanu, com. Olanu, VL.	7303 (1795), 10 XII	da	Marin, Păuna, Vladu creu	1:370
11	Biserica Cuvioasa Paraschiva, Fețeni, com. Goranu, VL.	7304 (1795-6)	da	—	1:330
12	Biserica Sf. Nicolae, Drăgănești, com. Golești, VL.	7304 (1796), 10 III	da	Dumitru, Neac- șa, Dumitrăscu, Chireșța, Con- standina	1:380
13	Biserica Cuvioasa Paraschiva, Budurâști, com. Stoenesti, VL.	7307 (1799), 4 II	da	—	1:340
14	* Sălătruc, AG	7309 (1800), 10 X	?	?	?
15	* Vitomirești Costești, AG	7309 (1801), III	?	?	?
16	Colecția pr. Constantin Beștea, Popești, com. Golești, VL.	7310 (1801-2)	da	Marin, Ion, Sanda	1:355
17	* Colecția pr. P. Partenie	7310 (1801-2)	?	?	?
18	*	7310 (1801-2)	?	?	?
19	Biserica Cuvioasa Paraschiva, Stoenesti, com. Stoenesti, VL.	7311 (1803), 28 VI	da	Matei, Stanca, Alixandru, Ivan, Ioan	1:310
20	* Runcu, AG	7311 (1803-3)	?	?	?
21	Biserica Sf. Împărați, Mogoșești, com. Stoenesti, VL.	7312 (1804), III	da	Ivan, Ioana, Tudor	1:325
22	* Costești, Struști, AG	7313 (1805), 30 III	?	?	?
23	Biserica Vovidenie, Gibești, com. Golești, VL.	1806, 10 V	da	Matei, Maria (Giba)	1:375
24	Biserica Cuvioasa Paraschiva, Popești, com. Golești, VL.	1809, 23 I	nu	Ștefan, Maria	1:310
25	Biserica Adormirea Maicii Domnului, Geamăna, com. Stoilești, VL.	1812	nu	—	1:360
26	* Olanu, VL.	1812	?	?	?
27	* Suici (apoi colecția Ștefan Rudeanu, ulterior colecție N. Jor- ga, Vălenii de Munte)	1813, 20 V	?	?	?
28	* Bolnița Flămînzăști, AG	1815	?	?	?

0	1	2	3	4	5
29	* ?	1823	?	?	?
30	Colecția pr. Ion Drușu, Dăești, com. Dăești, VL	—	Da nu	—	i: 220 frag- ment
31	Biserica Sf. Voivozi, Brătia, VL	—		—	
32	* Colecția pr. Dem. Petrescu, 33 Craiova (Otăsău ?)		?	?	?
	* Biserica Sf. Nicolae, Drujești,	?	?	?	?
34	AG				
35	* Mușetești, AG	?	?	?	?
	* ?	?	?	?	?

* Cf. Dominic Ionescu, *op. cit.*

MUSAT LE DIACRE DE OPATESTI

RÉSUMÉ

Le présent étude est circonscrit à l'activité d'un artisan, sculpteur en bois, le diacre Mușat. Ses œuvres témoignent sur le mélange qui s'est produit au XVIIIe siècle entre les goûts et les niveaux de la commande artistique, sur ce syncrétisme typique pour l'art provincial. Ainsi, des modèles appartenant à la haute tradition sont associés par le diacre Mușat à une vision décorative populaire, selon les préférences et le goût des commanditaires.

UN DOCUMENT ETNOGRAFIC FOARTE RAR — TABLETA APOTROPAICĂ DIN COLECȚIA MUZEULUI JUDEȚEAN VÎLCEA

În colecția secției de istorie se găsește de mai mulți ani o tabletă de lemn pictată (imagine și text care continuă pe verso), ce constituie o adevărată raritate în categoria icoanelor profilactice (col. Icoane, nr. 26, fost 90). Înaintea

textului a cărei transcriere o oferim în anexă, în registrul superior pe prima față, este pictată imaginea combaterii demonului succub Avestița prin intervenția reunită a arhanghelului Mihail și a doi sfinți, socotiți protectori ai pruncilor și lehzurilor: Sisoie și Stelian (fig. 1).

Textul care însoțește imaginea este cunoscut și sub numele de „carte de Samcă”¹. Majoritatea referințelor la acest text le găsim la Nicolae Cartoian², după care ar exista două tipuri: unul lung cuprins în „minunile sfântului Sisoie” și unul scurt, care apare în apocrifa „Visul Maicii Domnului”. Tipul lung prezintă la rîndul său două variante: una veche în care sf. Sisinie luptă împotriva demonului ce răpise copilul sorei sale, Melitina, și una nouă care relatează lupta între arhanghelul Mihail și Avestița, la care asistă sf. Sisoie. La această din urmă variantă B. P. Hasdeu a găsit o subvariantă în care Sisoie este înlocuit de sf. Iosif. Tipul scurt are la rîndul său o variantă care cuprinde în rezumat zăpîsul Avestiței³.

Textul din colecția Muzeului Județean Vîlcea se poate încadra în tipul lung, varianta nouă.

1. Cartea de Samcă putea fi scrisă numai de moșnegi, cf., A. Fochi, *Datini și erezuri la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, București, 1976 și N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, București, 1970, p. 184—194. Ea putea fi înlocuită cu amuleta conținînd legenda, care se poartă la gît sau se pune sub pernă.

2. N. Cartoian, *op. cit.*, p. 193; Gaster, *Crestomație românească*, 1893; S. Fl. Marian, *Nașterea la români* 1892; Th. Pamfile, *Mitologia poporului român*, vol. 1, Dușmani și prieteni ai omului, București, 1910.

3. Variantele din 1766 (ms. 473); ms. 1143 din 1834; ms. 1194 din sec. XIX; ms. 1215 din sec. XIX și ms. 1584; cuprind legenda sf. Sisoie. Motivul e cuprinsă în variantele din prima jumătate a sec. XVIII (ms. 274); ms. 1151 din 1777; ms. 1194 din 1810, care cuprind și legenda. „Legenda sf. Iosif” a fost publicată de Hasdeu, *Cărțile populare ale românilor în secolul XVI*, București, 1879, p. 717. Zăpîsul a fost găsit de Th. Bălășel la Bogdănești, Vîlcea, 1832, cf. Vechi texte bogomilece găsite în Oltenia, Arhivele Olteniei, 1933, XII, p. 36—46.

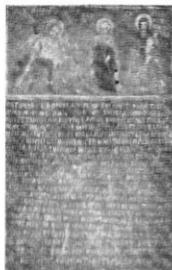

Fig. 1

Fig. 2

Imaginea întărind acțiunea magică a textului este mai rară. La noi cea mai veche imagine cunoscută se află în caietul de modele al dascălului Radu zugravul din Tirgoviste⁴.

Investigațiile întreprinse în ultimii ani ne-au permis descoperirea a alte două asemenea tablete: una datînd din 1885, aflată la Călinești, județul Argeș și alta din 1939, în același județ, la Costești (fig. 2).

Demonul este înfățișat în două feluri: tipul antropomorf, succub, cu exagerarea atributelor feminine, cu păr lung și despletit⁵ și tipul theriomorf, succub, ursoid⁶.

Prin contaminare cu o variantă neogrească, pe tableta vilceană și pe cea de la Călinești apare și sf. Stelian, considerat și el a fi apărătorul pruncilor⁷.

4. Ms. 5307 f. 20 v. — Arhanghelul Mihail, Avestița, Sisole; descrisă de Hașdeu în *Revista pentru Ist., arh. și filologie*, 1884, p. 339.

5. Tableta de la Muzeul Județean Vilcea, Costești — Argeș, publicația lui Hașdeu din „*Curinte den bătrîni*”, vol. II, p. 284—291, ms. 5307, f. 20 v. Apare și în pictura murală, Titești, Vilcea pe stilul sudic din pridvorul bisericii.

6. Tableta de la Muzeul Județean Argeș, 1939 și D. Lupascu, *Medicina babelor, Adunare de descîntece, rețete de doftorii și vrăjitorii băbești*, 1890, „o Samcă cu patru picioare cu piele de urs îmbrăcată”.

7. Sf. Stelian apare mai des în icoane; cu un copil înfățișat în brațe. În pictura murală în pronaosul bisericii Voicesti, Văleni — Vilcea, 1838, este ilustrată rugăciunea lehuzeilor către Sf. Stelian pentru copiii mici.

Pentru a găsi originea acestui tip de amuletă cu virtuți apotropaice sîntem nevoiți să coborîm adînc în antichitate. Gallu, demonul panteră care fură copii mici în vechiul Babilon devine Gyllu, sau Gello, fantoma unei fete moarte prematur care, credeau grecii din insule, sperie și omoară pruncii.⁸ Lilla, Lilith, demonul șarpe, succub, era și el în credințele popoarelor semite răpitor de copii⁹. Ea își are originea în divinitatea pre-greacă de tip coincidentia oppositorum, Eileithyia¹⁰, socotită ca și Artemis¹¹ (ipostază greacă a pre-elenicei Potnia theron — „Stăpîna animalelor“) cu care se confundă pînă la urmă, protectoare a lehzurilor și nou născuților.

Se poate presupune pentru tipul ursoid o posibilă origine tracică și, foarte probabil, o sursă sudică pentru tipul antropomorf, care apare în majoritatea cazurilor.

Și mai numeroși sînt cei invocați împotriva demonului. În antichitate credința cea mai răspîdită era că demonii aducători de boală sînt în puterea lui Solomon¹². Uneori el este ajutat de ingerii Araaf¹³ (Rafail al creștinilor) înlocuit mai tîrziu de arhistrategul arhanghel Mihail¹⁴.

Moda iraniană a eroului ecvestru, luptător contra demonilor, se contaminează cu tradiția greacă veche despre Perseu¹⁵, ducînd în primele secole ale erei noastre la apariția unor sfinți militari ecvestri, persecutori ai demonilor: Thaumasius¹⁶ sau Sisinie¹⁷, martirizat sub Liciniu.

Un alt Sisinie era socotit a fi continuatorul lui Manes, în erezia maniheistă și un altul era confundat de bogomili cu stîlnicul Sisinie apărător de demoni. Prin contaminare cu acesta din urmă, Sisoie cel Mare, pustnicul (despre a cărui rugăciune mineiul din 6 iulie spune că „era puternică spre gonirea dracilor“) ajunge a juca rolul lui Sisinie din varianta veche a textului — descîntec.

8. La Safo (sec. VII—VI î.e.n.) apare „Gheliou Paidophilotera“; Pidailon sau Cirne corăbier... a bisericii ortodoxe, tradusă din greacă în românește de mitropolitul Veniamin, Neamț, 1844, f. 168. „se cuvine a ne căterisi și preoții acei ce cetese la bolnăvi hirtia ce se numește a Ghelei, precum în limba noastră samcă“.

9. În Isaia (10, 34) este duhul nopții, creată odată cu Adam ca să omore copiii nou născuți.

10. Eileithyia era zeita nașterilor la vechii greci. Ea era ajutoarea Artemidei, Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, București, 1981, cartea V, LXXII, p. 5. Despre divinitățile de tip coincidentia oppositorum pe larg la Mircea Eliade, *Mitul reînnoțirii*, București, 1933, p. 57—66.

11. Despre Artemis, Diodor din Sicilia, op. cit. cartea V, LXXIII, p. 4 și Horatiu, *Imnurile închinăte Dianei*. Ea asimilează atributele zeiței Mamă, care guvernează sacralitatea vieții sălbatice și care cunoaște fertilitatea și maternitatea.

12. Pseudo Pliniu III, 15 și Flavius Josephus, *Judecători*, VIII, 2; A. Gorovei, *Descîntecul românilor*, București, 1931, p. 173.

13. Medaliiile din Cyzic, *Dictionnaire d'archeologie chretienne et de liturgie*, Paris, 1907, vol. I, 2.

14. Amulete mixte cu Araaf și cei trei ingeri. Legenda despre Lilith și cei trei ingeri, Gaster, *Anuarul israeliților*, IV, p. 73—79.

15. Amuleta cu cavaler călare și demon femelă (Cartagina), amuleta cu capul meduzei, gena cu Perseu, „Antique intaglios in Hermitage collection“, Aurora publishers, Leningrad, 1970, cat. 143.

16. Sf. martir Thaumasius în *Cartea apărării*, ed. Gollanetz, London, 1912.

17. Medaliiile-amulete cu Sisinie; Sisinie și Alabastria, frescă la Baout, Egipt, capela XVII. peretele de vest. În stînga sus, apare fiica Alabastriei, femeie șarpe cu aripi, DAC, II, 1.

B. P. Hașdeu a fost cel care postulind originea bogomilă¹⁸ a acestui gen de amuletă — descintec, a subliniat opoziția ortodoxiei față de ele. În ciuda interdicțiilor, întrebuințarea talismanelor și amuletelor era o datină permisă și chiar aprobată de biserică¹⁹.

O vastă anchetă etnografică, permițând o cartare iconografică și o repertoriere a picturilor ar pune mai bine în lumină originea și circulația tabletelor profilactice și în țara noastră. Considerăm că ele sînt deosebit de interesante pentru studierea vechiului fond spiritual, considerat de multe ori în virtutea aparenței lui structuri creștine, care ne relevă însă impulsuri și un utilaj mental, care sînt arhaice.

ANEXA I

Rugăciune sf. Sisoe pîntru copii ce(1) mici în numii tatălui și a fiului ș a sf. Du(h). Sf Sisoe pogerindu-s-a din muntii Ilionului Itipină pe Avistița aripa Satani căruia era părulu lung pînă i călcii și ochi di foc; di gura (i)esa vîpaia focu și cădătura ei ira sălbatică și trupul ei era sribat și mîrsul schimonosit și o Itipină pri ia arhanghel Mihail volvodu igririlor și zis: „stăi satano cu frica lui dumnezeu” iar e stătu și groaznică să ută asupra igerului și zise igrir „Satano, du(h) nicurat spune mie di unde vii și unde mergi și cum-ți este numii tău?” iară ea zisă: „eu sînt Avistița, aripa (?) și mă duc că am auzit di o ficeară Maria, fata lu Ioachim ș Ana, preceasta; au vestit-o arhanghelu Gavril pri toate citățile că va să nască dintrînsa pre Iisus Năzărinănu ipărat a totă lumia și mirg cu ali mili mari mestisuguri diavolești văzute și nîvăzute ca să smintescă pri ia pricu(m) am zmintăt ș pînă i zion di ostăzi pri alte ficeari cu ali mili mari mistisuguri diavolești”; arhang (?) Mihail o pris ș o luode di pîru capului o băți fără milostiviri cu bici di foc și zisă arhanghili: „spuni acum Satano, du(h) nicurat i ci ehip ti faci tu di itri i casili omnilor ș li omori copii i somn isă cu ali tăli mistisuguri văzute ș nîvăzute” iară de multă durere și ustrime striga ca să o lase și iceata igrir din bătaia: „eu mă fac cind ogar, pisică, muscă ni obră cu în toți nălucirile diavolești văzute și nîvăzute ș mă duc di zmintescă finții și strămut finții li omor copii i somn și smintesc pri maici lor cînd sînt igricate cu dinșii ș mai tare mă apropii di cari este firmicătore și di cari dă cu stîpa și di cari dă cu ciară și di cari dă cu sita și di cari nu tin cu bărbatul i driptate și di cari este igricată și să bată piste tot trupu di acista ma(1) trai mă apropii dicit di alti fime; eu am 19 numi dintii Avestița, aripa satanii, 2 Natarla, 3 Somlia, 4 Cadara, 5 Muha, 6 Aviduha, 7 Comana, 8 Tiba, 9 Puha, 10 Grapa, 11 Zia, 12 Chirvuța, 13 Ihivara, 14 Paha, 15 Slina, 16 Baza, 17 Gipa, 18 Gala, 19 Maha; acisti numi ali mili merg și smintesc finții și li omor copii i somn; ș ț dau muncitoriule, cari mă muncesc primind zapisul meu scrisă; eu colo nu mă poci apropia șapte mili di loc ș nici o treabă n-am cu aci casă nici cu toți ali lui” ș zică igrir: „iată că-ț poronciscă satanos(ă) ti lig cu numii lui dumnezeu să nu-ți propii di rubi ș rubili lui dumnezeu Catirina, Ghiorghi, nici di casa lor ș nici di copii lor, nici di vitili lor să di toți cită sînt ai lor i veci veci lor amin”.

1875, mai 15

18. Hașdeu, op. cit., p. 717 și *Sbornicul ruzesc*, Moscova, 1644, indice de scrieri eretice: „sînt fabule ale blestematului Ieremia, popa bulgăresc”.

19. Fochi, op. cit., Informație din Blinzi, Corod, Tecuci, 1896, „Preoții scriau cartea de Samcă și desenau în ea chipul dracului; Pamfile, op. cit., vol. I, p. 237—243, transcrie versiunea popii Sandu din Vîlsănești, Argeș. Cf. A. Gorovei, op. cit., p. 16. Tradiția arată că și Vasile cel Mare ar fi redactat blesteme pentru alungarea dracilor.

UN DOCUMENT ETHNOGRAPHIQUE RARISSIME — LA TABLETTE
APOTROPAÏQUE DE LA COLLECTION DU MUSÉE
DU DÉPARTEMENT VILCEA

RÉSUMÉ

Le présent article essaye la reconsidération d'un fond spirituel archaïque à propos des rites liés de la naissance et de la protection des nouveaux-nés contre l'action maléfique d'un démon succube Avestița, par l'analyse d'une icône prophylactique appartenant au Musée de Rimnicu-Vilcea.

Associant le texte de l'exorcisme à l'image, cette amulette s'avère être une rareté ethnographique.

PETRE I. CRĂCIUNESCU

ÎN AMINTIREA PICTORULUI CONSTANTIN ILIESCU

★

Vatra de cultură și civilizație a Vâlcei a dat fii de seamă poporului român, între care la loc de cinste stă pictorul Constantin Iliescu. Descendent dintr-o familie de rămnicești, vede lumina zilei la 20 martie 1899, într-o modestă căsuță de pe strada Știrbei Vodă, numărul 123. Al doilea fiu din cei trei băieți ai soților Iliescu a avut o copilărie fericită, în climatul de liniște patriarhală al Râmnicului de altădată. Dealul Capela cu nepătrunsă sa pădure, zăvoarele de pe malurile riului Olănești, precum și farmecul văii Oltului, au fost motive de atracție pentru copilul înzestrat cu deosebit talent la desen.

Înscris la Școala primară nr. 3, de pe strada Știrbei Vodă, lângă casa părintească, în toamna anului de tristă faimă 1907, dă dovadă de remarcabile aptitudini artistice, bucurându-se de aprecieri din partea cadrelor didactice. Gimnaziul și Școala normală de învățători din Rm. Vâlcea, a le căror cursuri le-a urmat, au fost un mediu favorabil pentru formarea viitorului artist plastic. În timpul studiilor a fost remarcat de către cunoscutul profesor C. D. Mihăilescu, sculptor și desenator, autor a numeroase opere de artă: statuia „Renașterea României” din Grădina Zăvoiu, bustul domnitorului Constantin Brâncoveanu, ș.a., luându-l sub directa lui îndrumare.

Acumulările artistice și compoziționale însușite în anii de studii, i-au permis ca după absolvirea Școlii normale să deschidă o expoziție personală de pictură în orașul natal. Lucrările tinărului pictor, constând din: peisaje, flori, portrete și compoziții s-au bucurat de un interes deosebit din partea publicului vâlcean.

După terminarea serviciului militar, în toamna anului 1922, a fost numit învățător în satul Aurești, comuna Zevideni, județul Vâlcea, un sat cu locuri pitorești, situat pe malul drept al riului Olt.

Policromia dealurilor învecinate, cunoscutele podgorii drăgășenene, farmecul zăvoaielor și a apelor Oltului, viața zbuciumată a țăranului român și copilăria plină de privațiuni a elevilor săi, au fost motive puternice de inspirație pentru învățătorul-pictor.

Din acea perioadă datează lucrări remarcabile: peisaje, flori de pădure și mai ales portrete, o specialitate a lui C. Iliescu. Munca de identificare a tablourilor pictate este îngreuiată de faptul că artistul nu și-a datat lu-

crările, multe dintre ele fiind integrate în epocă prin analogii și informații primite de la membrii familiei sau de la prietenii pictorului. Dintre lucrările din acea epocă ni s-au păstrat: „Zgribuliții“ (ulei pe carton, $0,550 \times 0,750$), reprezentând doi elevi, un băiat și o fetiță, pe fața cărora citești sbucium, durere, sărăcie, în același timp o undă de lumină și încredere în viitor, voință și curaj în lupta pentru existență; „Portret de fetiță“ și „Portret de băiat“, în care sînt surprinse stări sufletești deosebite: resemnare pe figura blindă și duioasă a fetei, cu toată starea jalnică a îmbrăcămintei sale, iar pe chipul băiatului citești încordare și interes în fața unei cărți.

Pentru completarea cunoștințelor de specialitate, după doi ani se retrage din învățămînt și se înscrie la Academia liberă de pictură din București, unde a lucrat sub îndrumarea măestrilor Gh. Petrașcu și A. Verona. În toamna anului 1925, deschide o expoziție personală de pictură în București, pasajul Imobiliara, lucrările sale marcînd progresul artistic la care ajunsese pictorul vâlcean. Tematica aleasă cu grijă, culorile calde, perfecțiunea liniilor, desenul corect, au fost calități pentru care publicul le-a admirat, iar specialiștii i-au prefigurat un destin aparte în artele plastice românești.

În perioada următoare, stăpîn acum pe ecuațiile meșteșugului, Constantin Iliescu desfășoară o activitate laborioasă, deschizînd expoziții la Craiova, în anul 1927, cînd este primit membru în cercul „Pictorilor olteni“, la Râmnicul Vâlcea, în anul 1929, expozițiile fiind încununat de succes, fapt care a făcut ca unele instituții locale și diferite persoane particulare să-i achiziționeze cea mai mare parte dintre lucrările expuse. Din această perioadă cunoaștem următoarele creații: „Flori de pădure“ (nedatat, ulei pe carton, $0,670 \times 0,495$), „Peisaj de pe strada Știrbei Vodă“ (nedatat, ulei pe carton, $0,720 \times 0,520$) și „Portret de fată“ (nedatat, ulei pe carton, $0,360 \times 0,500$). Diferite ca motive de meditație, lucrările păstrează personalitatea autorului: Un buchet de clopoței, flori neprihănite ale pădurii se răsfață într-o oală țărănească de lut, impresionînd prin culoarea lor de un albastru diafan, ca zărilor îndepărtate și senine ale cerului; peisajul citadin al străzii natale capătă personalitate prin definiția arhitecturii specifice într-un mediu incandescent de primăvară tîrzie, în timp ce portretul de fată se constituie un experiment reușit de lucru.

Doritor de a-și lărgi orizontul artistic, în anul 1930 pleacă la Paris, unde timp de un an vizitează muzee, pinacoteci și ateliere personale de pictură. A stat îndelung în fața operelor măestrilor clasici ai renașterii, a cunoscut curente și reprezentanți de seamă ai picturii veacului său, aflați în capitala Franței.

În drumul de înapoiere spre țară a vizitat centrele artistice din sudul Franței, trecînd apoi în Italia, la Veneția și la Florența, unde a avut fericita ocazie să cunoască minunatele comori de artă din acele orașe.

Merită subliniat faptul că în timpul acestor călătorii de studii nu a fost subvenționat de nimeni din țară, asigurîndu-și existența din vînzarea tablourilor pictate în acel timp.

Reîntors în țară, fără a se lăsa influențat de curente intîlnite în Occident, pictorul Constantin Iliescu exprimîndu-și propria conștiință estetică, bazată pe realism și tradiție românească, desfășoară o bogată activitate artistică, timp de aproape o jumătate de veac. Lucrările realizate în

www.muzeu-valcea.ro / www.cimec.ro

această perioadă, peisaje în care a imortalizat diferite imagini ale cotidianului, flori, naturi statice, compoziții și portrete, pot fi regăsite în colecții de stat și la colecționari particulari în multe localități din cuprinsul țării. Se merită subliniat faptul că, Muzeul județean Vâlcea, Secția de artă plastică, posedă o bogată colecție, cuprinzând 36 de tablouri semnate Constantin Iliescu.

Deceniul al patrulea al veacului nostru constituie o epocă plină de împliniri artistice pentru pictorul vâlcean. El expune lucrări la saloanele oficiale din București și organizează expoziții personale la Rm. Vâlcea, Pitești, București, Craiova, și în alte localități. Alături de alți colegi de breaslă a participat la lucrările de restaurare a picturii unor așezăminte bisericesti, cunoscute fiind realizările de la Biserica din Orlești-Vâlcea, Biserica Sf. Ioan din Rm. Vâlcea și la Schitul Cetățuia.

În timpul celui de-al II-lea război mondial, în luptele pentru eliberarea Transilvaniei de nord, pictorul fiind mobilizat în armata română, ca ofițer în rezervă, a fost luat prizonier de trupele germane și internat în lagărul de la Wüstrau, în Germania. La înapolierea din captivitate a adus unele tablouri, realizate cu mijloace modeste și în condiții de lagăr.

Ultimele decenii ale vieții pictorului sunt marcate de noi împliniri pe tărîm artistic. În anul 1954 a fost ales membru al Fondului Plastic al R.P.R., conform Deciziei nr. 324, din 2 februarie 1954.

Ochiul scrutător al artistului a surprins nu numai forma și culoarea, dar și perspectiva, tablourile sale care redau ipostaze și fapte ale Râmnicului de altădată, au o deosebită funcție documentară.

Lucrarea „Casa Anton Pann” (nedată, ulei pe carton, $0,505 \times 0,730$), surprinde poziția spațială a casei-muzeu dintr-o vreme acum apusă.

Policromia culorii și atmosfera rustică a casei bătrânești unde s-a născut și a trăit pictorul este redată în tabloul „Casa pictorului”, (nedat, ulei pe carton, $0,500 \times 0,400$). Din aceeași zonă a orașului se mai păstrează unele tablouri reprezentînd un colț din vechiul parc Zăvoiu cu moara Avramescu, case vechi chircite la umbra dealului Capela și diferite peisaje de primăvară, vară și toamnă, ale ținuturilor vâlcene.

Constantin Iliescu face parte din acea categorie de artiști plastici care au dus pînă la perfecțiune tehnica realizării portretului. Arin modelelor sale este largă: chipuri vii întrebătoare din lumea celor mici, a tîrînilor săraci și trudiți și a altor tipuri sociale. Prin forța talentului său a încercat să redea fidel figura umană, reușind în același timp, să dea viabilitate stărilor sufletești ale modelului.

În autoportrete s-a regăsit pe sine însăși în diferite ipostaze, în diferite proiecte de lumină, ceace dovedește o mină de mare artist și o deosebită cunoaștere a meșteșugului. Din această categorie de lucrări se remarcă: „Autoportret din tinerețe” (1922, ulei pe carton, $0,350 \times 0,250$), „Autoportret în fața lămpii” (1934, ulei pe carton $0,680 \times 0,500$), „Autoportret cu paleta și pensula” (1963, ulei pe carton, $0,500 \times 0,650$) și altele de aceeași factură.

Interferențele dintre om și natură, filtrate prin sensibilitatea artistului, lipsa unor accente violente, contrastante, grija pentru a reda frumu-

Casa pictorului.

Autoportret, în fața lămpii, 1934.

sețea și farmecul mediului exterior, mesajul umanist al lucrărilor fac din omul Constantin Iliescu un artist militant, angajat în a sluji cu cinste și demnitate epoca în care a trăit.

Pictorul s-a stins din viață la 24 iulie 1980, însă opera sa a rămas o moștenire de preț pentru generațiile de astăzi și cele de mâine, o contribuție de seamă la patrimoniul cultural artistic al județului Vâlcea.

Ne-am propus în acest studiu să prezentăm — pe scurt — viața și opera celui care a fost pictorul Constantin Iliescu. Integrarea în mișcarea artistică românească și legăturile sale cu diferite curente și școli se poate face numai după o cercetare minuțioasă a vastei sale opere realizate de-a lungul a peste șase decenii de activitate, lucrările sale fiind răspândite în întreg spațiul românesc.

EN SOUVENIR DU PEINTRE CONSTANTIN ILIESCU

RÉSUMÉ

Par son oeuvre artistique, Constantin Iliescu a enrichi les arts plastiques de Vâlcea. Artist parfait, Constantin Iliescu a fait revivre sur ses toiles de nombreuses images de son pays natal, des faits et des hommes de cette région de la Roumanie.

Présentant l'oeuvre et la vie d'un grand artiste, l'auteur présente en même temps une part du trésor que l'artiste nous a généreusement légué — une grande contribution au patrimoine culturel de Vâlcea.

ELENA MIRCESCU

ASPECTE PRIVIND COMBATAREA ATACULUI DE *MERULIUS LACRYMANS* LA DOUĂ MONUMENTE DIN JUDEȚUL VÎLCEA

★

Bunurile culturale prin natura lor sînt supuse unui proces de îmbătrînire odată cu trecerea anilor, în mod lent sau mai rapid, avînd în vedere compoziția materialelor din care au fost făcute. La aceasta se adaugă și factorii multipli de degradare, fie că sînt fizici, chimici, biologici asociați în unele cazuri cu neglijența sau necunoașterea condițiilor de păstrare, de manipulare din partea omului.

În ultimii ani în muzeu, alături de cercetare activitatea de conservare s-a impus din ce în ce mai mult prin măsuri de prevenire și combatere a factorilor de degradare, pentru prelungirea stării de sănătate a bunurilor culturale. O bună cunoaștere a obiectului muzeal, natura organică sau anorganică a acestuia, tehnologiile și materialele folosite în elaborearea lui, sînt indispensabile în munca de conservare în vederea aplicării corecte a tratamentului de prevenire și combatere. Aceasta este susținută de o riguroasă investigație științifică efectuată în laboratorul de conservare-restaurare, prin folosirea de mijloace și metode dintre cele mai moderne în fizică, chimie, biologie cu stabilirea exactă a diagnosticului maladiei.

Precizăm că sînt numeroși factorii de degradare a bunurilor culturale (fixe sau mobile): temperatură, umiditate, lumină, compoziția aerului atmosferic, marea varietate a compușilor chimici, ciuperci, insecte, etc de a căror acțiune obiectele trebuiesc ferite.

În prezentul articol ne propunem să prezentăm un aspect al biodeteriorării, în fapt un singur agent biodegradant extrem de distrugător: ciuperca xilofagă *Merulius lacrymans* — buretele de casă, cu care ne-am confruntat în activitatea de conservare la Oficiul pentru patrimoniu cultural național al județului Vîlcea în anul 1980, la două dintre monumentele istorice: muzeul minăstirii Cozia și la biserica Buna Vestire din comuna Oteșani.

La semnalarea atacului o echipă specializată: conservator general, conservator lemn, muzeografi din partea OPCN-Vîlcea, ne-am deplasat în teren în vederea efectuării constatărilor. Studiarea macroscopică a ciupercii: aspect de vată alb-gălbui, mirosul pronunțat de ciupercă, rizomorfe sub forma fibrelor drepte tari, cu lungimi variabile de la 1 cm la peste 1 m, prezente sub dușumelele de brad ne indică atacul de *Meru-*

www.muzeu-valcea.ro / www.cimec.ro

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

lius lacrymans (fig. 1, 2). Corpul fructifer are aspect cărnos, moale, buretos, colorat în galben ruginiu la brun, iar marginile albe (fig. 3). Acesta are un conținut ridicat de apă (este umed) iar suprafața de cîtiva cm² la aproape 1 m² (cazul de la Oteșani).

Efectele biodegradării produse de ciupercă (mai reduse la Cozia, mult extinse la Oteșani) corespundeau și ele atacului de Merulius. Putregaiul roșu-brun prismatic al lemnului — este uscat și pe alocuri transformat într-o masă pulverulentă. Pereții prezentau umflături la tencuială pe alocuri burdușiri.

În urma acestor constatări am procedat la prelevarea de probe din corpul fructifer în vederea studierii microscopice în cadrul laboratoarelor zonale de la Sibiu și Muzeul Satului de la București. Confirmată natura ciupercii-buleținele de analiză nr. 27 Cozia și nr. 98 Oteșani — s-a trecut la efectuarea tratamentului de combatere cu respectarea propunerilor de lucru întocmite. Lucrările efectuate, parametrii de microclimat, documentația fotografică, urmărirea în timp a evoluției atacului au fost completate pe parcurs într-un dosar anume întocmit.

Ca primă măsură pe care am luat-o a fost închiderea temporară a celor două obiective, iar accesul persoanelor s-a făcut limitat și controlat. Au fost scoase obiectele din interior, tratate cu antiseptic și izolate în spații bine aerisite.

În urma localizării atacului, am procedat la îndepărtarea lemnului atacat, a materialului de umplutură de sub dușumele săpînd la 40—50 cm adîncime. A fost decapată tencuiala pereților afectați la înălțimea de 70—80 cm.

Materialele infectate au fost arse iar produșii de ardere îngropați în afara incintei obiectivelor. Zilnic se îmbibă preșurile așternute la intrare cu soluție de pentaclor fenolat de sodiu 5%.

Sîntem permanent preocupați de determinarea parametrilor de microclimat: temperatură și umiditate relativă ale căror valori sînt favorabile dezvoltării ciupercii (18—22° și 75—80%). Lemnul considerat sănătos este scos și tratat cu soluție de pentaclor fenolat de sodiu 5%, urmînd să fie utilizat în alte scopuri (garduri, magazii). Repetat, zidurile, solul au fost arse cu aparatul de sudură sau lampa de benzină, tratați cu soluție de pentaclor fenolat de sodiu prin stropire.

Pe tot parcursul lucrărilor se asigură o foarte bună aerisire, o circulație rapidă a masei de aer în vederea corectării microclimatului.

În mod deosebit ne-au preocupat cauzele favorizante atacului ciupercii, în vederea eliminării acestora. Astfel, umiditatea relativă ridicată, umiditatea mare a lemnului, a zidurilor s-a datorat unor defecțiuni de construcție (lipsa drenurilor, a gurilor de scurgere a apei de ploaie din jgheaburi la sol), aducînd serioase infiltrații. Aceasta și în condițiile unui climat și microclimat local favorabil.

S-a constatat și o exploatare necorespunzătoare a obiectivelor (spălarea dușumelelor cu foarte multă apă, acoperirea acestora cu linoleum, defecțiuni la sistemul de canalizare).

La toate acestea se adaugă și unele reparații efectuate în urmă cu 1—2 ani la ambele obiective prin înlocuirea unor porțiuni de lemn din dușumelele de brad. Este foarte probabil să se fi utilizat un material deja infectat cu ciupercă. Mai mult, construirea unei debarale în inter-

orul bisericii de la Oteșani a constituit locul apariției și dezvoltării corpului fructifer, știut fiind că acesta apare în locuri întunecoase, fără aerisire (de regulă beciurile clădirilor).

Așadar, alături de tratamentul de combatere al ciupercii, de îndepărtare a efectelor de degradare, am fost preocupați și de eliminarea cauzelor care au dus la apariția și dezvoltarea ei. Astfel, au fost înlocuite dușumelele din brad cu cărămidă aparentă folosind ca material de umplură zgura. S-au construit drenuri, s-au prelungit gurile de scurgere a apei de ploaie, s-a asigurat o bună aerisire.

Pentru urmărirea în timp a evoluției atacului s-au efectuat controale periodice la cele două obiective. Menționăm că rezistența sporilor este extrem de mare (3—5 ani) și la condiții favorabile există posibilitatea reapariției atacului. Ciuperca atacă lemnul de rășinoase, de fag sau alte specii puțin durabile, în măsură mai mică și duramenul de stejar. Ea atacă și alte materiale ce conțin celuloză: hirtie, tablouri, pânzeturi, covoare, deci o mare varietate de obiecte.

Ca urmare se impun o serie de măsuri pentru prevenirea atacului fie că sînt de natură constructivă sau de exploatare corespunzătoare a clădirilor. Construcțiile să nu fie amplasate în terenuri umede, materialul lemnos folosit să fie uscat și introdus în construcție după uscarea zidăriei. Fundațiile și soclurile să fie bine izolate, acoperișurile corespunzătoare, pereții de lemn expuși la ploaie să fie izolați, să se asigure scurgerea apei. La construcțiile cu instalații de canalizare să se asigure izolație termică pentru evitarea condensului și umezirea pereților. Să se evite folosirea speciilor de lemn puțin durabil: molid, fag, brad, carpen. Să existe guri de aerisire mai ales în spațiile cu umiditate mare și neîncălzite iarna. Reparațiile acoperișurilor, burlanelor, a țevilor sparte să fie la timp efectuate. Permanent să se asigure o bună aerisire a încăperilor, salubritatea acestora. Să se evite spălarea pardoselilor din lemn cu multă apă sau acoperirea lor cu linoleum. Mai este necesar ca pe lângă toate aceste măsuri să se asigure și verificarea periodică și amănunțită a clădirilor. În cazul apariției unora dintre efectele menționate ca specifice atacului de *Merullus* la unele dintre monumentele istorice, se impune anunțarea imediată la Oficiul Județean pentru Patrimoniu, chiar de nespecialiști, în vederea efectuării din timp a tratamentului și eliminarea pe cît posibil a distrugerilor ulterioare.

ASPECT CONCERNANT LA CONSERVATION DES DEUX MONUMENTS HISTORIQUES ATTAQUES PAR *MERULIUS LACRYMANS*

RÉSUMÉ

L'article présente l'un des plus dangereux agents de la bio-dégradation spécifiques pour les objets en bois ou à base de cellulose — *Merullus lacrymans* et les problèmes spécifiques qu'on a du résoudre à Oteșani et Cozla, deux monuments historiques attaqués par cet agent.

L'auteur tente de préciser les conditions favorables à son apparition et développement. Il est bien nécessaire de connaître les aspects particuliers de son action destructive et les moyens de la combattre par des substances antiséptiques.

Pour prévenir l'attaque aux monuments historiques on doit respecter de certaines règles concernant la construction et l'utilisation de l'édifice.

CORNELIA BERBECEL

DOUĂ MONUMENTE DE ARTĂ DIN COMUNA
PIETRARI-VÎLCEA

★

Străveche așezare de moșneni, comunitatea umană are origini îndepărtate pe teritoriul comunei Pietrari. Urme materiale ale culturilor neolitice au fost identificate în timpător cu ocazia unor periegeze în cătunul „Ogrăzi”.

Cu această ocazie au fost scoase la iveală fragmente ceramice, topoare din piatră și bronz, și urme de construcție în care materialul predominant a fost piatra.

La sfârșitul veacului al XVI-lea, izvoarele istorice scrise ne vorbesc despre satul Pietrari, ca structură administrativă în județul Vilcea, ceea ce ne determină să considerăm că satul feudal s-a constituit pe vatra veche a comunității din neolitic. Anul 1536, este anul atestării documentare a satului Pietrari, printr-un document dat de Radu voievod prin care întărește ocină în Pietrari pentru Negomir și fratele său Coman¹. În anul 1590 se specifică existența locuitorilor pe aceste meleaguri într-un act din vremea lui Mihnea Turcitul².

Dezvoltarea comunității este legată și de trecerea pe teritoriul actual-ului localități a drumului subcarpat, existent încă de la începuturile organizării politice a Țării Românești, care lega Turnu Severin de capitala țării, Târgoviște. Drumul era ferit de posibilele imixțiuni otomane și se afla sub protecția marelui ban al Craiovei. În același timp făcea legătura cu marele „drum al sării”, care cobora de-a lungul Văii Oltului.

Evoluția relațiilor sociale și dezvoltarea comunității moșnenesti a lăsat o puternică amprentă asupra monumentelor și lăcașelor de cultura spirituală de pe vatra satului. Dacă din veacurile de început ale istoriei nu avem monumente care să încinte ochiul vizitatorului, din ultimele două veacuri s-au păstrat prin grija și osîrda localnicilor două monumente care fac mîndria nu numai a așezării Pietrari, ci și a Vilcii.

Unul dintre acestea este schitul ridicat de Climent, episcopul Râmnicului și al Noului Severin, la mijlocul veacului al XVIII-lea.

Născut din părinți de moșneni, Climent rămîne de mic orfan și este crescut la mînăstirea Bistrița, unde învață carte la școala existentă pe

1. * * *, *Documente privind istoria României*, B. Țara Românească, sec. XVI, vol. II, p. 210—212.

2. * * *, *Idem*, vol. III, p. 63.

lingă vechea ctitorie a boierilor Crivoiești. Calitățile sale cărturărești, cunoașterea limbilor greacă și latină, studiul filosofiei patristice, toate la un loc i-au creat în acel timp o reputație deosebită, motiv pentru care în anul 1735, fu ales episcop al Râmnicului³. În timpul păstoririi sale, 1735—1748, a continuat tradiția cărturărească a lui Damaschin Voinescu, punind în tipăritură multe dintre cărțile acestuia rămase în manuscris. Evanghelia editată în 1746, este un monument de limbă românească, una dintre acele cărți care au făcut cinste culturii noastre vechi.

Ajuns în înalta funcție ecclesiastică, Climent n-a uitat locurile unde s-a născut și a suferit, ridicând între anii 1742—1744, la marginea sudică a satului Pietrării de jos, pe un pînten de deal, un monument istoric cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”. Tradiția spune că biserica a fost ridicată pe o moșie a părinților săi, construită la începuturi din lemn și metoh al minăstirii Bistrița, aflată în ruină după moartea tatălui și a mamei sale. Lăcașul a fost reconstruit în același loc sub isprăvnicia fraților lui, Popa Mihul și Simion Vătășelul.

Biserica este construită din piatră și cărămidă în formă de navă, cu un pridvor susținut de șase coloane, fără turle. Monumentul este elegant prin proporția spațiilor și repartitia registrelor tematice. Pridvorul în spiritul tradițiilor brîncovenesti poartă amprenta meșterilor locali, cu stilpi bine meșteșugiți și calote lucrate manual. Pronaosul de dimensiuni mici a fost destinat inițial să susțină turnul clopotniță și pregătește prin repartitia sa ampla deschidere a naosului. Acesta privit în proiecția sa pe verticală ne prezintă deosebită artă a meșterilor locali, cel care au dorit să de-a monumentului nu numai proporții care să impresioneze, ci să realizeze o deosebită operă de artă. Analiza repartitiei pe verticală a proporțiilor ne duce la concluzia că monumentul a fost realizat de la începuturi în două registre tematice, în care partea superioară împărțită în fațete succesive trebuia să cuprindă în sine figuri cu filosofi și sibile⁴.

Pictura de epocă se păstrează bine în locurile unde fumul nu a reușit să o înnegrească, ea purtând în sine măiestria și meșteșugul școlilor de pictori și zugravi de la Râmnic, Teiuș, Bistrița și Hurezi. Nu ni s-a păstrat sau poate este acoperit de fum numele meșterului zugrav, a cărui operă impresionează prin policromia realizării artistice, prin eleganța exprimării plastice și prin tematica analitică a figurilor.

Pisania săpată în piatră deasupra intrării în pronaos are următorul text: „Acestă sfință și dumnezeiască (biserica), întru care se cinstește și se prăznuiește blagoveșteniile sfinte și de dumnezeu născătoare și pururea fecioară Maria, care din temelii ei este zidită și cu toată chețuiala părintelui chir Climent, Episcop al Râmnicului Noul Severin în zilele anului 1742, în luna lui Aprilie 26, ispravnic fiind chir Ilarion, proegumenul Bistrița”⁵.

Valoarea deosebită a monumentului este dată și de existența în pronaos în fresca votivă a chipului domnitorului Constantin Mavrocordat, unul dintre cei mai mari domnitori ai veacului al XVIII-lea cînt și a cîi-

3. Athanasie Mironescu, *Istoricul Epărhiei Râmnicului Noul Severin*, București, 1906, p. 133—141.

4. P. S. Năsturel, *Postul Schit Buna Vestire din Pietrării de Jos*, în: „Mitropolia Otteniei”, 1955, nr. 3—4, p. 205—210.

5. *Ibidem*.

torului, episcopul Climent. În același registru votiv meșterul zugrav l-a imortalizat pe frații ctitorului, Popa Mihul și Simion Vătășelul. Monumentul este înconjurat cu un zid de piatră în parte existent din veacul al XVIII-lea. Dincolo de zid sînt păstrate urmele caselor părintești, pe care însuși Climent le reconstruise odată cu monumentul.

Dintre obiectele cu valoare de patrimoniu cultural național menționăm cele 20 de tipărituri vechi păstrate aici pînă de curînd, unde la loc de cinste stau Evanghelia din 1746 și Cazanica din 1748, lucrările editate de cărturarul ctitor, deosebite valori de artă plastică și iconografie feudală și un petir din argint executat de Marin Andrei argintar.

Nenumărate alte bunuri culturale întregesc patrimoniul schitului lui Climent și ne dovedesc strădania moșnenilor din Pietrari de a ridica pentru conștiința eternității un monument de artă demn de mîndria lor seculară. Aflat într-o bună stare de conservare, monumentul necesită unele îmbunătățiri, mai ales pentru închiderea fisurilor provocate de cutremurul din 1977.

Al doilea monument pe care îl prezentăm este o bisericuță din lemn, cure datorită vechimii ei și-a pierdut și hramul. Ea se află în Pietrari de jos, în curtea bisericii de zid cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”. Biserica este de tip navă cu un pridvor mic susținut pe stâlpi de lemn și are o singură cameră cu funcție de naos și pronaos. Partea clădirii din zid reprezintă jumătate din absida altarului, ceea ce ne determină să credem că la începuturi și această parte a fost din lemn, ulterior fiind înlocuită cu zid. Tradiția istorică spune că monumentul a fost ridicat în ultima parte a veacului al XVIII-lea, de către moștenii din sat. Credem că la acea dată a fost refăcut altarul de zid, iar ca tipologie monumentul se înscrie în clasa bisericilor din lemn, de la sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea.

O informație consemnată în pomelnicul schitului lui Climent ne vorbește despre sărăcia de lăcașe de cult, de la mijlocul veacului al XVIII-lea, și că cele două biserici de lemn, una era probabil cea în discuție — nu mai satisfăceau nevoile crescînde ale obștii de moșneni.

Planimetria spațială a monumentului impresionează prin ordonarea spațiilor în plan orizontal, prin acoperișul de șită sub formă de „două ape”, prin silueta austeră.

Scosă din uz, practica cultului se realizează aici numai în rare ocazii, biserica este căutată cu precădere de specialiști, de curioși și de căutătorii de comori.

Cele două monumente istorice stau mărturie asupra vitalității poporului român, a caracterului pașnic și constructiv. Ele au o deosebită funcție formativă asupra tinerei generații și ne aduc în permanență în memorie munca și lupta neostoită a înaintașilor noștri pentru apărarea pămîntului străbun, pentru o viață mai bună și mai dreaptă.

DEUX MONUMENTS D'ART DE PIETRARI — VILCEA RÉSUMÉ

Dans cette étude, l'auteur présente deux églises qui se trouvent sur le territoire de la localité Pietrari, Vilcea : l'église construite par l'évêque Clément, entre 1743-1744 et une église en bois, de petites dimensions (on ne connaît plus le nom du saint qu'elle fête). Situées tout près de la route principale, on propose d'intégrer les deux églises dans le circuit touristique, grâce à leur valeurs historique et architectonique.

CRISTIAN POPESCU

CONSIDERAȚII ASUPRA REALIZĂRII MACHETELOR PENTRU MONUMENTE ISTORICE

★

Macheta, ca funcție muzeistică are un rol deosebit, pe lângă faptul că îmbogățește materialul expus dintr-un muzeu sau dintr-o secție, înlesnește vizitatorului contactul cu monumente istorice, cetăți, mănăstiri, curți domnești, castele, etc. care din punctul de vedere al vizitatorului sînt fie greu accesibile, fie necunoscute. În același timp face legătura dintre materialul expus și explicat cu însăși locul unde s-au desfășurat evenimente deosebite politice, culturale sau militare. Machetele se pot realiza pentru diferite scopuri, dar toate, absolut, trebuie să constituie un obiect de artă, în care s-a investit nu numai muncă fizică, psihică, documentară, ci și multă pasiune, dragoste chiar, pentru că altfel nu ar mai avea nimic comun cu rolul ei și nu ar mai servi scopului propus. Redarea tuturor detaliilor, respectarea cu strictețe a arhitecturii, a scării de execuție, a materialelor din care este executat monumentul respectiv, toate acestea conduc la realizarea a ceea ce se numește macheta unui monument istoric. De asemenea, trebuie ținut seama de scara de execuție, astfel ca să poată fi redată toate detaliile, să se încadreze în mod armonios într-un anumit spațiu rezervat din muzeu și să poată fi ușor de privit, astfel încît să poată fi pusă complet în valoare, într-un cuvînt să-și poată atinge scopul, să reflecte cît mai fidel realitatea.

Machetele sînt condiționate de anumiți factori, unele sînt executate datorită valorii artistice ce o reprezintă monumentul redat în machetă, altele reprezintă valoare istorică pentru că redau monumente unde au avut loc importante evenimente politico-istorice, iar altele datorită faptului că reprezintă focare de civilizație sau cultură.

Pentru fiecare, toate categoriile de machete care se află în muzeele din țară și care îndeplinesc condițiile pentru care au fost create, amintim :

Între cele cu valoarea istorică macheta cetății Suceava aflată la Muzeul Militar București îmbină două funcții. Prima funcție este aceea de a reproduce starea actuală a monumentului, iar cea de a doua funcție îmbinată cu prima în machetă, este de a reda ideea de restaurare a monumentului, partea de nord și nord-est după un proiect al arh. Monica Mărgineanu. În acest fel au fost executate bastioanele care s-au surpat odată cu terenul

precum și suprastructura, construcțiile, turnul porții, încăperi, precum și podul suspendat.

Cetatea Neamțului, care în teren este greu accesibilă, este executată ca machetă la Muzeul de Istorie Iași și își îndeplinește rolul de a prezenta vizitatorilor monumentul atât de cunoscut, dar care pentru foarte mulți este necunoscut sau cunoscut numai din ilustrații, dar care în muzeu poate fi admirat în spațiu.

Una din machetele cele mai reușite se află la Muzeul din Adam-Clisi și este Tropaeum Traiani, ridicată pe locul unde a avut loc în iarna lui 101—102 cunoscuta bătălie dintre trupele romane și dace încheiată cu victoria reprezentanților Romei. Această machetă aflată în muzeul care expune metopele, frizele, pilaștrii, tot ce este lucrare de artă originală ajută vizitatorul să înțeleagă amploarea monumentului și să-l vadă în ansamblu, cu toate că monumentul restaurat se află relativ aproape și poate fi văzut în realitate.

Dar acesta este o excepție, lucru care nu se poate spune despre podul lui Apollodor din Damasc aflat la Drobeta Tr. Severin și din care, după cum bine se știe, nu se mai poate admira decât ruinele capului de pod. Aici a fost necesară execuția machetei podului la scara de 1 : 100 astfel pentru ca vizitatorii să-și poată da seama cum a arătat în realitate podul peste care au trecut în Dacia cohortele romane.

Așa cum spuneam machetele pot reda și monumente care au fost focare de civilizație pe teritoriul patriei noastre și acestea nu sînt puține și se află răspindite în foarte multe regiuni ale țării.

Una dintre acestea este diorama care reprezintă munții Orăștiei într-o de civilizație dacică. În această dioramă pe o suprafață de 25 m² sînt redată cetăți și drumuri, cisterne de apă și așezări omenești. Este un minunat exemplu de redare în spațiu, în machetă a unei regiuni care poate fi astfel privită și înțeleasă în întregul ei, făcînd acea legătură necesară între expunere și partea practică, ce duce mult mai ușor la înțelegerea fenomenelor care au avut loc în acea regiune. Machetele sînt prin natura lor lucrări de artă, dar ele pot reda în monumente cu valoare artistică, atât arhitecturală cît și ca reprezentante ale unei culturi deosebite. În general machetele cu funcție artistică au redat, din istoria patriei noastre, lăcașuri de cultură ca Mănăstirea Dragomirna aflată la Muzeul de istorie Iași, veche ctitorie a lui Atanasie Crimca, este și un minunat exemplu de arhitectură. De o deosebită importanță pentru a reda arta brîncovenească este macheta mănăstirii Hurezi aflată la Muzeul din Rimnicu Vilcea. Această ctitorie brîncovenească a fost redată în cele mai mici detalii pentru a-și putea atinge scopul pentru care a fost executată.

În cîteva cuvinte aceștia ar fi cei cîțiva factori care condiționează realizarea unei machete, dar nu trebuie excluși și alți factori care nu intră în specificul muzeistic. Odată realizată o machetă, ea se adresează unei game foarte variate de vizitatori începînd cu școlarii și terminînd cu adulții. După cum bine se știe lecțiile pe viu au cele mai mari șanse de a fi imediat receptat, în mare, acesta este și scopul unei machete, de a ajuta la imprimarea în memorie a ceea ce se expune. Elevii, școlarii sînt cei care privesc cu cea mai mare atenție și un interes deosebit machetele, dar și alți vizitatori, adulții, pot face acest lucru. Apoi sînt specialiștii, care pri-

Minăstirea Dragomirna

Minăstirea Iurezi

vesc cu ochiul versat al cunoscătorului lucrarea și-și pot satisface o curiozitate sau un scop tehnic.

Prin natura lor, machetele se pot executa dintr-o mare varietate de materiale, dar toate trebuie să îndeplinească un rol esențial, acela de a respecta realitatea cât mai fidel.

În general materia primă este ipsosul de modelaj, lemnul de cele mai diferite esențe, metalul, plexiglasul, hîrtia foto, sîrma, lufele pentru vegetație etc.

În ceea ce privește tehnica de realizare, aceasta cu mici excepții este aceeași, dar de la machetă la machetă se poate schimba, în funcție de necesitățile ce apar pe parcurs, și toate au un singur scop, realizarea cât mai fidelă a machetel.

Fiecare material în parte se lucrează într-o anumită manieră, într-o anumită tehnică. Spre exemplu ipsosul de modelaj, care este materialul de bază, se poate lucra prin turnare în modele executate ca negativ din plexiglas. După ce s-a executat negativul, se tratează cu o soluție de stearină, care are un rol de demulant, după care se toarnă ipsosul ce are o consistență cât mai fluidă pentru a putea să pătrundă în toate detaliile și a lua perfect forma în care a fost turnat. Dar modul cel mai curent de a executa un profil, indiferent cât de complicat, este cel de a trage ipsosul pastă la șablon. Se confecționează un șablon cu profilul necesar, de exemplu zidul unei biserici, de la bază pînă la cornișă. Pe acest șablon se execută toate detaliile care au o direcție orizontală și care vor apărea după trecerea cu șablonul. De obicei acest șablon se execută din tablă de alamă de 1 mm grosime și se prinde pe o ramă de plexiglas. Cu acesta pe un geam cu cantul perfect drept, se fac treceri succesive după aplicarea cite unui strat subțire de ipsos. În acest mod se pot obține profile care pot ajunge la o grosime de 1×2 mm sau 1×3 mm.

După obținerea zidului respectiv și după uscare, acesta se taie după necesități și se îmbină de regulă, în unghi astfel încît să dea o linie de continuitate care va reda ceea ce dorim. De asemeni se pot executa turnări de ipsos în care sînt practicate ferestre, uși, intrări în turnuri, creneluri, etc. Acestea sînt executate din plastic cu unghi pentru a putea fi extrase, se tratează cu demulant, se încadrează în ramă și se toarnă ipsos, după întărire se scot și vom avea efectul dorit.

În afară de aceste tehnici, un factor deosebit de important este experiența, practica, fiecare lucrare în parte aducînd ceva nou și îmbogățind metodele de lucru, astfel că acumulările aduc și o anumită ușurință în execuție și mai ales în alegerea soluțiilor celor mai eficiente. Dar toate acestea se înscriu într-o scară de execuție, scară care este de o deosebită importanță, astfel ca lucrarea să se poată prezenta la o mărime care să o poată pune în valoare cât mai bine, atît ca ansamblu cît și ca detalii, care, sînt farmecul unor lucrări, dacă nu al tuturor. De fapt scara de execuție este primul element care se stabilește și aceasta în funcție de spațiul ce este pus la dispoziție, de distanța de la care este privit sau de detaliile ce trebuie redată. În general scările cele mai folosite sînt cuprinse între $1 : 50$ și $1 : 200$ pentru monumentele istorice.

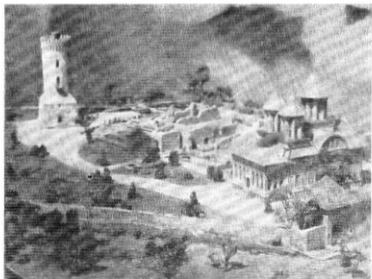
Se pot face și la alte scări în funcție de rolul ce-l va juca macheta respectivă. Concret, macheta mănăstirii Hurezi, a fost condiționată de spațiul acordat, astfel ca scara de execuție cea mai bună pentru a pune în valoare

monumentul a fost de 1 : 150. În acest fel s-au putut reda toate detaliile, de la minunata artă brincovenească a foișorului lui Dionisie, pînă la volumul bisericii, al paraclisului și al întregului ansamblu.

Pentru o machetă, ideal, ar fi ca poziția ei să fie centrală, astfel ca privitorul să o poată vedea din toate unghiurile, precum Curtea Domnească de la Tîrgoviște aflată la Muzeul Național, Mănăstirea Dragomirna de la Muzeul Iași sau Padul lui Apollodor de la Drobeta Tr. Severin. Am spus că aceasta ar fi poziția ideală, dar nu întotdeauna se poate expune astfel, și atunci trebuie adosată cu una, două sau trei laturi, cum ar fi diorama „Cetățile dacice din Munții Orăștiei” a muzeului Deva, care nu poate fi privită decît de pe o singură latură, sau cu Mănăstirea Hurezi de la Muzeul din Rm. Vilcea. Dar indiferent de modul de expunere, macheta trebuie să trăiască prin ce este ea, prin modul cum a fost realizată, prin acuratețea detaliilor, în special prin respectarea realității. Numai atunci se poate spune că munca și-a găsit materializarea într-o lucrare artistică.

Pînă la realizarea machetelor de monumente istorice este necesară o documentare care, adesea, este foarte anevoioasă, care necesită timp, cînd nu poți avea la dispoziție ceea ce trebuie pentru a putea începe desenele, care sînt specifice machetelor.

În cazul cînd nu există planuri, atunci singura modalitate de a-ți procura documentația este releveul. Acesta se execută la fața locului și adesea este de lungă durată, pot participa mai mulți machetiști, lucru care ușurează măsurătorile.

Curtea domnească din Târgoviște.

În această situație, a fost cetatea deo-getică de la Cătălina, unde a fost făcut un relevu din plastilină care să poată reda cât mai fidel realitatea. Fotografia este un element de bază fără de care nu se poate concepe execuția unei machete. Prin fotografie se obțin cele mai mici detalii, se pot obține perspective valoroase.

În acest sens munca de redactare a documentației pentru macheta mănăstirii Hurezi este un exemplu. Neavînd relevu, acesta a fost făcut la fața locului, iar restul de fotografii pus la dispoziție a fost îmbogățit de machetist care a știut ce anume trebuie fotografiat din punctul lui de vedere, ca executant.

Fotografia și-a manifestat rolul deosebit și la alte lucrări, chiar la cele care au avut relevu și documentația bine pusă la punct. Astfel pentru cetatea Sucevei și Mănăstirea Neamț a fost nevoie de fotografii pentru perspectivă și pentru detalii. Aceasta a dus la ușurarea muncii de execuție și la respectarea realității și a palinei monumentului.

În general, nu sînt dificultăți deosebite de la o lucrare la alta, spre exemplu, între o cetate și o biserică. Diferența constă în detaliile și finețea cu care este înzestrat monumentul respectiv. O cetate sau o ruină cere o cantitate de muncă mai mică, decît o biserică, un foișor sau o clopotniță.

Dar fiecare lucrare în parte are specificul ei, acesta este cel ce hotărăște dificultatea de execuție. Un lucru care nu trebuie omis, este acela al sculelor ajutătoare, al șabloanelor, al modelelor de stiplex sau alt material, care să ajute la realizarea scopului propus.

De foarte multe ori tocmai acestea iau o mare cantitate de timp cu execuția lor, dar atunci cînd obținem pozitivul, ne dăm seama că prin perfecțiunea cu care a ieșit din șablon sau formă sînt răsplătite toate eforturile. Și pentru aceasta nu trebuie preocupată munca oricît de migăloasă și de pretentioasă ar fi, numai în acest fel se poate naște o machetă reușită din toate punctele de vedere și care este o lucrare de artă.

În concluzie, macheta prin ce reprezintă ea, dacă este făcută cu pasiune, dragoste și respect pentru realități, face cinste atît muzeului în care se află cît și celui care a executat-o, meritîndu-și locul printre exponatele de bază ale muzeului.

CONSIDERATIONS SUR LA REALISATION DES MAQUETTES DES MONUMENTS HISTORIQUES

RÉSUMÉ

La maquette enrichit le matériel exposé dans un musée et elle aide le visiteur de prendre contact avec des monuments historiques, des cités, des monastères, des domaines seigneuriaux, des châteaux qu'il ne connaît pas et qui lui sont inaccessibles.

En même temps, la maquette présente, dans le contexte thématique, le lieu où se sont passés certains événements politiques culturels ou militaires.

Dans cet article, l'auteur nous présente des techniques et des technologies, des matériaux et le matériel de construction utilisés à la réalisation des maquettes représentatives qui existent dans les musées d'histoire de notre pays.